නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

පදරූපසිද්ධි

ගන්ථාරම්භ

[ක]

විසුද්ධසද්ධම්මසහස්සදීධිතිං ,
සුබුද්ධසම්බොධියුගන්ධරොදිතං;
තිබුද්ධඛෙත්තෙකදිවාකරං ජිනං,
සධම්මසඞ්ඝං සිරසා’භිවන්දිය.

[ඛ]

කච්චායනඤ්චාචරියං නමිත්වා,
නිස්සාය කච්චායනවණ්ණනාදිං;
බාලප්පබොධත්ථමුජුං කරිස්සං,
ඛ්‍යත්තං සුකණ්ඩං **පදරූපසිද්ධිං**.

1. සන්ධිකණ්ඩ

තත්ථ ජිනසාසනාධිගමස්ස අක්ඛරකොසල්ලමූලකත්තා තං සම්පාදෙතබ්බන්ති දස්සෙතුං අභිධෙය්‍යප්පයොජනවාක්‍යමිදමුච්චතෙ.

1. අත්ථො අක්ඛරසඤ්ඤාතො.

යො කොචි ලොකියලොකුත්තරාදිභෙදො වචනත්ථො, සො සබ්බො අක්ඛරෙහෙව සඤ්ඤායතෙ. සිථිලධනිතාදිඅක්ඛරවිපත්තියඤ්හි අත්ථස්ස දුන්නයතා හොති, තස්මා අක්ඛරකොසල්ලං බහූපකාරං බුද්ධවචනෙසු, එත්ථ පදානිපි අක්ඛරසන්නිපාතරූපත්තා අක්ඛරෙස්වෙව සඞ්ගය්හන්ති.

තස්මා අක්ඛරකොසල්ලං, සම්පාදෙය්‍ය හිතත්ථිකො;
උපට්ඨහං ගරුං සම්මා, උට්ඨානාදීහි පඤ්චහි.

සඤ්ඤාවිධාන

තත්ථාදො තාව සද්දලක්ඛණෙ වොහාරවිඤ්ඤාපනත්ථං සඤ්ඤාවිධානමාරභීයතෙ.

2. අක්ඛරාපාදයො එකචත්තාලීසං.

අක්ඛරා අපි ආදයො එකචත්තාලීසං, තෙ ච ඛො ජිනවචනානුරූපා අකාරාදයො නිග්ගහීතන්තා එකචත්තාලීසමත්තා වණ්ණා පච්චෙකං අක්ඛරා නාම හොන්ති. තං යථා – ආ ඉ ඊ උ ඌ එ ඔ, ක ඛ ග ඝ ඞ, ච ඡ ජ ඣ ඤ, ට ඨ ඩ ඪ ණ, ත ථ ද ධ න, ප ඵ බ භ ම, ය ර ල ව ස හ ළ අං-ඉති අක්ඛරා.

නක්ඛරන්තීති **අක්ඛරා,** අ ආදි යෙසං තෙ **ආදයො**. අකාරාදීනමනුක්කමො පනෙස ඨානාදික්කමසන්නිස්සිතො, තථා හි ඨානකරණප්පයතනෙහි වණ්ණා ජායන්තෙ, තත්ථ **ඡ ඨානානි** කණ්ඨතාලුමුද්ධදන්තඔට්ඨනාසිකාවසෙන.

තත්ථ – **අවණ්ණ කවග්ග** හකාරා **කණ්ඨජා.**

ඉවණ්ණ චවග්ග යකාරා තාලුජා. ටවග්ග රකාර ළකාරා **මුද්ධජා.** තවග්ග ලකාර **සකාරා දන්තජා.** **උවණ්ණ පවග්ගා ඔට්ඨජා. එකාරො කණ්ඨතාලුජො. ඔකාරො කණ්ඨොට්ඨජො.**

වකාරො දන්තොට්ඨජො.

නිග්ගහීතං **නාසිකට්ඨානජං.**

ඞ ඤ ණ න මා **සකට්ඨානජා, නාසිකට්ඨානජා** වාති.

> හකාරං පඤ්චමෙහෙව, අන්තට්ඨාහි ච සංයුතං;
> ඔරසන්ති වදන්තෙත්ථ, කණ්ඨජං තදසංයුතං.

කරණං ජිව්හාමජ්ඣං තාලුජානං, ජිව්හොපග්ගං මුද්ධජානං, ජිව්හාග්ගං දන්තජානං, සෙසා සකට්ඨානකරණා.

පයතනං සංවුතාදිකරණවිසෙසො. සංවුතත්තමකාරස්ස, විවටත්තං සෙසසරානං **සකාරහකාරානඤ්ච,** ඵුට්ඨං වග්ගානං, ඊසංඵුට්ඨං යරලවානන්ති.

එවං ඨානකරණප්පයතනසුතිකාලභින්නෙසු අක්ඛරෙසු සරා නිස්සයා, ඉතරෙ නිස්සිතා. තත්ථ –

> නිස්සයාදො සරා වුත්තා, බ්‍යඤ්ජනා නිස්සිතා තතො;
> වග්ගෙකජා බහුත්තාදො, තතො ඨානලහුක්කමා.

වුත්තඤ්ච –

> ‘‘පඤ්චන්නං පන ඨානානං, පටිපාටිවසාපි ච;
> නිස්සයාදිප්පභෙදෙහි, වුත්තො තෙසමනුක්කමො’’ති.

එකෙනාධිකා චත්තාලීසං **එකචත්තාලීසං,** එතෙන ගණනපරිච්ඡෙදෙන –

> අධිකක්ඛරවන්තානි, එකතාලීසතො ඉතො;
> න බුද්ධවචනානීති, දීපෙතාචරියාසභො.

අපිග්ගහණං හෙට්ඨා වුත්තානං අපෙක්ඛාකරණත්ථං.

3. තත්ථොදන්තා සරා අට්ඨ.

තත්ථ තෙසු අක්ඛරෙසු අකාරාදීසු **ඔකාරන්තා** අට්ඨ අක්ඛරා සරා නාම හොන්ති. තං යථා – අ ආ ඉ ඊ උ ඌ එ ඔ-ඉති සරා.

ඔ අන්තො යෙසං තෙ **ඔදන්තා, ද**කාරො සන්ධිජො, සරන්ති ගච්ඡන්තීති **සරා,** බ්‍යඤ්ජනෙ සාරෙන්තීතිපි **සරා.**

‘‘තත්ථා’’ති වත්තතෙ.

4. ලහුමත්තා තයො රස්සා.

තත්ථ අට්ඨසු සරෙසු ලහුමත්තා තයො සරා රස්සා නාම හොන්ති. තං යථා – අ ඉ උ-ඉති රස්සා.

ලහුකා මත්තා පමාණං යෙසං තෙ **ලහුමත්තා, මත්තා**සද්දො චෙත්ථ අච්ඡරාසඞ්ඝාතඅක්ඛිනිමීලනසඞ්ඛාතං කාලං වදති, තාය මත්තාය **එක**මත්තා **රස්සා,** ද්විමත්තා **දීඝා,** අඩ්ඪමත්තා **බ්‍යඤ්ජනා. ලහු**ග්ගහණඤ්චෙත්ථ ඡන්දසි දියඩ්ඪමත්තස්සාපි ගහණත්ථං. රස්සකාලයොගතො **රස්සා,** රස්සකාලවන්තො වා **රස්සා.**

සරරස්සග්ගහණානි ච වත්තන්තෙ.

5. අඤ්ඤෙ දීඝා.

තත්ථ අට්ඨසු සරෙසු රස්සෙහි අඤ්ඤෙ ද්විමත්තා පඤ්ච සරා දීඝා නාම හොන්ති. තං යථා – ආ ඊ ඌ එ ඔ-ඉති දීඝා.

අඤ්ඤග්ගහණං දියඩ්ඪමත්තිකානම්පි සඞ්ගහණත්ථං. දීඝකාලෙ නියුත්තා, තබ්බන්තො වා **දීඝා.** ක්වචි සංයොගපුබ්බා එකාරොකාරා රස්සා ඉව වුච්චන්තෙ. යථා – එත්ථ, සෙය්‍යො, ඔට්ඨො, සොත්ථි. **ක්වචීති** කිං? මං චෙ ත්වං නිඛණං වනෙ. පුත්තො ත්‍යාහං මහාරාජ.

6. **දුම්හි ගරු.**

ද්වින්නං සමූහො **දු,** තස්මිං දුම්හි. සංයොගභූතෙ අක්ඛරෙ පරෙ යො පුබ්බො රස්සක්ඛරො, සො ගරුසඤ්ඤො හොති. යථා – දත්වා, හිත්වා, හුත්වා.

''ගරු''ති වත්තතෙ.

7. **දීඝො ච.**

දීඝො ච සරො ගරුසඤ්ඤො හොති. යථා – නාවා, නදී, වධූ, ද්වෙ, තයො. ගරුකතො අඤ්ඤො ''ලහුකො''ති වෙදිතබ්බො.

8. **සෙසා බ්‍යඤ්ජනා.**

ඨපෙත්වා අට්ඨ සරෙ සෙසා අඩ්ඪමත්තා අක්ඛරා **ක**කාරාදයො නිග්ගහීතන්තා තෙත්තිංස බ්‍යඤ්ජනා නාම හොන්ති. වුත්තෙහි අඤ්ඤෙ **සෙසා.** බ්‍යඤ්ජීයති එතෙහි අත්ථොති **බ්‍යඤ්ජනා.** තං යථා – ක ඛ ග ඝ ඞ, ච ඡ ජ ඣ ඤ, ට ඨ ඩ ඪ ණ, ත ථ ද ධ න, ප ඵ බ භ ම, ය ර ල ව ස හ ළ අං-ඉති බ්‍යඤ්ජනා. **ක**කාරාදීස්වකාරො උච්චාරණත්ථො.

''බ්‍යඤ්ජනා''ති වත්තතෙ.

9. **වග්ගා පඤ්චපඤ්චසො මන්තා.**

තෙසං ඛො බ්‍යඤ්ජනානං **ක**කාරාදයො **ම**කාරන්තා පඤ්චවීසති බ්‍යඤ්ජනා පඤ්චපඤ්චවිභාගෙන වග්ගා නාම හොන්ති. තං යථා – ක ඛ ග ඝ ඞ, ච ඡ ජ ඣ ඤ, ට ඨ ඩ ඪ ණ, ත ථ ද ධ න, ප ඵ බ භ ම-ඉති වග්ගා.

තෙ පන පඨමක්ඛරවසෙන **ක**වග්ගචවග්ගාදිවොහාරං ගතා, **වග්ගො**ති සමූහො, තත්ථ පඤ්චපඤ්චවිභාගෙනාති වා පඤ්ච පඤ්ච එතෙසමත්ථීති වා **පඤ්චපඤ්චසො,** මො අන්තො යෙසං තෙ **මන්තා.**

10. **අංඉති නිග්ගහීතං.**

අකාරො උච්චාරණත්ථො, **ඉති**සද්දො පනානන්තරවුත්තනිදස්සනත්ථො, අංඉති යං අකාරතො පරං වුත්තං බින්දු, තං නිග්ගහීතං නාම හොති. රස්සස්සරං නිස්සාය ගය්හති, කරණං නිග්ගහෙත්වා ගය්හතීති වා **නිග්ගහීතං.**

කරණං නිග්ගහෙත්වාන, මුඛෙනාවිවටෙන යං;
වුච්චතෙ නිග්ගහීතන්ති, වුත්තං බින්දු සරානුගං.

ඉධ අවුත්තානං පරසමඤ්ඤානම්පි පයොජනෙ සති ගහණත්ථං පරිභාසමාහ.

11. **පරසමඤ්ඤා පයොගෙ.**

යා ච පන පරස්මිං සක්කතගන්ථෙ, පරෙසං වා වෙයාකරණානං සමඤ්ඤා ඝොසාඝොසලොපසවණ්ණසංයොගලිඞ්ගාදිකා, තා පයොගෙ සති එත්ථාපි යුජ්ජන්තෙ.

පරස්මිං, පරෙසං වා සමඤ්ඤා **පරසමඤ්ඤා,** වෙයාකරණෙ, වෙයාකරණමධීතානං වා සමඤ්ඤාතාත්ථො. පයුජ්ජනං **පයොගො,** විනියොගො.

තත්ථ වග්ගානං පඨමදුතියා, **ස**කාරො ච **අඝොසා.** වග්ගානං තතියචතුත්ථපඤ්චමා, ය ර ල ව හ ළා චාති එකවීසති **ඝොසා** නාම.

එත්ථ ච වග්ගානං දුතියචතුත්ථා **ධනිතා**තිපි වුච්චන්ති, ඉතරෙ **සිථිලා**ති. විනාසො **ලොපො.** රස්සස්සරා සකදීඝෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං **සවණ්ණා** නාම, යෙ **සරූපා**තිපි වුච්චන්ති. සරානන්තරිතානි බ්‍යඤ්ජනානි **සංයොගො.** ධාතුප්පච්චයවිභත්තිවජ්ජිතමත්ථවං **ලිඞ්ගං.** විභත්‍යන්තං **පදං.** ඉච්චෙවමාදි.

ඉති සඤ්ඤාවිධානං.

සරසන්ධිවිධාන

අථ සරසන්ධි වුච්චතෙ.

ලොක අග්ගපුග්ගලො, පඤ්ඤා ඉන්ද්‍රියං, තීණි ඉමානි, නො හි එතං, භික්ඛුනී ඔවාදො, මාතු උපට්ඨානං, සමෙතු ආයස්මා, අභිභූ ආයතනං, ධනා මෙ අත්ථි, සබ්බෙ එව, තයො අස්සු ධම්මා, අසන්තො එත්ථ න දිස්සන්ති ඉතිධ සරාදිසඤ්ඤායං සබ්බසන්ධිකරණට්ඨානෙ බ්‍යඤ්ජනවියොජනත්ථං පරිභාසමාහ.

12. පුබ්බමධොඨිතමස්සරං සරෙන වියොජයෙ.

සරෙනාති නිස්සක්කෙ කරණවචනං, සහයොගෙ වා, සන්ධිතබ්බෙ සරසහිතං පුබ්බබ්‍යඤ්ජනං අනතික්කමන්තො අධොඨිතමස්සරඤ්ච කත්වා සරතො වියොජයෙති සරතො බ්‍යඤ්ජනං වියොජෙතබ්බං. එත්ථ ච **අස්සර**ග්ගහණසාමත්ථියෙන ‘‘බ්‍යඤ්ජන’’න්ති ලද්ධං.

13. සරා සරෙ ලොපං.

සරා ඛො සබ්බෙපි සරෙ පරෙ ඨිතෙ ලොපං පප්පොන්ති. **ලොපොති** අදස්සනං අනුච්චාරණං. එත්ථ **සරාති** කාරියීනිද්දෙසො. **බහුවචනං** පනෙත්ථ එකෙකස්මිං සරෙ පරෙ බහූනං ලොපඤාපනත්ථං. **සරෙති** නිමිත්තනිද්දෙසො, නිමිත්තසත්තමී වායං, නිමිත්තොපාදානසාමත්ථියතො වණ්ණකාලබ්‍යවධානෙ සන්ධිකාරියං න හොති. **ලොපන්ති** කාරියනිද්දෙසො, ඉදං පන සුත්තං උපරි පරලොපවිධානතො පුබ්බලොපවිධානන්ති දට්ඨබ්බං, එවං සබ්බත්ථ සත්තමීනිද්දෙසෙ පුබ්බස්සෙව විධි, න පරස්ස විධානන්ති වෙදිතබ්බං.

‘‘අස්සරං, අධොඨිත’’න්ති ච වත්තතෙ, සිලිට්ඨකථනෙ පරිභාසමාහ.

14. නයෙ පරං යුත්තෙ.

සරරහිතං ඛො බ්‍යඤ්ජනං අධොඨිතං පරක්ඛරං නයෙ යුත්තෙ ඨානෙති පරනයනං කාතබ්බං. එත්ථ **යුත්ත**ග්ගහණං නිග්ගහීතනිසෙධනත්ථං, තෙන ‘‘අක්කොච්ඡි මං අවධි ම’’න්තිආදීසු පරනයනසන්දෙහො න හොති.

ලොකග්ගපුග්ගලො, පඤ්ඤින්ද්‍රියං, තීණිමානි, නොහෙතං, භික්ඛුනොවාදො, මාතුපට්ඨානං, සමෙතායස්මා, අභිභායතනං, ධනා මත්ථි, සබ්බෙව, තයස්සු ධම්මා, අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්ති.

යස්ස ඉදානි, සඤ්ඤා ඉති, ඡායා ඉව, කථා එව කා, ඉති අපි, අස්සමණී අසි, චක්ඛු ඉන්ද්‍රියං, අකතඤ්ඤූ අසි, ආකාසෙ ඉව, තෙ අපි, වන්දෙ අහං, සො අහං, චත්තාරො ඉමෙ, වසලො ඉති, මොග්ගල්ලානො ආසි බීජකො, පාතො එවාතිධ පුබ්බලොපෙ සම්පත්තෙ ‘‘සරෙ’’ති අධිකාරො, ඉධ පන ‘‘අත්ථවසා විභත්තිවිපරිණාමො’’ති කත්වා ‘‘සරො, සරම්හා, ලොප’’න්ති ච වත්තමානෙ –

15. වා පරො අසරූපා.

අසමානරූපම්හා සරම්හා පරො සරො ලොපං පප්පොති වා. සමානං රූපං අස්සාති සරූපො, න සරූපො **අසරූපො,** අසවණ්ණො . යස්මා පන මරියාදායං, අභිවිධිම්හි ච වත්තමානො **ආ**උපසග්ගො විය **වා**සද්දො ද්විධා වත්තතෙ, කත්ථචි විකප්පෙ, කත්ථචි යථාවවත්ථිතරූපපරිග්ගහෙ, ඉධ පන පච්ඡිමෙ, තතො නිච්චමනිච්චමසන්තඤ්ච විධිමෙත්ථ **වා**සද්දො දීපෙති. ‘‘නයෙ පරං යුත්තෙ’’ති පරං නෙතබ්බං.

යස්සදානි යස්ස ඉදානි, සඤ්ඤාති සඤ්ඤා ඉති, ඡායාව ඡායා ඉව, කථාව කා කථා එව කා, ඉතිපි ඉති අපි, අස්සමණීසි අස්සමණී අසි. චක්ඛුන්ද්‍රිය මිති නිච්චං. අකතඤ්ඤූසි අකතඤ්ඤූ අසි, ආකාසෙව ආකාසෙ ඉව, තෙපි තෙ අපි, වන්දෙහං වන්දෙ අහං, සොහං සො අහං, චත්තාරොමෙ චත්තාරො ඉමෙ, වසලොති වසලො ඉති, මොග්ගල්ලානොසි බීජකො මොග්ගල්ලානො ආසි බීජකො, පාතොව පාතො එව.

ඉධ න භවති – පඤ්චින්ද්‍රියානි, සද්ධින්ද්‍රියං, සත්තුත්තමො, එකූනවීසති, යස්සෙතෙ, සුගතොවාදො, දිට්ඨාසවො, දිට්ඨොඝො, චක්ඛායතනං, තං කුතෙත්ථ ලබ්භා ඉච්චාදි.

භවති ච වවත්ථිතවිභාසාය.

අවණ්ණතො සරොදානී-තීවෙවාදිං විනා පරො;
න ලුප්පතඤ්ඤතො දීඝො, ආසෙවාදිවිවජ්ජිතො.

බන්ධුස්ස ඉව, උප ඉක්ඛති, උප ඉතො, අව ඉච්ච, ජින ඊරිතං, න උපෙති, චන්ද උදයො, යථා උදකෙ ඉතීධ පුබ්බාවණ්ණස්සරානං ලොපෙ කතෙ ''පරො, අසරූපෙ''ති ච වත්තතෙ, තථා ''ඉවණ්ණො යං නවා''ති ඉතො **ඉවණ්ණ**ග්ගහණඤ්ච, ''වමොදුදන්තාන''න්ති ඉතො උග්ගහණඤ්ච සීහගතියා ඉධානුවත්තෙතබ්බං.

16. **ක්වචාසවණ්ණං ලුත්තෙ.**

ඉවණ්ණභූතො, උකාරභූතො ච පරො සරො අසරූපෙ පුබ්බස්සරෙ ලුත්තෙ ක්වචි අසවණ්ණං පප්පොති. නත්ථි සවණ්ණා එතෙසන්ති **අසවණ්ණා,** එකාරොකාරා, තත්ථ ඨානාසන්නවසෙන ඉවණ්ණුකාරානමෙකාරොකාරා හොන්ති.

බන්ධුස්සෙව, උපෙක්ඛති, උපෙතො, අවෙච්ච, ජිනෙරිතං, නොපෙති, චන්දොදයො, යථොදකෙ. **ක්වචීති** කිං? තත්‍රිමෙ, යස්සින්ද්‍රියානි, මහිද්ධිකො, සබ්බීතියො, තෙනුපසඞ්කමි, ලොකුත්තරො. **ලුත්තෙති** කිං? ඡ ඉමෙ ධම්මා, යථා ඉදං, කුසලස්ස උපසම්පදා. **අසරූපෙති** කිං? චත්තාරිමානි, මාතුපට්ඨානං.

එත්ථ ච සතිපි හෙට්ඨා වාග්ගහණෙ **ක්වචි**කරණතො අවණ්ණෙ එව ලුත්තෙ ඉධ වුත්තවිධි හොතීති දට්ඨබ්බං. තතො ඉධ න භවති – දිට්ඨුපාදානං, පඤ්චහුපාලි, මුදින්ද්‍රියං, යො මිස්සරොති.

තත්‍ර අයං, බුද්ධ අනුස්සති, ස අත්ථිකා, පඤ්ඤවා අස්ස, තදා අහං, යානි ඉධ භූතානි, ගච්ඡාමි ඉති, අති ඉතො, කිකී ඉව, බහු උපකාරං, මධු උදකං, සු උපධාරිතං, යොපි අයං , ඉදානි අහං, සචෙ අයං, අප්පස්සුතො අයං, ඉතර ඉතරෙන, සද්ධා ඉධ විත්තං, කම්ම උපනිස්සයො, තථා උපමං, රත්ති උපරතො, වි උපසමො ඉච්චත්‍ර පුබ්බස්සරානං ලොපෙ කතෙ –

''ක්වචී''ති අධිකාරො, ''පරො, ලුත්තෙ''ති ච වත්තතෙ.

17. **දීඝං.**

සරො ඛො පරො පුබ්බස්සරෙ ලුත්තෙ ක්වචි දීඝභාවං පප්පොතීති ඨානාසන්නවසෙන රස්සස්සරානං සවණ්ණදීඝො.

තත්‍රායං, බුද්ධානුස්සති, සාත්ථිකා, පඤ්ඤවාස්ස, තදාහං, යානීධ භූතානි, ගච්ඡාමීති, අතීතො, කිකීව, බහූපකාරං, මධූදකං, සූපධාරිතං, යොපායං, ඉදානාහං, සචායං, අප්පස්සුතායං, ඉතරීතරෙන, සද්ධීධ විත්තං, කම්මූපනිස්සයො, තථූපමං, රත්තූපරතො, වූපසමො.

ක්වචීති කිං? අචිරං වත'යං කායො, කිම්පිමාය, තීණිමානි, පඤ්චසුපාදානක්ඛන්ධෙසු, තස්සත්ථො, පඤ්චඞ්ගිකො, මුනින්දො, සතින්ද්‍රියං, ලහුට්ඨානං, ගච්ඡාමහං, තත්‍රිදං, පඤ්චහුපාලි, නත්ථඤ්ඤං. **ලුත්තෙති** කිං? යථා අයං, නිමි ඉව රාජා, කිකී ඉව, සු උපධාරිතං.

ලොකස්ස ඉති, දෙව ඉති, වි අති පතන්ති, වි අති නාමෙන්ති, සඞ්ඝාටි අපි, ජීවිතහෙතු අපි, විජ්ජු ඉව, කිංසු ඉධ විත්තං, සාධු ඉති ඉතීධ පරස්සරානං ලොපෙ කතෙ –

''ලුත්තෙ, දීඝ''න්ති ච වත්තතෙ.

18. **පුබ්බො ච.**

පුබ්බො සරො පරස්සරෙ ලුත්තෙ ක්වචිදීඝං පප්පොති. චග්ගහණං ලුත්තදීඝග්ගහණානුකඩ්ඪනත්ථං, තං **''**චානුකඩ්ඪිතමුත්තරත්‍ර නානුවත්තතෙ''ති ඤාපනත්ථං.

ලොකස්සාති, දෙවාති, වීතිපතන්ති, වීතිනාමෙන්ති, සඞ්ඝාටීපි, ජීවිතහෙතූපි, විජ්ජූව, කිංසූධ විත්තං, සාධූති.

ක්වචීති කිං? යස්සදානි, ඉතිස්ස, ඉදානිපි, තෙසුපි, චක්ඛුන්ද්‍රියං, කින්නුමාව.

අධිගතො ඛො මෙ අයං ධම්මො, පුත්තො තෙ අහං, තෙ අස්ස පහීනා, පබ්බතෙ අහං, යෙ අස්ස ඉතීධ පුබ්බලොපෙ සම්පත්තෙ –

19. **යමෙදන්තස්සාදෙසො.**

එකාරස්ස පදන්තභූතස්ස ඨානෙ සරෙ පරෙ ක්වචි **යකාරාදෙසො** හොති. අකාරෙමෙතෙයෙසද්දාදිස්සෙවායං විධි, **යන්ති** යං රූපං, එ එව අන්තො **එදන්තො,** ආදෙසිට්ඨානෙ ආදිස්සතීති **ආදෙසො.** ''බ්‍යඤ්ජනෙ''ති අධිකිච්ච ''දීඝ''න්ති දීඝො.

අධිගතො ඛො ම්‍යායං ධම්මො, පුත්තො ත්‍යාහං, ත්‍යාස්ස පහීනා, පබ්බත්‍යාහං, ය්‍යාස්ස.

ක්වචීති කිං? තෙ නාගතා, පුත්තා මත්ථි. **අන්තග්ගහණං** කිං? ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තො, දමෙන්තො චිත්තං.

යාවතකො අස්ස කායො, තාවතකො අස්ස බ්‍යාමො, කො අත්ථො, අථ ඛො අස්ස, අහං ඛො අජ්ජ, යො අයං, සො අස්ස, සො එව, යතො අධිකරණං, අනු අද්ධමාසං, අනු එති, සු ආගතං, සු ආකාරො, දු ආකාරො, චක්ඛු ආපාථං, බහු ආබාධො, පාතු අකාසි, න තු එවාතීධ –

20. **වමොදුදන්තානං.**

ඔකාරුකාරානං අන්තභූතානං සරෙ පරෙ ක්වචි **වකාරාදෙසො** හොති. **ක ඛ ය** තසද්දාදිඔකාරස්සෙදං ගහණං.

යාවතක්වස්ස කායො, තාවතක්වස්ස බ්‍යාමො, ක්වත්ථො, අථ ඛ්වස්ස, අහං ඛ්වජ්ජ, ය්වායං, ස්වස්ස, ස්වෙව, යත්වාධිකරණං, අන්වද්ධමාසං, අන්වෙති, ස්වාගතං, ස්වාකාරො, ද්වාකාරො, චක්ඛ්වාපාථං, බහ්වාබාධො, පාත්වාකාසි, න ත්වෙව.

ක්වචීති කිං? කො අත්ථො, අථ ඛො අඤ්ඤතරා, යොහං, සොහං, චත්තාරොමෙ, සාගතං, සාධාවුසො, හොතූති. **අන්තග්ගහණං** කිං? සවනීයං, විරවන්ති.

පටිසන්ථාරවුත්ති අස්ස, සබ්බා චිත්ති අනුභූයාතෙ, වි අඤ්ජනං, වි ආකතො, නදී ආසන්නො ඉතීධ මණ්ඩූකගතියා ''අසරූපෙ''ති වත්තතෙ.

21. **ඉවණ්ණො යං නවා.**

පුබ්බො ඉවණ්ණො අසරූපෙ සරෙ පරෙ **යකාරං** පප්පොති නවා. ඉ එව වණ්ණො **ඉවණ්ණො, නවා**සද්දො **ක්වචි**සද්දපරියායො.

පටිසන්ථාරවුත්‍යස්ස, සබ්බා විත්‍යානුභූයාතෙ, බ්‍යඤ්ජනං, බ්‍යාකතො, නද්‍යාසන්නො.

නවාති කිං? පඤ්චහඞ්ගෙහි, තානි අත්තනි, ගච්ඡාමහං, මුත්තචාගී අනුද්ධතො. **අසරූපෙති** කිං? ඉතිහිදං, අග්ගීව, අත්ථීති.

අති අන්තං, අති ඔදාතා, පති අයො, පති ආහරති, පති එති, ඉති අස්ස, ඉති එතං, ඉතිආදි ඉතීධ ''ඉවණ්ණො යං නවා''ති **යකාරාදෙසෙ** සම්පත්තෙ –

22. **සබ්බො චන්ති.**

අතිපතිඉතීනං **ති**සද්දස්සෙදං ගහණං.

සබ්බො **ති**ඉච්චෙසො සද්දො සරෙ පරෙ ක්වචි **චකාරං** පප්පොති. **තීති** නිද්දෙසතො අකතයකාරස්සෙවායං විධි, ඉතරථා **ක්වචි**ග්ගහණස්ස ච ''අතිස්ස චන්තස්සා''තිසුත්තස්ස ච නිරත්ථකතා සියා. ''පරද්වෙභාවො ඨානෙ''ති ද්විත්තං.

අච්චන්තං , අච්චොදාතා, පච්චයො, පච්චාහරති, පච්චෙති, ඉච්චස්ස, ඉච්චෙතං, ඉච්චාදි.

ක්වචීති කිං? ඉතිස්ස, ඉති ආකඞ්ඛමානෙන.

''තෙ න වාඉවණ්ණෙ''ති ඉතො ''න ඉවණ්ණෙ''ති ච වත්තතෙ.

23. **අතිස්ස චන්තස්ස.**

අතිඉච්චෙතස්ස අන්තභූතස්ස **තිසද්දස්ස** ඉවණ්ණෙ පරෙ ''සබ්බො චං ති''ති වුත්තරූපං න හොති. **අතිස්සාති** **අති**උපසග්ගානුකරණමෙතං. තෙනෙවෙත්ථ විභත්තිලොපාභාවො. එත්ථ ච **අන්ත**සද්දො සද්දවිධිනිසෙධප්පකරණතො **අති**සද්දන්තභූතං **ති**සද්දමෙව වදති, න ඉවණ්ණන්ති දට්ඨබ්බං, ඉතරථා ඉදං සුත්තමෙව නිරත්ථකං සියා.

> **''ඉවණ්ණො** යං නවා''තීධ, අසරූපාධිකාරතො;
> **ඉවණ්ණස්ස සරූපස්මිං, යාදෙසො** ච න සම්භවෙ.

චකාරො අනුත්තසමුච්චයත්ථො, තෙන **ඉතිපතී**නමන්තස්ස ච න හොති. අති ඉසිගණො අතීසිගණො, එවං අතීතො, අතීරිතං, ඉතීති, ඉතීදං, පතීතො.

අභි අක්ඛානං, අභි උග්ගතො, අභි ඔකාසො ඉතීධ **ය**කාරෙ සම්පත්තෙ –

''සරෙ''ති වත්තතෙ.

24. අබ්භො අභි.

අභිඉච්චෙතස්ස සබ්බස්ස සරෙ පරෙ **අබ්භා**දෙසො හොති.

> ''අභී''ති පඨමන්තස්ස, වුත්තියං ඡට්ඨියොජනං;
> ආදෙසාපෙක්ඛතො වුත්තං, ''අංමො''තිආදිකෙ විය.

පුබ්බස්සරලොපො , අබ්භක්ඛානං, අබ්භුග්ගතො, අබ්භොකාසො.

අධි අගමා, අධි උපගතො, අධි ඔගාහෙත්වා ඉතීධ

25. අජ්ඣො අධි.

අධිඉච්චෙතස්ස සබ්බස්ස සරෙ පරෙ **අජ්ඣා**දෙසො හොති. අජ්ඣගමා, අජ්ඣුපගතො, අජ්ඣොගාහෙත්වා.

අභි ඉච්ඡිතං, අධි ඊරිතං ඉතීධ

''අබ්භො අභි, අජ්ඣො අධී''ති ච වත්තතෙ.

26. තෙ න වා ඉවණ්ණෙ.

තෙ ච ඛො **අභිඅධි**ඉච්චෙතෙ උපසග්ගා ඉවණ්ණෙ පරෙ අබ්භො අජ්ඣොඉති වුත්තරූපා න හොන්ති වා. සරලොපපරනයනානි. අභිච්ඡිතං, අධීරිතං. **වා**ති කිං? අබ්භීරිතං, අජ්ඣිණමුත්තො, අජ්ඣිට්ඨො.

එකමිධ අහන්තීධ

27. දො ධස්ස ච.

ධඉච්චෙතස්ස සරෙ පරෙ ක්වචි **ද**කාරො හොති. **එක**සද්දතො පරස්ස **ඉධ**ස්ස ධකාරස්සෙවායං, සරලොපදීසා. එකමිදාහං. **ක්වචී**ති කිං? ඉධෙව.

චසද්දෙන ක්වචි **සාධු**ස්ස **ධ**ස්ස **හ**කාරො, යථා – සාහු දස්සනං.

යථා එව තථා එවාතීධ

''නවා''ති වත්තතෙ, ''සරම්හා''ති ච.

28. එවාදිස්ස රි පුබ්බො ච රස්සො.

යථාතථාද්වයපරස්සෙදං ගහණං. දීඝසරම්හා පරස්ස **එව**සද්දාදිභූතස්ස **එ**කාරස්ස **රි**කාරො හොති, **පුබ්බො** ච සරො **රස්සො** හොති නවා. යථරිව, තථරිව. **නවා**ති කිං? යථෙව, තථෙව.

ති අන්තං,ති අද්ධං, අග්ගි අගාරෙ, සත්තමී අත්ථෙ, පඤ්චමී අන්තං, දු අඞ්ගිකං, භික්ඛු ආසනෙ, පුථු ආසනෙ, සයම්භු ආසනෙ ඉතීධ **යවාදෙසෙසු** සම්පත්තෙසු –

‘‘සඤ්ඤා’’ති වත්තතෙ.

29. **ඉවණ්ණුවණ්ණා ඣලා**.

ඉවණ්ණඋවණ්ණඉච්චෙතෙ යථාක්කමං **ඣලසඤ්ඤා** හොන්ති. **වණ්ණ**ග්ගහණං සවණ්ණග්ගහණත්ථං.

> ඣලසඤ්ඤා පසඤ්ඤාව, න ලිඞ්ගන්තංව නිස්සිතා;
> ආඛ්‍යාතෙ ලිඞ්ගමජ්ඣෙ ච, ද්විලිඞ්ගන්තෙ ච දස්සනා.

30. **ඣලානමියුවා සරෙ වා**.

ඣලඉච්චෙතෙසං **ඉයඋව**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති වා සරෙ පරෙ, සරලොපො.

තියන්තං, තියද්ධං, අග්ගියාගාරෙ, සත්තමියත්ථෙ, පඤ්චමියන්තං, දුවඞ්ගිකං, භික්ඛුවාසනෙ, පුථුවාසනෙ, සයම්භුවාසනෙ. **වා**ති කිං? අග්‍යාගාරෙ, සත්තමීඅත්ථෙ, භික්ඛුආසනෙ නිසීදති.

ගො අජිනං, ගො එළකං ඉතීධ

‘‘ගො, අවො, සමාසෙ’’ති ච වත්තතෙ.

31. **ඔ සරෙ ච**.

ගොඉච්චෙතස්ස **ඔ**කාරස්ස සරෙ පරෙ **අව**ාදෙසො හොති සමාසෙ. ගවාජිනං, ගවෙළකං. **ච**සද්දග්ගහණෙන උවණ්ණස්ස **උව**අවාදෙසා. යථා – භුවි, පසවො.

පුථ එවාතීධ

32. **ගො සරෙ පුථස්සාගමො ක්වචි**.

පුථඉච්චෙතස්ස නිපාතස්ස අන්තෙ ක්වචි **ග**කාරාගමො හොති සරෙ පරෙ. ආගච්ඡතීති **ආගමො,** අසන්තුප්පත්ති ආගමො. එත්ථ ච ‘‘සරෙ’’ති නිමිත්තාසන්නවසෙන පුථස්ස අන්තෙති ලබ්භති. පුථගෙව, පුථ එව.

පා එවාතීධ

‘‘සරෙ, ගො, ආගමො, ක්වචී’’ති ච වත්තතෙ.

33. **පාස්ස චන්තො රස්සො**.

පාඉච්චෙතස්ස අන්තෙ සරෙ පරෙ ක්වචි **ග**කාරාගමො හොති, **පාස්ස** අන්තො ච සරො රස්සො හොති. පගෙව වුත්‍යස්ස, පා එව.

‘‘වා, සරෙ’’ති ච වත්තතෙ.

34. **යව ම ද න ත ර ලා චාගමා**.

සරෙ පරෙ **යකාරාදයො** අට්ඨ ආගමා හොන්ති වා. **ච**සද්දෙන **ග**කාරාගමො ච, චවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො.

තත්ථ **යකාරාගමො යථාදිහො** ඉකාරෙකාරාදීසු. යථා ඉදං යථයිදං, බ්‍යඤ්ජනෙති අධිකිච්ච ‘‘රස්ස’’න්ති රස්සත්තං, යථා ඉදං වා, යථා එව, යථායෙව, යථෙව, එවං මායිදං, මායෙවං, තංයිදං, තංයෙව, නයිදං, නයිමස්ස, නයිමානි, නවයිමෙ ධම්මා, බුද්ධානංයෙව, සන්තියෙව, බොධියායෙව, සතියෙව, පථවීයෙව, ධාතුයෙව, තෙසුයෙව, සොයෙව, පාටියෙක්කං.

තථා සරෙ **විපරියාදිතො** ච. වි අඤ්ජනා වියඤ්ජනා, බ්‍යඤ්ජනා වා, එවං වියාකාසි, බ්‍යාකාසි. පරිඅන්තං පරියන්තං, එවං පරියාදානං, පරියුට්ඨානං, පරියෙසති, පරියොසානමිති නිච්චං. නි ආයොගො නියායොගො. ඉධ න භවති, පරික්ඛතො, උපපරික්ඛති.

වකාරො තිසද්දාදිතො අවණ්ණුකාරෙසු. ති අඞ්ගුලං තිවඞ්ගුලං, එවං තිවඞ්ගිකං, භූවාදයො, මිගී භන්තා වුදික්ඛති, පවුච්චති, පාගුඤ්ඤවුජුතා.

මකාරො ලහුප්පභුතිතො සරෙ ඡන්දානුරක්ඛණාදිම්හි. ලහු එස්සති ලහුමෙස්සති, එවං ගරුමෙස්සති, ඉධමාහු, කෙන තෙ ඉධ මිජ්ඣති, භද්‍රො කසාමිව, ආකාසෙ මභිපූජයි, එකමෙකස්ස, යෙන මිධෙකච්චෙ, ආසතිමෙව.

දකාරො උඋපසග්ග සකි කෙනචි කිඤ්චි කිස්මිඤ්චි කොචි සම්මා යාව තාව පුන ය තෙ'තත්තසාදීහි. උඋපසග්ගතො නිච්චං, උ අග්ගො උදග්ගො, එවං උදයො, උදපාදි, උදාහටං, උදිතො, උදීරිතං, උදෙති.

නිපාතතො ච, සකි එව සකිදෙව, එවං සකදාගාමී, මහාවුත්තිසුත්තෙන **ඉකාරස්ස අකාරො**. තථා කෙනචිදෙව, කිඤ්චිදෙව, කිස්මිඤ්චිදෙව, කොචිදෙව, සම්මා අත්ථො සම්මදත්ථො, රස්සත්තං. එවං සම්මදක්ඛාතො, සම්මදඤ්ඤා විමුත්තානං, සම්මදෙව, යාවදත්ථං, යාවදෙව, තාවදෙව, පුනදෙව.

නාමතො, යදත්ථං, තදත්ථං, යදන්තරා, තදන්තරා, තදඞ්ගවිමුත්ති, එතදත්ථං, අත්තදත්ථං, සදත්ථපසුතො සියා. යතෙතත්තසෙහි සමාසෙයෙව.

ආදිසද්දෙන අඤ්ඤදත්ථං, මනසාදඤ්ඤා විමුත්තානං, බහුදෙව රත්තිං, අහුදෙව භයං.

වාති කිං? කෙනචි අත්ථකාමෙන, සම්මා අඤ්ඤාය, යාවාහං, තාවාහං, පුනාපරං, අත්තත්ථං.

නකාරො ආයතාදිම්හි. ඉතො ආයති ඉතො නායති, චිරං නායති.

තකාරො යස්මා තස්මා අජ්ජාදිතො ඉහග්ගාදිම්හි. යස්මාතිහ, තස්මාතිහ, අජ්ජතග්ගෙ.

රකාරො නි දුපාතු පුන ධී පාත චතුරාදිතො. නි අන්තරං නිරන්තරං, එවං නිරාලයො, නිරින්ධනො, නිරීහකං, නිරුත්තරො, නිරොජං. දු අතික්කමො දුරතික්කමො, දුරාගතං, දුරුත්තං. පාතුරහොසි, පාතුරහෙසුං. පුනරාගච්ඡෙය්‍ය, පුනරුත්තං, පුනරෙව, පුනරෙති. ධිරත්ථු. පාතරාසො.

චතුසද්දාදිතො, චතුරඞ්ගිකං, චතුරාරක්ඛා, චතුරිද්ධිපාදපටිලාභො, චතුරොසනිත්ථරණත්ථං. භත්තුරත්ථෙ, වුත්තිරෙසා, පථවීධාතුරෙවෙසා.

තථා සරතො ඉවෙවෙසු ඡන්දානුරක්ඛණෙ. නක්ඛත්තරාජාරිව තාරකානං, විජ්ජුරිවබ්භකූටෙ, ආරග්ගෙරිව සාසපො, සාසපොරිව ආරග්ගෙ, උසභොරිව, සබ්භිරෙව සමාසෙථ.

වාති කිං? ද්වාධිට්ඨිතං, පාත්වාකාසි, පුනපි.

ලකාරො ඡසඞ්ඛ්‍යාහි. ළළානමවිසෙසො. ඡ අභිඤ්ඤා ඡළභිඤ්ඤා, ඡළඞ්ගං, ඡළාසීති, ඡළංසා, සළායතනං.

වාති කිං? ඡ අභිඤ්ඤා.

ඉති සරසන්ධිවිධානං නිට්ඨිතං.

ඉත්ථිලිඞ්ග

අථ ඉත්ථිලිඞ්ගානි වුච්චන්තෙ.

අකාරන්තො ඉත්ථිලිඞ්ගසද්දො අප්පසිද්ධො.

ආකාරන්තො ඉත්ථිලිඞ්ගො **කඤ්ඤාසද්දො**. ''කඤ්ඤ''ඉති ඨිතෙ –

176. ඉත්ථියමතො ආප්පච්චයො.

ඉත්ථියං වත්තමානා අකාරන්තතො ලිඞ්ගම්හා පරො ආප්පච්චයො හොති.

> පකත්‍යත්ථජොතකා ඉත්ථි-ප්පච්චයා ස්‍යාදයො විය;
> ණාදයො පච්චයත්ථස්ස, සකත්ථස්සාපි වාචකා.

‘‘සරලොපො’’තිආදිනා පුබ්බස්සරෙ ලුත්තෙ, පරනයනෙ ච කතෙ ‘‘ධාතුප්පච්චයවිභත්තිවජ්ජිතමත්ථවං ලිඞ්ග’’න්ති වුත්තත්තාච පච්චයන්තස්සාපි අලිඞ්ගත්තා විභත්තුප්පත්තියමසම්පත්තායං ‘‘තද්ධිතසමාසකිතකා නාමං වා’තවෙතුනාදීසු චා’’ති එත්ථ චග්ගහණෙන ඉත්ථිප්පච්චයන්තස්සාපි නාමබ්‍යපදෙසො. පුරෙ විය **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**, ‘‘සෙසතො ලොපං ගසිපී’’ති **සි**ලොපො. සා කඤ්ඤා.

බහුවචනෙ ‘‘ආලපනෙ සි ගසඤ්ඤො’’ති ඉතො ‘‘සඤ්ඤො’’, ‘‘තෙ ඉත්ථිඛ්‍යා පො’’ති ඉතො ‘‘ඉත්ථිඛ්‍යා’’ති ච වත්තතෙ.

177. ආ **ඝො**.

ලිඞ්ගස්සන්තො ආකාරො යදා ඉත්ථිඛ්‍යො, තදා **ඝ**සඤ්ඤො හොතීති **ඝ**සඤ්ඤායං ‘‘ඝපතො ච යොනං ලොපො’’ති විකප්පෙන **යො**ලොපො. තා කඤ්ඤා කඤ්ඤායො.

ආලපනෙ ‘‘සඛතො ගස්සෙ වා’’ති ඉතො ‘‘ගස්සා’’ති වත්තතෙ.

178. ඝතෙ ච.

ඝතො පරස්ස **ග**ස්ස **එ**කාරො හොති, සරලොපාදි. හොති කඤ්ඤෙ, හොතියො කඤ්ඤා කඤ්ඤායො.

අංම්හි සරලොපපකතිභාවා කඤ්ඤං, කඤ්ඤා කඤ්ඤායො.

තතියාදීසු ‘‘ආය චතුත්ථෙකවචනස්ස තු’’ති ඉතො ‘‘ආයො, එකවචනාන’’න්ති ච වත්තතෙ.

179. ඝතො නාදීනං.

ඝසඤ්ඤතො ලිඞ්ගස්සාකාරා පරෙසං **නාදීනං ස්මිං**පරියන්තානං එකවචනානං විභත්තිගණානං ආයාදෙසො හොති. සරලොපපරනයනානි. කඤ්ඤාය, කඤ්ඤාහි කඤ්ඤාභි, කඤ්ඤාය, කඤ්ඤානං, කඤ්ඤාය, කඤ්ඤාහි කඤ්ඤාභි, කඤ්ඤාය, කඤ්ඤානං.

ස්මිංම්හි –

180. ඝපතො ස්මිං යං වා.

ඝපතො පරස්ස **ස්මිං**වචනස්ස **යං** හොති වා, අඤ්ඤත්ථායාදෙසො. කඤ්ඤායං කඤ්ඤාය, කඤ්ඤාසු.

එවමඤ්ඤෙපි –

> සද්ධා මෙධා පඤ්ඤා විජ්ජා, චින්තා මන්තා වීණා තණ්හා;
> ඉච්ඡා මුච්ඡා එජා මායා, මෙත්තා මත්තා සික්ඛා භික්ඛා.
>
> ජඞ්ඝා ගීවා ජිව්හා වාචා,
> ඡායා ආසා ගඞ්ගා නාවා;
> ගාථා සෙනා ලෙඛා සාලා,
> මාලා වෙලා පූජා ඛිඩ්ඩා.
>
> පිපාසා වෙදනා සඤ්ඤා, චෙතනා තසිණා පජා;
> දෙවතා වට්ටකා ගොධා, බලාකා පරිසා සභා.
>
> ඌකාසෙඵාලිකා ලඞ්කා, සලාකා වාලිකා සිඛා;
> විසාඛා විසිඛා සාඛා, වචා වඤ්ඣා ජටා ඝටා.

ජෙට්ඨා සොණ්ඩා විතණ්ඩා ච, කරුණා වනිතා ලතා;
කථා නිද්දා සුධා රාධා, වාසනා සිංසපා පපා.

පභා සීමා ඛමා ජායා,
ඛත්තියා සක්ඛරා සුරා;
දොලා තුලා සිලා ලීලා,
ලාලෙ'ලා මෙඛලා කලා.

වළවා'ලම්බුසා මූසා, මඤ්ජූසා සුලසා දිසා;
නාසා ජුණ්හා ගුහා ඊහා, ලසිකා වසුධාදයො.

අම්මාදීනං ආලපනෙව රූපභෙදො. අම්මා, අම්මා අම්මායො.

ගස්ස ''සතෙ වා''ති **එ**කාරෙ සම්පත්තෙ –

181. **න අම්මාදිතො.**

අම්මා අන්නාඉච්චෙවමාදිතො පරස්ස ගස්ස ආලපනෙකවචනස්ස න එකාරත්තං හොති. ''ආකාරො වා''ති රස්සත්තං.

හොති අම්ම හොති අම්මා, හොතියො අම්මා අම්මායො. එවං අන්නා, අන්නා අන්නායො, හොති අන්න හොති අන්නා, හොතියො අන්නා අන්නායො. අම්බා , අම්බා අම්බායො, හොති අම්බ හොති අම්බා, හොතියො අම්බා අම්බායො ඉච්චාදි.

ආකාරන්තං.

ඉකාරන්තො ඉත්ථිලිඞ්ගො **රත්ති**සද්දො;
තථෙව **ස්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති, **සි**ලොපො, රත්ති.

බහුවචනෙ ''සඤ්ඤා, ඉවණ්ණුවණ්ණා''ති ච වත්තතෙ.

182. **තෙ ඉත්ථිඛ්‍යා පො.**

ඉත්ථියා ආඛ්‍යා සඤ්ඤා **ඉත්ථිඛ්‍යා,** ලිඞ්ගස්සන්තා තෙ ඉවණ්ණුවණ්ණා යදා ඉත්ථිඛ්‍යා, තදා **ප**සඤ්ඤා හොන්තීති **ප**සඤ්ඤායං ''සපතො වා''තිආදිනා **යො**ලොපො, ''යොසු කත''ඉච්චාදිනා දීඝො. රත්තී රත්තියො රත්‍යො වා, හෙ රත්ති, හෙ රත්තී හෙ රත්තියො.

''අංමො''තිආදිනා නිග්ගහීතං, රත්තිං, රත්තී රත්තියො;
තතියාදීසු ''එකවචනානං, නාදීන''න්ති ච වත්තතෙ.

183. **පතො යා.**

පසඤ්ඤතො ඉවණ්ණුවණ්ණෙහි පරෙසං **නාදීන**මෙකවචනානං විභත්තිගණානං **යා**ආදෙසො හොති. රත්තියා, රත්තීහි රත්තීභි රත්තිහි රත්තිභි, රත්තියා, රත්තීනං රත්තිනං.

පඤ්චමියං –

184. **අමා පතො ස්මිංස්මානං වා.**

පඉච්චෙතස්මා පරෙසං **ස්මිං ස්මා**ඉච්චෙතෙසං යථාක්කමං **අං ආ**ආදෙසා හොන්ති වා. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො , තෙන **උ**වණ්ණන්තතො න හොන්ති, **ඉ**වණ්ණන්තතොපි යථාපයොගං.

''සරෙ, යකාරො''ති ච වත්තතෙ, සීහමණ්ඩූකගතීහි **යො**වචනෙකවචනග්ගහණඤ්ච.

185. **පසඤ්ඤස්ස ච.**

පසඤ්ඤස්ස ඉවණ්ණස්ස යොවචනෙකවචනවිභත්තීනමාදෙසෙ සරෙ පරෙ යකාරො හොති. එත්ථ ච **යකාරස්සෙවාධිකාරතො පසඤ්ඤ**ග්ගහණෙන **ඉවණ්ණො**ව ගය්හති, **ච**ග්ගහණං ''රත්තො''තිආදීසු නිවත්තනත්ථං. රත්‍යා රත්තියා, රත්තීහි රත්තීභි රත්තිහි රත්තිභි, රත්තියා, රත්තීනං රත්තිනං. **ස්මිං**වචනෙ අමාදෙසයකාරාදෙසා, රත්‍යං. ''සපතො ස්මිං යං වා''ති **යං**ආදෙසො, රත්තියං.

අඤ්ඤත්ථ ''අං, ස්මිං, වා''ති ච වත්තතෙ.

186. **ආදිතො ඔ ච.**

ආදිඉච්චෙතස්මා ස්මිංවචනස්ස **අං** ඔආදෙසා හොන්ති වා. **ච**සද්දෙන අඤ්ඤස්මාපි **ආ අං** ඔආදෙසා. රත්‍යා රත්තිං රත්තො රත්තියා, රත්තීසු රත්තිසු.

එවමඤ්ඤානිපි –

> පත්ති යුත්ති වුත්ති කිත්ති, මුත්ති තිත්ති ඛන්ති කන්ති;
> සන්ති තන්ති සිද්ධි සුද්ධි, ඉද්ධි වුද්ධි බුද්ධි බොධි.
>
> භූමි ජාති පීති සූති, නන්දි සන්ධි සාණි කොටි;
> දිට්ඨි වුඩ්ඪි තුට්ඨි යට්ඨි, පාළි ආළි නාළි කෙළි;
> සති මති ගති චුති, ධිති යුවති විකති.

රති රුචි රස්මි අසනි වසනි ඔසධි අඞ්ගුලි ධූලි දුන්දුභි දොණි අටවි ඡවි ආදීනි **ඉ**කාරන්තනාමානි.

ඉකාරන්තං.

> ඊකාරන්තො ඉත්ථිලිඞ්ගො **ඉත්ථී**සද්දො;
> ''ඉත්ථ''ඉතිධ ''ඉත්ථියං, පච්චයො''ති ච වත්තතෙ.

187. **නදාදිතො වා ඊ.**

නදාදිතො වා **අනදාදිතො** වා ඉත්ථියං වත්තමානා ලිඞ්ගම්හා ඊප්පච්චයො හොති. **වා**ග්ගහණමනදාදිසම්පිණ්ඩනත්ථං, තෙන **පුථුග**වාදිතො ච ඊ.

සරලොපෙ ''ක්වචාසවණ්ණං ලුත්තෙ''ති අසවණ්ණෙ සම්පත්තෙ පකතිභාවො නාමබ්‍යපදෙසො, **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**. ඉත්ථී, ඉත්ථී ''අඝො රස්ස''න්තිආදිනා රස්සත්තං, ඉත්ථියො. සම්බොධනෙ ''ඣලපා රස්ස''න්ති රස්සත්තං. හොති ඉත්ථි, හොතියො ඉත්ථී ඉත්ථියො.

දුතියෙකවචනෙ ''සපතො ස්මිං යං වා''ති ඉතො ''වා''ති වත්තතෙ.

188. **අං යමීතො පසඤ්ඤතො.**

පසඤ්ඤතො ඊකාරතො පරස්ස **අං**වචනස්ස **යං** හොති වා. ඉත්ථියං ඉත්ථිං, ඉත්ථී ඉත්ථියො, ඉත්ථියා, ඉත්ථීහි ඉත්ථීභි, ඉත්ථියා, ඉත්ථීනං, ඉත්ථියා, ඉත්ථීහි ඉත්ථීභි, ඉත්ථියා, ඉත්ථීනං, ඉත්ථියං ඉත්ථියා, ඉත්ථීසු.

එවං නදී, නදී. **යො**ලොපාභාවෙ ''තතො යොනමො තු''ති එත්ථ **තු**සද්දෙන යොනමොකාරො ච, ''පසඤ්ඤස්ස වා''ති ඊකාරස්ස **ය**කාරො, ''යවතං තලන''ඉච්චාදිනා ද්‍යස්ස **ජ**කාරො, ද්විත්තං. නජ්ජො සන්දන්ති, නදියො.

එත්ථ චෙවං සිජ්ඣන්තානං **නජ්ජො**ආදීනං වුත්තියං ආනත්තග්ගහණාදිනා නිප්ඵාදනං **අත්‍රජ සුගතා**දීනං විය නිප්ඵාදනූපායන්තරදස්සනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං.

හෙ නදි, හෙ නදී හෙ නජ්ජො හෙ නදියො, නදියං නදිං, නදී නජ්ජො නදියො.

අමාදිසුත්තෙ **ආ පතො**ති යොගවිභාගෙන ක්වචි නාසානඤ්චාත්තං, තෙන න ජච්චා වසලො හොති, පථබ්‍යා එකරජ්ජෙනාති ආදි ච සිජ්ඣති, පුරෙ විය **ය**කාර**ජ**කාරාදෙසද්විත්තානි.

නජ්ජා කතං නදියා, නදීහි නදීහි, නජ්ජා නදියා, නදීනං, නජ්ජා නදියා, නදීහි නදීහි, නජ්ජා නදියා, නදීනං, නජ්ජං නදියං නදියා, නදීසු.

අඤ්ඤෙපි –

මහී වෙතරණී වාපී, පාටලී කදලී ඝටී;
නාරී කුමාරී තරුණී, වාරුණී බ්‍රාහ්මණී සඛී.

ගන්ධබ්බී කින්නරී නාගී, දෙවී යක්ඛී අජී මිගී;
වානරී සූකරී සීහී, හංසී කාකී ච කුක්කුටී –

ඉච්චාදයො **ඉත්ථීසද්දසමා**.

තථෙව **මාතුල**සද්දතො ඊප්පච්චයෙ කතෙ –

189. **මාතුලාදීනමානත්තමීකාරෙ**.

මාතුල අය්‍යක වරුණඉච්චෙවමාදීනමන්තො **ආනත්ත**මාපජ්ජතෙ ඊකාරෙ පච්චයෙ පරෙ, අන්තාපෙක්ඛායං ඡට්ඨී, සරලොපාදි. මාතුලානී, එවං අය්‍යකානී, වරුණානී, සෙසං **ඉත්ථීසද්දසමං**.

අනදාදීසු **පුථු**සද්දතො ඊප්පච්චයො. ''ඔ සරෙ වා''ති එත්ථ **ච**සද්දෙන **උ**කාරස්ස **අව**ාදෙසො. පුථවී, පුථවියො. **සස්මා ස්මිංසු** පුථබ්‍යා පුථවියා, පුථබ්‍යා පුථවියා, පුථබ්‍යං පුථවියං පුථවියා ඉච්චාදි.

ගොසද්දතො ''නදාදිතො වා ඊ''ති ඊප්පච්චයො. මහාවුත්තිනා වා ''ගාව සෙ''ති එත්ථ **ගාව**ඉති යොගවිභාගෙන වා **ඔ**කාරස්ස **ආව**ාදෙසො. ගාවී, ගාවී ගාවියො ඉච්චාදි **ඉත්ථීසද්දසමං**.

''මානව''ඉතීධ ''ඉත්ථියං, වා, ඊ''ති ච වත්තතෙ.

190. **ණව ණික ණෙය්‍ය ණන්තුහි**.

ණව ණික ණෙය්‍ය ණන්තුප්පච්චයන්තෙහි ඉත්ථියං වත්තමානෙහි ලිඞ්ගෙහි ඊප්පච්චයො හොති. **වා**ධිකාරො කත්ථචි නිවත්තනත්ථො, සරලොපාදි. මානවී, එවං නාවිකී, වෙනතෙය්‍යී, ගොතමී.

''ගුණවන්තු ඊ''ඉතීධ ''වා''ති වත්තතෙ.

191. **න්තුස්ස තමීකාරෙ**.

සබ්බස්සෙව **න්තු**ප්පච්චයස්ස **තකාරො** හොති වා **ඊ**කාරප්පච්චයෙ පරෙ, අඤ්ඤත්ථ සරලොපාදි. ගුණවතී, ගුණවතී ගුණවතියො, ගුණවන්තී, ගුණවන්තී ගුණවන්තියො ඉච්චාදි **ඉත්ථීසද්දසමං**.

එවං කුලවතී, සීලවතී, යසවතී, රූපවතී, සතිමතී, ගොත්තමතී.

මහන්තසද්දතො ''නදාදිතො වා ඊ''ති **ඊ**ප්පච්චයො, **න්තු**බ්‍යපදෙසො විකප්පෙන **තකාරා**දෙසො. මහතී මහන්තී.

''භවන්ත ඊ''ඉතීධ ''ඊකාරෙ''ති වත්තතෙ.

192. **භවතො භොතො**.

සබ්බස්සෙව **භවන්ත**සද්දස්ස **භොතා**දෙසො හොති ඊකාරෙ ඉත්ථිගතෙ පරෙ. සා භොතී, භොතී භොතියො, හෙ භොති, හෙ භොතී භොතියො ඉච්චාදි.

''භික්ඛු'' ඉතීධ ''ඉත්ථිය''න්ති වත්තතෙ ''වා''ති ච.

193. **පතිභික්ඛුරාජීකාරන්තෙහි ඉනී**.

පති භික්ඛු රාජ ඉච්චෙතෙහි ඊකාරන්තෙහි ච ඉත්ථියං වත්තමානෙහි ලිඞ්ගෙහි **ඉනී**ප්පච්චයො හොති.

''සරලොපො'මාදෙස''ඉච්චාදිසුත්තෙ **තු**ග්ගහණෙන ක්වචි පුබ්බලොපස්ස නිසෙධනතො ''වා පරො අසරූපා''ති සරලොපො. භික්ඛුනී, භික්ඛුනී භික්ඛුනියො ඉච්චාදි.

ගහපතිසද්දතො ඉනී, ''අත්ත''මිති වත්තතෙ.

194. පතිස්සිනීම්හි.

පතිසද්දස්ස අන්තො අත්තමාපජ්ජතෙ **ඉනී**ප්පච්චයෙ පරෙ. තථෙව පරසරෙ ලුත්තෙ ''පුබ්බො වා''ති දීඝො, ගහපතානී.

තථෙව **රාජ**සද්දතො **ඉනී,** සරලොපපකතිභාවා, රාජිනී. ඊකාරන්තෙසු **දණ්ඩී**සද්දතො ඉනී, සරලොපාදි, දණ්ඩිනී, දණ්ඩිනී දණ්ඩිනියො, එවං හත්ථිනී, මෙධාවිනී, තපස්සිනී, පියභාණිනී ඉච්චාදි.

''පොක්ඛරිනී'' ඉතීධ ''තෙසු වුද්ධි''තිආදිනා **ඉ**කාරන**කා**රානං **අ**කාර**ණ**කාරාදෙසා, පොක්ඛරණී, පොක්ඛරණී. ''තතො යොනමො තු''ති සුත්තෙ **තු**ග්ගහණෙන යොනමොකාරෙො ච, **ඊ**කාරස්ස **ය**කාරො, ''යවත''මිච්චාදිසුත්තෙ **කාර**ග්ගහණෙන **ණ්‍ය**ස්ස **ඤ**කාරො, ද්විත්තං. පොක්ඛරඤ්ඤො පොක්ඛරණියො වා ඉච්චාදි.

වාධිකාරො අනුත්තසමුච්චයත්ථො, තෙන **විදූ යක්ඛා**දිතොපි **ඉනී,** පරචිත්තවිදූනී, සරලොපරස්සත්තානි, පරචිත්තවිදූනී පරචිත්තවිදූනියො, යක්ඛිනී යක්ඛිනියො, සීහිනී සීහිනියො ඉච්චාදි.

ඊකාරන්තං.

උකාරන්තො ඉත්ථිලිඞ්ගො **යාගු**සද්දො.

තස්ස **රත්ති**සද්දස්සෙව රූපනයො. අමාදෙසාදිඅභාවොව විසෙසො.

> යාගු, යාගූ යාගුයො, හෙ යාගු, හෙ යාගූ යාගුයො, යාගුං, යාගූ යාගුයො, යාගුයා, යාගූහි යාගුහි යාගූභි යාගුභි, යාගුයා, යාගූනං යාගුනං, යාගුයා, යාගූහි යාගුහි යාගූභි යාගුභි, යාගුයා, යාගූනං යාගුනං, යාගුයං යාගුයා, යාගූසු යාගුසු.

එවං ධාතු ධෙනු කාසු දද්දු කච්ඡු කණ්ඩු රජ්ජු කරෙණු පියඞ්ගු සස්සුආදීනි.

මාතුසද්දස්ස භෙදො. තස්ස **පිතු**සද්දස්සෙව රූපනයො. ''ආරත්ත''මිති භාවනිද්දෙසෙන **ආරා**දෙසාභාවෙ ''පතො යා''ති **යා**දෙසොව විසෙසො.

> මාතා, මාතරො, හොති මාත, හොති මාතා හොතියො මාතරො, මාතරං, මාතරෙ මාතරො, මාතරා මාතුයා මත්‍යා, ''තෙසු වුද්ධි''තිආදිනා උකාරලොපො , රස්සත්තඤ්ච. මාතරෙහි මාතරෙභි මාතූහි මාතුහි මාතූභි මාතුභි, මාතු මාතුස්ස මාතුයා, මාතරානං මාතානං මාතූනං මාතුනං, මාතරා මාතුයා, මාතරෙහි මාතරෙභි මාතූහි මාතුභි, මාතු මාතුස්ස මාතුයා, මාතරානං මාතානං මාතූනං මාතුනං, මාතරි, මාතරෙසු මාතූසු මාතුසු.

එවං ධීතා, ධීතරො, දුහිතා, දුහිතරො ඉච්චාදි.

උකාරන්තං.

ඌකාරන්තො ඉත්ථිලිඞ්ගො **ජම්බූ**සද්දො.

ජම්බූ, ජම්බූ ජම්බුයො, හෙ ජම්බු, හෙ ජම්බූ ජම්බුයො, ජම්බුං, ජම්බූ ජම්බුයො ඉච්චාදි **ඉත්ථී**සද්දසමං.

> එවං වධූ ච සරභූ, සරබූ සුතනූ චමූ;
> වාමූරූ නාගනාසූරූ, සමානි බලූ ජම්බුයා.

ඌකාරන්තං.

ඔකාරන්තො ඉත්ථිලිඞ්ගො **ගො**සද්දො.

තස්ස පුල්ලිඞ්ගගොසද්දස්සෙව රූපනයො.

> කඤ්ඤා රත්ති නදී ඉත්ථී, මාතුලානී ච භික්ඛුනී;
> දණ්ඩිනී යාගු මාතා ච, ජම්බූ ගොත්ථිසඞ්ගහො.

ඉත්ථිලිඞ්ගං නිට්ඨිතං.

නපුංසකලිඞ්ග

අථ නපුංසකලිඞ්ගානි වුච්චන්තෙ.

අකාරන්තො නපුංසකලිඞ්ගො **චිත්ත**සද්දො.

පුරෙ විය **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**, ''චිත්ත සි'' ඉතීධ –

''නපුංසකෙහි, අතො නිච්ච''න්ති ච වත්තතෙ.

195. **සිං**.

සි, අංඉති ද්විපදමිදං. අකාරන්තෙහි නපුංසකලිඞ්ගෙහි පරස්ස **සි**වචනස්ස අං හොති නිච්චං. සරලොපපකතිභාවාදි, චිත්තං.

බහුවචනෙ ''යොනං නි නපුංසකෙහී''ති වත්තතෙ.

196. **අතො නිච්චං**.

අකාරන්තෙහි නපුංසකලිඞ්ගෙහි **යොනං** නිච්චං **නි** හොති. ''සබ්බයොනීනමාඑ''ති **නිස්ස** වා ආකාරො. අඤ්ඤත්ථ ''යොසු කත''ඉච්චාදිනා දීඝො. චිත්තා චිත්තානි.

> යොනං නිභාවෙ චාඑත්තෙ, සිද්ධෙපි අවිසෙසතො;
> ''අතො නිච්ච''න්ති ආරම්භා, ආඑත්තං ක්වචිදෙවිධ.

ආලපනෙ **ග**ලොපො. හෙ චිත්ත, හෙ චිත්තා චිත්තානි, දුතියායං **නිස්ස** විකප්පෙනෙකාරො. චිත්තං, චිත්තෙ චිත්තානි. සෙසං **පුරිස**සද්දෙන සමං.

එවමඤ්ඤානිපි –

> පුඤ්ඤ පාප ඵල රූප සාධනං,
> සොත සාන සුඛ දුක්ඛ කාරණං;
> දාන සීල ධන ඣාන ලොචනං,
> මූල කූල බල ජාලමඞ්ගලං.
>
> නළින ලිඞ්ග මුඛ'ඞ්ග ජල'ම්බුජං,
> පුලින ධඤ්ඤ හිරඤ්ඤ පදා'මතං;
> පදුම වණ්ණ සුසාන වනා'යුධං,
> හදය චීවර වත්ථ කුලි'න්ද්‍රියං.
>
> නයන වදන යානො'දාන සොපාන පානං,
> භවන භුවන ලොහා'ලාත තුණ්ඩ'ණ්ඩ පීඨං;
> කරණ මරණ ඤාණා'රම්මණා'රඤ්ඤ තාණං,
> චරණ නගර තීරච්ඡත්ත ඡිද්දො'දකානි –

ඉච්චාදීනි.

කම්මසද්දස්ස තතියෙකවචනාදීසු රූපභෙදො.

කම්මං, කම්මා කම්මානි, හෙ කම්ම, හෙ කම්මා කම්මානි, කම්මං, කම්මෙ කම්මානි.

''වා, උ, නාම්හි, වා''ති ච වත්තතෙ.

197. **අ කම්මන්තස්ස ච**.

කම්මසද්දන්තස්ස උකාර අකාරාදෙසා හොන්ති වා **නාම්හි** විභත්තිම්හි. **අන්ත**ග්ගහණෙන **ථාමද්ධාදීනමන්තස්සපි** උත්තං. චසද්දග්ගහණෙන **යුව මඝවානමන්තස්ස ආ** හොති ක්වචි **නා සුඉච්චෙතෙසු**. කම්මුනා කම්මනා කම්මෙන වා, කම්මෙහි කම්මෙභි.

සස්මාසු ''උ නාම්හි වා''ති එත්ථ **ච**සද්දෙන **පුම කම්මථාම**න්තස්ස වුකාරො වා **සස්මාසූ**ති උත්තං. කම්මුනො කම්මස්ස, කම්මානං, කම්මුනා කම්මා කම්මම්හා කම්මස්මා, කම්මෙහි කම්මෙභි, කම්මුනො කම්මස්ස, කම්මානං.

ස්මිංවචනෙ ''බ්‍රහ්මතො තු ස්මිංනී''ති එත්ථ **තු**සද්දෙන ක්වචි **නි** හොති. කම්මනි කම්මෙ කම්මම්හි කම්මස්මිං, කම්මෙසු.

එවං ථාමුනා ථාමෙන ථාමසා වා, ථාමුනො ථාමස්ස, ථාමුනා ථාමා. අද්ධුනා, අද්ධුනො ඉච්චාදි පුරිමසමං.

ගුණවන්තු සි, ''සවිභත්තිස්ස, න්තුස්ස, සිම්හී''ති ච වත්තතෙ.

198. **අං නපුංසකෙ**.

නපුංසකෙ වත්තමානස්ස ලිඞ්ගස්ස සම්බන්ධිනො **න්තු**ප්පච්චයස්ස සවිභත්තිස්ස **අං** හොති **සි**ම්හි විභත්තිම්හි. ගුණවං චිත්තං.

යොම්හි ''න්තුස්සන්තො යොසු වා''ති අත්තං, **ඉ**කාරො ච. ගුණවන්ති, ගුණවන්තානි, සෙසං ඤෙය්‍යං.

ගච්ඡන්ත සි, ''සිම්හි ගච්ඡන්තාදීනං න්තසද්දො අ''මිති අං. ගච්ඡං ගච්ඡන්තං, ගච්ඡන්තා ගච්ඡන්තානි.

අකාරන්තං.

ආකාරන්තො නපුංසකලිඞ්ගො **අස්සද්ධා**සද්දො.

''අස්සද්ධා''ඉති ඨිතෙ –

''සමාසස්සා''ති අධිකිච්ච ''සරො රස්සො නපුංසකෙ''ති සමාසන්තස්ස රස්සත්තං, සමාසත්තා නාමබ්‍යපදෙසො, **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**. සෙසං **චිත්ත**සමං.

අස්සද්ධං කුලං, අස්සද්ධා අස්සද්ධානි කුලානි ඉච්චාදි.

තථා **මුඛනාසිකා**සද්දො. තස්ස ද්වන්දෙකත්තා සබ්බත්ථෙකවචනමෙව. මුඛනාසිකං, හෙ මුඛනාසික, මුඛනාසිකං, මුඛනාසිකෙන ඉච්චාදි.

ආකාරන්තං.

ඉකාරන්තො නපුංසකලිඞ්ගො **අට්ඨී**සද්දො.

ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති, **සි**ලොපො, අට්ඨි.

''වා''ති වත්තතෙ.

199. **යොනං නි නපුංසකෙහි**.

නපුංසකලිඞ්ගෙහි පරෙසං සබ්බෙසං **යොනං නි** හොති වා.

අට්ඨීනි, අඤ්ඤත්ථ නිච්චං **යොලොපො**, දීඝො ච, අට්ඨී, තථා හෙ අට්ඨී, හෙ අට්ඨී අට්ඨීනි, අට්ඨිං, අට්ඨී අට්ඨීනි, අට්ඨිනා ඉච්චාදි **අග්ගිසද්දසමං**.

එවං සත්ථි දධි වාරි අක්ඛි අච්ඡි අච්චි ඉච්චාදීනි.

ඉකාරන්තං.

ඊකාරන්තො නපුංසකලිඞ්ගො **සුඛකාරී**සද්දො.

''සුඛකාරී සි'' ඉතීධ අනපුංසකත්තාභාවා **සිස්මිම්පි** ''අඝො රස්ස''මිච්චාදිනා රස්සත්තං, **සි**ලොපො. සුඛකාරි දානං, සුඛකාරී සුඛකාරීනි, හෙ සුඛකාරි, හෙ සුඛකාරී හෙ සුඛකාරීනි, සුඛකාරිනං සුඛකාරිං, සුඛකාරී සුඛකාරීනි.

සෙසං **දණ්ඩී**සද්දසමං. එවං **සීඝයායී**ආදීනි.

ඊකාරන්තං.

උකාරන්තො නපුංසකලිඞ්ගො **ආයුසද්දො**. තස්ස **අට්ඨී**සද්දස්සෙව රූපනයො.

ආයු, ආයූ ආයූනි, හෙ ආයු, හෙ ආයූ හෙ ආයූනි, ආයුං, ආයූ ආයූනි, ආයුනා ආයුසාති මනොගණාදිත්තා සිද්ධං. ආයූහි ආයූහි, ආයුනො ආයුස්ස, ආයූනමිච්චාදි.

එවං චක්ඛු වසු ධනු දාරු තිපු මධු හිඞ්ගු සිග්ගු වත්ථු මත්ථු ජතු අම්බු අස්සුආදීනි.

උකාරන්තං.

ඌකාරන්තො **නපුංසකලිඞ්ගො ගොත්‍රභූ**සද්දො.

ගොත්‍රභූ සි, නපුංසකත්තා රස්සත්තං, **සි**ලොපො. ගොත්‍රභු චිත්තං, ගොත්‍රභූ ගොත්‍රභූනි, හෙ ගොත්‍රභු, හෙ ගොත්‍රභූ හෙ ගොත්‍රභූනි, ගොත්‍රභුං, ගොත්‍රභූ ගොත්‍රභූනි, ගොත්‍රභුනා ඉච්චාදි පුල්ලිඞ්ගෙ **අභිභූ**සද්දසමං.

එවං අභිභූ සයම්භූ ධම්මඤ්ඤූආදීනි.

ඌකාරන්තං.

ඔකාරන්තො නපුංසකලිඞ්ගො **චිත්තගො**සද්දො.

''චිත්තා ගාවො අස්ස කුලස්සා''ති අත්ථෙ බහුබ්බීහිසමාසෙ කතෙ ''සරො රස්සො නපුංසකෙ''ති ඔකාරස්ස ඨානප්පයතනාසන්නත්තා රස්සත්තමුකාරො, **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**, **සි**ලොපො. චිත්තගු කුලං, චිත්තගූ චිත්තගූනි ඉච්චාදි **ආයුසද්දසමං**.

ඔකාරන්තං.

චිත්තං කම්මඤ්ච අස්සද්ධ-මට්ඨී සුඛකාරි ච;
ආයු ගොත්‍රභූ ධම්මඤ්ඤූ, චිත්තගූති නපුංසකෙ.

නපුංසකලිඞ්ගං නිට්ඨිතං.

සබ්බනාම

අථ සබ්බනාමානි වුච්චන්තෙ.

සබ්බ, කතර, කතම, උභය, ඉතර, අඤ්ඤ, අඤ්ඤතර, අඤ්ඤතම, පුබ්බ, පර, අපර, දක්ඛිණ, උත්තර, අධර, ය, ත, එත, ඉම, අමු, කිං, එක, උභ, ද්වි, ති, චතු, තුම්හ, අම්හ ඉති සත්තවීසති සබ්බනාමානි, තානි සබ්බනාමත්තා තිලිඞ්ගානි.

තත්ථ **සබ්බ**සද්දො නිරවසෙසත්ථො, සො යදා පුල්ලිඞ්ගවිසිට්ඨත්ථාභිධායී, තදා රූපනයො. පුරෙ විය **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**, ‘‘සො’’ති **සිස්ස ඔ**කාරො, සරලොපපරනයනානි. සබ්බො ජනො.

බහුවචනෙ ‘‘සබ්බ යො’’ ඉතීධ ‘‘පරසමඤ්ඤා පයොගෙ’’ති සබ්බාදීනං සබ්බනාමසඤ්ඤා.

‘‘යො’’ති වත්තතෙ.

200. **සබ්බනාමකාරතෙ පඨමො.**

සබ්බෙසං ඉත්ථිපුමනපුංසකානං නාමානි **සබ්බනාමානි,** තෙසං සබ්බෙසං සබ්බනාමසඤ්ඤානං ලිඞ්ගානං අකාරතො පරො පඨමො **යො එ**ත්තමාපජ්ජතෙ. සබ්බෙ පුරිසා.

අකාරතොති කිං? සබ්බා අමූ.

හෙ සබ්බ සබ්බා, හෙ සබ්බෙ, සබ්බං, සබ්බෙ, සබ්බෙන, සබ්බෙහි සබ්බෙභි.

චතුත්ථෙකවචනෙ **ආයා**දෙසෙ සම්පත්තෙ –

‘‘අතො, ආ එ, ස්මාස්මිංනං, ආය චතුත්ථෙකවචනස්සා’’ති ච වත්තතෙ.

201. **තයො නෙව ච සබ්බනාමෙහි.**

අකාරන්තෙහි සබ්බනාමෙහි පරෙසං **ස්මා ස්මිං** ඉච්චෙතෙසං, චතුත්ථෙකවචනස්ස ච **ආ එ ආය**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා නෙව හොන්තීති **ආයා**දෙසාභාවො. **ච**ග්ගහණං කත්ථචි පටිසෙධනිවත්තනත්ථං, තෙන පුබ්බාදීහි **ස්මා ස්මිංනං ආ එ** ච හොන්ති. සබ්බස්ස.

‘‘අකාරො, එ’’ති ච වත්තතෙ.

202. **සබ්බනාමානං නංම්හි ච**.

සබ්බෙසං සබ්බනාමානං අකාරො **එ**ත්තමාපජ්ජතෙ **නං**ම්හි විභත්තිම්හි.

‘‘සබ්බනාමතො’’ති ච වත්තතෙ.

203. **සබ්බතො නං සංසානං.**

සබ්බතො සබ්බනාමතො පරස්ස **නං**වචනස්ස **සං සානං**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති.

සබ්බෙසං සබ්බෙසානං, සබ්බස්මා සබ්බම්හා, සබ්බෙහි සබ්බෙභි, සබ්බස්ස, සබ්බෙසං සබ්බෙසානං, සබ්බස්මිං සබ්බම්හි, සබ්බෙසු.

ඉත්ථියං ‘‘ඉත්ථියමතො ආප්පච්චයො’’ති ආප්පච්චයො. අඤ්ඤං **කඤ්ඤා**සද්දසමං අඤ්ඤත්‍ර **ස නං ස්මිං**වචනෙහි. සබ්බා පජා, සබ්බා සබ්බායො, හෙ සබ්බෙ, හෙ සබ්බා සබ්බායො, සබ්බං, සබ්බා සබ්බායො, සබ්බාය, සබ්බාහි සබ්බාභි.

චතුත්ථෙකවචනෙ ‘‘සබ්බනාමතො වා’’, **සබ්බතො කො**ති ඉතො ‘‘සබ්බතො’’ති ච වත්තතෙ.

204. **ඝපතො ස්මිංසානං සංසා.**

සබ්බතො සබ්බනාමතො **ඝප**සඤ්ඤතො **ස්මිං ස**ඉච්චෙතෙසං යථාක්කමං **සංසා**ආදෙසා හොන්ති වා.

‘‘සංසාස්වෙකවචනෙසු වා’’ති වත්තතෙ.

205. **ඝො රස්සං.**

ඝසඤ්ඤො ආකාරො රස්සමාපජ්ජතෙ **සංසා**ස්වෙකවචනෙසු විභත්තාදෙසෙසු පරෙසු.

‘‘සාගමො’’ති වත්තතෙ.

206. **සංසාස්වෙකවචනෙසු ච**.

සං සාඉච්චෙතෙසු එකවචනට්ඨානසම්භූතෙසු විභත්තාදෙසෙසු පරෙසු ලිඞ්ගම්හා සකාරාගමො හොති.

සබ්බස්සා සබ්බාය, සබ්බාසං සබ්බාසානං, සබ්බාය, සබ්බාහි සබ්බාභි, සබ්බස්සා සබ්බාය, සබ්බාසං සබ්බාසානං.

ස්මිංම්හි ‘‘සබ්බනාමතො, සපතො’’ති ච වත්තතෙ.

207. **නෙතාහි ස්මිමායයා**.

එතෙහි සබ්බනාමෙහි **සපසඤ්ඤෙහි** පරස්ස **ස්මිං**වචනස්ස නෙව **ආය යා**දෙසා හොන්තීති **ආයාභාවො. වා**ධිකාරතො ක්වචි හොති දක්ඛිණාය උත්තරායාති ආදි.

සංයමාදෙසා, සබ්බස්සං සබ්බායං, සබ්බාසු.

නපුංසකෙ සබ්බං චිත්තං, සබ්බානි, හෙ සබ්බ, හෙ සබ්බානි, සබ්බං, සබ්බානි. සෙසං පුල්ලිඞ්ගෙ විය ඤෙය්‍යං.

එවං **කතරා**දීනං **අඤ්ඤතම**සද්දපරියන්තානං තීසුපි ලිඞ්ගෙසු රූපනයො.

තත්ථ **කතරකතම**සද්දා පුච්ඡනත්ථා.

උභයසද්දො ද්විඅවයවසමුදායවචනො.

ඉතරසද්දො වුත්තප්පටියොගවචනො.

අඤ්ඤසද්දො අධිකතාපරවචනො.

අඤ්ඤතර අඤ්ඤතමසද්දා අනියමත්ථා.

‘‘යො, සබ්බනාමකාරතෙ පඨමො’’ති ච වත්තතෙ.

208. **ද්වන්දට්ඨා වා**.

ද්වන්දසමාසට්ඨා සබ්බනාමකාරතො පරො පඨමො **යො එ**ත්තමාපජ්ජතෙ වා. කතරො ච කතමො චාති කතරකතමෙ, කතරකතමා වා ඉච්චාදි.

පුබ්බාදයො දිසාදිවවත්ථානවචනා.

පුබ්බො කාලො. බහුවචනෙ ‘‘ධාතුලිඞ්ගෙහි පරා පච්චයා’’ති එත්ථ **පරා**ති නිද්දෙසතො පුබ්බාදීහි **යො**වචනස්ස විකප්පෙනෙකාරො.

පුබ්බෙ පුබ්බා, හෙ පුබ්බ, හෙ පුබ්බෙ හෙ පුබ්බා, පුබ්බං, පුබ්බෙ, පුබ්බෙන, පුබ්බෙහි පුබ්බෙභි, පුබ්බස්ස, පුබ්බෙසං පුබ්බෙසානං. ‘‘ස්මාස්මිංනං වා’’ති විකප්පෙනාකාරෙකාරා. පුබ්බා පුබ්බස්මා පුබ්බම්හා, පුබ්බෙහි පුබ්බෙභි, පුබ්බස්ස, පුබ්බෙසං පුබ්බෙසානං, පුබ්බෙ පුබ්බස්මිං පුබ්බම්හි, පුබ්බෙසු.

ඉත්ථියං පුබ්බා දිසා, පුබ්බා පුබ්බායො ඉච්චාදි **සබ්බා**සද්දසමං.

නපුංසකෙ පුබ්බං ඨානං, පුබ්බානි, හෙ පුබ්බ, හෙ පුබ්බානි, පුබ්බං, පුබ්බානි, සෙසං පුල්ලිඞ්ගසමං. එවං **පරාපරදක්ඛිණුත්තරාධර**සද්දා.

‘‘සබ්බනාමතො, ද්වන්දට්ඨා’’ති ච වත්තතෙ.

209. **නාඤ්ඤං සබ්බනාමිකං**.

ද්වන්දට්ඨා සබ්බනාමතො පරස්ස **යොවචනස්ස** ඨපෙත්වා **එත්තං** අඤ්ඤං සබ්බනාමිකං කාරියං **න** හොතීති **සංසානමාදෙසාභාවො**. පුබ්බාපරානං, පුබ්බුත්තරානං අධරුත්තරානං, ''නාඤ්ඤං සබ්බනාමික''න්ති විනාධිකාරෙන යොගෙන තතියාසමාසෙපි. මාසපුබ්බාය, මාසපුබ්බානං.

''නාඤ්ඤං සබ්බනාමික''න්ති ච වත්තතෙ.

210. බහුබ්බීහිම්හි ච.

බහුබ්බීහිම්හි ච සමාසෙ සබ්බනාමිකවිධානං නාඤ්ඤං හොති. පියපුබ්බාය, පියපුබ්බානං, පියපුබ්බෙ.

චසද්දග්ගහණෙන දිසත්ථසබ්බනාමානං බහුබ්බීහිම්හි සබ්බනාමිකවිධානංව හොති.

දක්ඛිණස්සා ච පුබ්බස්සා ච යදන්තරාළන්ති අත්ථෙ බහුබ්බීහි, දක්ඛිණපුබ්බස්සං, දක්ඛිණපුබ්බස්සා, එවං උත්තරපුබ්බස්සං, උත්තරපුබ්බස්සා ඉච්චාදි.

යතෙතසද්දාදීනමාලපනෙ රූපං න සම්භවති. **යසද්දො** අනියමත්ථො.

යො පුරිසො, යෙ පුරිසා, යං, යෙ. යා කඤ්ඤා, යා යායො, යං, යා යායො. යං චිත්තං, යානි, යං, යානි. සෙසං සබ්බත්ථ **සබ්බසද්දසමං**.

ත එත ඉම අමු කිංඉච්චෙතෙ පරම්මුඛ සමීප අච්චන්තසමීපදූර පුච්ඡනත්ථවචනා.

තසද්දස්ස භෙදො. ''ත සි'' ඉතීධ –

''අනපුංසකස්සායං සිම්හීති, ස''මිති ච වත්තතෙ.

211. එතතෙසං තො.

එත තඉච්චෙතෙසං අනපුංසකානං **තකාරො සකාරමාපජ්ජතෙ සිම්හි** විභත්තිම්හි. සො පුරිසො.

සබ්බනාමග්ගහණඤ්ච, ඉතො **තග්ගහණඤ්ච** වත්තතෙ.

212. තස්ස වා නත්තං සබ්බත්ථ.

තඉච්චෙතස්ස සබ්බනාමස්ස **තකාරස්ස නත්තං** හොති වා සබ්බත්ථ ලිඞ්ගෙසු. නෙ තෙ, නං තං, නෙ තෙ, නෙන තෙන, නෙහි නෙහි තෙහි තෙහි.

''සබ්බස්ස, තස්ස වා සබ්බත්ථා''ති ච වත්තතෙ.

213. සස්මාස්මිංසංසාස්වත්තං.

තඉච්චෙතස්ස සබ්බනාමස්ස සබ්බස්සෙව **අත්තං** හොති වා **ස ස්මා ස්මිං සං සා**ඉච්චෙතෙසු වචනෙසු සබ්බත්ථ ලිඞ්ගෙසු. අස්ස නස්ස තස්ස, නෙසං තෙසං නෙසානං තෙසානං.

''ස්මාහිස්මිංනං ම්හාභිම්හි වා''ති ඉතො ''ස්මාස්මිංනං, ම්හාම්හී''ති ච වත්තතෙ.

214. න තිමෙහි කතාකාරෙහි.

ත ඉමඉච්චෙතෙහි කතාකාරෙහි පරෙසං **ස්මාස්මිංනං ම්හා ම්හි**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා න හොන්ති.

පකතිසන්ධිවිධාන

අථ සරානමෙව සන්ධිකාරියෙ සම්පත්තෙ පකතිභාවො වුච්චතෙ.

''සරා, පකතී''ති ච වත්තතෙ.

35. **සරෙ ක්වචි**.

සරා ඛො සරෙ පරෙ ක්වචි ඡන්දභෙදාසුඛුච්චාරණට්ඨානෙ, සන්ධිච්ඡාරහිතට්ඨානෙ ච පකතිරූපානි හොන්ති, න ලොපාදෙසවිකාරමාපජ්ජන්තෙති අත්ථො.

තත්ථ **පකතිට්ඨානං** නාම ආලපනන්තා අනිතිස්මිං අච්ඡන්දානුරක්ඛණෙ අසමාසෙ පදන්තදීඝා ච ඉකාරුකාරා ච නාමපදන්තාතීතක්‍රියාදිම්හීති එවමාදි.

ආලපනන්තෙසු තාව – කතමා චානන්ද අනිච්චසඤ්ඤා, කතමා චානන්ද ආදීනවසඤ්ඤා, සාරිපුත්ත ඉධෙකච්චො, එහි සිවික උට්ඨෙහි, උපාසකා ඉධෙකච්චො, හොති අයො, භික්ඛු අරොගං තව සීලං, සිඤ්ච භික්ඛු ඉමං නාවං, භික්ඛවෙ එවං වදාමි, පඤ්චිමෙ ගහපතයො ආනිසංසා ඉච්චෙවමාදීසු පකතිභාවො, පුබ්බස්සරලොපයවාදෙසාදයො න හොන්ති.

ක්වචිග්ගහණෙන ඉතිස්මිං ඡන්දානුරක්ඛණෙ සන්ධි හොති, යථා – සක්කා දෙවීති, නමො තෙ බුද්ධ වීරත්ථු.

සරෙති කිං? සාධු මහාරාජාති, එවං කිර භික්ඛූති.

අසමාසෙ පදන්තදීඝෙසු – ආයස්මා ආනන්දො ගාථා අජ්ඣභාසි, දෙවා ආභස්සරා යථා, තෙවිජ්ජා ඉද්ධිප්පත්තා ච, භගවා උට්ඨායාසනා, භගවා එතදවොච, අභිවාදෙත්වා එකමන්තං අට්ඨාසි, ගන්ත්වා ඔලොකෙන්තො, භූතවාදී අත්ථවාදී, යං ඉත්ථී අරහා අස්ස, සාමාවතී ආහ, පාපකාරී උභයත්ථ තප්පති, නදී ඔත්ථරති, යෙ තෙ භික්ඛූ අප්පිච්ඡා, භික්ඛූ ආමන්තෙසි, භික්ඛූඋජ්ඣායිංසු, භික්ඛූ එවමාහංසු, ඉමස්මිං ගාමෙ ආරක්ඛකා, සබ්බෙ ඉමෙ, කතමෙ එකාදස, ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ, අප්පමාදො අමතපදං, සඞ්ඝො ආගච්ඡතු, කො ඉමං පථවිං විච්චෙස්සති, ආලොකො උදපාදි, එකො එකාය, චත්තාරො ඔඝා.

නිපාතෙසුපි – අරෙ අහම්පි, සචෙ ඉමස්ස කායස්ස, නො අභික්කමො, අහො අච්ඡරියො, අථො අන්තො ච, අථ ඛො ආයස්මා, අථො ඔට්ඨව්වචිත්තකා, තතො ආමන්තයී සත්ථා.

ක්වචිග්ගහණෙන අකාර ඉතිචෙවෙත්ථාදීසු සන්ධිපි. යථා – ආගතත්ථ, ආගතම්හා, කතමාස්සු චත්තාරො, අප්පස්සුතායං පුරිසො, ඉත්ථීති, ච මරීච, සබ්බෙච, ස්වෙව, එසෙව නයො, පරිසුද්ධෙත්ථායස්මන්තො, නෙත්ථ, තං කුතෙත්ථ ලබ්භා, සචෙස බ්‍රාහ්මණ, තථූපමං, යථාහ.

අසමාසෙති කිං? ජිව්හායතනං, අවිජ්ජොඝො, ඉත්ථින්ද්‍රියං, අභිභායතනං, භයතුපට්ඨානං. **අච්ඡන්දානුරක්ඛණෙති** කිං? සද්ධීධ චිත්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨං, යො මිස්සරො.

නාමපදන්තඉකාරුකාරෙසු – ගාථාහි අජ්ඣභාසි, පුප්ඵානි ආහරිංසු, සත්ථු අදාසි.

ක්වචීති කිං? මනසාකාසි.

36. **සරා පකති බ්‍යඤ්ජනෙ**.

සරා ඛො බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ පකතිරූපා හොන්තීති යෙභුය්‍යෙන දීඝරස්සලොපෙහි විකාරාභාවො. යථා – අච්චයො, පච්චයො, භාසති වා කරොති වා, වෙදනාක්ඛන්ධො, භාග්‍යවා, භද්‍රො කසාමිව, දීයති, තුණ්හීභූතො, සො ධම්මං දෙසෙති.

ඉති පකතිසන්ධිවිධානං නිට්ඨිතං.

බ්‍යඤ්ජනසන්ධිවිධාන

අථ බ්‍යඤ්ජනසන්ධි වුච්චතෙ.

‘‘බ්‍යඤ්ජනෙ’’ති අධිකාරො, ‘‘සරා, ක්වචී’’ති ච වත්තතෙ.

37. **දීඝං**.

සරා ඛො බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ ක්වචි දීඝං පප්පොන්තීති සුත්තසුඛුච්චාරණඡන්දානුරක්ඛණට්ඨානෙසු දීඝො.

ත්‍යස්ස පහීනා ත්‍යාස්ස පහීනා, ස්වස්ස ස්වාස්ස, මධුව මඤ්ඤති බාලො මධුවා මඤ්ඤතී බාලො, තථා එවං ගාමෙ මුනී චරෙ, ඛන්තී පරමං තපො තිතික්ඛා, න මඞ්කු භවිස්සාමි, ස්වාක්ඛාතො, ය්වාහං, කාමතො ජායතී සොකො, කාමතො ජායතී භයං, සක්කො උජූ ච සුහුජූ ච, අනුපසාතො, දූරක්ඛං, දූරමං, සූරක්ඛං, දූහරතා.

ක්වචීති කිං? ත්‍යජ්ජ, ස්වස්ස, පතිලියාති.

යිට්ඨං වා හුතං වා ලොකෙ, යදි වා සාවකෙ, පුග්ගලා ධම්මදසා තෙ, භොවාදී නාම සො හොති, යථාභාවී ගුණෙන සො ඉතීධ –

පුබ්බස්මිංයෙවාධිකාරෙ –

38. රස්සං.

සරා ඛො බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ ක්වචි රස්සං පප්පොන්තීති ඡන්දානුරක්ඛණෙ, ආගමෙ, සංයොගෙ ච රස්සත්තං.

ඡන්දානුරක්ඛණෙ තාව යිට්ඨංව හුතංව ලොකෙ, යදිව සාවකෙ, පුග්ගල ධම්මදසා තෙ, භොවාදි නාම සො හොති, යථාභාවි ගුණෙන සො.

ආගමෙ යථයිදං, සම්මදක්ඛාතො.

සංයොගෙ පරාකමො පරක්කමො, ආසාදො අස්සාදො, එවං තණ්හක්ඛයො, ඣානස්ස ලාභිම්හි, වසිම්හි, ඵුල්ලච්චයො.

ක්වචීති කිං? මායිදං, මනසා දඤ්ඤා විමුත්තානං, යථාක්කමං, ආඛ්‍යාතිකං, දීයාති, සූයාති.

එසො ඛො බ්‍යන්තිං කාහිති, සො ගච්ඡං න නිවත්තති ඉච්චත්‍ර –

තස්මිංයෙවාධිකාරෙ –

39. ලොපඤ්ච තත්‍රාකාරො.

සරා ඛො බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ ක්වචි ලොපං පප්පොන්ති, තත්‍ර ලුත්තෙ ඨානෙ අකාරාගමො ච හොති. **එතතසද්දන්තොකාරස්සෙවායං** ලොපො.

එස ඛො බ්‍යන්තිං කාහිති, ස ගච්ඡං න නිවත්තති, එවං එස ධම්මො, එස පත්තොසි, ස මුනි, ස සීලවා.

ක්වචීති කිං? එසො ධම්මො, සො මුනි, සො සීලවා.

චසද්දෙන එතසද්දන්තස්ස සරෙපි ක්වචි ලොපො. යථා – එස අත්ථො, එස ආභොගො, එස ඉදානි.

විපරිණාමෙන ‘‘සරම්හා, බ්‍යඤ්ජනස්සා’’ති ච වත්තතෙ.

40. පරද්වෙභාවො ඨානෙ.

සරම්හා පරස්ස බ්‍යඤ්ජනස්ස ද්වෙභාවො හොති ඨානෙ. ද්වින්නං භාවො ද්විභාවො, සො එව ද්වෙභාවො.

එත්ථ ච **ඨානං** නාම රස්සාකාරතො පරං ප පති පටිකමුකුස කුධ කී ගහ ජුත ඤාසි සු සම්භු සර සසාදීනමාදිබ්‍යඤ්ජනානං ද්වෙභාවං, තික තය තිංස වතාදීනමාදි ච, චතු වටුදිසාදීනමන්තඤ්ච, උ දු නි-උපසග්ග ත චතු ඡ සන්තසද්දාදෙසාදිපරඤ්ච, අපදන්තා නාකාරදීඝතො **යකාරාදි** ච,

> යවතං තලනාදීන-මාදෙසො ච සයාදිනං;
> සහ ධාත්වන්තස්සාදෙසො, සීසකාරො තපාදිතො.

ඡන්දානුරක්ඛණෙ ච – සර ඣෙ ධංසු හමාදීනමාදි ච, රස්සාකාරතො වග්ගානං චතුත්ථදුතියා ච ඉච්චෙවමාදි.

තත්ථ **ප පති පටීසු** තාව – ඉධ පමාදො ඉධප්පමාදො, එවං අප්පමාදො, විප්පයුත්තො, සුප්පසන්නො, සම්මා පධානං සම්මප්පධානං, රස්සත්තං, අප්පතිවත්තියො, අධිපතිප්පච්චයො, සුප්පතිට්ඨිතො, අප්පටිපුග්ගලො, විප්පටිසාරො, සුප්පටිපන්නො, සුප්පටිපත්ති.

කමාදිධාතූසු – පක්කමො, පටික්කමො, හෙතුක්කමො, ආකමති අක්කමති, එවං පරක්කමති, යථාක්කමං.

පක්කොසති, පටික්කොසති, අනුක්කොසති, ආකොසති, අක්කොසති.

අක්කුද්ධො, අතික්කොධො.

ධනක්කීතො, වික්කයො, අනුක්කයො.

පග්ගහො, විග්ගහො, අනුග්ගහො, නිග්ගහො, චන්දග්ගහො, දිට්ඨිග්ගාහො.

පජ්ජොතො, විජ්ජොතති, උජ්ජොතො.

කතඤ්ඤූ, විඤ්ඤූ, පඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණං, අනුඤ්ඤා, මනුඤ්ඤා, සමඤ්ඤා.

අවස්සයො, නිස්සයො, සමුස්සයො.

අප්පස්සුතො, විස්සුතො, බහුස්සුතො, ආසවා අස්සවා.

පස්සම්භන්තො, විස්සම්භති.

අට්ටස්සරො, විස්සරති, අනුස්සරති.

පස්සසන්තො, විස්සසන්තො, මහුස්සසන්තො, ආසාසො අස්සාසො.

අවිස්සජ්ජෙන්තො, විස්සජ්ජෙන්තො, පරිච්චජන්තො, උපද්දවො, උපක්කිලිට්ඨො, මිත්තද්දු, ආයබ්බයො, උදබ්බහි ඉච්චාදි.

සරම්භාති කිං? සම්පයුත්තො, සම්පතිජාතො, සම්පටිච්ඡන්නං, සඞ්කමන්තො, සඞ්ගහො.

ඨානෙති කිං? මා ච පමාදො, පතිගය්හති, වචීපකොපං රක්ඛෙය්‍ය, යෙ පමත්තා යථා මතා, මනොපකොපං රක්ඛෙය්‍ය, ඉධ මොදති, පෙච්ච මොදති.

තිකාදීසු – කුසලත්තිකං, පීතිත්තිකං, හෙතුත්තිකං, වෙදනාත්තිකං, ලොකත්තයං, බොධිත්තයං, වත්ථුත්තයං. එකත්තිංස, ද්වත්තිංස, චතුත්තිංස. සීලබ්බතං, සුබ්බතො, සප්පීතිකො, සමන්නාගතො, පුනප්පුනං ඉච්චාදි.

චතු චටු දිසාදීනමන්තෙ යථා – චත්තති, වට්ටති, දස්සනං, ඵස්සො ඉච්චාදි.

උ දු නි උපසග්ගාදිපරෙසු – උකංසො උක්කංසො. දුකරං දුක්කරං, නිකඞ්ඛො නික්කඞ්ඛෙ.

එවං උග්ගතං, දුච්චරිතං, නිජ්ජටං, උඤ්ඤාතං, උන්නති, උත්තරො, දුක්කරො, නිද්දරො, උන්නතො, දුප්පඤ්ඤො, දුබ්බලො, නිම්මලො, උය්‍යුත්තො, දුල්ලභො, නිබ්බත්තො, උස්සාහො, දුස්සහො, නිස්සාරො.

තථා තක්කරො, තජ්ජො, තන්නින්නො, තප්පභවො, තම්මයො.

චතුක්කං, චතුද්දිසං, චතුප්පාදො, චතුබ්බිධං, චතුස්සාලං.

ඡක්කං, ඡන්නවුති, ඡප්පදිකා, ඡබ්බස්සානි.

සක්කාරො, සක්කතො, සද්දිට්ඨි, සප්පුරිසො, මහබ්බලො.

ඨානෙති කිං? නිකායො, නිදානං, නිවාසො, නිවාතො, තතො, චතුවීසති, ඡසට්ඨි.

යකාරාදිම්හි – නීයාති, සූයාති, අභිභුය්‍ය, විචෙය්‍ය, විනෙය්‍ය, ධෙය්‍යං, නෙය්‍යං, සෙය්‍යො, ජෙය්‍යො, වෙය්‍යාකරණො.

ආදිසද්දෙන එත්තො, එත්තාවතා.

අනාකාරග්ගහණං කිං? මාලාය, දොලාය, සමාදාය.

ඨානෙති කිං? උපනීයති, සූයති, තොයං.

යවතමාදෙසෙ – ජාති අන්ධො, විපලි ආසො, අනි ආයො, යදි එවං, අපි එකච්චෙ, අපි එකදා ඉච්චත්‍ර, ඉකාරස්ස ''ඉවණ්ණො යං නවා''ති **යකාරෙ කතෙ** –

''සබ්බස්ස සො දාම්හි වා''ති ඉතො මණ්ඩූකගතියා **වාති** වත්තතෙ.

41. යවතං තලනදකාරානං බ්‍යඤ්ජනානි චලඤජකාරත්තං.

යකාරවන්තානං තලනදකාරානං සංයොගබ්‍යඤ්ජනානි යථාක්කමං **චලඤජකාරත්ත**මාපජ්ජන්තෙ වා.

කාරග්ගහණං යවතං සකාර ක ච ට පවග්ගානං සකාරකචටපවග්ගාදෙසත්ථං, තථා **යවතං ත ධ ණකාරානං ඡ ඣඤකාරාදෙසත්ථඤ්ච**, තතො යවතමාදෙසස්ස අනෙන ද්විභාවො.

ජච්චන්ධො, විපල්ලාසො, අඤ්ඤායො, යජ්ජෙවං, අප්පෙකච්චෙ අප්පෙකදා.

වාති කිං? පටිසන්ථාරවුත්‍යස්ස, බාල්‍යං, ආලස්‍යං.

සරම්හාති කිං? අඤායො, ආකාසානඤ්චායතනං.

තපාදිතො සිම්හි – තපස්සී, යසස්සී.

ඡන්දානුරක්ඛණෙ – නප්පජ්ජහෙ වණ්ණබලං පුරාණං, උජ්ජුගතෙසු සෙය්‍යො, ගච්ඡන්ති සුග්ගතින්ති.

වග්ගචතුත්ථදුතියෙසු පන තස්මිංයෙවාධිකාරෙ ''පරද්වෙභාවො ඨානෙ''ති ච වත්තතෙ.

වග්ගචතුත්ථදුතියානං සදිසවසෙන ද්විභාවෙ සම්පත්තෙ නියමත්ථමාහ.

42. වග්ගෙ ඝොසාඝොසානං තතියපඨමා.

සරම්හා පරභූතානං වග්ගෙ ඝොසාඝොසානං බ්‍යඤ්ජනානං යථාක්කමං වග්ගතතිය පඨමක්ඛරා ද්විභාවං ගච්ඡන්ති ඨානෙති ඨානාසන්නවසෙන තබ්බග්ගෙ තතියපඨමාව හොන්ති.

එත්ථ ච සම්පත්තෙ නියමත්තා **ඝොසාඝොස**ග්ගහණෙන චතුත්ථදුතියාව අධිප්පෙතා, ඉතරථා අනිට්ඨප්පසඞ්ගොසියා. තෙන ''කතඤ්ඤූ, තන්නයො, තම්මයො''තිආදීසු වග්ගපඤ්චමානං සතිපි ඝොසත්තෙ තතියප්පසඞ්ගොන හොති, ඨානාධිකාරතො වා.

සරාදීසු ප උ දු නිආදිපරචතුත්ථෙසු තාව – පඝරති පග්ඝරති, එවං උග්ඝරති, උග්ඝාටෙති, දුග්ඝොසො, නිග්ඝොසො, එසෙව චජ්ඣානඵලො, පඨමජ්ඣානං, අභිජ්ඣායති, උජ්ඣායති, විද්ධංසෙති, උද්ධංසිතො, උද්ධාරො, නිද්ධාරො, නිද්ධනො, නිද්ධුතො, විබ්භන්තො, උබ්භතො, දුබ්භික්ඛං, නිබ්භයං, තබ්භාවො, චතුද්ධා, චහුබ්භි, ඡද්ධා, සද්ධම්මො, සබ්භූතො, මහද්ධනො, මහබ්භයං.

යවත මාදෙසාදීසු – බොජ්ඣඞ්ගා, ආසබ්භං, බුජ්ඣිතබ්බං, බුජ්ඣති.

ඨානෙති කිං? සීලවන්තස්ස ඣායිනො, යෙ ඣානප්පසුතා ධීරා, නිධානං, මහාධනං.

රස්සාකාරතොපරං වග්ගදුතියෙසු – පඤ්ච ඛන්ධා පඤ්චක්ඛන්ධා, එවංරූපක්ඛන්ධො, අක්ඛමො, අභික්ඛණං, අවික්ඛෙපො, ජාතික්ඛෙත්තං, ධාතුක්ඛොභො, ආයුක්ඛයො. සෙතඡත්තං සෙතච්ඡත්තං, එවං සබ්බච්ඡන්නං,

විච්ඡින්නං, බොධිච්ඡායා, ජම්බුච්ඡායා, සමුච්ඡෙදො. තත්‍ර ඨිතො තත්‍රට්ඨිතො, එවං ථලට්ඨං, ජලට්ඨං, අධිට්ඨිතං, නිට්ඨිතං, චත්තාරිට්ඨානානි, ගරුට්ඨානියො, සමුට්ඨිතො, සුප්පට්ඨානො. යසත්ථෙරො, යත්ථ, තත්ථ, පත්ථරති, විත්ථාරො, අභිත්ථුතො, විත්ථම්භිතො, අනුත්ථුනං, චතුත්ථො, කුත්ථ. පප්ඵොටෙති, මහප්ඵලං, නිප්ඵලං, විප්ඵාරො, පරිප්ඵුසෙය්‍ය, මධුප්ඵාණිතං.

ආකාරතො – ආඛාතො ආක්ඛාතො, එවං තණ්හක්ඛයො, ආණාක්ඛෙත්තං, සඞ්ඛාක්ඛන්ධො, ආඡාදයති, ආච්ඡාදයති, එවං ආච්ඡින්දති, නාවාට්ඨං, ආත්ථරති, ආප්ඵොටෙති.

සරම්හාති කිං? සඬ්ඛාරො, තඬ්ඛණෙ, සඤ්ජන්නං, තණ්ඨානං, සන්ථුතො, තම්ඵලං.

ඨානෙති කිං? පුබ්බඡජ්ජකං, තස්ස ඡවියාදීනි ඡින්දිත්වා, යථා ඨිතං, කථං, කම්මඵලං.

නිකමති, නිපත්ති, නිචයො, නිචරති, නිතරණං ඉච්චත්‍ර – ‘‘දො ධස්ස වා’’ති එත්ථ වග්ගහණස්ස බහුලත්ථත්තා තෙන වග්ගහණෙන යථාපයොගං බහුධා ආදෙසො සියා.

යථා – **නි උපසග්ගතො** කමු පද චි චර තරානං පඨමස්ස වග්ගදුතියො ඉමිනා ද්විත්තං, නික්ඛමති, නිප්ඵත්ති, නිච්ඡයො, නිච්ඡරති, නිත්ථරණං.

තථා **බො වස්ස** කුව දිව සිව වජාදීනං ද්විරූපස්සාති වකාරද්වයස්ස බකාරද්වයං, යථා – කුබ්බන්තො, එවං කුබ්බානො, කුබ්බන්ති, සධාත්වන්තයාදෙසස්ස ද්විත්තං. දිවති දිබ්බති, එවං දිබ්බන්තො, සිබ්බති, සිබ්බන්තො, පවජති පබ්බජති, පබ්බජන්තො, නිවානං නිබ්බානං, නිබ්බුතො, නිබ්බින්දති, උදබ්බයං ඉච්චාදි.

ලො රස්ස පරි තරුණාදීනං ක්වචි. පරිපන්නො පලිපන්නො, එවං පලිබොධො, පල්ලඞ්කං, තරුණො තලුනො, මහාසාලො, මාලුතො, සුඛුමාලො.

ටො තස්ස දුක්කතාදීනං ක්වචි. යථා – දුක්කතං දුක්කටං, එවං සුකටං, පහටො, පත්ථටො, උද්ධටො, විසටො ඉච්චාදි.

කො තස්ස නියතාදීනං ක්වචි. නියතො නියකො.

යො ජස්ස නිජාදිස්ස වා, නිජංපුත්තං නියංපුත්තං.

කො ගස්ස කුලූපගාදීනං, කුලූපගො කුලූපකො.

තථා **ණො නස්ස ප පරිආදිතො**. පනිධානං පණිධානං, එවං පණිපාතො, පණාමො, පණීතං, පරිණතො, පරිණාමො, නින්නයො නිණ්ණයො, එවං උණ්ණතො, ඔණතො ඉච්චාදි.

පතිඅග්ගි, පතිහඤ්ඤති ඉතීධ –

43. ක්වචි පටි පතිස්ස.

පතිඉච්චෙතස්ස උපසග්ගස්ස සරෙ වා බ්‍යඤ්ජනෙ වා පරෙ ක්වචි **පටි**ආදෙසො හොති පුබ්බස්සරලොපො. පටග්ගි, පටිහඤ්ඤති.

ක්වචීති කිං? පච්චත්තං, පතිලීයති.

පුථජනො පුථභූතං ඉතීධ ‘‘අන්තො’’ති වත්තතෙ.

44. පුථස්සු බ්‍යඤ්ජනෙ.

පුථඉච්චෙතස්ස අන්තො සරො උකාරො හොති බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ, ද්විත්තං. පුථුජ්ජනො, පුථුභූතං.

බ්‍යඤ්ජනෙති කිං? පුථ අයං. ‘‘පුථස්ස අ පුථ’’ඉති සමාසෙනෙව සිද්ධෙ පුන **අන්ත**ග්ගහණාධිකාරෙන ක්වචි අපුථන්තස්සාපි උත්තං සරෙ.

මනො අඤ්ඤං මනුඤ්ඤං, එවං ඉමං එවුමං, පරලොපො, ඉති එවං ඉත්වෙවං, උකාරස්ස වකාරො.

අවකාසො, අවනද්ධො, අවවදති, අවසානමිතීධ –

‘‘ක්වචි බ්‍යඤ්ජනෙ’’ති ච වත්තතෙ.

45. **ඔ අවස්ස**.

අවඉච්චෙතස්ස උපසග්ගස්ස **ඔ**කාරො හොති ක්වචි බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ. ඔකාසො, ඔනද්ධො, ඔවදති, ඔසානං.

ක්වචීති කිං? අවසානං, අවසුස්සතු.

බ්‍යඤ්ජනෙති කිං? අවයාගමනං, අවෙක්ඛති.

අවගතෙ සූරියෙ, අවගච්ඡති, අවගහෙත්වා ඉතීධ –

‘‘අවස්සෙ’’ති වත්තතෙ ඔග්ගහණඤ්ච.

46. **තබ්බිපරීතූපපදෙ බ්‍යඤ්ජනෙ ච**.

අවසද්දස්ස උපපදෙ තිට්ඨමානස්ස තස්සොකාරස්ස විපරීතො ච හොති බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ.

තස්ස විපරීතො තබ්බිපරීතො, උපොච්චාරිතං පදං උපපදං, **ඔකාරවිපරීතො**ති උකාරස්සෙතං අධිවචනං. **ච**සද්දො **ක**ත්ථචි නිවත්තනත්ථො, ද්විත්තං. උග්ගතෙ සූරියෙ, උග්ගච්ඡති, උග්ගහෙත්වා.

අතිප්පබො තාව, පරසතං, පරසහස්සං ඉතීධ –

‘‘ආගමො’’ති වත්තතෙ.

47. **ක්වචි ඔ බ්‍යඤ්ජනෙ**.

බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ ක්වචි ඔකාරාගමො හොතීති **අතිප්ප පර**සද්දෙහි ඔකාරාගමො ‘‘යවමද’’ඉච්චාදිසුත්තෙ **ච**සද්දෙන **අතිප්ප**තො ගකාරාගමො ච.

අතිප්පගො ඛො තාව, පරොසතං, පරොසහස්සං, එත්ථ ‘‘සරා සරෙ ලොප’’න්ති පුබ්බස්සරලොපො.

මනමයං, අයමයං ඉතීධ ‘‘මනොගණාදීන’’න්ති වත්තතෙ.

48. **එතෙසමො ලොපෙ**.

එතෙසං මනොගණාදීනමන්තො ඔත්තමාපජ්ජතෙ විභත්තිලොපෙ කතෙ.

මනොමයං, අයොමයං, එවං මනොසෙට්ඨා, අයොපත්තො, තපොධනො, තමොනුදො, සිරොරුහො, තෙජොකසිණං, රජොජල්ලං, අහොරත්තං, රහොගතො.

ආදිසද්දෙන ආපොධාතු, වායොධාතු.

සීහගතියා වාධිකාරතො ඉධ න භවති, මනමත්තෙන මනච්ඡට්ඨානං, අයකපල්ලං, තමවිනොදනො, මනආයතනං.

ඉති බ්‍යඤ්ජනසන්ධිවිධානං නිට්ඨිතං.

නිග්ගහීතසන්ධිවිධාන

අථ නිග්ගහීතසන්ධි වුච්චතෙ.

තණ්හං කරො, රණං ජහො, සං ඨිතො, ජුතිං ධරො, සං මතො ඉතීධ ‘‘නිග්ගහීත’’න්ති අධිකාරො, ‘‘බ්‍යඤ්ජනෙ’’ති වත්තතෙ.

49. වග්ගන්තං වා වග්ගෙ.

වග්ගභූතෙ බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ නිග්ගහීතං ඛො වග්ගන්තං වා පප්පොතීති නිමිත්තානුස්වරානං ඨානාසන්නවසෙන තබ්බග්ගපඤ්චමො හොති. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො. තෙන ''තණ්හඞ්කරො, රණඤ්ජහො, සණ්ඨිතො, ජුතින්ධරො, සම්මතො''තිආදීසු නිච්චං.

තඞ්කරොති තං කරොති, තඞ්ඛණං තංඛණං, සඞ්ගහො සංගහො, තඞ්සතං තං සතං. ධම්මඤ්චරෙ ධම්මං චරෙ, තඤ්ඡන්නං තං ඡන්නං, තඤ්ජාතං තං ජාතං, තඤ්ඤාණං තං ඤාණං. තණ්ඨානං තං ඨානං, තණ්ඩහති තං ඩහති. තන්තනොති තං තනොති, තන්ථිරං තං ථිරං, තන්දානං තං දානං, තන්ධනං තං ධනං, තන්නිච්චුතං තං නිච්චුතං. තම්පත්තො තං පත්තො, තම්ඵලං තං ඵලං, තෙසම්බොධො තෙසං බොධො, සම්භූතො සංභූතො, තම්මිත්තං තං මිත්තං. කිඞ්කතො කිං කතො, දාතුඞ්ගතො දාතුං ගතොති එවමාදීසු විකප්පෙන.

ඉධ න භවති, න තං කම්මං කතං සාධු, සරණං ගච්ඡාමි.

සති චොපරි වාග්ගහණෙ විජ්ඣන්තරෙ වා ඉධ වාග්ගහණකරණමත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනත්ථං, තෙන නිග්ගහීතස්ස සංඋපසග්ගපුමන්තස්ස ලෙ ලකාරො. යථා – පටිසංලීනො පටිසල්ලීනො, එවං පටිසල්ලාණො, සල්ලක්ඛණා, සල්ලෙඛො, සල්ලාපො, පුංලිඞ්ගං පුල්ලිඞ්ගං.

පච්චත්තං එව, තං එව, තඤ්හි තස්ස, එවඤ්හි චො ඉතීධ ''වා''ති අධිකාරො.

50. එහෙ ඤං.

එකාරහකාරෙ පරෙ නිග්ගහීතං ඛො ඤකාරං පප්පොති වා, එකාරෙ ඤාදෙසස්ස ද්විභාවො.

පච්චත්තඤ්ඤෙවපච්චත්තං එව, තඤ්ඤෙව තං එව, තඤ්හි තස්ස තඤ්හි තස්ස, එවඤ්හි චො එවඤ්හි චො.

වවත්ථිතවිභාසත්තා වාසද්දස්ස එවහිනිපාතතො අඤ්ඤත්ථ න හොති, යථා – එවමෙතං, එවං හොති.

සංයොගො, සංයොජනං, සංයතො, සංයාචිකාය, යං යදෙව, ආනන්තරිකං යමාහු ඉතීධ ''ඤ''මිති වත්තතෙ.

51. ස යෙ ච.

නිග්ගහීතං ඛො යකාරෙ පරෙ සහ යකාරෙන ඤකාරං පප්පොති වා, ඤාදෙසස්ස ද්විත්තං.

සඤ්ඤොගො සංයොගො, සඤ්ඤොජනං සංයොජනං, සඤ්ඤතො සංයතො, සඤ්ඤාචිකාය සංයාචිකාය, යඤ්ඤදෙව යං යදෙව, ආනන්තරිකඤ්ඤමාහු ආනන්තරිකං යමාහු.

වාසද්දස්ස වවත්ථිතවිභාසත්තාව සංපදන්තතො ච සබ්බනාමයකාරපරතො ච නිග්ගහීතා අඤ්ඤත්ථ න හොති. යථා – එතං යොජනං, තං යානං, සරණං යන්ති.

එත්ථ ච ''සහ යෙ වා''ති වත්තබ්බෙ ''ස යෙ වා''ති වචනතො සුත්තන්තෙසු සුඛුච්චාරණත්ථමක්ඛරලොපොපීති දට්ඨබ්බං, තෙන පටිසඞ්ඛාය යොනිසො පටිසඞ්ඛා යොනිසො, සයං අභිඤ්ඤාය සච්ඡිකත්වා සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා, පරියෙසනාය පරියෙසනාතිආදි සිජ්ඣති.

තං අහං බ්‍රූමි, යං ආහු, ධනං එව, කිං එතං, නින්දිතුං අරහති, යං අනිච්චං, තං අනත්තා, එතං අවොච, එතං එව ඉච්චත්‍ර –

52. මදා සරෙ.

නිග්ගහීතස්ස ඛො සරෙ පරෙ මකාරදකාරාදෙසා හොන්ති වා. එත්ථ ච වාසද්දාධිකාරස්ස වවත්ථිතවිභාසත්තා දකාරො යතෙතසද්දතො පරස්සෙව.

තමහං බ්‍රූමි, යමාහු, ධනමෙව, කිමෙතං, නින්දිතුමරහති, යදනිච්චං, තදනත්තා, එතදවොච, එතදෙව.

වාති කිං? තං අහං, එතං එව, අක්කොච්ඡි මං අවධි මං.

එත්ථ ච **මදාති** යොගවිභාගෙන බ්‍යඤ්ජනෙපි වා මකාරො. තෙන ‘‘බුද්ධම සරණම ගච්ඡාමී’’තිආදි සිජ්ඣති.

තාසං අහං සන්තිකෙ, විදූනං අග්ගං, තස්ස අදාසිං අහං ඉතීධ ‘‘සරෙ’’ති වත්තතෙ.

53. **ක්වචි ලොපං**.

නිග්ගහීතං ඛො සරෙ පරෙ ලොපං පප්පොති ක්වචි ඡන්දානුරක්ඛණෙ සුඛුච්චාරණට්ඨානෙ. පුබ්බස්සරලොපො, පරස්ස අසංයොගන්තස්ස දීඝො.

තාසාහං සන්තිකෙ, විදූනග්ගං, තස්ස අදාසාහං, තථාගතාහං, එවාහං, ක්‍යාහං.

ක්වචීති කිං? එවමස්ස, කිමහං.

අරියසච්චානං දස්සනං, එතං බුද්ධානං සාසනං, සංරත්තො, සංරාගො, සංරම්භො, අවිසංහාරො, චිරං පවාසිං, ගන්තුං කාමො, ගන්තුං මනො ඉතීධ ‘‘ක්වචි ලොප’’න්ති වත්තතෙ.

54. **බ්‍යඤ්ජනෙ ච**.

නිග්ගහීතං ඛො බ්‍යඤ්ජනෙ ච පරෙ ලොපං පප්පොති ක්වචි ඡන්දානුරක්ඛණාදිම්හි. **රකාරහකාරෙසු** උපසග්ගන්තස්ස දීඝො.

අරියසච්චාන දස්සනං, එතං බුද්ධාන සාසනං, සාරත්තො, සාරාගො, සාරම්භො, අවිසාහාරො, චිරප්පවාසිං, ද්විත්තං, ගන්තුකාමො, ගන්තුමනො.

ක්වචීති කිං? එතං මඞ්ගලමුත්තමං.

කතං ඉති, කිං ඉති, අභිනන්දුං ඉති, උත්තත්තං ඉව, චක්කං ඉව, කලිං ඉදානි, කිං ඉදානි, ත්වං අසි, ඉදං අපි, උත්තරිං අපි, දාතුං අපි, සදිසං එව ඉතීධ ‘‘නිග්ගහීතම්හා, ලොප’’න්ති ච වත්තතෙ.

55. **පරො වා සරො**.

නිග්ගහීතම්හා පරො සරො ලොපං පප්පොති වා. නිග්ගහීතස්ස වග්ගන්තත්තං.

කතන්ති, කින්ති, අභිනන්දුන්ති, උත්තත්තංව, චක්කංව, කලින්දානි, කින්දානි, ත්වංසි, ඉදම්පි, උත්තරිම්පි, දාතුම්පි, සදිසංව.

වාති කිං? කතං ඉති, කිමිති, දාතුමපි, සාමං එව.

අයම්පි **වාසද්දස්ස** වවත්ථිතවිභාසත්තා ඉතිවීදානිසීපෙවාදිතො අඤ්ඤත්ථ න හොති. යථා – අහං එත්ථ, එතං අහොසි.

එවං අස්ස තෙ ආසවා, පුප්ඵං අස්සා උප්පජ්ජති ඉතීධ සරෙ පරෙ ලුත්තෙ විපරිණාමෙන ‘‘පරස්මිං, සරෙ, ලුත්තෙ’’ති ච වත්තතෙ.

56. **බ්‍යඤ්ජනො ච විසඤ්ඤොගො**.

නිග්ගහීතම්හා පරස්මිං සරෙ ලුත්තෙ බ්‍යඤ්ජනො සඤ්ඤොගො චෙ, විසඤ්ඤොගොව හොතීති සංයොගෙකදෙසස්ස පුරිමබ්‍යඤ්ජනස්ස ලොපො.

ද්වින්නං බ්‍යඤ්ජනානමෙකත්‍ර යීති සඤ්ඤොගො, ඉධ පන සංයුජ්ජතීති සඤ්ඤොගො, පුරිමො වණ්ණො, විගතො සඤ්ඤොගො අස්සාති **විසඤ්ඤොගො,** පරො.

එවං ස තෙ ආසවා, පුප්ඵංසා උප්පජ්ජති.

ලුත්තෙති කිං? එවමස්ස.

චසද්දෙන තිණ්ණං බ්‍යඤ්ජනානං සරූපසංයොගොපි විසඤ්ඤොගො හොති. යථා – අගාගාරං, වුත්‍යස්ස.

චක්ඛු උදපාදි, අව සිරො, යාවච්ධ භික්ඛවෙ, අණුථූලානි, ත සම්පයුත්තා ඉහීධ ''සරෙ, ආගමො, ක්වචි, බ්‍යඤ්ජනෙ''ති ච වත්තතෙ.

57. **නිග්ගහිතඤ්ච**.

නිග්ගහීතඤ්ච ආගමො හොති සරෙ වා බ්‍යඤ්ජනෙ වා ක්වචි සුඛුච්චාරණට්ඨානෙ. නිග්ගහීතස්ස රස්සානුගතත්තා රස්සතොයෙවායං.

චක්ඛුං උදපාදි, අවංසිරො, යාවඤ්චිධ භික්ඛවෙ, අණුංථූලානි, තංසම්පයුත්තා, එවං තඞ්ඛණෙ, තංසභාවො.

ක්වචීති කිං? න හි එතෙහි, ඉධ චෙව.

එවං වුත්තෙ, තං සාධු, එකං සමයං භගවා, අග්ගිංව සනමං ඉතීධ ලොපාදෙසකාරියෙ සම්පත්තෙ යෙභුයොන තදපවාදත්ථමාහ.

58. **අං බ්‍යඤ්ජනෙ නිග්ගහීතං**.

නිග්ගහීතං ඛො බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ අංඉති හොති.

අකාරො උච්චාරණත්ථො, ''සරලොපො''තිආදිනා පුබ්බස්සරලොපො වා.

එවං වුත්තෙ, තං සාධු, එකං සමයං භගවා, අග්ගිංව සන්ධමං.

ඉධ අවුත්තවිසෙසානම්පි වුත්තනයාතිදෙසත්ථමතිදෙසමාහ.

59. **අනුපදිට්ඨානං වුත්තයොගතො**.

යෙ ඉධ අම්හෙහි විසෙසතො න උපදිට්ඨා උපසග්ගනිපාතාදයො, තෙසං වුත්තයොගතො වුත්තනයෙන සරසන්ධාදීසු වුත්තනයානුසාරෙන රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

තෙන ''දො ධස්ස වා''ති සුත්තෙ චසද්දෙන පරියාදීනං රහනාදිවණ්ණස්ස විපරියයො යවාදීහි, යථා – පරියුදාහාසි පයිරුදාහාසි, අරියස්ස අයිරස්ස, බහ්වාබාධො බව්හාබාධො, න අභිනෙය්‍යා අනභිනෙය්‍යා.

''තං ඉමිනාපි ජානාථා''ති එත්ථ ''පරො වා සරො''ති සරෙ ලුත්තෙ ''තත්‍රාකාරො''ති යොගවිභාගෙන අකාරො නිග්ගහීතස්ස දකාරො, තදමිනාපි ජානාථ ඉච්චාදි.

ඉති නිග්ගහීතසන්ධිවිධානං නිට්ඨිතං.

සඤ්ඤාවිධානං සරසන්ධි සන්ධි,
නිසෙධනං බ්‍යඤ්ජනසන්ධි සන්ධි;
යො නිග්ගහීතස්ස ච සන්ධිකප්පෙ,
සුනිච්ඡයො සොපි මයෙත්ථ වුත්තො.

ඉති රූපසිද්ධියං සන්ධිකණ්ඩො

පඨමො.

2. නාමකණ්ඩ

අථ නාමිකවිභත්‍යාවතාරො වුච්චතෙ.

අත්ථාභිමුඛං නමනතො, අත්තනි චත්ථස්ස නාමනතො **නාමං,** දබ්බාභිධානං.

තං පන දුවිධං අන්වත්ථරුළ්හීවසෙන, තිවිධං පුමිත්ථිනපුංසකලිඞ්ගවසෙන. යථා – රුක්ඛො, මාලා, ධනං.

චතුබ්බිධං සාමඤ්ඤගුණක්‍රියායදිච්ඡාවසෙන, යථා – රුක්ඛො, නීලො, පාචකො, සිරිවඩ්ඪොතිආදි.

අට්ඨවිධං අවණ්ණිවණ්ණුවණ්ණොකාරනිග්ගහීතන්තපකතිභෙදෙන.

පුල්ලිඞ්ග

තත්ථ පඨමං **අකාරන්ත**ම්හා පුල්ලිඞ්ගා ජාතිනිමිත්තා **පුරිස**සද්දා **ස්‍යාදි**විභත්තියො පරා යොජීයන්තෙ.

60. ජිනවචනයුත්තඤ්හි.

අධිකාරොයං. තත්ථ පඤ්ච මාරෙ ජිතවාති ජිනො, බුද්ධො. ජිනස්ස වචනං ජිනවචනං, තස්ස ජිනවචනස්ස යුත්තං **ජිනවචනයුත්තං,** තෙපිටකස්ස බුද්ධවචනස්ස මාගධිකාය සභාවනිරුත්තියා යුත්තං අනුරූපමෙවාති ඉදං අධිකාරත්ථං වෙදිතබ්බං.

සා මාගධී මූලභාසා, නරා යායාදිකප්පිකා;
බ්‍රහ්මානො ච'ස්සුතාලාපා, සම්බුද්ධා චාපි භාසරෙ.

අධිකාරො පන තිවිධො සීහගතිකමණ්ඩූකගතිකයථානුපුබ්බිකවසෙන, අයං පන සීහගතිකො පුබ්බාපරවිලොකනතො, යථානුපුබ්බිකොයෙව වා.

සක්කතවිසදිසං කත්වා ජිනවචනානුරූපවසෙන පකතිට්ඨපනත්ථං පරිභාසමාහ.

61. ලිඞ්ගඤ්ච නිපච්චතෙ.

ලිඞ්ගංපාටිපදිකං, යථා යථා ජිනවචනයුත්තඤ්හි ලිඞ්ගං, තථා තථා ඉධ ලිඞ්ගං නිපච්චතෙ ඨපීයති. **ච**සද්දෙන ධාතවො චාති ජිනවචනානුරූපතො ''පුරිස''ඉති ලිඞ්ගෙ ඨපිතෙ තතො තස්ස ධාතුප්පච්චයවිභත්තිවජ්ජිතස්ස අත්ථවතො සද්දස්ස ''පරසමඤ්ඤා පයොගෙ''ති පරිභාසතො ලිඞ්ගසඤ්ඤායං –

ඉතො පරං විභත්තිප්පච්චයාදිවිධානෙ සබ්බත්ථ **ලිඞ්ග**ග්ගහණමනුවත්තතෙ.

62. තතො ච විභත්තියො.

තතො ජිනවචනයුත්තෙහි ලිඞ්ගෙහි පරා විභත්තියො හොන්ති. **ච**සද්දග්ගහණෙන තවෙතුනාදිපච්චයන්තනිපාතතොපි. කම්මාදිවසෙන, එකත්තාදිවසෙන ච ලිඞ්ගත්ථං විභජන්තීති විභත්තියො.

කා ච පන තා විභත්තියො? ''විභත්තියො''ති අධිකාරො.

63. සියො, අංයො, නාහි, සනං, ස්මාහි, සනං, ස්මිංසු.

ස්‍යාදයො ද්විසත්ත විභත්තියො නාම හොන්ති. තත්ථ සි, යො ඉති පඨමා, අං, යො ඉති දුතියා, නා, හි ඉති තතියා, ස, නං ඉති චතුත්ථී, ස්මා, හි ඉති පඤ්චමී, ස, නං ඉති ඡට්ඨී, ස්මිං, සු ඉති සත්තමී.

ඉදං පන සඤ්ඤාධිකාරපරිභාසාවිධිසුත්තෙසු **සඤ්ඤාසුත්ත**න්ති දට්ඨබ්බං, වුත්තඤ්හි වුත්තියං ''විභත්තිඉච්චනෙන ක්වත්ථො, අම්හස්ස මමං සවිභත්තිස්ස සෙ''ති, ඉතරථා පුරිමසුත්තෙන එකයොගො කත්තබ්බොති. එත්ථ ච පඨමාදිවොහාරො, එකවචනාදිවොහාරො ච අන්වත්ථවසෙන, පරසමඤ්ඤාවසෙන වා සිද්ධොති වෙදිතබ්බො.

එකස්ස වචනං එකවචනං, බහූනං වචනං බහුවචනං, ද්වින්නං පූරණී දුතියාතිආදි, ඉතරථා පුරිමසුත්තෙ චසද්දෙන සඞ්ඛ්‍යාකරණෙ අප්පකතනිරත්ථකවිධිප්පසඞ්ගො සියා.

''ජිනවචනයුත්තඤ්හි, ලිඞ්ගඤ්ච නිපච්චතෙ''ති ච වත්තතෙ. ඉධ පන පදනිප්ඵාදනම්පි ජිනවචනස්සාවිරොධෙනාති ඤාපෙතුං පරිභාසන්තරමාහ.

64. **තදනුපරොධෙන**.

යථා යථා තෙසං ජිනවචනානං උපරොධො න හොති, තථා තථා ඉධ ලිඞ්ගං, **ච**සද්දෙනාඛ්‍යාතඤ්ච නිපච්චතෙ, නිප්ඵාදීයතීති අත්ථො. තෙනෙව ඉධ ච ආඛ්‍යාතෙ ච ද්විවචනාග්ගහණං, සක්කතවිසදිසතො විභත්තිප්පච්චයාදිවිධානඤ්ච කතන්ති දට්ඨබ්බං.

තත්ථ අවිසෙසෙන සබ්බස්‍යාදිවිභත්තිප්පසඞ්ගෙ ''වත්තිච්ඡානුපුබ්බිකා සද්දප්පවත්ති''ති වත්තිච්ඡාවසා –

65. **ලිඞ්ගත්ථෙ පඨමා**.

ලිඞ්ගත්ථාභිධානමත්තෙ පඨමාවිභත්ති හොතීති පඨමා. තත්ථාපි අනියමෙනෙකවචනබහුවචනප්පසඞ්ගෙ ''එකම්හි වත්තබ්බෙ එකවචන''න්ති පරිභාසතො ලිඞ්ගත්ථස්සෙකත්තවචනිච්ඡායං පඨමෙකවචනං **සි**.

''අතො නෙනා''ති ඉතො ''අතො''ති වත්තතෙ, **ලිඞ්ග**ග්ගහණඤ්ච.

66. **සො** .

සි, ඔඉති ද්විපදමිදං. ලිඞ්ගස්ස අකාරතො පරස්ස **සි**වචනස්ස **ඔ**කාරො හොති.

සුත්තෙසු හි පඨමානිද්දිට්ඨස්ස කාරියිනො ඡට්ඨීවිපරිණාමෙන විවරණං ආදෙසාපෙක්ඛන්ති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ ච **සී**ති විභත්ති ගය්හතෙ විභත්තිකාරියවිධිප්පකරණතො, ''තතො ච විභත්තියො''ති ඉතො **විභත්ති**ග්ගහණානුවත්තනතො වා, එවං සබ්බත්ථ **ස්‍යාදී**නං කාරියවිධානෙ විභත්තියෙවාති දට්ඨබ්බං.

''වා පරො අසරූපා''ති පරලොපෙ සම්පත්තෙ තදපවාදෙන පුබ්බලොපමාහ.

67. **සරලොපො'මාදෙසප්පච්චයාදිම්හි සරලොපෙ තු පකති**.

පුබ්බස්සරස්ස ලොපො හොති අංවචනෙ, ආදෙසප්පච්චයාදිභූතෙ ච සරෙ පරෙ, සරලොපෙ කතෙ තු පරසරස්ස පකතිභාවො හොති. එත්ථ ච ''සරලොපෙ''ති පුනග්ගහණං ඉමිනාව කතසරලොපනිමිත්තෙයෙව පරස්ස විකාරෙ සම්පත්තෙ පකතිභාවත්ථං. පරසරස්ස පකතිභාවවිධානසාමත්ථියතො අමාදෙසප්පච්චයාදිභූතෙ සරෙ පරෙතිපි සිද්ධං.

> ත්‍යාදිවිභත්තියො චෙත්ථ, පච්චයත්තෙන ගය්හරෙ;
> ආදිග්ගහණමාඛ්‍යාත-කිතකෙස්වාගමත්ථිදං.
>
> පච්චයසාහචරියා, වාදෙසො පකතීපරො;
> පදන්තස්සරලොපො න, තෙන'බ්භාහාදිකෙ පරෙ.

තුග්ගහණං **භික්ඛුනී**ආදීසු සරලොපනිවත්තනත්ථං, ''නයෙ පරං යුත්තෙ''ති පරං නෙතබ්බං. පුරිසො තිට්ඨති.

පුරිසො ච පුරිසො චාති පුරිස පුරිසඉති වත්තබ්බෙ –

68. **සරූපානමෙකසෙස්වසකිං**.

සරූපානං සමානරූපානං පදබ්‍යඤ්ජනානං මජ්ඣෙ එකොව සිස්සතෙ, අඤ්ඤෙ ලොපමාපජ්ජන්තෙ අසකින්ති එකසෙසො. එත්ථ ච ''සරූපාන''න්ති වුත්තත්තාව සිද්ධෙ අසකිම්පයොගෙ පුන**අසකිං**ගහණං එකවිභත්තිවිසයානමෙවාසකිම්පයොගෙ එවායන්ති දස්සනත්ථං, න ච විච්ඡාපයොගෙ'තිප්පසඞ්ගො. ''වග්ගා පඤ්චපඤ්චසො මන්තා''ති එත්ථ ''පඤ්චපඤ්චසො''ති නිද්දෙසෙනෙව විච්ඡාපයොගසිද්ධියා ඤාපිතත්තා, අථ වා සහවචනිච්ඡාය'මය'මෙකසෙසො.

යොගවිභාගතො චෙත්ථ, එකසෙස්වසකිං ඉති;
විරූපෙකසෙසො හොති, වා ‘‘පිතූන’’න්තිආදිසු.

තත්ථෙව ලිඞ්ගත්ථස්ස බහුත්තවචනිච්ඡායං ‘‘බහුම්හි වත්තබ්බෙ බහුවචන’’න්ති පඨමාබහුවචනං **යො,** පුරිස යො ඉතීධ ‘‘අතො, වා’’ති ච වත්තතෙ.

69. **සබ්බයොනීනමාඑ**.

අකාරන්තතො ලිඞ්ගම්හා පරෙසං සබ්බෙසං පඨමායොනීනං, දුතියායොනීනඤ්ච යයාක්කමං ආකාරෙකාරාදෙසා හොන්ති වාති ආකාරො, **සබ්බ**ග්ගහණං සබ්බාදෙසත්ථං, සරලොපාදි පුරිමසදිසමෙව, පුරිසා තිට්ඨන්ති.

වා ඉච්චෙව රූපා රූපානි, අග්ගයො, මුනයො.

වාසද්දොයං වවත්ථිතපිභාසත්ථො, තෙන චෙත්ථ –

නිච්චමෙව ච පුල්ලිඞ්ගෙ, අනිච්චඤ්ච නපුංසකෙ;
අසන්තං **කෙ** කතත්තෙ තු, විධිං දීපෙති **වා**සුති.

තත්ථෙවාලපනවචනිච්ඡායං ‘‘ලිඞ්ගත්ථෙ පඨමා’’ති වත්තතෙ.

70. **ආලපනෙ ච**.

අභිමුඛං කත්වා ලපනං **ආලපනං,** සම්බොධනං. තස්මිං ආලපනත්ථාධිකෙ ලිඞ්ගත්ථාභිධානමත්තෙ ච පඨමාවිභත්ති හොති. පුරෙ විය එකවචනාදි.

පුරිස සි ඉච්චත්‍ර –

71. **ආලපනෙ සි ගසඤ්ඤො**.

ආලපනත්ථෙ විහිතො **සි** ගසඤ්ඤො හොතීති **ග**සඤ්ඤායං ‘‘හො ගෙ තු’’ති ඉතො ‘‘ගෙ’’ති වත්තතෙ.

72. **අකාරපිතාද්‍යන්තානමා**.

ලිඞ්ගස්ස සම්බන්ධී **අ**කාරො ච **පිතුසත්ථු**ඉච්චෙවමාදීනමන්තො ච **ආ**කාරත්තමාපජ්ජතෙ **ගෙ** පරෙ.

‘‘ගෙ, රස්ස’’මිති ච වත්තතෙ.

73. **ආකාරො වා**.

ලිඞ්ගස්ස සම්බන්ධී **ආ**කාරො රස්සමාපජ්ජතෙ **ගෙ පරෙ** විකප්පෙන, අදූරට්ඨස්සාලපනෙවායං.

74. **සෙසතො ලොපං ගසිපි**.

‘‘සිං, සො, ස්‍යා ච, සඛතො ගස්සෙ වා, සතෙ වා’’ති එවමාදීහි නිද්දිට්ඨෙහි අඤ්ඤො සෙසො නාම, තතො සෙසතො ලිඞ්ගම්හා **ගසි**ඉච්චෙතෙ ලොපමාපජ්ජන්තෙ. **අපි**ග්ගහණං දුතියත්ථසම්පිණ්ඩනත්ථං, එත්ථ ච සතිපි **සි**ග්ගහණෙ **ච**ඉති වචනමෙව ඤාපකමඤ්ඤත්ථාපි **සි**ග්ගහණෙ ආලපනාග්ගහණස්ස. කෙචි ආලපනාභිබ්‍යත්තියා **භවන්ත**සද්දං වා **හෙ**සද්දං වා පයුජ්ජන්තෙ. හො පුරිස තිට්ඨ, හෙ පුරිසා වා.

බහුවචනෙ න විසෙසො, භවන්තො පුරිසා තිට්ඨථ.

තත්ථෙව කම්මත්ථවචනිච්ඡායං ‘‘ච,’’ති වත්තතෙ.

75. **යං කරොති තං කම්මං**.

යං වා කරොති, යං වා විකරොති, යං වා පාපුණාති, තං කාරකං ක්‍රියානිමිත්තං කම්මසඤ්ඤං හොති.

76. කම්මත්ථෙ දුතියා.

කම්මත්ථෙ දුතියාවිභත්ති හොති. පුරෙ විය දුතියෙකවචනං අං, ''සරලොපො''තිආදිනා සරෙ ලුත්තෙ ''දීඝ''න්ති දීඝෙ සම්පත්තෙ පකතිභාවො ච, පුරිසං පස්ස.

බහුවචනෙ ''සබ්බයොනීනමාඑ''ති **යොවචනස්සෙකාරො**, පුරිසෙ පස්ස.

තත්ථෙව කත්තුවචනිච්ඡායං –

77. යො කරොති ස කත්තා.

යො අත්තප්පධානො ක්‍රියං කරොති, සො කත්තුසඤ්ඤො හොති.

''තතියා''ති වත්තතෙ.

78. කත්තරි ච.

කත්තරි ච කාරකෙ තතියාවිභත්ති හොතීති තතියෙකවචනං **නා.**

79. අතො නෙන.

එනාති අවිභත්තිකනිද්දෙසො. අකාරන්තතො ලිඞ්ගම්හා පරස්ස **නාවචනස්ස එනාදෙසො** හොති, සරලොපාදි, පුරිසෙන කතං.

බහුවචනම්හි –

80. සුහිස්වකාරො එ.

සු, හිඉච්චෙතෙසු විභත්තිරූපෙසු පරෙසු ලිඞ්ගස්ස සම්බන්ධී අකාරො එත්තමාපජ්ජතෙ.

81. ස්මාහිස්මිංනං ම්හාභිම්හි වා.

සබ්බතො ලිඞ්ගම්හා **ස්මා හි ස්මිං**ඉච්චෙතෙසං යථාක්කමං **ම්හා, භි, ම්හි**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති වා, පුරිසෙභි, පුරිසෙහි කතං.

තත්ථෙව කරණවචනිච්ඡායං –

82. යෙන වා කයිරතෙ තං කරණං.

යෙන වා කයිරතෙ, යෙන වා පස්සති, යෙන වා සුණාති, තං කාරකං කරණසඤ්ඤං හොති.

83. කරණෙ තතියා.

කරණකාරකෙ තතියාවිභත්ති හොති, සෙසං කත්තුසමං, ආචිච්චයෙන පුරිසෙන සො පුඤ්ඤං කරොති, පුරිසෙභි, පුරිසෙහි.

තත්ථෙව සම්පදානවචනිච්ඡායං –

84. යස්ස දාතුකාමො රොචතෙ ධාරයතෙ වා තං සම්පදානං.

යස්ස වා දාතුකාමො, යස්ස වා රොචතෙ, යස්ස වා ධාරයතෙ, තං කාරකං සම්පදානසඤ්ඤං හොති.

85. සම්පදානෙ චතුත්ථී.

සම්පදානකාරකෙ චතුත්ථීවිභත්ති හොතීති චතුත්ථියා එකවචනං **ස.**

86. සාගමො සෙ.

සබ්බතො ලිඞ්ගම්හා **ස**කාරාගමො හොති **සෙ** විභත්තිම්හි පරෙ. පුරිසස්ස ධනං දදාති.

බහුවචනම්හි ‘‘දීඝ’’න්ති වත්තතෙ.

87. සුනංහිසු ච.

සු නං හිඉච්චෙතෙසු පරෙසු ලිඞ්ගස්ස අන්තභූතා සබ්බෙ රස්සසරා දීඝමාපජ්ජන්තෙ, චග්ගහණමිකාරුකාරානං ක්වචි නිවත්තනත්ථං. පුරිසානං.

තත්ථෙවාපාදානවචනිච්ඡායං –

88. යස්මා දපෙති භයමාදත්තෙ වා තදපාදානං.

යස්මා වා අවධිභූතා අපෙති, යස්මා වා භයං, යස්මා වා ආදත්තෙ, තං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති.

89. අපාදානෙ පඤ්චමී.

අපාදානකාරකෙ පඤ්චමීවිභත්ති හොතීති පඤ්චමියා එකවචනං **ස්මා.**

‘‘අතො, සබ්බෙසං, ආ එ’’ති ච වත්තතෙ.

90. ස්මාස්මිංන වා.

අකාරන්තතො ලිඞ්ගම්හා සබ්බෙසං **ස්මා ස්මිං**ඉච්චෙතෙසං යථාක්කමං ආකාරෙකාරාදෙසා හොන්ති වා, අඤ්ඤත්ථ **ම්හා**දෙසො. පුරිසා අපෙති, පුරිසම්හා, පුරිසස්මා.

බහුවචනෙ සබ්බත්ථ තතියාසමං, **හිස්ස හි**ආදෙසො හොති. පුරිසෙහි, පුරිසෙභි අපෙති.

තත්ථෙව සාමිවචනිච්ඡායං –

91. යස්ස වා පරිග්ගහො තං සාමි.

යස්ස වා පරිග්ගහො, තං සාමිසඤ්ඤං හොති.

92. සාමිස්මිං ඡට්ඨී.

සාමිස්මිං ඡට්ඨීවිභත්ති හොති. ඨපෙත්වා **ආයා**දෙසං සබ්බත්ථ චතුත්ථීඡට්ඨීනං සමානං රූපං. පුරිසස්ස එතං ධනං, පුරිසානං.

තත්ථෙව ඔකාසවචනිච්ඡායං –

93. යොධාරො තමොකාසං.

යො කත්තුකම්මානං ක්‍රියාය ආධාරො, තං කාරකං ඔකාසසඤ්ඤං හොති.

94. ඔකාසෙ සත්තමී.

ඔකාසකාරකෙ සත්තමීවිභත්ති හොතීති සත්තමියා එකවචනං ස්මිං, තස්ස ‘‘ස්මාස්මිංනං වා’’ති **එ**කාරො, **ම්හි**ආදෙසො ච, පුරිසෙ පතිට්ඨිතං, පුරිසම්හි, පුරිසස්මිං.

බහුවචනෙ ‘‘සුහිස්වකාරො එ’’ති **එ**කාරො, පුරිසෙසු.

පුරිසො, පුරිසා, භො පුරිස භො පුරිසා වා, භවන්තො පුරිසා, පුරිසං, පුරිසෙ, පුරිසෙන, පුරිසෙහි පුරිසෙභි, පුරිසස්ස, පුරිසානං, පුරිසා පුරිසස්මා පුරිසම්හා, පුරිසෙහි පුරිසෙභි, පුරිසස්ස, පුරිසානං, පුරිසෙ පුරිසස්මිං පුරිසම්හි, පුරිසෙසු.

තථා සුගතො, සුගතා, භො සුගත භො සුගතා වා, භවන්තො සුගතා, සුගතං, සුගතෙ, සුගතෙන, සුගතෙහි සුගතෙභි, සුගතස්ස, සුගතානං, සුගතා සුගතස්මා සුගතම්හා, සුගතෙහි සුගතෙභි, සුගතස්ස, සුගතානං, සුගතෙ සුගතස්මිං සුගතම්හි, සුගතෙසු.

එවං සුරා’සුර නරො’රග නාග යක්ඛා,
ගන්ධබ්බ කින්නර මනුස්ස පිසාච පෙතා;
මාතඞ්ග ජඞ්ගම තුරඞ්ග වරාහ සීහා,
බ්‍යග්ඝ’ච්ඡ කච්ඡප තරච්ඡ මිග’ස්ස සොණා.

ආලොක ලොක නිලයා’නිල චාග යොගා, වායාම ගාම
නිගමා’ගම ධම්ම කාමා;
සඞ්ඝො’ඝ ඝොස පටිඝා’සව කොධ ලොභා,
සාරම්භ ථම්භ මද මාන පමාද මක්ඛා.

පුන්නාග පූග පනසා’සන චම්පක’ම්බා,
හින්තාල තාල බකුල’ජ්ජුන කිංසුකා ච;
මන්දාර කුන්ද පුචිමන්ද කරඤ්ජ රුක්ඛා,
සෙය්‍යා මයූර සකුණණ්ඩජ කොඤ්ච හංසා –

ඉච්චාදයොපි.

මනොගණාදිස්ස තු නාසස්මාස්මිංසු විසෙසො. අඤ්ඤත්ථ පුරිසසමං.

මනො, මනා, හෙ මන හෙ මනා වා, භවන්තො මනා, මනං, මනෙ.

‘‘වා’’ති වත්තතෙ.

95. මනොගණාදිතො ස්මිංනානමිආ.

මනොපභුති ගණො මනොගණො, මනොගණාදිතො **ස්මිං, නා**ඉච්චෙතෙසං යථාක්කමං ඉකාරාකාරාදෙසා හොන්ති වා. ආදිග්ගහණෙන **බිලපදාදි**තොපි.

‘‘මනොගණාදිතො’’ති වත්තතෙ.

96. ස සරෙ වාගමො.

එතෙහෙව මනොගණාදීහි සරෙ පරෙ **සා**ගමො හොති වා. මනසා, මනෙන.

වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, තෙන ‘‘මනො මනා මනං මනෙ මනආයතන’’න්තිආදීසු න හොති. ‘‘මානසිකං, චෙතසික’’න්තිආදීසු නිච්චං. මනෙහි, මනෙභි.

‘‘මනොගණාදිතො, වා’’ති ච වත්තතෙ.

97. සස්ස චො.

මනොගණාදිතො පරස්ස **සස්ස** විභත්තිස්ස **ඔ**කාරො හොති වා. **සා**ගමො.

මනසො මනස්ස, මනානං, මනා මනස්මා මනම්හා, මනෙහි මනෙභි, මනසො මනස්ස, මනානං, මනසි මනෙ මනස්මිං මනම්හි, මනෙසු.

එවං වචො වයො තෙජො,
තපො චෙතො තමො යසො;

අයො පයො සිරො ඡන්දො,
සරො උරො රහො අහො –

ඉච්චාදි **මනොගණො**.

ගුණවන්තුසද්දස්ස භෙදො. ගුණවන්තු සි ඉතීධ –

''සවිභත්තිස්ස, න්තුස්සා''ති ච අධිකාරො.

98. **ආ සිම්හි**.

සබ්බස්සෙව **න්තු**පච්චයස්ස සවිභත්තිස්ස **ආ**ආදෙසො හොති සිම්හි විභත්තිම්හි. ගුණවා.

''යොම්හි, පඨමෙ''සීහගතියා ''වා''ති ච වත්තතෙ.

99. **න්තුස්ස න්තො**.

සබ්බස්සෙව **න්තු**පච්චයස්ස සවිභත්තිස්ස **න්තො**ආදෙසො හොති වා **යො**ම්හි පඨමෙ, ගුණවන්තො තිට්ඨන්ති.

''සුනංහිසු, අත්ත''න්ති ච වත්තතෙ.

100. **න්තුස්සන්තො යොසු ච**.

න්තුපච්චයස්ස අන්තො උකාරො අත්තමාපජ්ජතෙ **සුනංහි යො**ඉච්චෙතෙසු, **ච**ග්ගහණෙන අඤ්ඤෙසු අං **නා ස්මාස්මිං**සු ච. ගුණවන්තා, ඡට්ඨියා සිද්ධෙපි **අන්තා**දෙසෙ පුන **අන්ත**ග්ගහණකරණතො **යොනං ඉ**කාරො ච ක්වචි. ගුණවන්ති.

''අ''මිති වත්තතෙ.

101. **අවණ්ණා ච ගෙ**.

සබ්බස්සෙව **න්තු**පච්චයස්ස සවිභත්තිස්ස **අං** අවණ්ණඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති **ගෙ** පරෙ.

හො ගුණවං හො ගුණව හො ගුණවා, භවන්තො ගුණවන්තො ගුණවන්තා, ගුණවන්තං, ගුණවන්තෙ.

''වා''ති වත්තතෙ.

102. **තොතිතා සස්මිංනාසු**.

සබ්බස්සෙව **න්තු**පච්චයස්ස සවිභත්තිස්ස **තොති තා**ආදෙසා හොන්ති වා **සස්මිංනා**ඉච්චෙතෙසු යථාසඞ්ඛ්‍යං. ගුණවතා ගුණවන්තෙන, ගුණවන්තෙහි ගුණවන්තෙභි.

103. **න්තස්ස සෙ වා**.

සබ්බස්සෙව **න්තු**පච්චයස්ස සවිභත්තිස්ස න්ත**ස්ස**ඉච්චයමාදෙසො හොති වා **සෙ** විභත්තිම්හි. ගුණවන්තස්ස ගුණවතො.

104. **නංම්හි තං වා**.

සබ්බස්සෙව **න්තු**පච්චයස්ස සවිභත්තිස්ස **තං**ආදෙසො හොති වා **නං**ම්හි විභත්තිම්හි. ගුණවතං ගුණවන්තානං.

''අම්හ තුම්හ න්තු''ඉච්චාදිනා **ස්මා**වචනස්ස නාබ්‍යපදෙසො.

ගුණවතා ගුණවන්තා ගුණවන්තස්මා ගුණවන්තම්හා, ගුණවන්තෙහි ගුණවන්තෙභි, ගුණවන්තස්ස ගුණවතො, ගුණවතං ගුණවන්තානං, ගුණවති ගුණවන්තෙ ගුණවන්තස්මිං ගුණවන්තම්හි, ගුණවන්තෙසු.

එවං ගුණවා කුලවා බලවා යසවා ධනවා සුතවා භගවා හිමවා ඵලවා සීලවා පඤ්ඤවා ඉච්චාදයො.

හිමවන්තුසද්දතො සිම්හි කතෙ –

''අත්තං, න්තුස්ස'න්තො''ති ච වත්තමානෙ –

105. සිම්හි වා.

න්තුපච්චයස්ස අන්තො අත්තං හොති වා **සිම්හි** විභත්තිම්හි. හිමවන්තො, හිමවා, සෙසං සමං.

පුන **වා**ග්ගහණකරණං **හිමවන්තු**සද්දතො අඤ්ඤත්‍ර අත්තනිසෙධනත්ථං, ववත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො. තෙන ගුණවන්තාදීසු නාතිප්පසඞ්ගො.

> එවං සතිමා ධිතිමා ගතිමා මතිමා මුතිමා මුත්තිමා ජුතිමා සිරිමා හිරිමා ථුතිමා රතිමා යතිමා සුචිමා කලිමා බලිමා කසිමා රුචිමා බුද්ධිමා චක්ඛුමා බන්ධුමා හෙතුමා සෙතුමා කෙතුමා රාහුමා භාණුමා ඛාණුමා විජ්ජුමා ඉච්චාදයො.

තත්ථ **සතිමන්තු බන්ධුමන්තු**සද්දානං **අංසෙසු** රූපභෙදො. ''අත්තං, න්තුස්සා''ති ච වත්තතෙ.

106. සබ්බස්ස වා අංසෙසු.

සබ්බස්සෙව **න්තුපච්චයස්ස** අත්තං හොති වා **අංස**ඉච්චෙතෙසු. ඉධාපි **වා**සද්දස්ස ववත්ථිතවිභාසත්තා නාතිප්පසඞ්ගො . සතිමං සතිමන්තං, බන්ධුමං බන්ධුමන්තං, සතිමස්ස සතිමතො සතිමන්තස්ස, බන්ධුමස්ස බන්ධුමතො බන්ධුමන්තස්ස, සෙසං සමං.

ගච්ඡන්තසද්දස්ස භෙදො, ගච්ඡන්ත සි,

''වා''ති වත්තතෙ.

107. සිම්හි ගච්ඡන්තාදීනං න්තසද්දො අං.

ගච්ඡන්තිච්චෙවමාදීනං **අන්තප්පච්චයන්තානං න්තසද්දො** අංරූපං ආපජ්ජතෙ වා **සිම්හි** විභත්තිම්හි. සරලොපසිලොපා, සො ගච්ඡං, ගච්ඡන්තො වා ගණ්හාති.

''ගච්ඡන්තාදීනං, න්තසද්දො''ති ච වත්තමානෙ –

108. සෙසෙසු න්තුව.

ගච්ඡන්තාදීනං න්තසද්දො න්තුපච්චයොව දට්ඨබ්බො සෙසෙසු විභත්තිප්පච්චයෙසු, අස්**මිම්**හි කාරියාතිදෙසොයං. සෙසං **ගුණවන්තු**සමං.

> තෙ ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තා, භො ගච්ඡං භො ගච්ඡ භො ගච්ඡා, භවන්තො ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තා, [ගච්ඡං] ගච්ඡන්තං, ගච්ඡන්තෙ, ගච්ඡතා ගච්ඡන්තෙන, ගච්ඡන්තෙහි ගච්ඡන්තෙභි, ගච්ඡතො ගච්ඡන්තස්ස, ගච්ඡතං ගච්ඡන්තානං, ගච්ඡතා ගච්ඡන්තස්මා ගච්ඡන්තම්හා, ගච්ඡන්තෙහි ගච්ඡන්තෙභි, ගච්ඡතො ගච්ඡන්තස්ස, ගච්ඡතං ගච්ඡන්තානං, ගච්ඡති ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තස්මිං ගච්ඡන්තම්හි, ගච්ඡන්තෙසු.

එවං මහං චරං තිට්ඨං, දදං භුඤ්ජං සුණං පචං;
ජයං ජීරං චවං මීයං, සරං කුබ්බං ජපං වජං –

ඉච්චාදයො.

භවන්තසද්දස්ස ග යො නා සවචනෙසු විසෙසො. සො භවං.

''භවතො''ති වත්තතෙ.

109. ඔභාවො ක්වචි යොසු වකාරස්ස.

භවන්තඉච්චෙතස්ස වකාරස්ස **ඔ**භාවො හොති ක්වචි **යො**ඉච්චෙතෙසු. තෙ හොන්තො භවන්තො භවන්තා.

''භවතො''ති වත්තතෙ.

110. හො ගෙ තු.

සබ්බස්සෙව **භවන්ත**සද්දස්ස **හො** හොති **ගෙ** පරෙ. **තු**සද්දෙන භන්තෙ, හොන්තාදි ච, **ග**ලොපො, හො භන්තෙ හොන්ත හොන්තා, හොන්තො භවන්තො භවන්තා, භවන්තං, හොන්තෙ භවන්තෙ.

නාසෙසු ''ඔභාවො ක්වචී''ති යොගවිභාගෙන **ඔ**භාවො.

හොතා භවතා භවන්තෙන, හොතො භවතො භවන්තස්ස ඉච්චාදි.

111. භදන්තස්ස භද්දන්ත භන්තෙ.

සබ්බස්සෙව **භදන්ත**සද්දස්ස **භද්දන්ත භන්තෙ**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති ක්වචි **ගෙ** පරෙ **යො**සු ච. හො භද්දන්ත භන්තෙ, භදන්ත භදන්තා වා ඉච්චාදි **පුරිස**සද්දසමං.

112. සන්තසද්දස්ස සො භෙ බො චන්තෙ.

සබ්බස්සෙව **සන්ත**සද්දස්ස **ස**සද්දාදෙසො හොති **භ**කාරෙ පරෙ, අන්තෙ ච **බ**කාරාගමො හොති.

චසද්දග්ගහණෙන අභකාරෙපි සමාසෙ ක්වචි **ස**කාරාදෙසො. සබ්භි.

භෙති කිං? සන්තෙහි, සෙසං **ගච්ඡන්ත**සද්දසමං.

අත්ථී **රාජ බ්‍රහ්ම අත්ත සඛ**සද්දාදීනං භෙදො, තථෙව **ස්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති, ''රාජ සි''ඉති ඨිතෙ –

''බ්‍රහ්මත්තසඛරාජාදිතො''ති අධිකාරො.

113. ස්‍යා ච.

බ්‍රහ්ම අත්ත සඛ රාජඉච්චෙවමාදිතො **සි**වචනස්ස ආකාරො හොති. **ආදි**සද්දෙන **ආතුමාදි**සද්දතො ච. සරලොපාදි. රාජා තිට්ඨති.

114. යොනමානො.

බ්‍රහ්මත්තසඛරාජාදිතො **යො**නං **ආනො**ආදෙසො හොති. රාජානො තිට්ඨන්ති, හො රාජ හො රාජා, භවන්තො රාජානො.

''වා''ති වත්තතෙ.

115. බ්‍රහ්මත්තසඛරාජාදිතො අමානං.

බ්‍රහ්මාදීහි පරස්ස අංවචනස්ස **ආනං** හොති වා. රාජානං පස්ස රාජං වා, රාජානො.

''සවිභත්තිස්ස, රාජස්සා''ති ච වත්තතෙ.

116. නාම්හි රඤ්ඤා වා.

සබ්බස්සෙව **රාජ**සද්දස්ස සවිභත්තිස්ස **රඤ්ඤා**ආදෙසො හොති වා **නාම්හි** විභත්තිම්හි. රඤ්ඤා කතං රාජෙන වා.

117. රාජස්ස රාජු සුනංහිසු ච.

සබ්බස්ස **රාජ**සද්දස්ස **රාජු**ආදෙසො හොති **සු නං හි**ඉච්චෙතෙසු වචනෙසු. **ච**සද්දො විකප්පනත්ථො, ''සුනංහිසු වා''ති දීඝො, රාජූහි රාජූහි, රාජෙහි රාජෙහි වා.

''සවිභත්තිස්සා''ති අධිකාරො.

118. **රාජස්ස රඤ්ඤොරාජිනො සෙ.**

සබ්බස්සෙව **රාජ**සද්දස්ස සවිභත්තිස්ස **රඤ්ඤො රාජිනො**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති **සෙ** විභත්තිම්හි. රඤ්ඤො, රාජිනො දෙති.

''රාජස්සා''ති වත්තතෙ.

119. **රඤ්ඤං නංම්හි වා.**

සබ්බස්සෙව **රාජ**සද්දස්ස සවිභත්තිස්ස **රඤ්ඤං**ආදෙසො හොති වා **නං**ම්හි විභත්තිම්හි. රඤ්ඤං රාජූනං රාජානං.

පඤ්චමියං –

120. **අම්හතුම්හන්තුරාජබ්‍රහ්මත්තසඛසත්ථුපිතාදීහි ස්මා නාව.**

අම්හතුම්හන්තුරාජබ්‍රහ්මත්තසඛසත්ථුපිතුඉච්චෙවමාදීහි **ස්මා**වචනං නාව දට්ඨබ්බන්ති **ස්මා**වචනස්ස නාභාවාතිදෙසො. **අතිදෙසො** පන ඡබ්බිධො.

වුත්තඤ්ච –

> ''බ්‍යපදෙසො නිමිත්තඤ්ච, තංරූපං තංසභාවතා;
> සුත්තඤ්චෙව තථා කාරි-යාතිදෙසොති ඡබ්බිධො''ති.

තත්‍රායං **බ්‍රහ්මත්තසඛා**දීසු පාඨසාමත්ථියතො **රූපාතිදෙසො**. සෙසං තතියාසමං.

රඤ්ඤා අපෙති, රාජූහි රාජූහි, රාජෙහි රාජෙහි, රඤ්ඤො, රාජිනො සන්තකං, රඤ්ඤං රාජූනං රාජානං.

''රාජස්සා''ති වත්තතෙ.

121. **ස්මිංම්හි රඤ්ඤෙ රාජිනි.**

සබ්බස්සෙව **රාජ**සද්දස්ස සවිභත්තිස්ස **රඤ්ඤෙරාජිනි**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති **ස්මිං**ම්හි විභත්තිම්හි. රඤ්ඤෙ, රාජිනි පතිට්ඨිතං, රාජූසු රාජෙසු.

බ්‍රහ්මසද්දස්ස ච **ග නා ස ස්මිං**සු විසෙසො. බ්‍රහ්මා, බ්‍රහ්මානො.

ආලපනෙ ච ''එ''ති වත්තතෙ.

122. **බ්‍රහ්මතො ගස්ස ච.**

බ්‍රහ්මසද්දතො **ගස්ස** ච **එ**කාරො හොති, **ච**ග්ගහණං **එ**ග්ගහණානුකඩ්ඪනත්ථං, හො බ්‍රහ්මෙ, භවන්තො බ්‍රහ්මානො, බ්‍රහ්මානං බ්‍රහ්මං, බ්‍රහ්මානො.

විපරිණාමෙන ''බ්‍රහ්මස්ස, අන්තො''ති ච වත්තතෙ.

123. **උත්තං සනාසු.**

බ්‍රහ්මසද්දස්ස අන්තො උත්තමාපජ්ජතෙ **ස නා**ඉච්චෙතෙසු වචනෙසු. **උත්ත**මිති භාවනිද්දෙසො කත්ථචි අභාවදස්සනත්ථො. බ්‍රහ්මුනා, බ්‍රහ්මෙහි බ්‍රහ්මෙහි.

සස්මිං උත්තෙ කතෙ ‘‘ඉවණ්ණුවණ්ණා ඣලා’’ති ලසඤ්ඤායං –

124. **ඣලතො සස්ස නො වා.**

ඣලසඤ්ඤෙහි ඉවණ්ණුවණ්ණෙහි පරස්ස **සඉච්චෙතස්ස** වචනස්ස **නොඉච්චාදෙසො** හොති වා. බ්‍රහ්මුනො බ්‍රහ්මස්ස, බ්‍රහ්මානං බ්‍රහ්මූනං වා, **උත්තමි**ති යොගවිභාගෙන අඤ්ඤත්‍රාපි උත්තං.

පඤ්චමියං නාභාවාතිදෙසො. බ්‍රහ්මුනා, බ්‍රහ්මෙහි බ්‍රහ්මෙභි, බ්‍රහ්මුනො බ්‍රහ්මස්ස, බ්‍රහ්මානං බ්‍රහ්මූනං වා.

125. **බ්‍රහ්මතො තු ස්මිං නි.**

බ්‍රහ්මසද්දතො ස්මිංවචනස්ස නි හොති. තුසද්දෙන **කම්මචම්මමුද්ධාදි**තො ච ක්වචි. බ්‍රහ්මනි, බ්‍රහ්මෙසු.

අත්තසද්දස්ස තතියාදීස්වෙව විසෙසො.

අත්තා, අත්තානො, භො අත්ත භො අත්තා, භවන්තො අත්තානො, අත්තානං අත්තං, අත්තානො.

නාම්හි ‘‘අකම්මන්තස්ස වා’’ති එත්ථ **ච**සද්දෙන **අත්තන්තස්ස** අත්තං වා. අත්තනා අත්තෙන වා.

126. **අත්තන්තො හිස්මිමනත්තං.**

අත්තසද්දස්ස අන්තො **අනත්තමාපජ්ජතෙ හිස්මිං** පරෙ. අත්තනෙහි අත්තනෙභි.

‘‘තතො, අත්තතො’’ති ච වත්තතෙ.

127. **සස්ස නො.**

තතො **අත්තසද්දතො සස්ස** විභත්තිස්ස **නො** හොති. අත්තනො, අත්තානං.

128. **ස්මා නා.**

තතො **අත්තසද්දතො ස්මාවචනස්ස නා** හොති. අත්තනා අපෙති.

නාභාවාතිදෙසෙනෙව සිද්ධෙපි උත්තරසුත්තෙන එකයොගමකත්වා භින්නයොගකරණං අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනත්ථං, තෙන **අත්තන්තත**කාරස්ස **ර**කාරො **ජ**කාරෙ ක්වචි. අත්‍රජො අත්තජො වා. අත්තනෙහි අත්තනෙභි, අත්තනො, අත්තානං.

‘‘අත්තතො’’ති වත්තතෙ.

129. **තතො ස්මිං නි.**

තතො **අත්තසද්දතො ස්මිංවචනස්ස නි** හොති. අත්තනි, අත්තෙසු.

සඛසද්දස්ස භෙදො. සඛා, සඛානො.

‘‘යොන’’මිති වත්තතෙ.

130. **සඛතො චායොනො.**

සඛසද්දතො යොනං ආයො නොආදෙසා ච හොන්ති. සඛායො.

131. **සඛන්තස්සි නොනානංසෙසු.**

සඛසද්දන්තස්ස ඉකාරාදෙසො හොති **නොනානංසඉච්චෙතෙසු** පරෙසු. සඛිනො තිට්ඨන්ති.

ආලපනෙ ගසඤ්ඤායං –

132. සඛතො ගස්සෙ වා.

සඛතො **ගස්ස** අකාර ආකාර **ඉ**කාර ඊකාර**එ**කාරාදෙසා හොන්ති. වාසද්දෙන අඤ්ඤස්මාපි ක්වචි **එ**කාරො. යථා – හද්දන්තෙ ඉසෙ ඉති.

අ ච ආ ච ඉ ච ඊ ච එ චාතිපි එ, පුබ්බස්සරානං කමෙන ලොපො.

හො සඛ හො සඛා හො සඛි හො සඛී හො සඛෙ, භවන්තො සඛානො සඛායො සඛිනො.

''සඛන්තස්ස, ආරො වා''ති ච වත්තතෙ.

133. සුනමංසු වා.

සඛන්තස්ස **ආරො** හොති වා **සුනං** අංඉච්චෙතෙසු පරෙසු. සඛාරං සඛානං සඛං, සඛානො සඛායො සඛිනො, සඛිනා.

''සඛන්තස්සා''ති වත්තතෙ.

134. ආරො හිම්හි වා.

සඛන්තස්ස **ආරො** හොති වා **හිම්හි** විභත්තිම්හි. සඛාරෙහි සඛාරෙභි, සඛෙහි සඛෙභි.

ඉකාරාදෙසෙ ''ඣලතො සස්ස නො වා''ති **නො**. සඛිනො සඛිස්ස, සඛාරානං සඛීනං.

ස්මාවචනස්ස **නා**භාවො. සඛිනා, සඛාරෙහි සඛාරෙභි සඛෙහි සඛෙභි, සඛිනො සඛිස්ස, සඛාරානං සඛීනං.

''සඛතො''ති ච වත්තතෙ.

135. ස්මිමෙ .

සඛතො **ස්මිං**වචනස්ස **එ**කාරො හොති. නිච්චත්ථොයමාරම්භො. සඛෙ, සඛාරෙසු සඛෙසු.

ආතුමසද්දස්ස පඨමාදුතියාසු **අත්ත**සද්දස්සෙව රූපනයො. ආතුමා, ආතුමානො, හො ආතුම හො ආතුමා, භවන්තො ආතුමානො, ආතුමානං ආතුමං, ආතුමානො, ආතුමෙන ඉච්චාදි **පුරිස**සමං.

පුමසද්දස්ස භෙදො. පුම සි,

''සවිභත්තිස්සා''ති අධිකාරො.

136. පුමන්තස්සා සිම්හි.

පුමසද්දස්ස සවිභත්තිස්ස ආකාරාදෙසො හොති **සි**ම්හි විභත්තිම්හි. **අන්ත**ග්ගහණෙන **මඝවයුවාදීනමන්තස්ස** ච. පුමා.

''පුමන්තස්සා''ති අධිකාරො.

137. යොස්වානො.

පුමන්තස්ස සවිභත්තිස්ස **ආනො**ආදෙසො හොති **යොසු** විභත්තීසු. පුමානො.

138. අමාලපනෙකවචනෙ.

පුමන්තස්ස සවිභත්තිස්ස **අං** හොති ආලපනෙකවචනෙ පරෙ. හෙ පුමං, හෙ පුමානො, පුමං, පුමානො.

‘‘ආ, වා’’ති ච වත්තතෙ.

139. **උ නාම්හි ච**.

පුමන්තස්ස ආඋආදෙසා හොන්ති වා **නාම්හි** විභත්තිම්හි. **ච**සද්දෙන පුමකම්මථාමන්තස්ස චු’කාරො වා **සස්මාසු**. පුමානා පුමුනා පුමෙන වා.

‘‘ආනෙ’’ති වත්තතෙ.

140. **හිවිභත්තිම්හි ච**.

පුමන්තස්ස හිවිභත්තිම්හි ච ආනෙආදෙසො හොති. **විභත්ති**ග්ගහණං සවිභත්තිග්ගහණනිවත්තනත්ථං. පුමානෙහි පුමානෙභි.

චසද්දෙන **යුවමඝවාදීනමන්තස්ස** වා **ආනා**දෙසො හොති සබ්බවිභත්තීසු. ‘‘උ නාම්හි වා’’ති එත්ථ **ච**සද්දෙන පුමන්තස්සුකාරො වා **සස්මාසු** විභත්තීසු. ‘‘ඣලතො සස්ස නො වා’’ති **නො**. පුමුනො පුමස්ස, පුමානං.

‘‘ස්මා, නා’’ති වත්තතෙ.

141. **ඣලතො ච**.

ඣලඉච්චෙතෙහි ස්මාවචනස්ස නා හොති. **ච**ග්ගහණං ක්වචි නිවත්තනත්ථං. පුමානා පුමුනා පුමා පුමස්මා පුමම්හා, පුමානෙහි පුමානෙභි පුමෙහි පුමෙභි, පුමුනො පුමස්ස, පුමානං.

142. **ආනෙ ස්මිංම්හි වා**.

පුමන්තස්ස සවිභත්තිස්ස ආනෙආදෙසො හොති වා **ස්මිංම්හි** විභත්තිම්හි. පුමානෙ පුමෙ පුමස්මිං පුමම්හි.

143. **සුස්මිමා වා**.

පුමන්තස්ස සුඉච්චෙතස්මිං පරෙ ආආදෙසො හොති වා. පුමාසු පුමෙසු.

යුවාදීසු ‘‘යුව සි’’ ඉතීධ –

‘‘පුමන්තස්සා සිම්හී’’ති එත්ථ **අන්ත**ග්ගහණෙන ආකාරො, ‘‘හිවිභත්තිම්හි වා’’ති සුත්තෙ **ච**සද්දෙන **ආනා**දෙසො ච.

යුවා යුවානො, යුවානා යුවා, හෙ යුව හෙ යුවා හෙ යුවාන හෙ යුවානා, භවන්තො යුවානා, යුවානං යුවං, යුවානෙ යුවෙ.

‘‘අකම්මන්තස්ස චා’’ති එත්ථ **ච**සද්දෙන **යුවමඝවාදීනමන්තස්ස ආ** හොති වා **නාසුඉච්චෙතෙසූති ආත්තං**.

යුවානා යුවෙන යුවානෙන වා, යුවානෙහි යුවානෙභි යුවෙහි යුවෙභි, යුවානස්ස යුවස්ස, යුවානානං යුවානං, යුවානා යුවානස්මා යුවානම්හා, යුවානෙහි යුවානෙභි යුවෙහි යුවෙභි, යුවානස්ස යුවස්ස, යුවානානං යුවානං, යුවානෙ යුවානස්මිං යුවානම්හි යුවෙ යුවම්හි යුවස්මිං, යුවානෙසු යුවාසු යුවෙසු.

එවං මඝවා මඝවානො, මඝවානා ඉච්චාදි **යුව**සද්දසමං.

අකාරන්තං.

ආකාරන්තො පුල්ලිඞ්ගො සාසද්දො.

සා සි, සිලොපො, සා සුනඛො.

බහුවචනෙ –

144. **අසො රස්සමෙකවචනයොස්වපි ච.**

සසඞ්ඤකආකාරවජ්ජිතො ලිඞ්ගස්සන්තො සරො රස්සමාපජ්ජතෙ එකවචනෙසු යොසු ච පරෙසූති රස්සත්තං. අපිග්ගහණං සිම්හි නිවත්තනත්ථං. සෙසං නෙය්‍යං.

සා තිට්ඨන්ති, හෙ ස හෙ සා, හෙ සා, සං, සෙ, සෙන, සාහි සාහි, සස්ස සාය, සානං, සා සස්මා සම්හා, සාහි සාහි, සස්ස, සානං, සෙ සස්මිං සම්හි, සාසු.

එවං පච්චක්ඛධම්මා ගාණ්ඩීවධන්වාපභුතයො.

ආකාරන්තං.

ඉකාරන්තො පුල්ලිඞ්ගො **අග්ගිසද්දො**. **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**, අග්ගි සි,

''අන්තො, සිම්හි, වා''ති ච වත්තතෙ.

145. **අග්ගිස්සිනි.**

අග්ගිස්ස අන්තො **ඉනි** හොති වා **සිම්හි** විභත්තිම්හි. ''සෙසතො ලොපං ගසිපී''ති **සි**ලොපො. අග්ගිනි අග්ගි.

බහුවචනෙ ''ඉවණ්ණුවණ්ණා ඣලා''ති **ඣලසඤ්ඤායං** –

''ඣලතො, වා''ති ච වත්තතෙ.

146. **සපතො ච යොනං ලොපො.**

සපසඤ්ඤෙහි ඉත්ථිවාචකෙහි ආකාරිවණ්ණුවණ්ණෙහි, **ඣලසඤ්ඤෙහි** ච පරෙසං **යොවචනානං** ලොපො හොති වා. වවත්ථිතවිභාසායං.

147. **යොසු කතනිකාරලොපෙසු දීඝං.**

ලිඞ්ගස්සන්තභූතා සබ්බෙ රස්සසරා **යොසු** කතනිකාරලොපෙසු දීඝමාපජ්ජන්තෙ. කතා **නි**කාරලොපා යෙසං තෙ **කතනිකාරලොපා**. අග්ගී.

''පඤ්චාදීනමත්ත''න්ති ඉතො ''අත්ත''මිති වත්තතෙ.

148. **යොස්වකතරස්සො ඣො.**

යොසු පරෙසු අකතරස්සො **ඣො** අත්තමාපජ්ජතෙ. අග්ගයො.

ඣොති කිං? රත්තියො.

ආලපනෙපෙවං. හෙ අග්ගි, හෙ අග්ගී හෙ අග්ගයො.

දුතියෙකවචනෙ පුබ්බස්සරලොපෙ සම්පත්තෙ –

149. **අං මො නිග්ගහීතං ඣලපෙහි.**

ඣලපඉච්චෙතෙහි පරස්ස **අං**වචනස්ස, **ම**කාරස්ස ච නිග්ගහීතං ආදෙසො හොති. අග්ගිං.

අග්ගී අග්ගයො, අග්ගිනා, අග්ගීහි අග්ගීභි, ''සුනංහිසු වා''ති එත්ථ චග්ගහණෙන කත්ථචි දීඝාභාවො. අග්ගිහි අග්ගිභි.

''ඣලතො සස්ස නො වා''ති **නො**. අග්ගිනො අග්ගිස්ස, අග්ගීනං.

‘‘ස්මා නා’’ති වත්තමානෙ ‘‘ඣලතො වා’’ති විකප්පෙන **නා**. අග්ගිනා අග්ගිස්මා අග්ගිම්හා, අග්ගීහි අග්ගීභි අග්ගිහි අග්ගිභි, අග්ගිනො අග්ගිස්ස, අග්ගීනං අග්ගිනං, අග්ගිම්හි අග්ගිස්මිං, අග්ගීසු අග්ගිසු.

එවමඤ්ඤෙපි –

ජොති පාණි ගණ්ඨි මුට්ඨි, කුච්ඡි වත්ථි සාලි වීහි;
බ්‍යාධි ඔධි බොධි සන්ධි, රාසි කෙසි සාති දීපි.

ඉසි මුනි මණි ධනි යති ගිරි රවි කවි,
කපි අසි මසි නිධි විධි අහි කිමි පති;
හරි අරි තිමි කලි බලි ජලධි ගහපති,
උරුධිති වරමති නිරුපධි අධිපති.

අඤ්ජලි සාරථි අතිථි සමාධි උදධිප්පභුතයො.

ඉකාරන්තං.

ඊකාරන්තො පුල්ලිඞ්ගො **ද**ණ්ඩීසද්දො.

‘‘දණ්ඩී සි’’ ඉතීධ –

‘‘අසො රස්සමෙකවචනයොස්වපි වා’’ති රස්සත්තෙ සම්පත්තෙ එත්ථෙවාපිග්ගහණෙන **සි**ස්මිං තදභාවෙ සිද්ධෙ නියමත්ථමාහ.

‘‘රස්ස’’න්ති වත්තමානෙ –

150. **න සිස්මිමනපුංසකානි.**

සිස්මිං නපුංසකවජ්ජිතානි ලිඞ්ගානි න රස්සමාපජ්ජන්තෙති රස්සත්තාභාවො, **සි**ලොපො. දණ්ඩී තිට්ඨති.

අනපුංසකානීති කිං? සුඛකාරි දානං.

එත්ථ ච –

විසදාවිසදාකාර-වොහාරොභයමුත්තකා;
පුමාදිජානනෙ හෙතු-භාවතො ලිඞ්ගමීරිතා.

යොලොපෙ දණ්ඩී තිට්ඨන්ති.

ඉතරත්‍ර ‘‘අසො රස්ස’’මිච්චාදිනා රස්සත්තෙ කතෙ –

‘‘ඣතො, කතරස්සා’’ති ච වත්තතෙ.

151. **යොනං නො.**

සබ්බෙසං **යො**නං සාලපනානං **ඣ**තො කතරස්සා පරෙසං **නො**ඉච්චාදෙසො හොති. දණ්ඩිනො තිට්ඨන්ති.

කතරස්සාති කිං? අග්ගයො.

අධිකාරං විනා ‘‘යොනං,
නො’’ති යොගවිභාගතො;
ක්වචි අකතරස්සාපි,
නො සාරමතිනො යථා.

ආලපනෙ ‘‘ගෙ’’ති වත්තතෙ.

152. **ඣලපා රස්සං**.

ඣලපඉච්චෙතෙ රස්සමාපජ්ජන්තෙ ගෙ පරෙ. හො දණ්ඩි.

''අඝො රස්ස''න්තිආදිනාව සිද්ධෙපි රස්සත්තෙ පුනාරම්භො නියමත්ථො, තෙන ''හො ගො''තිආදීසු න භවති. දණ්ඩී දණ්ඩිනො.

දුතියායං රස්සත්තෙ කතෙ ''අ''මිති වත්තතෙ, ''සපතො ස්මිං යං වා''ති ඉතො මණ්ඩූකගතියා ''වා''ති වත්තතෙ.

153. **නං ඣතො කතරස්සා**.

ඣතො කතරස්සා පරස්ස අංවචනස්ස **නං** හොති වා. දණ්ඩිනං දණ්ඩිං, දණ්ඩී දණ්ඩිනො, දණ්ඩිනා, දණ්ඩීහි දණ්ඩීභි, දණ්ඩිනො දණ්ඩිස්ස, දණ්ඩීනං.

''ඣලතො වා''ති **නා**. දණ්ඩිනා දණ්ඩිස්මා දණ්ඩිම්හා, දණ්ඩීහි දණ්ඩීභි, දණ්ඩිනො දණ්ඩිස්ස, දණ්ඩීනං.

''ඣතො, කතරස්සා''ති ච වත්තතෙ, පුරෙ විය ''වා''ති ච.

154. **ස්මිං නි**.

ඣතො කතරස්සා පරස්ස **ස්මිං**වචනස්ස **නි**ඉච්චාදෙසො හොති වා. දණ්ඩිනි දණ්ඩිස්මිං දණ්ඩිම්හි, දණ්ඩීසු.

එවමඤ්ඤානිපි –

ධම්මී සඞ්ඝී ඤාණී හත්ථී, චක්කී පක්ඛී දාඨී රට්ඨී;
ඡත්තී මාලී වම්මී යොගී, භාගී භොගී කාමී සාමී.

ධජී ගණී සසී කුට්ඨී, ජටී යානී සුඛී සිඛී;
දන්තී මන්තී කරී වාගී, කුසලී මුසලී බලී.

පාපකාරී සත්තුඝාතී, මාලාකාරී දීඝජීවී;
ධම්මචාරී සීඝයායී, සීහනාදී භූමිසායී –

ඉච්චාදීනි ඊකාරන්තනාමානි.

ගාමණීසද්දස්ස තු සත්තමියං භෙදො.

ගාමණි, ගාමණී ගාමණිනො, හො ගාමණි, හොන්තො ගාමණී හොන්තො ගාමණිනො, ගාමණිනං ගාමණිං, ගාමණී ගාමණිනො.

සෙසං **දණ්ඩී**සමං. **නි**ආදෙසාභාවොව විසෙසො. එවං **සෙනානී සුධී**ප්පභුතයො.

ඊකාරන්තං.

උකාරන්තො පුල්ලිඞ්ගො **භික්ඛු**සද්දො.

තථෙව **භික්ඛු**සද්දතො **සි, සි**ලොපො. සො භික්ඛු.

බහුවචනෙ ''සපතො ච යොනං ලොපො''ති **යො**ලොපො, ''යොසු කත''ඉච්චාදිනා දීඝො. තෙ භික්ඛූ.

ලොපාභාවෙ ''වා, යොන''න්ති ච වත්තතෙ.

155. **ලතො වොකාරො ච**.

ලසඞ්ඛතො පරෙසං **යොවචනානං වො**කාරාදෙසො හොති වා. **කාරග්ගහණෙන යොනං නො ච** හොති. **ච**සද්දග්ගහණං කත්ථචි නිවත්තනත්ථං. අථ වා **ච**ග්ගහණං නොග්ගහණානුවත්තනත්ථං, තෙන **ජන්තුසබ්බඤ්ඤු**ආදිතො **යොනං නො ච** හොති. **වා**සද්දො වවත්ථිතවිභාසත්ථො. තෙන –

හික්ඛුප්පභුතිතො නිච්චං, වො යොනං හෙතුආදිතො;
විභාසා න ච වො නො ච, අමුප්පභුතිතො භවෙ.

''අත්තං, අකතරස්සො''ති ච වත්තතෙ.

156. **වෙවොසු ලො ච**.

වෙ වොඉච්චෙතෙසු ච පරෙසු අකතරස්සො **ලො** අත්තමාපජ්ජතෙ. හික්ඛවො, හො හික්ඛු, භවන්තො හික්ඛූ.

ලොපාභාවෙ –

157. **අකතරස්සා ලතො ය්වාලපනස්ස වෙවො**.

අකතරස්සා ලතො පරස්ස ආලපනෙ විහිතස්ස **යො**ඉච්චෙතස්ස **වෙ වො**ආදෙසා හොන්ති. **අත්තං**. භවන්තො හික්ඛවෙ හික්ඛවො. ''අං මො නිග්ගහීතං ඣලපෙහී''ති නිග්ගහීතං.

හික්ඛුං, හික්ඛූ හික්ඛවො, හික්ඛුනා, හික්ඛූහි හික්ඛූහි හික්ඛුභි හික්ඛුභි, හික්ඛුනො හික්ඛුස්ස, හික්ඛූනං හික්ඛුනං, හික්ඛුනා හික්ඛුස්මා හික්ඛුම්හා, හික්ඛූහි හික්ඛූහි හික්ඛුභි හික්ඛුභි, හික්ඛුනො හික්ඛුස්ස, හික්ඛූනං හික්ඛුනං, හික්ඛුම්හි හික්ඛුස්මිං, හික්ඛූසු හික්ඛුසු.

එවං සෙතු කෙතු රාහු භානු පඞ්ගු උච්ඡු වෙළු මච්චු සින්ධු බන්ධු නෙරු මෙරු සත්තු කාරු හෙතු ජන්තු රුරු පටු ඉච්චාදයො.

හෙතුජන්තුසද්දානං පඨමාදුතියාසු විසෙසො.

හෙතු, හෙතූ හෙතවො හෙතුයො, හො හෙතු, හොන්තො හෙතූ හෙතවෙ හෙතවො, හෙතුං, හෙතූ හෙතවො හෙතුයො. සෙසං **හික්ඛු**සමං.

ජන්තු, ජන්තූ ජන්තවො. **කාරග්ගහණෙන** යොනං නො ච හොති. ජන්තුනො ජන්තුයො, හො ජන්තු, ජන්තූ ජන්තවෙ ජන්තවො, ජන්තුං, ජන්තූ ජන්තවො ජන්තුනො ජන්තුයො ඉච්චාදි.

සත්ථුසද්දස්ස හෙදො. ''සත්ථු සි''ඉතීධ –

''අන්තො''ති වත්තතෙ.

158. **සත්ථුපිතාදීනමා සිස්මිං සිලොපො ච**.

සත්ථු පිතු මාතු භාතු ධීතු කත්තුඉච්චෙවමාදීනමන්තො **ආ**ත්තමාපජ්ජතෙ **සිස්මිං**, **සි**ලොපො ච හොති. සත්ථා.

''සත්ථු පිතාදීන''න්ති අධිකාරො.

159. **අඤ්ඤෙස්වාරත්තං** .

සත්ථු පිතාදීනමන්තො සිවචනතො අඤ්ඤෙසු වචනෙසු **ආරත්ත**මාපජ්ජතෙ. **ආරත්තමි**තිභාවනිද්දෙසෙන කත්ථචි අනියමං දස්සෙති.

ආරග්ගහණමනුවත්තතෙ.

160. **තතො යොනමො තු**.

තතො ආරාදෙසතො සබ්බෙසං **යොනං ඔ**කාරාදෙසො හොති.

තුග්ගහණෙන අඤ්ඤෙහිපි **චතුළහනදීගවාදීහි යොනමොකාරො** හොති, සරලොපාදි. සත්ථාරො.

ආලපනෙ ''අකාරපිතාද්‍යන්තානමා''ති **ආත්තං**. ''ගෙ රස්ස''න්ති අධිකිච්ච ''ආකාරො වා''ති විකප්පෙන රස්සත්තං, **ව**ලොපො. භො සත්ථ භො සත්ථා, භවන්තො සත්ථාරො, සත්ථාරං, සත්ථාරෙ සත්ථාරො.

''තතො''ති ච වත්තතෙ.

161. **නා ආ**.

තතො **ආරාදෙසතො නාවචනස්ස ආකාරාදෙසො** හොති. සත්ථාරා, සත්ථුනාති **ආරත්තමි**තිභාවනිද්දෙසෙන සිද්ධං. සත්ථාරෙහි සත්ථාරෙභි.

''වා නංම්හී''ති ඉතො ''වා''ති වත්තතෙ.

162. **උ සස්මිං සලොපො ච**.

සත්ථු පිතුඉච්චෙවමාදීනමන්තස්ස උත්තං හොති වා **සස්මිං**, **සලොපො ච** හොති. **ආරාදෙසාපවාදොයං**. සත්ථු, අඤ්ඤත්ථ භාවනිද්දෙසෙනාරාභාවො. සත්ථුස්ස සත්ථුනො.

''ආරත්ත''න්ති වත්තතෙ.

163. **වා නංම්හි**.

සත්ථු පිතුආදීනමන්තො ආරත්තමාපජ්ජතෙ වා නංම්හි විභත්තිම්හි. සත්ථාරානං.

ආරාභාවෙ ''වා නංම්හී''ති වත්තතෙ.

164. **සත්ථුනත්තඤ්ච**.

සත්ථුසද්දන්තස්ස, **පිතාදීනමන්තස්ස ච අත්තං** හොති වා **නංම්හි** විභත්තිම්හි, පුන **සත්ථු**ග්ගහණං සත්ථුනො නිච්චවිධානත්ථං. සත්ථානං.

''අම්හතුම්හන්තුරාජබ්‍රහ්මත්තසඛසත්ථුපිතාදීහි ස්මා නාවා''ති **ස්මා**වචනස්ස**නාභාවො**. සත්ථාරා, සත්ථාරෙහි සත්ථාරෙභි, සත්ථු සත්ථුනො සත්ථුස්ස, සත්ථාරානං සත්ථානං.

''ආරතො''ති වත්තතෙ.

165. **තතො ස්මිමි**.

තතො **ආරාදෙසතො ස්මිං**වචනස්ස **ඉ**කාරාදෙසො හොති. පුන **තතො**ග්ගහණෙන අඤ්ඤස්මාපි **ස්මිං**වචනස්ස **ඉ**කාරො. යථා – භුවි, දිවි.

166. **ආරො රස්සමිකාරෙ**.

ආරාදෙසො රස්සමාපජ්ජතෙ ඉකාරෙ පරෙ, සත්ථරි, සත්ථාරෙසු.

> එවං කත්තා, කත්තාරො, භො කත්ත භො කත්තා, භවන්තො කත්තාරො, කත්තාරං, කත්තාරෙ කත්තාරො, කත්තාරා, කත්තාරෙහි කත්තාරෙභි. ''උ සස්මිං සලොපො වා''ති උත්තං, සලොපො ච. කත්තු කත්තුනො කත්තුස්ස, කත්තාරානං කත්තානං කත්තූනං කත්තුනං, කත්තාරා, කත්තාරෙහි කත්තාරෙභි, කත්තු කත්තුනො කත්තුස්ස, කත්තාරානං කත්තානං කත්තූනං කත්තුනං, කත්තරි, කත්තාරෙසු, **ආරාභාවෙ** කත්තූසු කත්තුසු.

එවං –

හත්තු වත්තු නෙතු සොතු, ඤාතු ජෙතු ඡෙත්තු භෙත්තු. දාතු ධාතු නත්තු බොද්ධු, විඤ්ඤාපෙතු ආදයොපි.

''උ සස්මිං සලොපො වා''ති වත්තතෙ.

167. **සකමන්ධාතාදීනඤ්ච**.

සකමන්ධාතුඉච්චෙවමාදීනමන්තො ච උත්තමාපජ්ජතෙ **සස්මිං**, **ස**ලොපො ච, නිච්චං පුනබ්බිධානා. සකමන්ධාතු විය අස්ස රාජිනො විභවො, සෙසං සමං. එවං මහාමන්ධාතුප්පභුතයො.

පිතුසද්දස්ස භෙදො. **සි**ම්හි **ආ**ත්තං, **සි**ලොපො, පිතා.

යොම්හි ''ආරො, රස්ස''න්ති ච වත්තතෙ.

168. **පිතාදීනමසිම්හි** .

පිතාදීනමාරාදෙසො රස්සමාපජ්ජතෙ අසිම්හි විභත්තිම්හි. **සිස්මිං ආරා**දෙසාභාවෙපි **අසිම්හීති** අධිකවචනමත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනත්ථං, තෙන **තො**ආදිම්හි **පිතාදීනමි**කාරො ච. යථා – පිතිතො, මාතිතො, භාතිතො, ධීතිතො, පිතිපක්ඛො, මාතිපක්ඛොති.

පිතරො, සෙසං **කත්තු**සමං. භො පිත භො පිතා, භවන්තො පිතරො, පිතරං, පිතරෙ පිතරො, පිතරා පිතූනා, පිතරෙහි පිතරෙභි. භාවනිද්දෙසෙන **ආරා**දෙසාභාවෙ පිතූහි පිතූභි පිතුහි පිතුභි, පිතු පිතුනො පිතුස්ස, පිතරානං පිතානං පිතූනං, දීඝාභාවෙ පිතුනං වා, පිතරා, පිතරෙහි පිතරෙභි පිතූහි පිතූභි පිතුහි පිතුභි, පිතු පිතුනො පිතුස්ස, පිතරානං පිතානං පිතූනං පිතුනං, පිතරි, පිතරෙසු පිතූසු පිතුසු.

එවං භාතා, භාතරො ඉච්චාදි.

උකාරන්තං.

ඌකාරන්තො පුල්ලිඞ්ගො **අභිභූ**සද්දො.

තථෙව **ස්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති, **සි**ලොපො. සො අභිභූ, **යො**ලොපෙ කතෙ තෙ අභිභූ.

''අසො රස්ස''න්තිආදිනා රස්සත්තං, **වො**කාරො. කතරස්සත්තා අත්තාභාවො. අභිභුවො, භො අභිභූ, භවන්තො අභිභූ අභිභුවො.

කතරස්සත්තා **වෙ**ආදෙසො න හොති. සෙසං **භික්ඛු**සද්දසමං, රස්සත්තමෙව විසෙසො. අභිභුං, අභිභූ අභිභුවො , අභිභුනා, අභිභූහි අභිභූභි, අභිභුනො අභිභුස්ස, අභිභූනං ඉච්චාදි.

එවං සයම්භූ, වෙස්සභූ, පරාභිභූ, සහභූආදයො. **සහභූ**සද්දස්ස **යො**නං **නො**ආදෙසොව විසෙසො. සහභූ, සහභූ සහභුවො සහභුනො ඉච්චාදි.

තථා **සබ්බඤ්ඤූ**සද්දස්ස **යො**ස්වෙව විසෙසො. සො සබ්බඤ්ඤූ තෙ සබ්බඤ්ඤූ, **යො**ලොපාභාවෙ රස්සත්තං, ''ලතො වොකාරො චා''ති එත්ථ **කාර**ග්ගහණෙන **යො**නං **නො**ආදෙසො. **වා**ධිකාරස්ස වවත්ථිතවිභාසත්තා න ච **වො**කාරො. සබ්බඤ්ඤුනො, භො සබ්බඤ්ඤූ, භොන්තො සබ්බඤ්ඤූ සබ්බඤ්ඤුනො, සබ්බඤ්ඤුං, සබ්බඤ්ඤූ සබ්බඤ්ඤුනො ඉච්චාදි.

එවං මග්ගඤ්ඤූ ධම්මඤ්ඤූ අත්ථඤ්ඤූ කාලඤ්ඤූ රත්තඤ්ඤූ මත්තඤ්ඤූ කතඤ්ඤූ තථඤ්ඤූ විඤ්ඤූ විදූ වෙදගූ පාරගූ ඉච්චාදයො.

ඌකාරන්තං.

එකාරන්තො අප්පසිද්ධො.

ඔකාරන්තො පුල්ලිඞ්ගො **ගො**සද්දො.

තතො **ස්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති, **සි**ලොපො, ගො ගච්ඡති.

‘‘ගාව සෙ’’ති ඉතො ‘‘ගො’’ති අධිකාරො, ‘‘ආවා’’ති ච වත්තතෙ.

169. **යොසු ච.**

ගොඉච්චෙතස්ස ඔකාරස්ස ආවාදෙසො හොති **යොසු. චසද්දෙන නා ස්මා ස්මිංසුඉච්චෙතෙසු** ච. ‘‘තතො යොනමො තු’’ති එත්ථ **තුග්ගහණෙන** යොනමොකාරො, සරලොපාදි. ගාවො තිට්ඨන්ති.

170. **අවංම්හි ච.**

ගොඉච්චෙතස්ස ඔකාරස්ස ආව අවඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති **අංම්හි** විභත්තිම්හි. සෙද්දෙන **යො නා ස ස්මාස්මිංසුඉච්චෙතෙසු** ච **අවාදෙසො** හොති. ගවො ගච්ඡන්ති, හෙ ගො, හෙ ගාවො හෙ ගවො.

දුතියායං **‘‘අංම්හී’’**ති වත්තතෙ.

171. **ආවස්සු වා.**

ආවඉච්චෙතස්ස ගාවාදෙසස්ස අන්තසරස්ස උකාරාදෙසො හොති වා **අංම්හි** විභත්තිම්හි. ආවස්ස අ ආව, තස්ස **ආවසද්දන්තස්ස**. ‘‘අංමො’’තිආදිනා නිග්ගහීතං. ගාවුං ගාවං ගවං, ගාවො ගවො.

‘‘ගොණ, වා’’ති වත්තතෙ.

172. **සුහිනාසු ච.**

සු හි නාඉච්චෙතෙසු සබ්බස්ස ගොසද්දස්ස ගොණාදෙසො හොති වා. **චසද්දෙන** සෙසෙසු ච. ගොණො, ගොණා, හෙ ගොණ හෙ ගොණා, ගොණං, ගොණෙ, ගොණෙන, ගොණෙහි ගොණෙභි, ගොණස්ස.

173. **ගොණ නංම්හි වා.**

සබ්බස්ස **ගොසද්දස්ස ගොණාදෙසො** හොති වා **නංම්හි** විභත්තිම්හි. ගොණානං, ගොණා ගොණස්මා ගොණම්හා, ගොණෙහි ගොණෙභි, ගොණස්ස, ගොණානං, ගොණෙ ගොණස්මිං ගොණම්හි, ගොණෙසු.

ගොණාදෙසාභාවෙ ගාවෙන ගවෙන, ගොහි ගොභි.

174. **ගාව සෙ.**

‘‘ගො ආව සෙ’’ඉති තිපදමිදං. ගොස්ස ඔ ගො, **ගොසද්දොකාරස්ස ආවාදෙසො** හොති **සෙ** විභත්තිම්හි. ගාවස්ස ගවස්ස.

නංම්හි ‘‘ගො, අවා’’ති ච වත්තතෙ.

175. **තතො නමං පතිම්හාලුත්තෙ ච සමාසෙ.**

තතො **ගොසද්දතො** පරස්ස **නංවචනස්ස අංආදෙසො** හොති, **ගොසද්දොකාරස්ස අවාදෙසො** ච **පති**ම්හි පරෙ අලුත්තෙ ච සමාසෙ. **චසද්දෙන** අසමාසෙපි **අං අවාදෙසා**. ගවංපතිස්ස ථෙරස්ස, ගවං.

‘‘සුහිනාසු වා’’ති එත්ථ **චසද්දෙන** නංම්හි ගුආදෙසො. ‘‘නො ච ද්වාදිතො නංම්හී’’ති සුත්තෙ **චසද්දෙන නකාරාගමො** ච. ගුන්නංගොනං වා.

ගාවා ගාවම්හා ගාවස්මා ගවා ගවම්හා ගවස්මා, ගොහි ගොභි, ගාවස්ස ගවස්ස, ගවං ගුන්නං ගොනං, ගාවෙ ගාවම්හි ගාවස්මිං ගවෙ ගවම්හි ගවස්මිං, ගාවෙසු ගවෙසු ගොසු.

ඔකාරන්තං.

පුරිසො ගුණවා රාජා, සා’ග්ගි දණ්ඩී ච භික්ඛු ච;
සත්ථා’භිභූ ච සබ්බඤ්ඤූ, ගොති පුල්ලිඞ්ගසඞ්ගහො.

පුල්ලිඞ්ගං නිට්ඨිතං.

> අස්මා නස්මා තස්මා නම්හා තම්හා, නෙහි නෙහි තෙහි තෙහි, අස්ස නස්ස තස්ස, නෙසං තෙසං නෙසානං තෙසානං, අස්මිං නස්මිං තස්මිං නම්හි තම්හි, නෙසු තෙසු.

ඉත්ථියං ''තා සි'' ඉතීධ **සා**දෙස**සි**ලොපා. සා කඤ්ඤා, නත්තං. නා තා නායො තායො, නං තං, නා තා නායො තායො, නාය තාය, නාහි තාහි නාහි තාහි.

''එතිමාසමී''ති ඉතො **එතිමා**ග්ගහණඤ්ච ''තස්සා වා''ති ඉතො **ත**ග්ගහණඤ්ච පඤ්චමියන්තවසෙන වත්තතෙ ''වා''ති ච.

215. **තතො සස්ස ස්සාය**.

තතො **තා එතා ඉමා**තො පරස්ස **සස්ස** විභත්තිස්ස **ස්සායා**දෙසො හොති වා.

''සංසාස්වෙකවචනෙසු ච, ඉ''ඉති ච වත්තතෙ.

216. **තස්සා වා**.

තාඉච්චෙතස්ස ඉත්ථියං වත්තමානස්ස අන්තස්ස **ඉ**කාරො හොති වා **සං සා**ස්වෙකවචනෙසු විභත්තාදෙසෙසු. තිස්සාය තස්සාය අස්සාය නස්සාය අස්සා නස්සා තිස්සා තස්සා නාය තාය, නාසං තාසං.

පඤ්චමීඡට්ඨීසු තතියාචතුත්ථීසමං. සත්තමියං අස්සං නස්සං තිස්සං තස්සං නායං තායං, නාසු තාසු.

නපුංසකෙ **සිම්හිසා**දෙසාභාවා නත්තං. නං තං, නානි තානි, නං තං, නානි තානි, නෙන තෙන ඉච්චාදි පුල්ලිඞ්ගසමං.

එත සි, ''එතතෙසං තො''ති **ස**කාරාදෙසො. එසො පුරිසො, එතෙ, එතං, එතෙ ඉච්චාදි **සබ්බ**සද්දසමං.

ඉත්ථියං **එතා සි, සා**දෙසො. එසා කඤ්ඤා, එතා එතායො, එතං, එතා එතායො, එතාය, එතාහි එතාහි.

ස ස්මිංසු පන ''සංසාස්වෙකවචනෙසු වා''ති වත්තතෙ.

217. **එතිමාසමි**.

අන්තාපෙක්ඛායං ඡට්ඨී, **එතා ඉමා**ඉච්චෙතෙසමන්තො සරො **ඉ**කාරො හොති **සංසා**ස්වෙකවචනෙසු විභත්තාදෙසෙසු. **සා**දෙසගතිකත්තා **ස්සායා**දෙසෙපි. චසද්දාධිකාරතො **අඤ්ඤෙකා**සද්දාදීනමන්තස්ස ච.

> එතිස්සාය එතිස්සා එතාය, එතාසං එතාසානං, එතාය, එතාහි එතාහි, එතිස්සාය එතිස්සා එතාය, එතාසං එතාසානං, එතිස්සං එතායං, එතාසු.

චසද්දතො අඤ්ඤිස්සා අඤ්ඤාය, අඤ්ඤිස්සං අඤ්ඤායං. එකිස්සා එකාය, එකිස්සං එකායං. ඉතරිස්සා ඉතරාය, ඉතරිස්සං ඉතරායං ඉච්චාදි.

නපුංසකෙ එතං, එතානි, එතං, එතානි, සෙසං ඤෙය්‍යං.

ඉමසද්දස්ස භෙදො. **ඉම සි** –

''සබ්බස්සිමස්සා''ති වත්තතෙ.

218. **අනපුංසකස්සායං සිම්හි**.

ඉමසද්දස්ස සබ්බස්සෙව අනපුංසකස්ස **අයං**ආදෙසො හොති **සි**ම්හි විභත්තිම්හි, **සි**ලොපො. අයං පුරිසො, ඉමෙ, ඉමං, ඉමෙ.

219. **අනිමි නාම්හි ච.**

ඉමසද්දස්ස සබ්බස්සෙව **අන ඉමි**ආදෙසා හොන්ති **නාම්හි** විභත්තිම්හි. අනිත්ථීලිඞ්ගස්සෙවෙතං ගහණං. අනෙන ඉමිනා.

''සුනංහිසූ''ති වත්තතෙ.

220. **සබ්බස්සිමස්සෙ වා.**

සබ්බස්ස **ඉමසද්දස්ස එ**කාරො හොති වා **සු නං හි**ඉච්චෙතෙසු වචනෙසු.

ආප්පච්චයන්තානිද්දෙසා, සබ්බත්ථාති අවුත්තතො;
අනිත්ථීලිඞ්ගස්සෙවෙත්ථ, ගහණඤ්හි ඉමස්සිති.

එහි එහි ඉමෙහි ඉමෙහි.

''සබ්බස්ස, වා, සබ්බත්ථ, සස්මාස්මිංසංසාස්වත්ත''න්ති ච වත්තතෙ.

221. **ඉමසද්දස්ස ච.**

ඉමසද්දස්ස ච සබ්බස්සෙව අත්තං හොති වා **ස ස්මා ස්මිංසං සා**ඉච්චෙතෙසු වචනෙසු සබ්බත්ථ ලිඞ්ගෙසු.

අස්ස ඉමස්ස, එසං එසානං ඉමෙසං ඉමෙසානං, අස්මා ඉමස්මා ඉමම්හා, එහි එහි ඉමෙහි ඉමෙහි, අස්ස ඉමස්ස, එසං එසානං ඉමෙසං ඉමෙසානං, අස්මිං ඉමස්මිං ඉමම්හි, එසු ඉමෙසු.

ඉත්ථියං **ඉමා සි, අය**මාදෙසසිලොපා.

අයං කඤ්ඤා, ඉමා ඉමායො, ඉමං, ඉමා ඉමායො, ඉමාය, ඉමාහි ඉමාහි. චතුත්ථියං අත්තං, **ඉ**කාර**ස්සායාදෙසා ච**, අස්සාය ඉමිස්සාය අස්සා ඉමිස්සා ඉමාය, ඉමාසං ඉමාසානං. සත්තමියං අස්සං ඉමිස්සං ඉමිස්සා වා, ''තෙසු වුද්ධිලොපා''දිනා **ස්මිං**වචනස්ස වා **සා**දෙසො. ඉමායං, ඉමාසු. සෙසං ඤෙය්‍යං.

නපුංසකෙ **ඉම සි,** ''සවිභත්තිස්ස, වා''ති ච වත්තතෙ.

222. **ඉමස්සිදමංසිසු න පුංසකෙ.**

නපුංසකෙ වත්තමානස්ස සබ්බස්සෙව **ඉමසද්දස්ස** සවිභත්තිස්ස **ඉදං** හොති වා **අං සි**සු පරෙසු.

ඉදං චිත්තං විරොචති, ඉමං, ඉමානි, ඉදං පුප්ඵං පස්සසි, ඉමං, ඉමානි, අනෙන ඉමිනා, එහි එහි ඉමෙහි ඉමෙහි ඉච්චාදි පුල්ලිඞ්ගෙ විය ඤෙය්‍යං.

අමුසද්දස්ස භෙදො. **අමු සි** –

''වා, අනපුංසකස්ස, සිම්හී''ති ච වත්තතෙ.

223. **අමුස්ස මො සං.**

අනපුංසකස්ස **අමුසද්දස්ස ම**කාරො **ස**කාරමාපජ්ජතෙ වා **සි**ම්හි පරෙ. අසු රාජා.

''සබ්බනාමතො, වා''ති ච වත්තතෙ.

224. **සබ්බතො කො.**

සබ්බතො සබ්බනාමතො පරො **ක**ඉච්චයමාගමො හොති වා. පුන **සබ්බතො**ග්ගහණෙන **හීනාදි**තොපි **කො.** ''අමුස්ස මො ස''න්ති විනාධිකාරෙන යොගෙන **ක**කාරෙපි **සා**දෙසො.

අසුකො , අසුකා, අසුකං. **සා**දෙසාභාවෙ අමුකො, අමුකා, අමුකං ඉච්චාදි.

බහුවචනෙ ‘‘ලතො වොකාරො වා’’ති සුත්තෙ අනුවත්තමානවාග්ගහණෙන **වො**කාරො න හොති, නිච්චං **යො**ලොපො, දීඝො ච.

අමූ පුරිසා, අමුං, අමූ, අමුනා, අමූහි අමූභි අමුහි අමුභි, අමුස්ස. ‘‘අමුස්සාදු’’න්ති විනාධිකාරෙන යොගෙන **අදුං**ආදෙසො, අදුස්ස, අමූසං අමූසානං අමුසං අමුසානං, අමුස්මා අමුම්හා, අමූහි අමූභි අමුහි අමුභි, අමුස්ස අදුස්ස, අමූසං අමූසානං අමුසං අමුසානං, අමුස්මිං අමුම්හි, අමූසු අමුසු.

ඉත්ථියං **සිම්හි සා**දෙසාදි.

අසු කඤ්ඤා අසුකා අමුකා වා, අමූ අමුයො, අමුං, අමූ අමුයො, අමුයා, අමූහි අමූභි, අමුස්සා අමුයා, අමූසං අමූසානං, අමුයා, අමූහි අමූභි, අමුස්සා අමුයා, අමූසං අමූසානං, අමුස්සං අමුයං අමුයා, අමූසු.

නපුංසකෙ **අමුසි**. ‘‘සවිභත්තිස්ස’’, **ඉමස්සිදමිච්චාදිතො** ‘‘අංසිසු නපුංසකෙ’’ති ච වත්තතෙ.

225. **අමුස්සාදුං**.

නපුංසකෙ වත්තමානස්ස සබ්බස්සෙව **අමුසද්දස්ස සවිභත්තිස්ස අදුං** හොති **අංසිසු** පරෙසු. අදුං පුප්ඵං, අමූ අමූනි, අදුං, අමූ අමූනි, අමුනා ඉච්චාදි පුල්ලිඞ්ගසමං.

කිංසද්දස්ස භෙදො. ‘‘කිං සි’’ ඉතීධ –

‘‘කිස්ස ක වෙ වා’’ති ඉතො ‘‘කිස්ස, ක’’ඉති ච වත්තතෙ.

226. **සෙසෙසු ච**.

කිමිච්චෙතස්ස කසද්දො ආදෙසො හොති **ව**ප්පච්චයතො සෙසෙසු විභත්තිභෙදෙසු. එත්ථ ච ‘‘කිස්ස ක වෙ වා’’ති සුත්තෙ **ව**සද්දෙන වප්පච්චයාවසිට්ඨ ථමාදිප්පච්චයානං ගහිතත්තා **සෙසග්**ගහණෙන විභත්තියොව ගය්හන්තෙ. **ච**ග්ගහණං කත්ථචි නිවත්තනත්ථං, තෙන ‘‘කිස්ස, කිස්මි’’න්තිආදි ච සිජ්ඣති. ‘‘සො’’ති **සිස්ස ඔ,** සරලොපාදි.

කො එසො, කෙ, කං, කෙ, කෙන, කෙහි කෙභි, කස්ස කිස්ස, නිග්ගහීතලොපාදි, කෙසං කෙසානං, කස්මා කම්හා, කෙහි කෙභි, කස්ස කිස්ස, කෙසං කෙසානං, කස්මිං කිස්මිං කම්හි කිම්හි, කෙසු.

ඉත්ථියං ‘‘කිං සි’’ඉතීධ ‘‘සෙසෙසු වා’’ති විභත්තියං පරායං **කා**දෙසෙ කතෙ ‘‘ඉත්ථියමතො ආප්පච්චයො’’ති මජ්ඣෙ **ආ**ප්පච්චයො, **සි**ලොපො.

කා එසා කඤ්ඤා, කා කායො, කං, කා කායො ඉච්චාදි **සබ්බා**සද්දසමං.

නපුංසකෙ **කිං සි,** ලොපවිධිස්ස බලවතරත්තා පඨමං **සි**ලොපෙ කතෙ පුන විභත්තිපරත්තාභාවා, ‘‘තදනුපරොධෙනා’’ති පරිභාසතො වා **කා**දෙසාභාවො. කිං එතං, කානි.

දුතියෙකවචනෙ ‘‘ක්වචි ලොප’’න්ති නිග්ගහීතලොපෙ කතෙ ‘‘අංමො නිග්ගහීතං ඣලපෙහී’’ති නිග්ගහීතං. කිං, කානි ඉච්චාදි පුල්ලිඞ්ගසමං.

එකසද්දො සඞ්ඛ්‍යාතුල්‍යාසහායඤ්ඤවචනො. යදා සඞ්ඛ්‍යාවචනො, තදා සබ්බත්ථෙකවචනන්තොව, අඤ්ඤත්ථ බහුවචනන්තොපි. එකො, එකා, එකං ඉච්චාදි සබ්බත්ථ **සබ්බ**සද්දසමං. **සංසා**ස්වෙව විසෙසො.

උභසද්දො **ද්වි**සද්දපරියායො, සදා බහුවචනන්තොව.

‘‘උභ යො’’ ඉතීධ ‘‘තතො යොනමො තු’’ති එත්ථ **තු**ග්ගහණෙන ක්වචි **යො**නමොකාරො. උභො පුරිසාඋභෙ වා, උභො පුරිසෙ උභෙ. **සු හිසු** ‘‘තෙසු වුද්ධි’’තිආදිනා ක්වචි එකාරස්සොකාරො. උභොහි උභොභි උභෙහි උභෙභි.

227. **උභාදිතො නමින්නං**.

උභඉච්චෙවමාදිතො නංවචනස්ස **ඉන්නං** හොති.

උභින්නං, උභොහි උභොභි උභෙහි උභෙභි, උභින්නං, උභොසු උභෙසු.

ද්විආදයො සඞ්ඛ්‍යාසඞ්ඛෙය්‍යවචනා, බහූනං වාචිතත්තා සදා බහුවචනන්තාව.

''ද්වි යො''ඉතීධ ''සවිභත්තිස්ස, ඉත්ථිපුමනපුංසකසඞ්ඛ්‍යා''න්ති ච අධිකාරො.

228. **යොසු ද්වින්නං ද්වෙ ච.**

ද්විඉච්චෙතස්ස සඞ්ඛ්‍යාසද්දස්ස ඉත්ථිපුමනපුංසකෙ වත්තමානස්ස සවිභත්තිස්ස **ද්වෙ**ඉච්චාදෙසො හොති **යොසු** පරෙසු. චසද්දෙන දුවෙ ච, ක්වචි දුවි ච **නංම්හි**. **බහුවචනුච්චාරණං ද්වි**සද්දතො බහුවචනමෙව හොතීති ඤාපනත්ථං. ද්වෙ ධම්මා, ද්වෙ ඉත්ථියො, ද්වෙ රූපානි, දුවෙ වා, එවං දුතියායම්පි, ද්වීහි ද්වීභි.

නංම්හි දීඝෙ සම්පත්තෙ –

229. **නො ච ද්වාදිතො නංම්හි.**

ද්විඉච්චෙවමාදිතො සඞ්ඛ්‍යාතො නකාරාගමො හොති **නංම්හි** විභත්තිම්හි. චසද්දග්ගහණෙන ඉත්ථියං **ති ච තු**සද්දතො **ස්සඤ්**චාගමො **නංම්හි** විභත්තිම්හි. ද්වින්නං දුවින්නං වා, ද්වීහි ද්වීභි, ද්වින්නං දුවින්නං, ද්වීසු.

තිසද්දස්ස භෙදො. ''ති යො''ඉතීධ

යොලොපෙ සම්පත්තෙ

''යොසූ''ති වත්තතෙ.

230. **ති චතුන්නං තිස්සො චතස්සො තයොචත්තාරොතීණි චත්තාරි.**

ති චතුන්නං සඞ්ඛ්‍යානං ඉත්ථිපුමනපුංසකෙ වත්තමානානං සවිභත්තීනං යථාක්කමං **තිස්සො චතස්සො තයො චත්තාරොතීණි චත්තාරි**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති **යොසු** පරෙසු. තයො පුරිසා, තයො පුරිසෙ පස්ස, තීහි තීභි.

''න''මිති වත්තතෙ.

231. **ඉණ්ණමිණ්ණන්නං තීහි සඞ්ඛ්‍යාහි.**

තිඉච්චෙතස්මා සඞ්ඛ්‍යාසද්දා පරස්ස **නංවචනස්ස ඉණ්ණං ඉණ්ණන්නං**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති, සරලොපාදි. තිණ්ණං තිණ්ණන්නං, තීහි තීභි, තිණ්ණං තිණ්ණන්නං, තීසු.

ඉත්ථියං තිස්සො ඉත්ථියො, තිස්සො, තීහි තීභි, **නංම්හි ස්සඤ්**චාගමො, තිස්සන්නං, **ස්සං**බ්‍යවධානතො **ඉණ්ණා**භාවො, සෙසං සමං.

නපුංසකෙ තීණි, තීණි. සෙසං පුල්ලිඞ්ගසමං.

තථා **චතු**සද්දස්සපි යොසු ''තිචතුන්න''න්තිආදිනා යථාවුත්තාදෙසො, ''තතො යොනමො තූ''ති එත්ථ **තු**සද්දෙන ක්වචි ඔකාරො ච. චත්තාරො චතුරො වා, චත්තාරො චතුරො, චතූහි චතූභි චතුබ්භි, චතුන්නං, **න**කාරාගමො. චතූහි චතූභි චතුබ්භි, චතුන්නං, චතූසු.

ඉත්ථියං චතස්සො, චතස්සො, **නංම්හි ස්සඤ්**චාගමො, ''තෙසු වුද්ධී''තිආදිනා චතුරුකාරස්ස **අ**කාරො. චතස්සන්නං. සෙසං සමං.

නපුංසකෙ චත්තාරි, චත්තාරි. සෙසං පුල්ලිඞ්ගසමං.

තථා –

නීලාදිගුණනාමඤ්ච, බහුබ්බීහි ච තද්ධිතං;
සාමඤ්ඤවුත්‍යාතීතාදි-කිතන්තං වාච්චලිඞ්ගිකං.

එත්ථෙදං වුච්චතෙ –

එසෙ’සො එතමිති ච,
පසිද්ධි අත්ථෙසු යෙසු ලොකස්ස;
ථීපුන්නපුංසකානිති,
වුච්චන්තෙ තානි නාමානි.

තිලිඞ්ගං නිට්ඨිතං.

අලිඞ්ගනාම

අථාලිඞ්ගෙසු නාමෙසු **තුම්හම්හ**සද්දා වුච්චන්තෙ.

තෙසං පනාලිඞ්ගත්තා තීසු ලිඞ්ගෙසු සමානරූපං. **‘‘තුම්හම්හ’’**ඉති ඨිතෙ **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**.

‘‘සවිභත්තීනං, තුම්හම්හාක’’න්ති අධිකාරො.

232. **ත්වමහං සිම්හි ච**.

සබ්බෙසං **තුම්හඅම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං යථාක්කමං **ත්වංඅහං**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති **සි**ම්හි විභත්තිම්හි. **ච**සද්දෙන **තුම්හස්ස තුවඤ්ච** හොති. ත්වං පුමා, ත්වං ඉත්ථී, ත්වං නපුංසකං, තුවං සත්ථා වා. අහං පුමා, අහං ඉත්ථී, අහං නපුංසකං.

බහුවචනෙ ‘‘සබ්බනාමකාරතෙ පඨමො’’ති **එ**කාරො. තුම්හෙ තිට්ඨථ, භියෝ‍යා අම්හෙ මහෙමසෙ.

‘‘අම්හස්සා’’ති වත්තතෙ.

233. **මයං යොම්හි පඨමෙ**.

සබ්බස්ස **අම්හ**සද්දස්ස සවිභත්තිස්ස **මයං**ආදෙසො හොති **යො**ම්හි පඨමෙ. මයං ගච්ඡාම.

එත්ථ ච එකස්මිම්පි ගාරවබහුමානෙන බහුත්තසමාරොපා බහුවචනං හොති.

‘‘අංම්හී’’ති වත්තතෙ.

234. **තවං මමඤ්ච නවා**.

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං **තවං මමං**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති නවා යථාක්කමං **අං**ම්හි විභත්තිම්හි. තවං, මමං පස්ස.

235. **තං මමංම්හි**.

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං **තං මං**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති යථාක්කමං **අං**ම්හි විභත්තිම්හි. තං, මං.

236. **තුම්හස්ස තුවං ත්වමංම්හි**.

සබ්බස්ස **තුම්හ**සද්දස්ස සවිභත්තිස්ස **තුවංත්වං**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති **අං**ම්හි විභත්තිම්හි. තුවං ත්වං.

බහුවචනෙ ‘‘තුම්හම්හෙහි, ආක’’න්ති ච වත්තතෙ.

237. **වා ය්වප්පඨමො**.

තුම්හම්හෙහි පරො අප්පඨමො **යො ආකං** හොති වා. තුම්හාකං පස්සාමි, තුම්හෙ පස්සාමි, අම්හාකං පස්සසි, අම්හෙ පස්සසි.

238. **නාම්හි තයා මයා.**

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං **තයා මයා**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති යථාක්කමං **නාම්හි** විභත්තිම්හි.

239. **තයාතයීනං තකාරො ත්වත්තං වා.**

තයා තයිඉච්චෙතෙසං **තකාරො ත්වත්ත**මාපජ්ජතෙ වා. ත්වයා තයා, මයා, තුම්හෙහි තුම්හෙහි, අම්හෙහි අම්හෙහි.

''සස්මිං, වා''ති වත්තතෙ.

240. **සස්සං.**

තුම්හම්හෙහි සස්ස විභත්තිස්ස **අං**ආදෙසො හොති වා. තුම්හං, අම්හං දීයතෙ.

241. **තව මම සෙ.**

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං යථාක්කමං **තවමම**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති **සෙ** විභත්තිම්හි, විකප්පෙනායං විජ්ඣන්තරස්ස විජ්ජමානත්තා.

''සෙ''ති වත්තතෙ.

242. **තුය්හං මය්හඤ්ච.**

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං යථාක්කමං **තුය්හංමය්හං**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා ච හොන්ති **සෙ** විභත්තිම්හි. තව, මම තුය්හං, මය්හං වා දීයතෙ.

243. **අම්හස්ස මමං සවිභත්තිස්ස සෙ.**

සබ්බස්සෙව **අම්හ**සද්දස්ස **සවිභත්තිස්ස මමං**ආදෙසො හොති **සෙ** විභත්තිම්හි. මමං දීයතෙ.

''සස්ස''න්ති ඉතො සීහගතියා ''අ''මිති වත්තතෙ.

244. **තුම්හම්හෙහි නමාකං.**

තුම්හම්හෙහි පරස්ස **නං**වචනස්ස **ආකම්**ිච්චාදෙසො හොති, **අඤ්ච**. ''තෙසු වුද්ධි''තිආදිනා **අම්හස්ස** ක්වචි **අස්මා**දෙසො. තුම්හං තුම්හාකං, අම්හං අම්හාකං අස්මාකං වා.

පඤ්චමියං ''අම්හතුම්හන්තුරාජ''ඉච්චාදිනා **ස්මා**වචනස්ස **නාභාවා**තිදෙසො. තයා, මයා අපෙති, තුම්හෙහි, අම්හෙහි තුම්හෙහි අම්හෙහි, තුම්හං අම්හං තව මම, තුය්හං, මය්හං මමං පරිග්ගහො, තුම්හං තුම්හාකං, අම්හං අම්හාකං අස්මාකං ධම්මතා.

''ස්මිංම්හී''ති වත්තතෙ.

245. **තුම්හම්හාකං තයි මයි.**

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං **තයි මයි**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති යථාක්කමං **ස්මිං**ම්හි විභත්තිම්හි. **තකාරස්ස ත්වත්තං**. ත්වයි තයි මයි, තුම්හෙසු අම්හෙසු.

තෙසං එව **තුම්හ අම්හ**සද්දානං පදතො පරෙසං ක්වචි ආදෙසන්තරවිධානෙ රූපභෙදො.

''නවා''ති අධිකාරො.

246. **පදතො දුතියාචතුත්ථීඡට්ඨීසු වො නො.**

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං පදස්මා පරෙසං **වො නො**ආදෙසා හොන්ති යථාක්කමං දුතියාචතුත්ථීඡට්ඨීසු බහුවචනෙසු නවා. එත්ථ ච ‘‘එකවචනෙසූ’’ති වක්ඛමානත්තා ‘‘බහුවචනෙසූ’’ති ලද්ධං. පහාය වො ගමිස්සාමි, මා නො අජ්ජ විකන්තිංසු, ධම්මං වො භික්ඛවෙ දෙසිස්සාමි, සංවිභජෙථ නො රජ්ජෙන, තුට්ඨොස්මි වො පකතියා, සත්ථා නො භගවා අනුප්පත්තො.

නවාති කිං? භයං තුම්හාක නො සියා, එසො අම්හාකං සත්ථා.

‘‘පදතො, චතුත්ථීඡට්ඨීසූ’’ති වත්තතෙ.

247. **තෙමෙකවචනෙසු ච.**

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං පදස්මා පරෙසං **තෙ මෙ**ආදෙසා හොන්ති යථාක්කමං චතුත්ථීඡට්ඨීසු එකවචනෙසු නවා. දදාමි තෙ ගාමවරානි පඤ්ච, දදාහි මෙ ගාමවරං, ඉදං තෙ රට්ඨං, අයං මෙ පුත්තො.

නවාති කිං? ඉදං චීවරං තුය්හං විකප්පනත්ථාය දම්මි, සුණාථ වචනං මම.

> **නවාධිකාරතො** චෙත්ථ,
> වො නො තෙ මෙති යෙ ඉමෙ;
> පාදාදො ච ච වා එවා-
> දියොගෙ ච න හොන්ති තෙ.

යථා –

> න සොචාමි න රොදාමි, තව සුත්වාන මාණව;
> තුය්හඤ්චාපි මහාරාජ, මය්හඤ්ච රට්ඨවඩ්ඪන.

එවමිදං දීඝමද්ධානං සන්ධාවිතං සංසරිතං මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්චාති.

පදතොති කිං? තව ඤාති, මම ඤාති.

‘‘තෙ මෙ’’ති වත්තතෙ.

248. **න අංම්හි.**

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං පදස්මා පරෙසං **තෙ මෙ**ආදෙසා න හොන්ති **අංම්හි** විභත්තිම්හි. පස්සෙය්‍ය තං වස්සසතං ආරොග්‍යං. සො මමබ්‍රවීති.

‘‘තෙමෙකවචනෙ’’ති වත්තතෙ.

249. **වා තතියෙ ච.**

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං පදස්මා පරෙසං **තෙ මෙ** ආදෙසා හොන්ති වා යථාක්කමං තතියෙකවචනෙ පරෙ . කතං තෙ පාපං, කතං තයා පාපං, කතං මෙ පුඤ්ඤං, කතං මයා පුඤ්ඤං.

‘‘වා, තතියෙ’’ති ච වත්තතෙ.

250. **බහුවචනෙසු වො නො.**

සබ්බෙසං **තුම්හ අම්හ**සද්දානං සවිභත්තීනං පදස්මා පරෙසං **වො නො**ආදෙසා හොන්ති වා යථාක්කමං තතියාබහුවචනෙ පරෙ. කතං වො කම්මං, කතං නො කම්මං.

බහුවචනනිද්දෙසෙන ක්වචි **යොම්හි** පඨමෙ ච **වො නො** හොන්ති. ගාමං වො ගච්ඡෙය්‍යාථ, ගාමං නො ගච්ඡෙය්‍යාම.

තථා **පඤ්චාදීනමට්ඨාරසන්තානං**, **කති**සද්දස්ස චාලිඞ්ගත්තා තිලිඞ්ගෙපි සමානරූපං, අලිඞ්ගත්තා එව **පඤ්චාදිතො** ඉත්ථිප්පච්චයාභාවො.

''පඤ්ච යො'' ඉතීධ –

''යොසු ද්වින්නං ද්වෙ වා''ති ඉතො ''යොසූ''ති වත්තතෙ, ''ඉත්ථිපුමනපුංසකසඞ්ඛ්‍ය''න්ති ච.

251. **පඤ්චාදීනමකාරො.**

අන්තාපෙක්ඛායං ඡට්ඨී, **පඤ්චාදීනං අට්ඨාරසන්තානං** සඞ්ඛ්‍යානං ඉත්ථිපුමනපුංසකෙ වත්තමානානමන්තස්ස සවිභත්තිස්ස **අකාරො** හොති **යොසු** පරෙසු. **ආ එ**ආදෙසාපවාදොයං, පඤ්චක්ඛන්ධා, පඤ්ච ගතියො, පඤ්ච ඉන්ද්‍රියානි. එවං දුතියායඤ්ච.

''සුනංහිසූ''ති වත්තතෙ.

252. **පඤ්චාදීනමත්තං.**

පඤ්චාදීනමට්ඨාරසන්තානං සඞ්ඛ්‍යානමන්තො **අත්ත**මාපජ්ජතෙ **සු නං හි**ඉච්චෙතෙසු පරෙසු. **එ**ත්තදීඝාපවාදොයං. පඤ්චහි පඤ්චහි , පඤ්චන්නං, පඤ්චහි පඤ්චහි, පඤ්චන්නං, පඤ්චසු. එවං **ඡ ස ත්ත අට්ඨනව දසසද්දා.**

''එකඤ්ච දස චා''ති අත්ථෙ ද්වන්දසමාසෙ, ''එකෙන අධිකා දසා''ති අත්ථෙ තප්පුරිසෙ වා කතෙ

''සඞ්ඛ්‍යානෙ''ති වත්තතෙ.

253. **ද්වෙකට්ඨානමාකාරො වා.**

ද්විඑකඅට්ඨඉච්චෙතෙසමන්තො ආකාරො හොති වා සඞ්ඛ්‍යානෙ උත්තරපදෙ පරෙ. වවත්ථිතවිභාසායං. **එකා**දස, **ද්වා**දස, **අට්ඨා**රස.

සඞ්ඛ්‍යානෙති කිමත්ථං? එකදන්තො, ද්විදන්තො, අට්ඨත්ථම්භො.

''වා''ති වත්තතෙ.

254. **එකාදිතො දස්ස ර සඞ්ඛ්‍යානෙ.**

එකාදිතො සඞ්ඛ්‍යාතො පරස්ස දසස්ස ආදිස්ස **දස්ස රකාරො** හොති වා සඞ්ඛ්‍යානෙ. සෙසං සමං. එකාරස, එකාදස.

ද්වෙ ච දස ච, ද්වීහි වා අධිකා දසාති ද්විදස ඉතීධ –

''වා''ති වත්තතෙ.

255. **වීසතිදසෙසු බා ද්විස්ස තු.**

වීසති දසඉච්චෙතෙසු පරෙසු **ද්වි**සද්දස්ස **බා** හොති වා. **තු**සද්දෙන **තිං**සායම්පි. රකාරො, ආත්තඤ්ච. බාරස, ද්වාදස.

තයො ච දස ච, තීහි වා අධිකා දසාති තෙරස. එත්ථ ''තෙසු වුද්ධී''තිආදිනා **ති**සද්දස්ස **තෙ**ආදෙසො ආනවුතියා.

චත්තාරො ච දස ච, චතූහි වා අධිකා දසාති චතුද්දස ඉච්චත්‍ර –

''ගණනෙ, දසස්සා''ති ච වත්තතෙ.

256 . **චතුපපදස්ස ලොපො තුත්තරපදාදි චස්ස චු චොපි නවා.**

ගණනෙ **දස**ස්සාදිම්හි ඨිතස්ස **චතු**ඉච්චෙතස්ස උපපදස්ස **තු**සද්දො ලොපො හොති, උත්තරපදාදිම්හි ඨිතස්ස **චතු**පපදස්ස **ච**කාරස්ස **චු චො**ආදෙසා හොන්ති නවා. චුද්දස, චොද්දස, චතුද්දස.

අපිග්ගහණෙන අනුපපදස්සාපි ගණනෙ පදාදිචකාරස්ස ලොපො, **චු චො** හොන්ති නවා. යථා – තාලීසං, චුත්තාලීසං, චොත්තාලීසං, චත්තාලීසං.

පඤ්ච ච දස ච, පඤ්චහි වා අධිකා දසාති අත්ථෙ පඤ්චදස. ''තෙසු වුද්ධි''තිආදිනා **පඤ්ච**සද්දස්ස **දස වීසතීසු** ක්වචි **පන්නපණ්ණ**ආදෙසා. පන්නරස, පණ්ණරස.

ඡ ච දස ච, ඡහි වා අධිකා දසාති අත්ථෙ ඡදස ඉතීධ –

''ඡස්සා''ති වත්තතෙ.

257. **දසෙ සො නිච්චඤ්ච**.

ඡඉච්චෙතස්ස සඞ්ඛ්‍යාසද්දස්ස නිච්චං **සො** හොති **දසෙ** පරෙ.

''සඞ්ඛ්‍යානං, වා''ති ච වත්තතෙ.

258. ල දරානං.

සඞ්ඛ්‍යානං දකාරරකාරානං ලකාරාදෙසො හොති වා.

ලළානමවිසෙසො . චවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, තෙන ''සොළස'' ඉති නිච්චං, ''තෙළස, තෙරස, චත්තාලීසං, චත්තාරීස''මිති විභාසා, දස පන්නරසාදීසු න ච හොති.

සත්ත ච දස ච, සත්තහි වා අධිකා දසාති අත්ථෙ සත්තරස, සත්තදස.

අට්ඨ ච දස ච, අට්ඨහි වා අධිකා දසාති අත්ථෙ අට්ඨදස ඉතීධ **ආත්තෙ** කතෙ –

''වා, දස්ස, ර, සඞ්ඛ්‍යානෙ''ති ච වත්තතෙ.

259. **අට්ඨාදිතො ච**.

අට්ඨාදිතො ච දසසද්දස්ස **ද**කාරස්ස **ර**කාරො හොති වා සඞ්ඛ්‍යානෙ. අට්ඨාරස, අට්ඨාදස.

අට්ඨාදිතොති කිං? චතුද්දස.

කතිසද්දො බහුවචනන්තොව, ''කති යො'' ඉතීධ

නිච්චං **යො**ලොපාදි, රස්සත්තං, කති තිට්ඨන්ති, කති පස්සසි, කතිහි කතිහි, කතිනං, කතිහි කතිහි, කතිනං, කතිසු.

අලිඞ්ගනාමං නිට්ඨිතං.

විභත්තිප්පච්චයවිධාන

අථ විභත්තිප්පච්චයන්තා වුච්චන්තෙ.

තෙසං පනාලිඞ්ගත්තා, නිපාතත්තා ච තිලිඞ්ගෙ, වචනද්වයෙ ච සමානං රූපං.

පුරිසස්මා, පුරිසෙහි වාති අත්ථෙ –

260. **ක්වචි තො පඤ්චම්‍යත්ථෙ**.

සබ්බස්මා සුද්ධනාමතො, සබ්බනාමතො ච ලිඞ්ගම්හා ක්වචි **තො**පච්චයො හොති පඤ්චම්‍යත්ථෙ.

261. **ත්වාදයො විභත්තිසඤ්ඤා.**

තොආදි යෙසං **දානි**පරියන්තානං පච්චයානං තෙ හොන්ති පච්චයා **ත්වාදයො,** තෙ පච්චයා විභත්තිසඤ්ඤා හොන්ති. තෙන තදන්තානම්පි විභත්‍යන්තපදත්තං සිද්ධං හොති.

පුරිසතො, එවං රාජතො වා, චොරතො වා, අග්ගිතො වා, ගහපතිතො වා, හත්ථීතො, හෙතුතො, සබ්බඤ්ඤුතො, කඤ්ඤතො, යුත්තිතො, ඉත්ථීතො, භික්ඛුනිතො, එත්ථ ච ‘‘ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරානං දීඝරස්සාපච්චයෙසු චා’’ති **තො**පච්චයෙ රස්සත්තං. යාගුතො, ජම්බුතො, චිත්තතො, ආයුතො ඉච්චාදි.

සබ්බනාමතො සබ්බස්මා, සබ්බෙහීති වා අත්ථෙ සබ්බතො, එවං යතො, තතො, කතරතො, කතමතො, ඉතරතො, අඤ්ඤතො, එකතො, උභයතො, පුබ්බතො, පරතො, අපරතො, දක්ඛිණතො, උත්තරතො, අමුතො.

‘‘කිස්ස, කු’’ඉති ච වත්තතෙ.

262. **ත්‍රතොථෙසු ච.**

කිංඉච්චෙතස්ස **කු** හොති **ත්‍රතො ථ**ඉච්චෙතෙසු ච පරෙසු. කස්මා, කෙහීති වා කුතො.

‘‘තොථෙසූ’’ති වත්තතෙ.

263. **සබ්බස්සෙතස්සාකාරො වා.**

සබ්බස්ස **එත**සද්දස්ස අකාරො හොති වා **තොථ**ඉච්චෙතෙසු. එතස්මා, එතෙහීති වා අතො.

‘‘සබ්බස්සෙතස්සා’’ති ච වත්තතෙ.

264. **එ තොථෙසු ච.**

සබ්බස්ස **එත**සද්දස්ස **එ**කාරො හොති වා **තොථ**ඉච්චෙතෙසු. ද්විත්තං, එත්තො.

‘‘සබ්බස්සා’’ති වත්තතෙ.

265. **ඉමස්සි ථංදානිහතොධෙසු ච.**

ඉමසද්දස්ස සබ්බස්සෙව **ඉ**කාරො හොති **ථංදානිහතොධ**ඉච්චෙතෙසු ච. ඉමස්මාති ඉතො.

‘‘ක්වචි තො’’ති යොගවිභාගෙන **ආදිප්පභුතීහි තො** සත්තමියත්ථෙ. **අනිච්චාදීහි** තතියත්ථෙ ච. යථා – ආදිම්හීති අත්ථෙ ආදිතො. එවං මජ්ඣතො, එකතො, පුරතො, පච්ඡතො, පස්සතො, පිට්ඨිතො, පාදතො, සීසතො, අග්ගතො, මූලතො, පරතො ඉච්චාදයො.

තතියත්ථෙ අනිච්චෙනාති අනිච්චතො, අනිච්චතො සම්මසති. එවං දුක්ඛතො, රොගතො, ගණ්ඩතො ඉච්චාදයො.

‘‘අත්ථෙ, ක්වචී’’ති ච වත්තතෙ.

266. **ත්‍රථ සත්තමියා සබ්බනාමෙහි.**

සබ්බනාමෙහි පරා **ත්‍ර ථ**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති ක්වචි සත්තම්‍යත්ථෙ. සබ්බස්මිං, සබ්බෙසු වාති සබ්බත්‍ර සබ්බත්ථ. එවං යත්‍ර යත්ථ, තත්‍ර තත්ථ, ඉතරත්‍ර ඉතරත්ථ, අඤ්ඤත්‍ර අඤ්ඤත්ථ, උභයත්‍ර උභයත්ථ, පරත්‍ර පරත්ථ, කුත්‍ර කුත්ථ, ‘‘ත්‍රතොථෙසු චා’’ති **කු**ත්තං. ‘‘කිස්ස ක වෙ චා’’ති සුත්තෙ **ච**සද්දෙන **කා**දෙසො. කත්ථ, අමුත්‍ර අමුත්ථ.

‘‘සබ්බස්සෙතස්සාකාරො’’ති වත්තතෙ.

267. **ත්‍රෙ නිච්චං.**

සබ්බස්සෙව **එතසද්දස්ස** අකාරො හොති නිච්චං **ත්‍රෙ** පරෙ. අත්‍ර. ''සබ්බස්සෙතස්සාකාරො වා''ති අත්තං, **''එ** තොථෙසු වා''ති එකාරො, අත්ථ, එත්ථ.

''ක්වචි, අත්ථෙ, සත්තමියා''ති ච අධිකාරො, සබ්බස්මින්ති අත්ථෙ –

268. **සබ්බතො ධි**.

සබ්බඉච්චෙතස්මා **ධි**ප්පච්චයො හොති ක්වචි සත්තමත්ථෙ. සබ්බධි.

269. **කිස්මා වො**.

කිම්ඉච්චෙතස්මා **ව**ප්පච්චයො හොති ක්වචි සත්තමත්ථෙ.

270. **කිස්ස ක වෙ ච**.

කිම්ඉච්චෙතස්ස **ක**සද්දො ආදෙසො හොති **ව**ප්පච්චයෙපරෙ. **ච**ග්ගහණෙන **ථ**හමාදිඅවප්පච්චයෙපි. ''තෙසු වුද්ධි''තිආදිනා **ක**කාරෙ අකාරස්ස ලොපො ච **ව**ම්හි. ක්ව ගතොසි ත්වං.

''කිස්මා''ති වත්තතෙ.

271. **හිංහංහිඤ්චනං** .

කිම්ඉච්චෙතස්මා **හිං හං හිඤ්චනං**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති ක්වචි සත්තමත්ථෙ.

''කිස්සා''ති වත්තතෙ.

272. **කු හිංහංසු ච**.

කිම්ඉච්චෙතස්ස **කු** හොති **හිං හං** ඉච්චෙතෙසු. **ච**ග්ගහණෙන **හිඤ්චනංදාචනම්**ච්චාදීසුපි. කිස්මින්ති කුහිං, කුහං, කුහිඤ්චනං, කහං **කා**දෙසො.

''හිං හ''න්ති වත්තතෙ.

273. **තම්හා ච**.

තඉච්චෙතස්මා ච සබ්බනාමතො **හිංහං**පච්චයා හොන්ති ක්වචි සත්තමත්ථෙ. තස්මින්ති තහිං, තහං.

274. **ඉමස්මා හධා ච**.

ඉමසද්දතො **හධ**ප්පච්චයා හොන්ති ක්වචි සත්තමත්ථෙ. ''ඉමස්සි ථ''න්තිආදිනා **ඉ**කාරො. ඉමස්මින්ති ඉහ, ඉධ.

275. **යතො හිං**.

යඉච්චෙතස්මා සබ්බනාමතො **හිං**පච්චයො හොති ක්වචි සත්තමත්ථෙ. යස්මින්ති යහිං.

''කාලෙ''ති අධිකාරොයං.

කස්මිං කාලෙති අත්ථෙ

276. **කිංසබ්බඤ්ඤෙකයකුහි දා දාචනං**.

කිං සබ්බඅඤ්ඤඑකයඉච්චෙතෙහි සබ්බනාමෙහි **දා**පච්චයො හොති. **කු**ඉච්චෙතස්මා **දාචන**ඤ්ච කාලෙ ක්වචි සත්තමත්ථෙ.

''කිස්ස ක වෙ චා''ති සුත්තෙ චසද්දෙන කාදෙසො, කදා.

277. **සබ්බස්ස සො දාම්හි වා.**

සබ්බඉච්චෙතස්ස සද්දස්ස **සසද්දාදෙසො** හොති **වා දාපච්චයෙ** පරෙ. සබ්බස්මිං කාලෙති සදා, සබ්බදා.

එවං අඤ්ඤදා, එකදා, යදා, කස්මිං කාලෙති කුදාචනං, ''කු හිංහංසු වා''ති සුත්තෙ **ච**සද්දෙන **කු**ත්තං, **''කු''**ඉති නිපාතනෙන වා.

''දා''ති වත්තතෙ.

278. **තම්හා දානි ච.**

තඉච්චෙතස්මා සබ්බනාමතො **දානිදාපච්චයා** හොන්ති කාලෙ ක්වචි සත්තමායත්ථෙ. තස්මිං කාලෙති තදානි, තදා.

279. **ඉමස්මා රහිධුනාදානි ච.**

ඉමසද්දතො **රහි ධුනා දානි**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති කාලෙ ක්වචි සත්තමායත්ථෙ.

''සබ්බස්ස, ඉමස්සා''ති ච වත්තතෙ.

280. **එත රහිම්හි.**

සබ්බස්ස **ඉම**සද්දස්ස **එතා**දෙසො හොති **රහිම්හි** පච්චයෙ පරෙ. ඉමස්මිං කාලෙති එතරහි.

281. **අ ධුනාම්හි ච.**

සබ්බස්සෙව **ඉම**සද්දස්ස **අ**කාරො හොති **ධුනා**පච්චයෙ පරෙ. අධුනා, **ඉම**සද්දස්ස **ඉ**කාරො. ඉමස්මිං කාලෙති ඉදානි.

විභත්තිප්පච්චයවිධානං නිට්ඨිතං.

ඔපසග්ගිකපද

අත්ථාලිඞ්ගසඞ්ඛ්‍යාවිභත්තිභෙදා උපසග්ගනිපාතා වුච්චන්තෙ.

ප පරා නි නී උ දු සං වි අව අනු පරි අධි අභි පති සු ආ අති අපි අප උප ඉති **වීසති උපසග්ගා.**

තත්ථ **ප**සද්දො පකාරා'දිකම්ම පධානි'ස්සරිය'න්තොභාවවියොග තප්පර භුසත්ථ සම්භවතිත්ති අනාවිල පත්ථනාදීසු. **පඉති** අයමුපසග්ගො එතෙසු පකාරාදීසු අත්ථෙසු වත්තති, යථා – **පකාරෙ** පඤ්ඤා, **ආදිකම්මෙ** විප්පකතං, **පධානෙ** පණීතං, පධානං පධානත්තං, **ඉස්සරියෙ** පභූ අයං දෙසස්ස, **අන්තොභාවෙ** පක්ඛිත්තං, **වියොගෙ** පවාසී, **තප්පරෙ** පාචරියො, **භුසත්ථෙ** පවුද්ධකායො, **සම්භවෙ** හිමවතා ගඞ්ගා පභවති, **තිත්තියං** පහූතමන්නං, **අනාවිලෙ** පසන්නමුදකං, **පත්ථනෙ** පණිහිතං.

පරාඉති පරිහානි පරාජය ගතිවික්කමා'මසනාදීසු. යථා – **පරිහානියං** පරාභවො, **පරාජයෙ** පරාජිතො, **ගතියං** පරායනං. **වික්කමෙ** පරක්කමති, **ආමසනෙ** අඞ්ගස්ස පරාමසනං.

නිඉති නිස්සෙස නිග්ගත නීහරණ'න්තොපවෙසනා'භාවනිසෙධ නික්ඛන්ත පාතුභාවා'වධාරණ විභජන උපමූ'පධාරණා'වසානඡෙකාදීසු. **නිස්සෙසෙ** නිරුත්ති, නිරවසෙසං දෙති, **නිග්ගතෙ** නික්කිලෙසො, නියාති, **නීහරණෙ** නිද්ධාරණං, **අන්තොපවෙසනෙ** නිඛාතො, **අභාවෙ** නිම්මක්ඛිකං, **නිසෙධෙ** නිවාරෙති, **නික්ඛන්තෙ** නිබ්බානො, නිබ්බානං, **පාතුභාවෙ** නිම්මිතං, **අවධාරණෙ** නිච්ඡයො, **විභජනෙ** නිද්දෙසො, **උපමායං** නිදස්සනං, **උපධාරණෙ** නිසාමනං, **අවසානෙ** නිට්ඨිතං, **ඡෙකෙ** නිපුණො.

නීඉති නීහරණා'වරණාදීසු. **නීහරණෙ** නීහරති, **ආවරණෙ** නීවරණං.

උඉති උග්ගතු'ද්ධකම්ම පධාන වියොග සම්භව අත්ථලාභසත්ති සරූපකථනාදීසු. **උග්ගතෙ** උග්ගච්ඡති, **උද්ධකම්මෙ** ආසනා උට්ඨිතො, උක්ඛෙපො, **පධානෙ** උත්තමො, ලොකුත්තරො, **වියොගෙ** උබ්බාසිතො, **සම්භවෙ**

උබ්භූතො, **අත්ථලාභෙ** උප්පන්නං ඤාණං, **සත්තියං** උස්සහති ගන්තුං, **සරූපකථනෙ** උද්දිසති සුත්තං.

දුඉති අසොභනා’භාවකුච්ඡිතා’සමිද්ධි කිච්ඡ විරූපතාදීසු. **අසොභනෙ** දුග්ගන්ධො, අභාවෙ දුබ්භික්ඛං, **කුච්ඡිතෙ** දුක්කටං, **අසමිද්ධියං** දුස්සස්සං, **කිච්ඡෙ** දුක්කරං, **විරූපතායං** දුබ්බණ්ණො, දුම්මුඛො.

සංඉති සමොධාන සම්මාසම සමන්තභාවසඞ්ගත සඞ්ඛෙපභුසත්ථ සහත්ථ අප්පත්ථ පභවා’භිමුඛභාව සඞ්ගහ පිධාන පුනප්පුනකරණ සමිද්ධාදීසු. **සමොධානෙ** සන්ධි, **සම්මාසමෙසු** සමාධි , සම්පයුත්තො, **සමන්තභාවෙ** සංකිණ්ණා සමුල්ලපනා, **සඞ්ගතෙ** සඞ්ගමො, **සඞ්ඛෙපෙ** සමාසො, **භුසත්ථෙ** සාරත්තො, **සහත්ථෙ** සංවාසො, **අප්පත්ථෙ** සමග්ඝො. **පභවෙ** සම්භවො, **අභිමුඛභාවෙ** සම්මුඛං, **සඞ්ගහෙ** සඞ්ගණ්හාති, **පිධානෙ** සංවුතං, **පුනප්පුනකරණෙ** සන්ධාවති, **සමිද්ධියං** සම්පන්නො.

විඉති විසෙස විවිධ විරුද්ධ විගත වියොග විරූපතාදීසු. **විසෙසෙ** විමුත්ති විසිට්ඨො, **විවිධෙ** විමති විචිත්‍රං, **විරුද්ධෙ** විවාදො, **විගතෙ** විමලං, **වියොගෙ** විප්පයුත්තො, **විරූපතායං** විරූපො.

අවඉති අධොභාග වියොග පරිභව ජානන සුද්ධි නිච්ඡයදෙස ථෙය්‍යාදීසු. **අධොභාගෙ** අවක්ඛිත්තචක්ඛු, **වියොගෙ** ඔමුක්කඋපාහනො අවකොකිලං වනං, **පරිභවෙ** අවජානනං අවමඤ්ඤති, **ජානනෙ** අවගච්ඡති, **සුද්ධියං** වොදානං, **නිච්ඡයෙ** අවධාරණං, **දෙසෙ** අවකාසො, **ථෙය්‍යෙ** අවහාරො.

අනුඉති අනුගතා’නුපච්ඡින්න පච්ඡත්ථ භුසත්ථ සාදිස්ස හීනතතියත්ථ ලක්ඛණි’ත්ථම්භූතක්ඛාන භාග විච්ඡාදීසු. **අනුගතෙ** අන්වෙති, **අනුපච්ඡින්නෙ** අනුසයො, **පච්ඡාසද්දත්ථෙ** අනුරථං, **භුසත්ථෙ** අනුරත්තො, **සාදිස්සෙ** අනුරූපං. **හීනෙ** අනුසාරිපුත්තං පඤ්ඤවන්තො, **තතියත්ථෙ** නදිමන්වවසිතා සෙනා, **ලක්ඛණෙ** රුක්ඛං අනු විජ්ජොතතෙ විජ්ජු, **ඉත්ථම්භූතක්ඛානෙ** සාධු දෙවදත්තො මාතරං අනු, **භාගෙ** යදෙත්ථ මං අනුසියා තං දීයතු, **විච්ඡායං** රුක්ඛං රුක්ඛං අනු විජ්ජොතතෙ චන්දො.

පරිඉති සමන්තතොභාව පරිච්ඡෙද වජ්ජනා’ලිඞ්ගන නිවාසනපූජාභොජනා’වජානන දොසක්ඛාන ලක්ඛණාදීසු. **සමන්තතොභාවෙ** පරිවුතො, **පරිච්ඡෙදෙ** පරිඤ්ඤෙය්‍යං, **වජ්ජනෙ** පරිහරති , **ආලිඞ්ගනෙ** පරිස්සජති, **නිවාසනෙ** වත්ථං පරිධස්සති, **පූජායං** පාරිචරියා, **භොජනෙ** භික්ඛුං පරිවිසති. **අවජානනෙ** පරිභවති, **දොසක්ඛානෙ** පරිභාසති, **ලක්ඛණාදීසු** රුක්ඛං පරි විජ්ජොතතෙ විජ්ජුඉච්චාදි.

අධිඉති අධිකි’ස්ස’රූපරිභාවා’ධිභවනජ්ඣායනා’ධිට්ඨානනිච්ඡයපාපුණනාදීසු. **අධිකෙ** අධිසීලං, **ඉස්සරෙ** අධිපති, අධි බ්‍රහ්මදත්තෙ පඤ්චාලා, **උපරිභාවෙ** අධිරොහති, පථවිං අධිසෙස්සති, **අධිභවනෙ** අධිභවති, **අජ්ඣායනෙ** බ්‍යාකරණමධීතෙ, **අධිට්ඨානෙ** භූමිකම්පාදිං අධිට්ඨාති, **නිච්ඡයෙ** අධිමොක්ඛො, **පාපුණනෙ** භොගක්ඛන්ධං අධිගච්ඡති.

අභිඉති අභිමුඛභාව විසිට්ඨා’ධි කු’ද්ධකම්ම කුල සාරුප්පවන්දන ලක්ඛණි’ත්ථම්භූතක්ඛාන විච්ඡාදීසු. **අභිමුඛභාවෙ** අභිමුඛො අභික්කමති, **විසිට්ඨෙ** අභිධම්මො, **අධිකෙ** අභිවස්සති, **උද්ධකම්මෙ** අභිරුහති, **කුලෙ** අභිජාතො, **සාරුප්පෙ** අභිරූපො, **වන්දනෙ** අභිවාදෙති, **ලක්ඛණාදීසු** පුරිමසමං.

පතිඉති පතිගත පටිලොමපතිනිධි පතිදාන නිසෙධනිවත්තන සාදිස්ස පතිකරණා’දාන පතිබොධ පටිච්ච ලක්ඛණි’ත්ථම්භූතක්ඛාන භාගවිච්ඡාදීසු. **පතිගතෙ** පච්චක්ඛං, **පටිලොමෙ** පතිසොතං, **පතිනිධිම්හි** ආචරියතො පති සිස්සො, **පතිදානෙ** තෙලත්ථිකස්ස සතං පති දදාති, **නිසෙධෙ** පටිසෙධනං, **නිවත්තනෙ** පටික්කමති, **සාදිස්සෙ** පතිරූපකං, **පතිකරණෙ** පතිකාරො, **ආදානෙ** පතිග්ගණ්හාති, **පතිබොධෙ** පටිවෙධො, **පටිච්චෙ** පච්චයො, **ලක්ඛණාදීසු** පුරිමසමං.

සුඉති සොභන සුට්ඨුසම්මා සමිද්ධි සුඛත්ථාදීසු. **සොභනෙ** සුගන්ධො, **සුට්ඨුසම්මාදත්ථෙසු** සුට්ඨු ගතො සුගතො, සම්මා ගතොතිපි සුගතො, **සමිද්ධියං** සුභික්ඛං, **සුඛත්ථෙ** සුකරො.

ආඉති අභිමුඛභාවු’ද්ධකම්ම මරියාදා’භිවිධි පත්ති’ච්ඡාපරිස්සජන ආදිකම්මග්ගහණ නිවාස සමීප’ව්හානාදීසු. **අභිමුඛභාවෙ** ආගච්ඡති, **උද්ධකම්මෙ** ආරොහති, **මරියාදායං** ආපබ්බතා ඛෙත්තං, **අභිවිධිම්හි** ආකුමාරං යසො කච්චායනස්ස, **පත්තියං** ආපත්තිමාපන්නො, **ඉච්ඡායං** ආකඞ්ඛා, **පරිස්සජනෙ** ආලිඞ්ගනං, **ආදිකම්මෙ** ආරම්භො, **ගහණෙ** ආදීයති ආලම්බති, **නිවාසෙ** ආවසථො, **සමීපෙ** ආසන්නං, **අව්හානෙ** ආමන්තෙසි.

අතිඉති අභික්කමනා’තික්කන්තා’තිසය භුසත්ථාදීසු. **අතික්කමනෙ** අතිරොචති අම්හෙහි, අතීතො, **අතික්කන්තෙ** අච්චන්තං, **අතිසයෙ** අතිකුසලො, **භුසත්ථෙ** අතික්කොධො අතිවුද්ධි.

අපිඉති සම්භාවනා'පෙක්ඛා සමුච්චය ගරහ පඤ්හාදීසු. **සම්භාවනායං** අපි දිබ්බෙසු කාමෙසු, මෙරුම්පි විනිවිජ්ඣිත්වා ගච්ඡෙය්‍ය, **අපෙක්ඛායං** අයම්පි ධම්මො අනියතො, **සමුච්චයෙ** ඉතිපි අරහං, අන්තම්පි අන්තගුණම්පි ආදාය, **ගරහෙ** අපි අම්හාකං පණ්ඩිතක, **පඤ්හෙ** අපි භන්තෙ භික්ඛං ලභිත්ථ.

අපඉති අපගත ගරහ වජ්ජන පූජා පදුස්සනාදීසු. **අපගතෙ** අපමානො අපෙතො, **ගරහෙ** අපගබ්භො, **වජ්ජනෙ** අපසාලාය ආයන්ති වාණිජා, **පූජායං** වුද්ධාපචායී, **පදුස්සනෙ** අපරජ්ඣති.

උපඉති උපගමන සමීපූ'පපත්ති සාදිස්සා'ධිකූ'පරිභාවා'නසන දොසක්ඛාන සඤ්ඤා පුබ්බකම්ම පූජා ගය්හාකාර භුසත්ථාදීසු. **උපගමනෙ** නිසින්නං වා උපනිසීදෙය්‍ය, **සමීපෙ** උපනගරං, **උපපත්තියං** සග්ගං ලොකං උපපජ්ජති, අථ වා **උපපත්ති** යුත්ති, යථා – උපපත්තිතො ඉක්ඛතීති උපෙක්ඛා, **සාදිස්සෙ** උපමානං උපමා, **අධිකෙ** උප ඛාරියං දොණො, **උපරිභාවෙ** උපසම්පන්නො, **අනසනෙ** උපවාසො, **දොසක්ඛානෙ** පරං උපපදති, **සඤ්ඤායං** උපධා උපසග්ගො, **පුබ්බකම්මෙ** උපක්කමො උපකාරො, **පූජායං** බුද්ධුපට්ඨාකො, මාතුපට්ඨානං, **ගය්හාකාරෙ** සොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, **භුසත්ථෙ** උපාදානං, උපායාසො, උපනිස්සයොති. ඉති අනෙකත්ථා හි උපසග්ගා.

වුත්තඤ්ච –

''උපසග්ග නිපාතා ච, පච්චයා ච ඉමෙ තයො;
නෙකෙනෙකත්ථවිසයා, ඉති නෙරුත්තිකාබ්‍රවු''න්ති.

තත්ථ උපසග්ගානං නාමාඛ්‍යාතවිසෙසකත්තා ලිඞ්ගසඤ්ඤායං අනියමෙන ස්‍යාදිම්හි සම්පත්තෙ තෙසං සඞ්ඛ්‍යාකම්මාදිභෙදාභාවා තෙහි පඨමෙකවචනමෙව භවති.

''ලොප''න්ති වත්තමානෙ

282. **සබ්බාසමාවුසොපසග්ගනිපාතාදීහි ච**.

ආවුසොසද්දතො, උපසග්ගනිපාතෙහි ච සබ්බාසං පරාසං විභත්තීනං ලොපො හොති. **ආදිසද්දෙන** ක්වචි **සුත්තපදාදීහි** ච. එත්ථ ච **ආවුසොති**මස්ස විසුං ගහණං සසඞ්ඛ්‍යත්තදීපනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං.

උපෙච්චත්ථං සජ්ජන්තීති, උපසග්ගා හි පාදයො;
චාදී පදාදිමජ්ඣන්තෙ, නිපාතා නිපතන්තිති.

පහරණං පහාරො, එවං පරාභවො, නිවාසො, නීහාරො, උහාරො, දුහාරො, සංහාරො, විහාරො, අවහාරො, අනුහාරො, පරිහාරො, අධිහාරො, අභිහාරො, පතිහාරො, සුහාරො, ආහාරො, අතිහාරො, අපිහාරො, අපහාරො , උපහාරො. පහරති, පරාභවති, නිවසති, නීහරති, උද්ධරති ඉච්චාදි යොජෙතබ්බං.

ධාත්වත්ථං බාධතෙ කොචි, කොචි තමනුවත්තතෙ;
තමෙවඤ්ඤො විසෙසෙති, උපසග්ගගතී තිධා.

ඔපසග්ගිකපදං නිට්ඨිතං.

නෙපාතිකපද

සමුච්චයවිකප්පනපටිසෙධපූරණාදිඅත්ථං අසත්ථවාචකං **නෙපාතිකං** පදං.

තත්‍ර **ච**ඉති සමුච්චයා'න්වාචයෙ'තරීතරයොගසමාහාරා'වධාරණාදීසු.

වාඉති විකප්පනූ'පමාන සමුච්චය වවත්ථිතවිභාසාසු.

න නො මා අ අලං හලං ඉච්චෙතෙ පටිසෙධනත්ථෙ.

අලං පරියත්ති භූසනෙසු ච.

පූරණත්ථං දුවිධං අත්ථපූරණං පදපූරණඤ්ච.

තත්ථ අථ ඛලු වත වථ අථො අස්සු යග්ඝෙ හි චරහි නං තං වා ච තුව වො පන හවෙ කීව හ තතො යථා සුදං ඛො වෙ හං එනං සෙය්‍යථීදං ඉච්චෙවමාදීනි පදපූරණානි.

තත්ථ – **අථ**ඉති පඤ්හා’නන්තරියා’ධිකාරාදීසු ච.

ඛලුඉති පටිසෙධා’වධාරණ පසිද්ධීසු ච.

වතඉති එකංස ඛෙදා’නුකම්පසඞ්කප්පෙසු ච.

අථොඉති අන්වාදෙසෙ ච.

හිඉති හෙතු අවධාරණෙසු ච.

තුඉති විසෙස හෙතු නිවත්තනාදීසු ච.

පනඉති විසෙසෙපි.

හවෙ, වෙඉච්චෙතෙ එකංසත්ථෙපි.

හංඉති විසාද සම්භමෙසුපි.

සෙය්‍යථීදන්ති තං කතමන්ති අත්ථෙපි.

අත්ථපූරණං දුවිධං විභත්තියුත්තං, අවිභත්තියුත්තඤ්ච.

අත්ථි සක්කා ලබ්භා ඉච්චෙතෙ පඨමායං.

ආවුසො අම්භො හම්භො රෙ අරෙ හරෙ ජෙඉච්චෙතෙ ආමන්තනෙ.

දිවා භියො නමො ඉච්චෙතෙ පඨමායං, දුතියායඤ්ච.

සයං සාමං සං සම්මා කින්ති ඉච්චෙතෙ තතියත්ථෙ, **සොතො ධා**පච්චයන්තා ච. සුත්තසො පදසො අනිච්චතො දුක්ඛතො එකධා ද්විධා ඉච්චාදි.

තවෙ තුංපච්චයන්තා චතුත්ථියා, කාතවෙ දාතවෙ කාතුං කාරෙතුං දාතුං දාපෙතුං ඉච්චාදි.

සො තොපච්චයන්තා පඤ්චමියත්ථෙ, දීඝසො ඔරසො රාජතො වා චොරතො වා ඉච්චාදි.

තො සත්තමයත්ථෙපි, **ත්‍රථාදි**පච්චයන්තා ච. එකතො පුරතො පච්ඡතො පස්සතො පිට්ඨිතො පාදතො සීසතො අග්ගතො මූලතො යත්‍ර යත්ථ යහිං තත්‍ර තත්ථ තහිං තහං ඉච්චාදි.

සමන්තා සාමන්තා පරිතො අභිතො සමන්තතො එකජ්ඣං එකමන්තං හෙට්ඨා උපරි උද්ධං අධො තිරියං සම්මුඛා පරම්මුඛා ආවි රහො තිරො උච්චං නීචං අන්තො අන්තරා අජ්ඣත්තං බහිද්ධා බාහිරා බාහිරං බහි ඔරං පාරං ආරා ආරකා පච්ඡා පුරෙ හුරං පෙච්ච ඉච්චෙතෙ සත්තමියා.

සම්පති ආයති අජ්ජ අපරජ්ජු පරජ්ජ සුවෙ ස්වෙ පරසුවෙ හියො පරෙ සජ්ජු සායං පාතො කාලං කල්ලං දිවා නත්තං නිච්චං සතතං අභිණ්හං අභික්ඛණං මුහුං මුහුත්තං භූතපුබ්බං පුරා යදා තදා කදා ඉච්චාදයො කාලසත්තමියා. ඉති විභත්තියුත්තානි.

අවිභත්තියුත්තෙසු ච **අප්පෙව අප්පෙවනාම නු** ඉච්චෙතෙ සංසයත්ථෙ.

අද්ධා අඤ්ඤදත්ථු තග්ඝ ජාතු කාමං සසක්කංඉච්චෙතෙ එකංසත්ථෙ.

එවඉති අවධාරණෙ.

කච්චිනු’කින්නුනනුකථං කිංසු කිංඉච්චෙතෙ පුච්ඡනත්ථෙ.

එවං ඉති ඉත්ථං ඉච්චෙතෙ නිදස්සනෙ.

ඉති හෙතු වාක්‍යපරිසමත්තීසු ච.

යාව තාව යාවතා තාවතා කිත්තාවතා එත්තාවතා කීව ඉච්චෙතෙ පරිච්ඡෙදනත්ථෙ.

එවං සාහු ලහු ඔපායිකං පතිරූපං ආම සාධු ඉති සම්පටිච්ඡනත්ථෙ.

යථා තථා යථෙව තථෙව එවං එවමෙව එවමෙවං එවම්පි යථාපි සෙය්‍යථාපි සෙය්‍යථාපිනාම විය ඉව යථරිව තථරිව යථානාම තථානාම යථාහි තථාහි යථාචතථාව ඉච්චෙතෙ පටිභාගත්ථෙ.

යථාඉති යොග්ගතා විච්ඡා පදත්ථානතිවත්තනිදස්සනෙසු ච.

එවංඉති උපදෙස පඤ්හාදීසු ච.

කිඤ්චාපිඉති අනුග්ගහත්ථෙ.

අහොඉති ගරහ පසංසන පත්ථනෙසු ච.

නාමඉති ගරහ පසංසන සඤ්ඤා පඤ්හෙසු ච.

සාධුඉති පසංසන යාචනෙසු ච.

ඉඞ්ඝ හන්ද ඉච්චෙතෙ චොදනත්ථෙ.

සාධු සුට්ඨු එවමෙතන්ති අනුමොදනෙ.

කිරඉති අනුස්සවණ අස්සද්ධෙය්‍යෙසු.

නූනඉති අනුමානා’නුස්සරණ පරිවිතක්කනෙසු.

කස්මාඉති කාරණපුච්ඡනෙ.

යස්මා තස්මා තථාහි තෙන ඉච්චෙතෙ කාරණච්ඡෙදනත්ථෙ.

සහ සද්ධිං සමං අමාඉති සමක්‍රියායං.

විනා රිතෙඉති විප්පයොගෙ.

නානා පුථු බහුප්පකාරෙ.

පුථු විසුං අසඞ්ඝාතෙ ච.

දුට්ඨු කු ජිගුච්ඡායං.

පුන අප්පඨමෙ.

කථඤ්චි කිච්ඡත්ථෙ ච.

ධා ක්ඛත්තුං සකිඤ්ච සඞ්ඛ්‍යාවිභාගෙ.

ඊසකං අප්පත්ථෙ.

සණිකං මන්දත්ථෙ.

ඛිප්පං අරං ලහු ආසුං තුණ්ණං අචිරං සීඝත්ථෙ.

චිරං චිරස්සං දීඝකාලෙ.

චෙ යදි සඞ්කාවට්ඨානෙ.

ධුවං ථිරාවධාරණෙසු.

හා විසාදෙ.

තුණ්හී අභාසනෙ.

සච්ඡි පච්චක්ඛෙ.

මුසා මිච්ඡා අලිකං අසච්චෙ.

සුවත්ථි ආසීසත්ථෙ ඉච්චාදි.

තුන ත්වාන ත්වාපච්චයන්තා උස්සුක්කනත්ථෙ භවන්ති.

යථා – පස්සිතුන පස්සිය පස්සිත්වාන පස්සිත්වා දිස්වා දිස්වානදස්සෙත්වා දාතුන දත්වාන දත්වා උපාදාය දාපෙත්වා විඤ්ඤාපෙත්වා විචෙය්‍ය විනෙය්‍ය නිහච්ච සමෙච්ච අපෙච්ච උපෙච්ච ආරබ්භ ආගම්ම ඉච්චාදි.

එවං නාමාඛ්‍යාතොපසග්ගවිනිමුත්තං යදබ්‍යයලක්ඛණං, තං සබ්බං නිපාතපදන්ති වෙදිතබ්බං.

වුත්තඤ්ච –

“මුත්තං පදත්තයා යස්මා, තස්මා නිපතත්‍යන්තරා;
නෙපාතිකන්ති තං වුත්තං, යං අබ්‍යය සලක්ඛණ”න්ති.

නෙපාතිකපදං නිට්ඨිතං.

පුල්ලිඞ්ගං ඉත්ථිලිඞ්ගඤ්ච, නපුංසකමථාපරං;
තිලිඞ්ගඤ්ච අලිඞ්ගඤ්ච, නාමිකං පඤ්චධා ඨිතං.

ඉති පදරූපසිද්ධියං නාමකණ්ඩො දුතියො.

3. කාරකකණ්ඩ

අථ විභත්තිනමත්ථභෙදා වුච්චන්තෙ.

තත්ථ එකම්පි අත්ථං කම්මාදිවසෙන, එකත්තාදිවසෙන ච විභජන්තීති **විභත්තියො,** ස්‍යාදයො. තා පන පඨමාදිභෙදෙන සත්තවිධා.

තත්ථ කස්මිං අත්ථෙ පඨමා?

283. **ලිඞ්ගත්ථෙ පඨමා.**

ලිඞ්ගත්ථාභිධානමත්තෙ පඨමාවිභත්ති හොති.

ලිඞ්ගස්ස අත්ථො **ලිඞ්ගත්ථො**. එත්ථ ච ලීනං අඞ්ගන්ති ලිඞ්ගං, අපාකටො අවයවො, පුරිසොතිආදීනඤ්හි පකතිප්පච්චයාදිවිභාගකප්පනාය නිප්ඵාදිතානං සද්දප්පතිරූපකානං නාමිකපදානං පඨමං ඨපෙතබ්බං පකතිරූපං අපාකටත්තා, අවයවත්තා ච ලිඞ්ගන්ති වුච්චති. අථ වා විසදාවිසදොභයරහිතාකාරවොහාරසඞ්ඛාතෙන තිවිධලිඞ්ගෙන සහිතත්ථස්ස, තබ්බිනිමුත්තස්සුපසග්ගාදීනමත්ථස්ස ච ලීනස්ස ගමනතො, ලිඞ්ගනතො වා ලිඞ්ගන්ති අන්වත්ථනාමවසෙන වා ‘‘ධාතුප්පච්චයවිභත්තිවජ්ජිතමත්ථවං ලිඞ්ග’’න්ති වචනතො පරසමඤ්ඤාවසෙන වා ලිඞ්ගන්ති ඉධ පාටිපදිකාපරනාමධෙය්‍යං **ස්‍යා**දිවිභත්‍යන්තපදපකතිරූපමෙව වුච්චතීති දට්ඨබ්බං.

ලිඞ්ගස්සත්ථො නාම පබන්ධවිසෙසාකාරෙන පවත්තමානෙ රූපාදයො උපාදාය පඤ්ඤාපීයමානො තදඤ්ඤානඤ්ඤභාවෙන අනිබ්බචනීයො සමූහසන්තානාදිභෙදො උපාදාපඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතො සටපටාදිවොහාරත්ථො ච පථවීධාතුඵස්සාදීනං සභාවධම්මානං කාලදෙසාදිභෙදභින්නානං විජාතියවිනිවත්තො සජාතියසාධාරණො යථාසඞ්කෙතමාරොපසිද්ධො තජ්ජාපඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතො කක්ඛළත්තඵුසනාදිසාමඤ්ඤාකාරො ච.

සො පන කම්මාදිසංසට්ඨො, සුද්ධො චාති දුවිධො. තත්ථ කම්මාදීසු දුතියාදීනං විධීයමානත්තා කම්මාදිසංසග්ගරහිතො ලිඞ්ගසඞ්ඛ්‍යාපරිමාණයුත්තො, තබ්බිනිමුත්තුපසග්ගාදිපදත්ථභූතො ච සුද්ධො සද්දත්ථො ඉධ **ලිඞ්ගත්ථො** නාම.

යො පන ආඛ්‍යාතකිතකතද්ධිතසමාසෙහි වුත්තො කම්මාදිසංසට්ඨො අත්ථො, සොපි දුතියාදීනං පුන අත්තනා වත්තබ්බස්ස අත්ථවිසෙසස්සාභාවෙන අවිසයත්තා, ලිඞ්ගත්ථමත්තස්ස සම්භවතො ච පඨමායෙව විසයො.

හොති චෙත්ථ –

පඨමාවුපසග්ගත්ථෙ, කෙසඤ්චත්ථෙ නිපාතසද්දානං;
ලිඞ්ගාදිකෙ ච සුද්ධෙ-භිහිතෙ කම්මාදිඅත්ථෙපි.

සලිඞ්ගෙ තාව – එසො පුරිසො, එතෙ පුරිසා, එසා කඤ්ඤා, එතා කඤ්ඤායො, එතං චිත්තං, එතානි චිත්තානි.

සසඞ්ඛ්‍යෙ – එකො ද්වෙ.

සපරිමාණෙ – දොණො ඛාරී ආළ්හකං.

ලිඞ්ගාදිවිනිමුත්තෙ සත්තාමත්තෙ – ච වා හ අහං අත්ථි සක්කාලබ්භා ඉච්චාදි.

‘‘ලිඞ්ගත්ථෙ පඨමා’’ති අධිකිච්ච ‘‘ආලපනෙ ච’’ති ආලපනත්ථෙ ච පඨමා, අභිමුඛං කත්වා ලපනං ආලපනං, ආමන්තනං අව්හානන්ති අත්ථො.

එත්ථ ච ආමන්තනං නාම පගෙව ලද්ධසරූපස්ස සද්දෙන අභිමුඛීකරණං, කතාභිමුඛො පන ‘‘ගච්ඡ’’තිආදිනා නයෙන ක්‍රියාය යොජීයති, තස්මා ආමන්තනසමයෙ ක්‍රියායොගාභාවතො ඉදං කාරකවොහාරං න ලභති.

වුත්තඤ්ච

‘‘සද්දෙනාභිමුඛීකාරො, විජ්ජමානස්ස වත්ථුනො;
ආමන්තනං විධාතබ්බෙ, නත්ථි ‘රාජා භවෙ’තිද’’න්ති.

හො පුරිස එහි, හො පුරිසා වා, භවන්තො පුරිසා එථ.

කස්මිං අත්ථෙ දුතියා?

284. **කම්මත්ථෙ දුතියා.**

කම්මත්ථෙ ලිඞ්ගම්හා දුතියාවිභත්ති හොති.

අනභිහිතෙ එවායං, ''කම්මනි දුතියායං ත්තො''ති වචනඤ්චෙත්ථ ඤාපකං.

කිං කම්මං?

''යෙන වා කයිරතෙ තං කරණ''න්ති ඉතො ''වා''ති වත්තතෙ.

285. **යං කරොති තං කම්මං.**

යං වා කරොති, යං වා විකරොති, යං වා පාපුණාති, තං කාරකං කම්මසඤ්ඤං හොති.

ඉධ ලිඞ්ගකාලවචනමතන්තං. කරීයතීති **කම්මං**. තත්ථ කාරකං, සාධකං ක්‍රියානිප්ඵත්තියා කාරණමුච්චතෙ, තං පන **කාරකං** ඡබ්බිධං කම්මං කත්තා කරණං සම්පදානමපාදානමොකාසො චාති. තත්ථ සභාවතො, පරිකප්පතො වා කම්මාදිම්හි සතියෙව ක්‍රියාභාවතො කම්මාදීනං ඡන්නම්පි කාරකවොහාරො සිද්ධොව හොති.

තං පන **කම්මං** තිවිධං නිබ්බත්තනීයං විකරණීයං පාපණීයඤ්චාති. යථා – මාතා පුත්තං විජායති, ආහාරො සුඛං ජනයති. සටං කරොති දෙවදත්තො, කට්ඨමඞ්ගාරං කරොති, සුවණ්ණං කෙයූරං, කටකං වා කරොති, වීහයො ලුනාති. දෙවදත්තො නිවෙසනං පවිසති, ආදිච්චං පස්සති, ධම්මං සුණාති, පණ්ඩිතෙ පයිරුපාසති.

වුත්තඤ්ච

''නිබ්බත්තිවිකතිප්පත්ති-භෙදෙන තිවිධං මතං;
කත්තු ක්‍රියාභිගම්මං තං, සුඛඞ්ගාරං නිවෙසන''න්ති.

එත්ථ ච ඉච්ඡිතානිච්ඡිතකථිතාකථිතාදිභෙදමනපෙක්ඛිත්වා සබ්බසඞ්ගාහකවසෙන ''යං කරොති තං කම්ම''න්ති වුත්තත්තා, අත්ථන්තරවිකප්පනවාධිකාරතො ච සබ්බත්ථ ඉමිනාව කම්මසඤ්ඤා හොති.

තත්ථ **අනිච්ඡිතකම්මං** යථා – කණ්ටකං මද්දති, විසං ගිලති, ගාමං ගච්ඡන්තො රුක්ඛමූලං උපගච්ඡති.

අකථිතකම්මං යථා – යඤ්ඤදත්තං කම්බලං යාචතෙ බ්‍රාහ්මණො. එත්ථ හි ''කම්බල''මිති කථිතකම්මං ද්විකම්මිකාය යාචනක්‍රියාය පත්තුමිච්ඡිතතරත්තා. ''යඤ්ඤදත්ත''මිති අප්පධානත්තා අකථිතකම්මං. තථා සමිද්ධං ධනං භික්ඛතෙ, අජං ගාමං නයති, පරාභවන්තං පුරිසං, මයං පුච්ඡාම ගොතමං, භගවා භික්ඛූ එතදවොච ඉච්චාදි.

අභිහිතකම්මෙ පන න හොති, යථා – කටො කරීයතෙ දෙවදත්තෙන, සුගතෙන දෙසිතො ධම්මො, යඤ්ඤදත්තො කම්බලං යාචීයතෙ බ්‍රාහ්මණෙන ඉච්චාදි.

''දුතියා''ති අධිකාරො.

286. **ගති බුද්ධි භුජ පඨ හර කර සයාදීනං කාරිතෙ වා.**

ගමු සප්ප ගතිම්හි, **බුධ** බොධනෙ, **බුධ** අවගමනෙ වා, **භුජ** පාලනබ්‍යවහරණෙසු, **පඨ** බ්‍යත්තියං වාචායං, **හර** හරණෙ, **කර** කරණෙ, **සී** සයෙ ඉච්චෙවමාදීනං ධාතූනං පයොගෙ කාරිතෙ සති පයොජ්ජකකත්තුභූතෙ කම්මනි ලිඞ්ගම්හා දුතියාවිභත්ති හොති වා. නිච්චසම්පත්තෙ විකප්පත්ථොයං, තෙන තස්ස පක්ඛෙ තතියා හොති.

යො කොචි පුරිසො ගාමං ගච්ඡති, තමඤ්ඤො පයොජයති. පුරිසො පුරිසං ගාමං ගමයති, පුරිසෙන වා ගාමං ගමයති. එවං සිස්සං ධම්මං බොධෙති ආචරියො, මාතා පුත්තං භොජනං භොජයති, සිස්සං ධම්මං පාඨෙති ආචරියො, පුරිසො පුරිසං භාරං හාරෙති, තථා පුරිසො පුරිසං කම්මං කාරයති, පුරිසෙන වා කම්මං කාරාපයති, පුරිසො පුරිසං සයාපයති. එවං සබ්බත්ථ කාරිතෙ කත්තුකම්මනි දුතියා.

කාරිතෙති කිං? පුරිසො ගාමං ගච්ඡති.

අභිහිතෙ න භවති, පුරිසෙන පුරිසො ගාමං ගමීයතෙ, සිස්සො ධම්මං බොධීයතෙ ඉච්චාදි.

287. **කාලද්ධානමච්චන්තසංයොගෙ**.

අච්චන්තං නිරන්තරං සංයොගොඅ**ච්චන්තසංයොගො**. කාලද්ධානං දබ්බගුණක්‍රියාහි අච්චන්තසංයොගෙ තෙහි කාලද්ධානවාචීහි ලිඞ්ගෙහි දුතියාවිභත්ති හොති.

කාලෙ තාව – සත්තාහං ගවපානං, මාසං මංසොදනං, සරදං රමණීයා නදී, සබ්බකාලං රමණීයං නන්දනං, මාසං සජ්ඣායති, තයො මාසෙ අභිධම්මං දෙසෙසි.

අද්ධානෙ – යොජනං වනරාජි, යොජනං දීඝො පබ්බතො, කොසං සජ්ඣායති.

අච්චන්තසංයොගෙති කිං? මාසෙ මාසෙ භුඤ්ජති, යොජනෙ යොජනෙ විහාරං පතිට්ඨාපෙසි.

288. **කම්මප්පවචනීයයුත්තෙ**.

කම්මප්පවචනීයෙහි නිපාතොපසග්ගෙහි යුත්තෙ යොගෙ සති ලිඞ්ගම්හා දුතියාවිභත්ති හොති.

කම්මං පවචනීයං යෙසං තෙ **කම්මප්පවචනීයා,** පරසමඤ්ඤාවසෙන වා අන්වාදයො කම්මප්පවචනීයා.

තත්ථ **අනුසද්දස්ස** ලක්ඛණෙ, සහත්ථෙ, හීනෙ ච කම්මප්පවචනීයසඤ්ඤා වුත්තා. යථා – පබ්බජිතමනු පබ්බජිංසු, නදිමන්වවසිතා බාරාණසී, නදියා සහ අවබද්ධාති අත්ථො, අනු සාරිපුත්තං පඤ්ඤවා.

ලක්ඛණාදීසු ‘‘ලක්ඛණි’ත්ථම්භූතක්ඛානභාග විච්ඡාසු පති පරි අනවො’’ති පති පරි අනූනං කම්මප්පවචනීයසඤ්ඤා වුත්තා.

ලක්ඛණෙ සූරියුග්ගමනං පති දිබ්බා භක්ඛා පාතුභවෙය්‍යුං, රුක්ඛං පති විජ්ජොතතෙ චන්දො, රුක්ඛං පරි, රුක්ඛං අනු.

ඉත්ථම්භූතක්ඛානෙ සාධු දෙවදත්තො මාතරං පති, මාතරං පරි, මාතරං අනු.

භාගෙ යදෙත්ථ මං පති සියා, මං පරි, මං අනු, තං දීයතු.

විච්ඡායොගෙ අත්ථමත්ථං පති සද්දො නිවිසති, රුක්ඛං රුක්ඛං පති විජ්ජොතතෙ චන්දො, රුක්ඛං රුක්ඛං පරි, රුක්ඛං රුක්ඛං අනු.

‘‘අභිරභාගෙ’’ති අභිස්ස භාගවජ්ජිතෙසු ලක්ඛණාදීසු කම්මප්පවචනීයසඤ්ඤා වුත්තා. තං ඛො පන භවන්තං ගොතමං එවං කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගතො, සාධු දෙවදත්තො මාතරං අභි.

නිපාතෙ ධි බ්‍රාහ්මණස්ස හන්තාර මිච්චෙවමාදි.

289. **ක්වචි දුතියා ඡට්ඨීනමත්ථෙ**.

ඡට්ඨීනං අත්ථෙ ක්වචි දුතියාවිභත්ති හොති. අන්තරාඅභිතො පරිතො පති පටිභාතියොගෙ අයං. අන්තරා ච රාජගහං අන්තරා ච නාළන්දං අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නො, රාජගහස්ස ච නාළන්දාය ච මජ්ඣෙති අත්ථො. අභිතො ගාමං වසති, පරිතො ගාමං වසති, නදිං නෙරඤ්ජරං පති, නෙරඤ්ජරාය නදියා සමීපෙති අත්ථො. පටිභන්තු තං චුන්ද බොජ්ඣඞ්ගා, උපමා මං පටිභාති, උපමා මය්හං උපට්ඨහතීති අත්ථො.

‘‘ක්වචි දුතියා, අත්ථෙ’’ති ච වත්තතෙ.

290. **තතියාසත්තමීනඤ්ච**.

තතියාසත්තමීනමත්ථෙ ච ක්වචි ලිඞ්ගම්හා දුතියාවිභත්ති හොති.

තතියත්ථෙ සචෙ මං නාලපිස්සති, ත්වඤ්ච මං නාභිභාසසි, විනා සද්ධම්මං කුතො සුඛං, උපායමන්තරෙන න අත්ථසිද්ධි.

සත්තමියත්ථෙ – කාලෙ, උපාන්වජ්ඣාවසස්ස පයොගෙ, අධිසිට්ඨාවසානං පයොගෙ, තප්පානචාරෙ ච දුතියා.

කාලෙ තාව – පුබ්බණ්හසමයං නිවාසෙත්වා, එකං සමයං භගවා. ඉමං රත්තිං චත්තාරො මහාරාජානො.

උපාදිපුබ්බස්ස වසධාතුස්ස පයොගෙ – ගාමං උපවසති, ගාමං අනුවසති, විහාරං අධිවසති, ගාමං ආවසති, අගාරං අජ්ඣාවසති. තථා පථවිං අධිසෙස්සති, ගාමං අධිතිට්ඨති, ගාමං අජ්ඣාවසති.

තප්පානචාරෙසු – නදිං පිවති, ගාමං චරති ඉච්චාදි.

කස්මිං අත්ථෙ තතියා?

291. **කරණෙ තතියා.**

කරණකාරකෙ තතියාවිභත්ති හොති.

කිං කරණං?

292. **යෙන වා කයිරතෙ තං කරණං.**

යෙන වා කත්තා උපකරණභූතෙන වත්ථුනා ක්‍රියං අබ්‍යවධානෙන කරොති, යෙන වා විකරොති, යෙන වා පාපුණාති, තං කාරකං කරණසඤ්ඤං හොති.

කරීයතෙ අනෙනාති **කරණං,** එත්ථ ච සතිපි සබ්බකාරකානං ක්‍රියාසාධකත්තෙ ‘‘යෙන වා කයිරතෙ’’ති විසෙසෙත්වා වචනං කත්තුපකරණභූතෙසු කාරකෙසු සාධකතමස්සෙව ගහණත්ථං.

වුත්තඤ්ච

> ‘‘යස්ස සබ්බවිසෙසෙන, ක්‍රියාසංසිද්ධිහෙතුතා;
> සම්භාවීයති තං වුත්තං, කරණං නාම කාරක’’න්ති.

තං පන දුවිධං අජ්ඣත්තික බාහිරවසෙන.

යථා – හත්ථෙන කම්මං කරොති, චක්ඛුනා රූපං පස්සති, මනසා ධම්මං විඤ්ඤාය. දත්තෙන වීහයො ලුනාති, අග්ගිනා කුටිං ඣාපෙති.

‘‘තතියා’’ති අධිකාරො.

293. **කත්තරි ච.**

කත්තරි ච කාරකෙ ලිඞ්ගම්හා තතියාවිභත්ති හොති. චග්ගහණෙන ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ, ක්‍රියාපවග්ගෙ, පුබ්බසදිසසමූනත්ථ කලහ නිපුණ මිස්සක සඛිලත්ථාදියොගෙ, කාලද්ධානෙසු, පච්චත්තකම්මත්ථපඤ්චමියත්ථාදීසු ච තතියා.

කො ච කත්තා?

294. **යො කරොති ස කත්තා.**

යො ක්‍රියං අත්තප්පධානො හුත්වා කරොති, සො කත්තුසඤ්ඤො හොති.

සො තිවිධො සුද්ධකත්තා හෙතුකත්තා කම්මකත්තාති. තත්ථ යො සයමෙව ක්‍රියං කරොති, සො **සුද්ධකත්තා.** යො අඤ්ඤං කාතුං සමත්ථං අකරොන්තං කම්මං නියොජෙති, සො **හෙතුකත්තා,** යථා – ගන්තුං සමත්ථො දෙවදත්තො, තමඤ්ඤො පයොජෙති ‘‘ගමයති දෙවදත්ත’’න්ති.

යං පන තත්ථ තත්ථ ගච්ඡති දෙවදත්තො, තමඤ්ඤො පයොජයති ‘‘ගමයති දෙවදත්ත’’න්ති හෙත්වත්ථනිදස්සනං, තම්පි සාමත්ථියදස්සනවසෙන වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. අඤ්ඤථා යදි සයමෙව ගච්ඡති, කිං තත්ථ පයොජකබ්‍යාපාරෙන අකරොන්තං බලෙන කාරයති, පාසාණං උට්ඨාපයතීතිආදිකඤ්ච න සිජ්ඣෙය්‍ය.

එත්ථ පන

‘‘කත්තා’’ති වත්තතෙ.

293. **යො කාරෙති ස හෙතු.**

යො කත්තාරං කාරෙති, සො හෙතුසඤ්ඤො හොති, කත්තා වාති හෙතුකත්තුසඤ්ඤා.

යො පන පරස්ස ක්‍රියං පටිච්ච කම්මභූතොපි සුකරත්තා සයමෙව සිජ්ඣන්තො විය හොති, සො **කම්මකත්තා** නාම, යථා – සයං කරීයතෙ කටො, සයමෙව පච්චතෙ ඔදනොති.

වුත්තඤ්ච

‘‘අත්තප්පධානො කිරියං, යො නිබ්බත්තෙති කාරකො;
අප්පයුත්තො පයුත්තො වා, ස කත්තාති පවුච්චති.

හෙතුකත්තාති කථීතො,
කත්තුනො යො පයොජකො;
කම්මකත්තාති සුකරො,
කම්මභූතො කථීයතෙ’’ති.

නනු ච ‘‘සංයොගො ජායතෙ’’තිආදීසු කථං පුරෙ අසතො ජනනක්‍රියාය කත්තුභාවොසියාති? වුච්චතෙ – ලොකසඞ්කෙතසිද්ධො හි සද්දප්පයොගො, අවිජ්ජමානම්පි හි ලොකො සද්දාභිධෙය්‍යතාය විජ්ජමානං විය ගහෙත්වා වොහරති , විකප්පබුද්ධිගහිතාකාරොයෙව හි සද්දෙනාභිධීයතෙ, න තු වත්ථුසභාවො, අඤ්ඤථා සුතමයඤාණෙනපි පච්චක්ඛෙන විය වත්ථුසභාවසච්ඡිකරණප්පසඞ්ගො ච මුසාවාද කුදිට්ඨිවාදාදීනමභාවප්පසඞ්ගො ච සියා, තස්මා බුද්ධිපරිකප්පිතපඤ්ඤත්තිවසෙනපි සද්දප්පවත්ති හොතීති අසතො සංයොගාදිස්සපි හොතෙව ජනනක්‍රියාය කත්තුකාරකතාති.

යථාහ

‘‘වොහාරවිසයො සද්දො, නෙකන්තපරමත්ථිකො;
බුද්ධිසඞ්කප්පිතො අත්ථො, තස්සත්ථොති පවුච්චති.

බුද්ධියා ගහිතත්තා හි, සංයොගො ජායතෙ ඉති;
සංයොගො විජ්ජමානොව, කත්තා භවති ජාතියා’’ති.

තත්‍ර **තතියා** ජිනෙන දෙසිතො ධම්මො, බුද්ධෙන ජිතො මාරො, අහිනා දට්ඨො නරො, බුද්ධෙන බොධිතො ලොකො, සද්ධෙහි කාරිතො විහාරො.

අභිහිතෙ න භවති. කටං කරොති දෙවදත්තො, කාරෙති වා.

ඉත්ථම්භූතස්ස ලක්ඛණෙ – සා භින්නෙන සීසෙන පග්ඝරන්තෙන ලොහිතෙන පටිවිස්සකානං උජ්ඣාපෙසි, ඌනපඤ්චබන්ධනෙන පත්තෙන අඤ්ඤං නවං පත්තං චෙතාපෙය්‍ය, තිදණ්ඩකෙන පරිබ්බාජකමද්දක්ඛි.

අපවග්ගෙ – එකාහෙනෙව බාරාණසිං පායාසි, නවහි මාසෙහි විහාරං නිට්ඨාපෙසි, යොජනෙන අධීතං බ්‍යාකරණං, **ක්‍රියාපවග්ගොති** ක්‍රියාය ආසුං පරිනිට්ඨාපනං.

පුබ්බාදියොගෙ – මාසෙන පුබ්බො, පිතරා සදිසො, මාතරා සමො, කහාපණෙන ඌනො, ධනෙන විකලො, අසිනා කලහො, ආචාරෙන නිපුණො, වාචාය නිපුණො, ගුළෙන මිස්සකං, තිලෙන මිස්සකං, වාචාය සඛිලො, මණිනා අත්ථො, ධනෙන අත්ථො, පිතරා තුල්‍යො.

කාලද්ධානෙසු – මාසෙන භුඤ්ජති, යොජනෙන ගච්ඡති.

පච්චත්තෙ – අත්තනාව අත්තානං සම්මන්නති.

කම්මත්ථෙ – තිලෙහි ඛෙත්තෙ වපති.

පඤ්චමියත්ථෙ – සුමුත්තා මයං තෙන මහාසමණෙන.

296. **සහාදියොගෙ ච**.

සහ සද්ධිං සමං නානා විනා අලං කිම්ච්චෙවමාදීහි යොගෙ ලිඞ්ගම්හා තතියාවිභත්ති හොති, චසද්දෙන සහත්ථෙපි.

තත්ථ **සහ**සද්දෙන යොගො ක්‍රියා ගුණ දබ්බ සමවායෙ සම්භවති. යථා – විතක්කෙන සහ වත්තති, පුත්තෙන සහ ථූලො, අන්තෙවාසිකසද්ධිවිහාරිකෙහි සහ ආචරියුපජ්ඣායානං ලාභො, නිසීදි භගවා සද්ධිං භික්ඛුසඞ්ඝෙන, සහස්සෙන සමං මිතා, සබ්බෙහි මෙ පියෙහි මනාපෙහි නානාභාවො විනාභාවො, සඞ්ඝො විනාපි ගග්ගෙන උපොසථං කරෙය්‍ය, අලං තෙ ඉධ වාසෙන, කිං මෙ එකෙන තිණ්ණෙන, පුරිසෙන ථාමදස්සිනා, කිං තෙ ජටාහි දුම්මෙධ, කිං තෙ අජිනසාටියා.

සහත්ථෙ – දෙවදත්තො රාජගහං පාවිසි කොකාලිකෙන පච්ඡාසමණෙන, දුක්ඛො බාලෙහි සංවාසො.

297. **හෙත්වත්ථෙ ච**.

යොගග්ගහණමිහානුවත්තතෙ, හෙත්වත්ථෙ, හෙත්වත්ථප්පයොගෙ ච ලිඞ්ගම්හා තතියාවිභත්ති හොති.

කිස්මිඤ්චි ඵලෙ දිට්ඨසාමත්ථියං කාරණං හෙතු, සොයෙව අත්ථො, තස්මිං හෙත්වත්ථෙ, අන්නෙන වසති, ධම්මෙන වසති, විජ්ජාය වසති.

> න ජච්චාවසලො හොති,
> න ජච්චා හොති බ්‍රාහ්මණො;
> කම්මුනා වසලො හොති,
> කම්මුනා හොති බ්‍රාහ්මණො.

දානෙන භොගවා, ආචාරෙන කුලී.

> කෙන පාණි කාමදදො, කෙන පාණි මධුස්සවො;
> කෙන තෙ බ්‍රහ්මචරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිම්හි ඉජ්ඣති.

හෙත්වත්ථප්පයොගෙ – කෙන නිමිත්තෙන, කෙන පයොජනෙන, කෙනට්ඨෙන, කෙන හෙතුනා වසති.

298. **සත්තමයත්ථෙ ච**.

සත්තමයත්ථෙ ච ලිඞ්ගම්හා තතියාවිභත්ති හොති.

කාලද්ධානදිසාදෙසාදීසු චායං. තෙන සමයෙන, තෙන කාලෙන, කාලෙන ධම්මස්සවණං, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා, මාසෙන භුඤ්ජති, යොජනෙන ධාවති. පුරත්ථිමෙන ධතරට්ඨො, දක්ඛිණෙන විරූළ්හකො, පච්ඡිමෙන විරූපක්ඛො, උත්තරෙන කසිවන්තො ජනොසමපරෙන ච, යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමි ඉච්චාදි.

299. **යෙනඞ්ගවිකාරො**.

යෙන බ්‍යාධිමතා අඞ්ගෙන අඞ්ගිනො විකාරො ලක්ඛීයතෙ, තත්ථ තතියාවිභත්ති හොති. එත්ථ ච අඞ්ගමස්ස අත්ථීති **අඞ්ගං,** සරීරං. අක්ඛිනා කාණො, හත්ථෙන කුණී, පාදෙන ඛඤ්ජො, පිට්ඨියා ඛුජ්ජො.

300. **විසෙසනෙ ච**.

විසෙසීයති විසෙසිතබ්බං අනෙනාති **විසෙසනං,** ගොත්තාදි. තස්මිං ගොත්තනාමජාතිසිප්පවයොගුණසඞ්ඛාතෙ විසෙසනත්ථෙ තතියාවිභත්ති හොති, චසද්දෙන **පකති**ආදීහි ච. ගොත්තෙන ගොතමො නාථො.

> සාරිපුත්තොති නාමෙන, විස්සුතො පඤ්ඤවා ච සො;

ජාතියා ඛත්තියො බුද්ධො, ලොකෙ අප්පටිපුග්ගලො.

තදහු පබ්බජිතො සන්තො, ජාතියා සත්තවස්සිකො;
සොපි මං අනුසාසෙය්‍ය, සම්පටිච්ඡාමි මත්ථකෙ.

සිප්පෙන නළකාරො සො, එකූනතිංසො වයසා, විජ්ජාය සාධු, පඤ්ඤාය සාධු, තපසා උත්තමො, සුවණ්ණෙන අභිරූපො.

පකතිආදීසු – පකතියා අභිරූපො, යෙභුය්‍යෙන මත්තිකා, සමෙන ධාවති, විසමෙන ධාවති, ද්විදොණෙන ධඤ්ඤං කිණාති, සහස්සෙන අස්සකෙ කිණාති ඉච්චාදි.

කස්මිං අත්ථෙ චතුත්ථී?

301. **සම්පදානෙ චතුත්ථී.**

සම්පදානකාරකෙ ලිඞ්ගම්හා චතුත්ථීවිභත්ති හොති.

කිඤ්ච සම්පදානං?

302. **යස්ස දාතුකාමො රොචතෙ ධාරයතෙ වා තං සම්පදානං.**

යස්ස වා දාතුකාමො, යස්ස වා රොචතෙ, යස්ස වා ධාරයතෙ, තං කාරකං සම්පදානසඤ්ඤං හොති. සම්මා පදීයතෙ අස්සාති **සම්පදානං,** පටිග්ගාහකො.

තං පන තිවිධං දිය්‍යමානස්සානිවාරණජ්ඣෙසනානුමතිවසෙන. යථා – බුද්ධස්ස පුප්ඵං යජති, බොධිරුක්ඛස්ස ජලං දදාති. **අජ්ඣෙසනෙ** – යාචකානං ධනං දදාති. **අනුමතියං** – භික්ඛූනං දානං දෙති.

යථාහ

‘‘අනිරාකරණාරාධ-නාබ්භනුඤ්ඤවසෙන හි;
සම්පදානං තිධා වුත්තං, රුක්ඛ යාචක භික්ඛවො’’ති.

දාතුකාමොති කිං? රඤ්ඤො දණ්ඩං දදාති.

රොචනාදීසු පන – සමණස්ස රොචතෙ සච්චං, මායස්මන්තානම්පි සඞ්ඝභෙදො රුච්චිත්ථ, යස්සායස්මතො ඛමති, දෙවදත්තස්ස සුවණ්ණච්ඡත්තං ධාරයතෙ යඤ්ඤදත්තො.

‘‘සම්පදානං, වා’’ති ච වත්තතෙ.

303. **සිලාඝ හනු ඨා සප ධාර පිහ කුධ දුහි ස්සාසූය රාධික්ඛ පච්චාසුණ අනුපතිගිණපුබ්බකත්තාරොචනත්ථතදත්ථ තුමත්ථාලමත්ථ මඤ්ඤානාදරප්පාණිනි ගත්‍යත්ථකම්මනි ආසිසත්ථ සම්මුති භිය්‍යසත්තම්‍යත්ථෙසු ච.**

චතුප්පදමිදං . **සිලාඝ** කත්ථනෙ, **හනු** අපනයනෙ, **ඨා** ගතිනිවත්තිම්හි, **සප** අක්කොසෙ, **ධර** ධාරණෙ, **පිහ** ඉච්ඡායං ඉච්චෙතෙසං ධාතූනං පයොගෙ, **කුධ** කොපෙ, **දුහ** ජිඝංසායං, **ඉස්ස** ඉස්සායං, **උසූය** දොසාවිකරණෙ ඉච්චෙතෙසං තදත්ථවාචීනඤ්ච ධාතූනං පයොගෙ ච **රාධ** හිංසාසංරාධෙසු, **ඉක්ඛ** දස්සනඞ්කෙසූති ඉමෙසං පයොගෙ ච **පති ආපුබ්බස්ස සු** සවණෙති ඉමස්ස ච **අනුපති**පුබ්බස්ස **ගෙ**සද්දෙති ඉමස්ස ච පුබ්බකත්තා ච ආරොචනත්ථප්පයොගෙ, තදත්ථෙ, තුමත්ථෙ, අලමත්ථප්පයොගෙ ච මඤ්ඤතිප්පයොගෙ අනාදරෙ අප්පාණිනි ච ගත්‍යත්ථානං කම්මනි ච ආසිසත්ථප්පයොගෙ ච සම්මුති භිය්‍යප්පයොගෙසු ච සත්තම්‍යත්ථෙ චාති තං කම්මාදිකාරකං සම්පදානසඤ්ඤං හොති, චසද්දග්ගහණෙන පහිණතිකප්පති පහොති උපමාඤ්ජලිකරණ ඵාසු අත්ථසෙය්‍යාප්පභුතියොගෙ ච පුරෙ විය චතුත්ථී.

සිලාඝාදිප්පයොගෙ තාව – බුද්ධස්ස සිලාඝතෙ. උපජ්ඣායස්ස සිලාඝතෙ, ථොමෙතීති අත්ථො.

හනුතෙ මය්හමෙව, හනුතෙ තුය්හමෙව, අපලපතීති අත්ථො.

උපතිට්ඨෙය්‍ය සක්‍යපුත්තානං වඩ්ඪකී, එත්ථ ච උපට්ඨානං නාම උපගමනං. භික්ඛුස්ස භුඤ්ජමානස්ස පානීයෙන වා විධූපනෙන වා උපතිට්ඨෙය්‍ය.

තුය්හං සපතෙ, මය්හං සපතෙ, එත්ථ ච **සපනං** නාම සච්චකරණං.

ධාරයතිප්පයොගෙ ධනිකොයෙව සම්පදානං, සුවණ්ණං තෙ ධාරයතෙ, ඉණං ධාරයතීති අත්ථො. තස්ස රඤ්ඤො මයං නාගං ධාරයාම.

පිහප්පයොගෙ ඉච්ඡිතොයෙව, දෙවාපි තස්ස පිහයන්ති තාදිනො, දෙවාපි තෙසං පිහයන්ති, සම්බුද්ධානං සතීමතං, පත්ථෙන්තීති අත්ථො.

කොධාදිඅත්ථානං පයොගෙ යං පති කොපො, තස්ස කුජ්ඣ මහාවීර, යදිහං තස්ස කුප්පෙයාං.

දුහයති දිසානං මෙඝො, යො මිත්තානං න දුබ්භති.

තිත්ථියා ඉස්සන්ති සමණානං.

දුජ්ජනා ගුණවන්තානං උසූයන්ති, කා උසූයා විජානතං.

රාධික්ඛප්පයොගෙ යස්ස විපුච්ඡනං කම්මවිබ්‍යාපනත්ථං, වාධිකාරතො දුතියා ච. ආරාධො මෙ රඤ්ඤො, රඤ්ඤො අපරජ්ඣති, රාජානං වා අපරජ්ඣති, ක්‍යාහං අය්‍යානං අපරජ්ඣාමි, ක්‍යාහං අය්‍යෙ අපරජ්ඣාමි වා.

ආයස්මතො උපාලිත්ථෙරස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛො උපතිස්සො, ආයස්මන්තං වා.

පච්චාසුණ අනුපතිගිණානං පුබ්බකත්තා ච සුණොතිස්ස ධාතුස්ස පච්චායොගෙ, ගිණස්ස ච අනුපතියොගෙ පුබ්බස්ස කම්මුනො යො කත්තා, සො සම්පදානසඤ්ඤො හොති. යථා – භගවා භික්ඛූ එතදවොච, එත්ථ ''භික්ඛූ''ති අකථිතකම්මං, ''එත''න්ති කථිතකම්මං, පුබ්බස්ස වචනකම්මස්ස කත්තා භගවා. භික්ඛූ භගවතො පච්චස්සොසුං, ආසුණන්ති බුද්ධස්ස භික්ඛූ, තථා භික්ඛු ජනං ධම්මං සාවෙති, තස්ස භික්ඛුනො ජනො අනුගිණාති, තස්ස භික්ඛුනො ජනො පතිගිණාති, සාධුකාරදානාදිනා තං උස්සාහයතීති අත්ථො.

> යො වදෙති ස කත්තාති, වුත්තං කම්මන්ති වුච්චති;
> යො පටිග්ගාහකො තස්ස, සම්පදානං විජානියාති.

ආරොචනත්ථප්පයොගෙ යස්ස ආරොචෙති, තං සම්පදානං. ආරොචයාමි වො භික්ඛවෙ, පටිවෙදයාමි වො භික්ඛවෙ, ආමන්තයාමි තෙ මහාරාජ, ආමන්ත ඛො තං ගච්ඡාමාති වා. එත්ථ ච **ආරොචනසද්දස්ස** කථනප්පකාරත්ථත්තා දෙසනත්ථාදිප්පයොගෙපි චතුත්ථී. ධම්මං වො දෙසෙස්සාමි, දෙසෙතු භන්තෙ භගවා ධම්මං භික්ඛූනං, යථා නො භගවා බ්‍යාකරෙය්‍ය, නිරුත්තිං තෙ පවක්ඛාමි ඉච්චාදි.

තදත්ථෙ සම්පදානසඤ්ඤා, චතුත්ථී ච.

''අතො, වා''ති ච වත්තතෙ.

304. **ආය චතුත්ථෙකවචනස්ස තු.**

අකාරන්තතො ලිඞ්ගම්හා පරස්ස චතුත්ථෙකවචනස්ස **ආයා**දෙසො හොති වා, සරලොපාදි.

බුද්ධස්සත්ථාය ධම්මස්සත්ථාය සඞ්ඝස්සත්ථාය ජීවිතං පරිච්චජාමි, පිණ්ඩපාතං පටිසෙවාමි නෙව දවාය න මදාය න මණ්ඩනාය න විභූසනාය, ඌනස්ස පාරිපූරියා, අත්ථාය හිතාය සුඛාය සංවත්තති.

තුමත්ථෙ – ලොකානුකම්පාය, ලොකමනුකම්පිතුන්ති අත්ථො. තථා ඵාසුවිහාරාය.

අලංසද්දස්ස අත්ථා අරහපටික්ඛෙපා. **අරහත්ථෙ** – අලං මෙ රජ්ජං, අලං භික්ඛු පත්තස්ස, අක්ඛධුත්තො පුරිසපුග්ගලො නාලං දාරභරණාය, අලං මල්ලො මල්ලස්ස, අරහති මල්ලො මල්ලස්ස.

පටික්ඛෙපෙ – අලං තෙ ඉධ වාසෙන, අලං මෙ හිරඤ්ඤසුවණ්ණෙන, කිං මෙ එකෙන තිණ්ණෙන, කිං තෙ ජටාහි දුම්මෙධ, කිං තෙත්ථ චතුමට්ඨස්ස.

මඤ්ඤතිප්පයොගෙ අනාදරෙ අප්පාණිනි කම්මනියෙව – කට්ඨස්ස තුවං මඤ්ඤෙ, කළිඞ්ගරස්ස තුවං මඤ්ඤෙ, ජීවිතං තිණායපි න මඤ්ඤමානො.

අනාදරෙති කිං? සුවණ්ණං තං මඤ්ඤෙ. **අප්පාණිනීති** කිං? ගද්‍රභං තුවං මඤ්ඤෙ.

ගත්‍යත්ථකම්මනි වාධිකාරතො දුතියා ච. අප්පො සග්ගාය ගච්ඡති, අප්පො සග්ගං ගච්ඡති, නිබ්බානාය වජන්තියා, මූලාය පටිකස්සෙය්‍ය, මූලං පටිකස්සෙය්‍ය.

ආසීසනත්ථෙ ආයුභද්දකුසලාදියොගෙයෙව, ආයස්මතො දීඝායු හොතු, ''තොතිතා සස්මිංනාසූ''ති **න්තුස්ස** සවිභත්තිස්ස **තො** ආදෙසො. භද්දං භවතො හොතු, කුසලං භවතො හොතු, අනාමයං භවතො හොතු, සුඛං භවතො හොතු, අත්ථං භවතො හොතු, හිතං භවතො හොතු, ස්වාගතං භවතො හොතු, සොත්ථි හොතු සබ්බසත්තානං.

සම්මුතිප්පයොගෙ – සාධු සම්මුති මෙ තස්ස භගවතො දස්සනාය.

භිය්‍යප්පයොගෙ භිය්‍යොසො මත්තාය.

සත්තමියත්ථෙ ආවිකරණපාතුභවනාදියොගෙ – තුය්හඤ්චස්ස ආවිකරොමි, තස්ස මෙ සක්කො පාතුරහොසි.

චසද්දග්ගහණෙන පහිණාදික්‍රියායොගෙ, ඵාසුආදිනාමපයොගෙ ච – තස්ස පහිණෙය්‍ය, භික්ඛූනං දූතං පාහෙසි, කප්පති සමණානං ආයොගො, එකස්ස දින්නං ද්වින්නං තිණ්ණං පහොති, උපමං තෙ කරිස්සාමි, අඤ්ජලිං තෙ පග්ගණ්හාමි. තථා තස්ස ඵාසු හොති, ලොකස්සත්ථො, මණිනා මෙ අත්ථො, සෙය්‍යො මෙ අත්ථො ඉච්චාදි.

''චතුත්ථී''ති වත්තතෙ.

305. **නමොයොගාදීස්වපි ච.**

නමොසද්දයොගෙ, **සොත්ථිස්වාගතාදීහි** ච යොගෙ ලිඞ්ගම්හා චතුත්ථීවිභත්ති හොති. නමො තෙ බුද්ධ වීරත්ථු, නමො කරොහි නාගස්ස, නමත්ථු බුද්ධානං, නමත්ථු බොධියා, සොත්ථි පජානං, ස්වාගතං තෙ මහාරාජ, අථො තෙ අදුරාගතං.

''කාලෙ, භවිස්සති''ති ච වත්තතෙ.

306. **භාවවාචිම්හි චතුත්ථී.**

භාවවාචිම්හි චතුත්ථීවිභත්ති හොති භවිස්සතිකාලෙ. භවනං **භාවො**. පච්චිස්සතෙ, පචනං වා පාකො, පාකාය වජති, පචිතුං ගච්ඡතීති අත්ථො. එවං භොගාය වජති ඉච්චාදි.

කස්මිං අත්ථෙ පඤ්චමී?

307. **අපාදානෙ පඤ්චමී.**

කිමපාදානං?

308. **යස්මාදපෙති භයමාදත්තෙ වා තදපාදානං.**

යස්මා වා අවධිතො අපෙති, යස්මා වා භයහෙතුතො භයං භවති, යස්මා වා අක්ඛාතාරා විජ්ජං ආදදාති, තං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති. අපනෙත්වා ඉතො ආදදාතීති **අපාදානං**.

තං පන තිවිධං විසයභෙදෙන නිද්දිට්ඨවිසයං, උපාත්තවිසයං, අනුමෙය්‍යවිසයඤ්චාති.

අපාදානසඤ්ඤාවිසයස්ස ක්‍රියාවිසෙසස්ස නිද්දිට්ඨත්තා **නිද්දිට්ඨවිසයං**. යථා – ගාමා අපෙන්ති මුනයො, නගරා නිග්ගතො රාජා.

එත්ථ ච ''පාපා චිත්තං නිවාරයෙ, පාපා නිවාරෙන්තී''තිආදීසු යදිපි කායසංයොගපුබ්බකාපගමනං නත්ථි, තථාපි චිත්තසංයොගපුබ්බකස්ස අපගමනස්ස සම්භවතො ඉමිනා ච අපාදානසඤ්ඤා.

යත්ථ පන අපගමනක්‍රියං උපාත්තං අජ්ඣාහටං විසයං කත්වා පවත්තති, තං **උපාත්තවිසයං**. යථා – වලාහකා විජ්ජොතතෙ විජ්ජු, කුසූලතො පචතීති. එත්ථ ච ''වලාහකා නික්ඛම්ම, කුසූලතො අපනෙත්වා''ති ච පුබ්බක්‍රියා අජ්ඣාහරීයති.

අනුමෙය්‍යවිසයං යථා – මාථුරා පාටලිපුත්තකෙහි අභිරූපා. එත්ථ හි කෙනචි ගුණෙන උක්කංසීයන්තීති අනුමෙය්‍යොව ක්‍රියාවිසෙසො. ඉධ පන **දූරන්තිකාදිසුත්තෙ විභත්ත**ග්ගහණෙන අපාදානසඤ්ඤා.

වුත්තඤ්ච

> ‘‘නිද්දිට්ඨවිසයං කිඤ්චි, උපාත්තවිසයං තථා;
> අනුමෙය්‍යවිසයඤ්චාති, අපාදානං තිධා මත’’න්ති.

තදෙව චලාචලවසෙන දුවිධම්පි හොති.

චලං යථා – ධාවතා හත්ථිම්හා පතිතො අඞ්කුසධාරී.

අචලං යථා – පබ්බතා ඔතරන්ති වනචරා.

භයහෙතුම්හි – චොරා භයං ජායති, තණ්හාය ජායතී භයං, පාපතො උත්තසති, **අක්ඛාතරි** – උපජ්ඣායා සික්ඛං ගණ්හාති, ආචරියම්හා අධීතෙ, ආචරියතො සුණාති.

‘‘අපාදාන’’න්ති අධිකාරො.

309. **ධාතුනාමානමුපසග්ගයොගාදීස්වපි ච**.

ධාතවො ච නාමානි ච **ධාතුනාමානි,** තෙසං අවිහිතලක්ඛණානං ධාතුනාමානං පයොගෙ, උපසග්ගයොගෙ ච **ආදි**සද්දෙන නිපාතයොගෙ ච තංයුත්තං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති.

ධාතුප්පයොගෙ තාව – **පරාජි**යොගෙ යො අසය්හො, පභූයොගෙ පභවො, ජනියොගෙ ජායමානස්ස පකති ච. යථා – බුද්ධස්මා පරාජෙන්ති අඤ්ඤතිත්ථියා. හිමවතා පභවන්ති පඤ්ච මහානදියො, අනවතත්තම්හා මහාසරා පභවන්ති, අචිරවතියා පභවන්ති කුන්නදියො. කාමතො ජායතී සොකො, යස්මා සො ජායතෙ ගිනි, උරස්මා ජාතො පුත්තො, කම්මතො ජාතං ඉන්ද්‍රියං.

නාමප්පයොගෙ අඤ්ඤත්ථිතරාදීහි යුත්තෙ – නාඤ්ඤත්‍ර දුක්ඛා සම්භොති, නාඤ්ඤං දුක්ඛා නිරුජ්ඣති, තතො අඤ්ඤෙන කම්මෙන, තතො ඉතරං, උභතො සුජාතො පුත්තො ඉච්චාදි.

උපසග්ගයුත්තෙසු අපපරීහි වජ්ජනත්ථෙහි යොගෙ, මරියාදාභිවිධිඅත්ථෙ ආයොගෙ **පති**නා පතිනිධිපතිදානත්ථෙන යොගෙ ච. යථා – අපසාලාය ආයන්ති වාණිජා, සාලං වජ්ජෙත්වාති අත්ථො. තථා පරිපබ්බතා දෙවො වස්සති, පබ්බතං වජ්ජෙත්වාති අත්ථො. **මරියාදායං** – ආපබ්බතා ඛෙත්තං. **අභිවිධිම්හි** – ආබ්‍රහ්මලොකා සද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති, බ්‍රහ්මලොකං අභිබ්‍යාපෙත්වාති අත්ථො. **පතිනිධිම්හි** – බුද්ධස්මා පති සාරිපුත්තො ධම්මදෙසනාය ආලපති තෙමාසං. **පතිදානෙ** – සතමස්ස තෙලස්මා පති දදාති, කනකමස්ස හිරඤ්ඤස්මා පති දදාති.

නිපාතයුත්තෙසු රිතෙ නානා විනාදීහි යොගෙ – රිතෙ සද්ධම්මා කුතො සුඛං ලභති. තෙ භික්ඛූ නානාකුලා පබ්බජිතා. විනා සද්ධම්මා නත්ථඤ්ඤො කොචි නාථො ලොකෙ විජ්ජති. අරියෙහි පුථගෙවායං ජනො, යාව බ්‍රහ්මලොකා සද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති.

අපිග්ගහණෙන කම්මාපාදානකාරකමජ්ඣෙපි පඤ්චමී කාලද්ධානෙහි, පක්ඛස්මා විජ්ඣති මිගං ලුද්දකො, ඉතො පක්ඛස්මා මිගං විජ්ඣතීති වුත්තං හොති. එවං මාසස්මා භුඤ්ජති භොජනං, කොසා විජ්ඣති කුඤ්ජරං.

චසද්දග්ගහණෙන **පභුත්‍යාදිඅත්ථෙ**, තදත්ථප්පයොගෙ ච – යතොහං භගිනි අරියාය ජාතියා ජාතො, යතො සරාමි අත්තානං, යතො පත්තොස්මි විඤ්ඤුතං, යත්වාධිකරණමෙනං, යතො පභුති, යතො පට්ඨාය, තතො පට්ඨාය ඉච්චාදි.

310. **රක්ඛණත්ථානමිච්ඡිතං** .

රක්ඛණත්ථානං ධාතූනං පයොගෙ යං ඉච්ඡිතං, තං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති, **ච**කාරාධිකාරතො අනිච්ඡිතඤ්ච. රක්ඛණඤ්චෙත්ථ නිවාරණං, තායනඤ්ච. කාකෙ රක්ඛන්ති තණ්ඩුලා, යවා පටිසෙධෙන්ති ගාවො.

අනිච්ඡිතං යථා – පාපා චිත්තං **නි**වාරයෙ, පාපානිවාරෙන්ති, රාජතො වා චොරතො වා අග්ගිතො වා උදකතො වා නානාභයතො වා නානාරොගතො වා නානාඋපද්දවතො වා ආරක්ඛං ගණ්හන්තු.

‘‘ඉච්ඡිත’’මිති වත්තතෙ.

311. **යෙන වා’දස්සනං.**

යෙන අදස්සනමිච්ඡිතං අන්තරධායන්තෙන, තං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති වා, අන්තරධානෙවායං. උපජ්ඣායා අන්තරධායති සිස්සො, නිලීයතීති අත්ථො. මාතාපිතූහි අන්තරධායති පුත්තො.

වාති කිං? ජෙතවනෙ අන්තරහිතො. **යෙනාති** කිං? යක්ඛො තත්ථෙව අන්තරධායති.

312. **දූරන්තිකද්ධකාලනිම්මානත්වාලොපදිසායොගවිභත්තාරප්පයොග සුද්ධප්පමොචන හෙතු විවිත්තප්පමාණ පුබ්බයොග බන්ධන ගුණවචන පඤ්හ කථනථොකාකත්තූසු ච**.

දූරත්ථෙ, අන්තිකත්ථෙ, අද්ධනිම්මානෙ, කාලනිම්මානෙ, ත්වාලොපෙ, දිසායොගෙ, විභත්තෙ, ආරතිප්පයොගෙ, සුද්ධත්ථප්පයොගෙ, පමොචනත්ථප්පයොගෙ, හෙත්වත්ථෙ, විවිත්තත්ථප්පයොගෙ, පමාණත්ථෙ, පුබ්බයොගෙ, බන්ධනත්ථප්පයොගෙ, ගුණවචනෙ , පඤ්හෙ, කථනෙ, ථොකත්ථෙ, අකත්තරි ච යදවධිභූතං, හෙතුකම්මාදිභූතඤ්ච, තං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති, **ච**සද්දෙන යථායොගං දුතියා, තතියා, ඡට්ඨී ච.

එත්ථ ච දූරන්තිකඤ්ච දූරන්තිකත්ථඤ්චාති **දූරන්තික**න්ති සරූපෙකසෙසං කත්වා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, තෙන දූරන්තිකත්ථප්පයොගෙ, තදත්ථෙ ච අපාදානසඤ්ඤො හොති.

දූරත්ථප්පයොගෙ තාව – කීවදූරො ඉතො නළකාරගාමො, තතො හවෙ දූරතරං වදන්ති, ගාමතො නාතිදූරෙ. ආරකා තෙ මොඝපුරිසා ඉමස්මා ධම්මවිනයා, ආරකා තෙහි භගවා. **දූරත්ථෙ** – දූරතොව නමස්සන්ති, අද්දස දූරතොව ආගච්ඡන්තං.

අන්තිකත්ථප්පයොගෙ – අන්තිකං ගාමා, ආසන්නං ගාමා, සමීපං ගාමා, ගාමස්ස සමීපන්ති අත්ථො.

දුතියා, තතියා ච, දූරං ගාමං ආගතො, දූරෙන ගාමෙන ආගතො, දූරතො ගාමා ආගතොති අත්ථො. දූරං ගාමෙන වා. අන්තිකං ගාමං ආගතො, අන්තිකං ගාමෙන වා, ආසන්නං ගාමං, ආසන්නං ගාමෙන වා ඉච්චාදි.

අද්ධකාලනිම්මානෙ නිම්මානං නාම පරිමාණං, තස්මිං ගම්යමානෙ – ඉතො මථුරාය චතූසු යොජනෙසු සඞ්කස්සං, රාජගහතො පඤ්චචත්තාලීසයොජනමත්ථකෙ සාවත්ථි.

කාලනිම්මානෙ – ඉතො එකනවුතිකප්පමත්ථකෙ විපස්සී භගවා ලොකෙ උදපාදි, ඉතො වස්සසහස්සච්චයෙන බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජිස්සති.

ත්වාපච්චයන්තස්ස ලොපො නාම තදත්ථසම්භවෙපි අවිජ්ජමානතා, තස්මිං ත්වාලොපෙ කම්මාධිකරණෙසු – පාසාදා සඞ්කමෙය්‍ය, පාසාදං අභිරුහිත්වා සඞ්කමෙය්‍යාති අත්ථො . තථා හත්ථික්ඛන්ධා සඞ්කමෙය්‍ය, අභිධම්මා පුච්ඡන්ති, අභිධම්මං සුත්වා වා, අභිධම්මා කථයන්ති, අභිධම්මං පඨිත්වා වා, ආසනා වුට්ඨහෙය්‍ය, ආසනෙ නිසීදිත්වා වා.

දිසත්ථවාචීහි යොගෙ, දිසත්ථෙ ච – ඉතො සා පුරිමා දිසා, ඉතො සා දක්ඛිණා දිසා, ඉතො සා පච්ඡිමා දිසා, ඉතො සා උත්තරා දිසා, අවීචිතො උපරිභවග්ගා, උද්ධං පාදතලා, අධො කෙසමත්ථකා ඉච්චාදි. **දිසත්ථෙ** – පුරත්ථිමතො දක්ඛිණතොතිආදි. එත්ථ පන සත්තමියත්ථෙ **තො**පච්චයොපි භවිස්සති.

විභත්තං නාම සයං විභත්තස්සෙව තදඤ්ඤතො ගුණෙන විභජනං, තස්මිං විභත්තෙ – යතො පණීතතරො වා විසිට්ඨතරො වා නත්ථි, අත්තදන්තො තතො වරං. කිඤ්චාපි දානතො සීලමෙව වරං, තතො මයා සුතා අස්සුතමෙව බහුතරං, සීලමෙව සුතා සෙය්‍යො. ඡට්ඨී ච, ඡන්නවුතීනං පාසණ්ඩානං පවරං යදිදං සුගතවිනයො.

ආරතිප්පයොගො නාම විරමණත්ථසද්දප්පයොගො. තත්ථ – අසද්ධම්මා ආරති, විරති පාපා, පාණාතිපාතා වෙරමණී, අදින්නාදානා පටිවිරතො, අප්පටිවිරතො මුසාවාදා.

සුද්ධත්ථප්පයොගෙ – ලොභනීයෙහි ධම්මෙහි සුද්ධො අසංසට්ඨො, මාතිතො ච පිතිතො ච සුද්ධො අනුපක්කුට්ඨො අගරහිතො.

පමොචනත්ථප්පයොගෙ – පරිමුත්තො දුක්ඛස්මාති වදාමි, මුත්තො මාරබන්ධනා, න තෙ මුච්චන්ති මච්චුනා, මුත්තොහං සබ්බපාසෙහි.

හෙත්වත්ථෙ, සරූපෙකසෙසස්ස ගහිතත්තා හෙත්වත්ථප්පයොගෙ ච සබ්බනාමතො – කස්මා නු තුම්හං දහරා න මීයරෙ, කස්මා ඉධෙව මරණං භවිස්සති, කස්මා හෙතුනා, යස්මා ච කම්මානි කරොන්ති, යස්මා තිහ භික්ඛවෙ, තස්මා තිහ භික්ඛවෙ එවං සික්ඛිතබ්බං, තස්මා බුද්ධොස්මි බ්‍රාහ්මණ, යස්මා කාරණා, තස්මා කාරණා, කිං කාරණා. දුතියා, ඡට්ඨී ච, කිං කාරණං, තං කිස්ස හෙතු, කිස්ස තුම්හෙ කිලමථ.

කෙන හෙතුනා, කෙන කාරණෙන, යෙන මිධෙකච්චෙ සත්තා, තෙන නිමිත්තෙන, තෙන වුත්තමිච්චාදීසු ‘‘හෙත්වත්ථෙ වා’’ති තතියා.

විවිත්තං නාම විවෙචනං, තදත්ථප්පයොගෙ – විවිත්තො පාපකා ධම්මා, විවිච්චෙව කාමෙහි, විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි.

පමාණත්ථෙ තතියා ච, ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච යොජනං, ගම්භීරතො ච පුථුලතො ච යොජනං චන්දභාගාය පරිමාණං, පරික්ඛෙපතො නවයොජනසතපරිමාණො මජ්ඣිමපදෙසො.

දීඝසො නව විදත්ථියො සුගතවිදත්ථියා පමාණිකා කාරෙතබ්බා.

එත්ථ ච ‘‘ස්මාහිස්මිංන’’මිච්චාදිතො ‘‘ස්මා’’ති ච ‘‘සො, වා’’ති ච වත්තමානෙ

313. **දීඝොරෙහි** .

දීඝ ඔරඉච්චෙතෙහි ස්මාවචනස්ස සොආදෙසො හොති වා.

දීඝසො, දීඝම්හා වා, [ඔරසො, ඔරම්හා වා] තතියා ච, යොජනං ආයාමෙන, යොජනං විත්ථාරෙන, යොජනං උබ්බෙධෙන සාසපරාසි.

පඨමත්ථවාචකෙන **පුබ්බ**සද්දෙන යොගො **පුබ්බයොගො,** එත්ථ ච **පුබ්බ**ග්ගහණං අදිසත්ථවුත්තිනො **පුබ්බා**දිග්ගහණස්සුපලක්ඛණන්ති දට්ඨබ්බං, තෙන **පරා**දියොගෙපි. යථා – පුබ්බෙව මෙ භික්ඛවෙ සම්බොධා, ඉතො පුබ්බෙනාහොසි, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ධාතුලිඞ්ගෙහි පරා පච්චයා, තතො අපරෙන සමයෙන, තතො උත්තරිම්පි ඉච්චාදි.

බන්ධනත්ථප්පයොගෙ බන්ධනහෙතුම්හි ඉණෙ පඤ්චමී, තතියා ච හොති, සතස්මා බද්ධො නරො රඤ්ඤා, සතෙන වා බද්ධො නරො.

ඵලසාධනහෙතුභූතස්ස ගුණස්ස වචනං **ගුණවචනං,** තස්මිං ගුණවචනෙ පඤ්චමී, තතියා ච, ඉස්සරියා ජනං රක්ඛති රාජා, ඉස්සරියෙන වා, සීලතො නං පසංසන්ති, සීලෙන වා, පඤ්ඤාය විමුත්තිමනො ඉච්චාදි.

පඤ්හකථනෙසු – කුතොසි ත්වං, කුතො භවං, පාටලිපුත්තතො. එත්ථ ච **කථනං** නාම විස්සජ්ජනං.

ථොකත්ථෙ අසත්ටවචනෙ කරණෙ තතියා ච, ථොකා මුච්චති, ථොකෙන මුච්චති වා, අප්පමත්තකා මුච්චති, අප්පමත්තකෙන වා, කිච්ඡා මුච්චති, කිච්ඡෙන වා.

අකත්තරි අකාරකෙ ඤාපකහෙතුම්හි – කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා උස්සන්නත්තා විපුලත්තා උප්පන්නං හොති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, න තාවිදං නාමරූපං අහෙතුකං සබ්බත්ථ සබ්බදා සබ්බෙසඤ්ච එකසදිසභාවාපත්තිතො.

> භුත්වා අභාවතො නිච්චා, උදයබ්බයපීළනා;
> දුක්ඛා අවසවත්තිත්තා, අනත්තාති තිලක්ඛණං.

‘‘පඤ්චමී’’ති වත්තතෙ.

314. **කාරණත්ථෙ ච**.

කරොති අත්තනො ඵලන්ති **කාරණං,** කාරකහෙතු [ජනකහෙතු], තස්මිං කාරණත්ථෙ ච පඤ්චමීවිභත්ති හොති, විකප්පෙනායං, හෙත්වත්ථෙ තතියාය ච විහිතත්තා, අනනුබොධා අප්පටිවෙධා චතුන්නං අරියසච්චානං යථාභූතං අදස්සනා එවමිදං දීඝමද්ධානං සන්ධාවිතං සංසරිතං, අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා, සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, අවිජ්ජාය ත්වෙව අසෙසවිරාගනිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො, සඞ්ඛාරනිරොධා විඤ්ඤාණනිරොධො, විඤ්ඤාණනිරොධා ඉච්චාදි.

කස්මිං අත්ථෙ ඡට්ඨී?

315. **සාමිස්මිං ඡට්ඨී**.

කො ච සාමී?

316. **යස්ස වා පරිග්ගහො තං සාමී**.

පරිග්ගය්හතීති **පරිග්ගහො,** යො යස්ස පරිග්ගහො ආයත්තො සම්බන්ධී, තං පති සො අත්ථො සාමිසඤ්ඤො හොති. වාග්ගහණෙන සාමිතබ්බ රුජාදියොගෙපි.

එත්ථ ච ක්‍රියාභිසම්බන්ධාභාවා න කාරකතා සම්භවති. සාමිභාවො හි ක්‍රියාකාරකභාවස්ස ඵලභාවෙන ගහිතො, තථා හි ''රඤ්ඤො පුරිසො''ති වුත්තෙ යස්මා රාජා දදාති, පුරිසො ච පතිග්ගණ්හාති, තස්මා ''රාජපුරිසො''ති විඤ්ඤායති. එවං යො යස්ස ආයත්තො සෙවකාදිභාවෙන වා භණ්ඩභාවෙන වා සමීප සමූහාවයවවිකාර කාරියඅවත්ථා ජාති ගුණ ක්‍රියාදිවසෙන වා, තස්ස සබ්බස්සාපි සො සම්බන්ධාධාරභූතො විසෙසනට්ඨානී ආගමීවසෙන තිවිධොපි අත්ථො **සාමී** නාමාති ගහෙතබ්බො.

වුත්තඤ්ච

''ක්‍රියාකාරකසඤ්ජාතො,
අස්සෙදං භාවහෙතුකො;
සම්බන්ධො නාම සො අත්ථො,
තත්ථ ඡට්ඨී විධියතෙ.

පාරතන්ත්‍යඤ්හි සම්බන්ධො,
තත්ථ ඡට්ඨී භවෙතිතො;
උපාධිට්ඨානා ගම්තො,
න විසෙසාාදිතො තිතො''ති.

විසෙසනතො තාව – රඤ්ඤො පුරිසොති, එත්ථ ච රාජා පුරිසං අඤ්ඤසාමිතො විසෙසෙති නිවත්තෙතීති **විසෙසනං,** පුරිසො තෙන විසෙසීයතීති **විසෙසිතබ්බො,** එවං සබ්බත්ථ විසෙසිතබ්බයොගෙ විසෙසනතොව ඡට්ඨී.

භණ්ඩෙන සම්බන්ධෙ – පහූතං මෙ ධනං සක්ක, එතස්ස පටිවීසො, භික්ඛුස්ස පත්තචීවරං.

සමීපසම්බන්ධෙ – අම්බවනස්ස අවිදූරෙ, නිබ්බානස්සෙව සන්තිකෙ.

සමූහසම්බන්ධෙ – සුවණ්ණස්ස රාසි, භික්ඛූනං සමූහො.

අවයවසම්බන්ධෙ – මනුස්සස්සෙව තෙ සීසං, රුක්ඛස්ස සාඛා.

විකාරසම්බන්ධෙ – සුවණ්ණස්ස විකති, හට්ඨධඤ්ඤානං සත්තු.

කාරියසම්බන්ධෙ – යවස්ස අඞ්කුරො, මෙඝස්ස සද්දො, පුත්තාපි තස්ස බහවො, කම්මානං ඵලං විපාකො.

අවත්ථාසම්බන්ධෙ – ඛන්ධානං පාතුභාවො, ඛන්ධානං ජරා, ඛන්ධානං භෙදො.

ජාතිසම්බන්ධෙ – මනුස්සස්ස භාවො, මනුස්සානං ජාති.

ගුණසම්බන්ධෙ – සුවණ්ණස්ස වණ්ණො, වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්ස, බුද්ධස්ස ගුණඝොසො, පුප්ඵානං ගන්ධො, ඵලානං රසො, චිත්තස්ස ඵුසනා, සිප්පිකානං සතං නත්ථි, තිලානං මුට්ඨී, තෙසං සමායොගො, සන්ධිනො විමොක්ඛො, තථාගතස්ස පඤ්ඤාපාරමිං ආරබ්භ, පුබ්බචරියං වා, සුඛං තෙ, දුක්ඛං තෙ, චෙතසො පරිවිතක්කො උදපාදි, පඤ්ඤාය පටුභාවො, රූපස්ස ලහුතා, රූපස්ස මුදුතා, රූපස්ස උපචයො.

ක්‍රියාසම්බන්ධෙ – පාදස්ස උක්ඛිපනං, පාදස්ස අවක්ඛෙපනං වා, හත්ථස්ස සමිඤ්ජනං, පාදානං පසාරණං, ධාතූනං ගමනං, ධාතූනංයෙව ඨානං, නිසජ්ජා, සයනං වා. තථා තස්ස නාමගොත්තාදි, තස්ස කාරණං, තස්ස මාතාපිතරො, තස්ස

පුරතො පාතුරහොසි, තස්ස පච්ඡතො, නගරස්ස දක්ඛිණතො, වස්සානං තතියෙ මාසෙ, න තස්ස උපමා, කුවෙරස්ස බලි ඉච්චාදි.

ඨානිතො – යමෙදන්තස්සාදෙසො, ඔ අවස්ස.

ආගමිතො – පුථස්සාගමො ඉච්චාදි.

සාමියොගෙ – දෙවානමින්දො, මිගානං රාජා.

තබ්බ රුජාදියොගෙ – මහාසෙනාපතිනං උජ්ඣාපෙතබ්බං විකන්දිතබ්බං විරවිතබ්බං, දෙවදත්තස්ස රුජති, තස්ස රොගො උප්පජ්ජති, රජකස්ස වත්ථං දදාති, මුසාවාදස්ස ඔත්තප්පං ඉච්චාදි.

''ක්වචි, තතියාසත්තමීන''න්ති ච වත්තතෙ.

317. ඡට්ඨී ච.

තතියාසත්තමීනමත්ථෙ ක්වචි ඡට්ඨීවිභත්ති හොති.

යජස්ස කරණෙ – පුප්ඵස්ස බුද්ධං යජති, පුප්ඵෙන වා, ඝතස්ස අග්ගිං ජුහොති.

සුහිතත්ථයොගෙ – පත්තං ඔදනස්ස පූරෙත්වා, ඔදනෙනාති අත්ථො. ඉමමෙව කායං පූරං නානප්පකාරස්ස අසුචිනො පච්චවෙක්ඛති, පූරං හිරඤ්ඤසුවණ්ණස්ස, පූරති බාලො පාපස්ස.

තුල්‍යත්ථකිමලමාදියොගෙ – පිතුස්ස තුල්‍යො, පිතරා වා තුල්‍යො, මාතු සදිසො, මාතරා සදිසො වා, කිං තස්ස ච තුට්ඨස්ස, කිං තෙන තුට්ඨෙනාති අත්ථො. අලං තස්ස ච තුට්ඨස්ස.

කත්තරි කිතප්පච්චයයොගෙ – සොභනා කච්චායනස්ස කති, කච්චායනෙන වා, රඤ්ඤො සම්මතො, රඤ්ඤා වා, එවං රඤ්ඤො පූජිතො, රඤ්ඤො සක්කතො, රඤ්ඤො අපචිතො, රඤ්ඤො මානිතො, අමතං තෙසං භික්ඛවෙ අපරිභුත්තං, යෙසං කායගතාසති අපරිභුත්තා ඉච්චාදි.

සත්තමියත්ථෙ කුසලාදියොගෙ – කුසලා නච්චගීතස්ස සික්ඛිතා චාතුරිත්ථියො, කුසලො ත්වං රථස්ස අඞ්ගපච්චඞ්ගානං, කුසලො මග්ගස්ස, කුසලො අමග්ගස්ස, සන්ති හි භන්තෙ උළාරා යක්ඛා භගවතො පසන්නා, දිවසස්ස තික්ඛත්තුං, දිවසෙ තික්ඛත්තුං වා, මාසස්ස ද්වික්ඛත්තුං ඉච්චාදි.

''ක්වචි, ඡට්ඨී''ති ච වත්තතෙ.

318. දුතියාපඤ්චමීනඤ්ච.

දුතියාපඤ්චමීනමත්ථෙ ච ක්වචි ඡට්ඨීවිභත්ති හොති.

දුතියත්ථෙ කම්මනි කිතකයොගෙ – තස්ස භවන්ති වත්තාරො, සහසා කම්මස්ස කත්තාරො, අමතස්ස දාතා, භින්නානං සන්ධාතා, සහිතානං අනුප්පදාතා, බොධෙතා පජාය, කම්මස්ස කාරකො නත්ථි, විපාකස්ස ච වෙදකො, අවිසංවාදකො ලොකස්ස, පාපානං අකරණං සුඛං, චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො, අච්ඡරියො අරජකෙන වත්ථානං රාගො, අච්ඡරියො අගොපාලකෙන ගාවීනං දොහො.

තථා සරිච්ඡාදීනං කම්මනි – මාතු සරති, මාතරං සරති, න තෙසං කොචි සරති, සත්තානං කම්මප්පච්චයා, පුත්තස්ස ඉච්ඡති, පුත්තමිච්ඡති.

කරොතිස්ස පතියතනෙ ච – පතියතනං අභිසඞ්ඛාරො, උදකස්ස පතිකුරුතෙ, උදකං පතිකුරුතෙ, කණ්ඩස්ස පතිකුරුතෙ, කණ්ඩං පතිකුරුතෙ.

පඤ්චමියත්ථෙ පරිහානිභයත්ථයොගෙ – අස්සවනතා ධම්මස්ස පරිහායන්ති, කිං නු ඛො අහං තස්ස සුඛස්ස භායාමි, සබ්බෙ තසන්ති දණ්ඩස්ස, සබ්බෙ භායන්ති මච්චුනො, භීතො චතුන්නං ආසිවිසානං ඉච්චාදි.

ක්වචීති කිං? ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, කාලෙන ධම්මිං කථං භාසිතා හොති, පරෙසං පුඤ්ඤානි අනුමොදිතා, බුජ්ඣිතා සච්චානි, කටං කාරකො, පසවො ඝාතකො.

තථා න නිට්ඨාදීසු ච – සුඛකාමී විහාරං කතො, රථං කතවන්තො, රථං කතාවී, කටං කත්වා, කටං කරොන්තො, කටං කරානො, කටං කුරුමානො ඉච්චාදි.

කස්මිං අත්ථෙ සත්තමී?

319. **ඔකාසෙ සත්තමී**.

ඔකාසකාරකෙ සත්තමීවිභත්ති හොති.

කො ච ඔකාසො?

320. **යොධාරො තමොකාසං**.

ආධාරීයති අස්මින්ති **ආධාරො,** අධිකරණං. කත්තුකම්මසමවෙතානං නිසජ්ජපචනාදික්‍රියානං පතිට්ඨානට්ඨෙන යො ආධාරො, තං කාරකං ඔකාසසඤ්ඤං හොති.

කටෙ නිසීදති දෙවදත්තො, ථාලියං ඔදනං පචති. එත්ථ හි දෙවදත්තතණ්ඩුලානං කත්තුකම්මානං ධාරණතො තංසමවෙතං ආසනපචනසඞ්ඛාතං ක්‍රියං ධාරෙති නාම.

සො පනායමොකාසො චතුබ්බිධො බ්‍යාපිකො ඔපසිලෙසිකො සාමීපිකො වෙසයිකොති.

තත්ථ **බ්‍යාපිකො** නාම යත්ථ සකලොපි ආධාරභූතො අත්ථො ආධෙය්‍යෙන පත්ථටො හොති, යස්මිඤ්ච ආධෙය්‍යභූතං කිඤ්චි බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති, තං යථා – තිලෙසු තෙලං අත්ථි, ඛීරෙසු ජලං, දධිම්හි සප්පීති.

ඔපසිලෙසිකො නාම පච්චෙකසිද්ධානං භාවානං යත්ථ උපසිලෙසෙන උපගමො හොති, යස්මිඤ්ච ආධෙය්‍යො උපසිලිස්සති අල්ලීයිත්වා තිට්ඨති, තං යථා – ආසනෙ නිසින්නො සඞ්ඝො, ථාලියං ඔදනං පචති, ඝටෙසු උදකං අත්ථි, දූරෙ ඨිතො, සමීපෙ ඨිතොති.

සාමීපිකො නාම යත්ථ සමීපෙ සමීපිවොහාරං කත්වා තදායත්තවුත්තිතාදීපනත්ථං ආධාරභාවො විකප්පීයති, තං යථා – ගඞ්ගායං ඝොසො වසති, ගඞ්ගාය සමීපෙ වජො වසතීති අත්ථො. භගවා සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ, සාවත්ථියා සමීපෙති අත්ථො.

වෙසයිකො නාම යත්ථ අඤ්ඤත්ථාභාවවසෙන, දෙසන්තරාවච්ඡෙදවසෙන වා ආධාරභාවො පරිකප්පො, තං යථා – ආකාසෙ සකුණා පක්ඛන්ති, භූමීසු මනුස්සා චරන්ති, ජලෙසු මච්ඡා, පාදෙසු පතිතො, පාපස්මිං රමතී මනො, පසන්නො බුද්ධසාසනෙ, පඤ්ඤාය සාධු, විනයෙ නිපුණො, මාතරි සාධු, පිතරි නිපුණො ඉච්චාදි.

සබ්බොපි චායමාධාරො පධානවසෙන වා පරිකප්පිතවසෙන වා ක්‍රියාය පතිට්ඨා භවතීති **ඔකාසො**ත්වෙව වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

වුත්තඤ්චෙතං

‘‘කිරියා කත්තුකම්මානං,
යත්ථ හොති පතිට්ඨිතා;
‘ඔකාසො’ති පවුත්තො සො,
චතුධා බ්‍යාපිකාදිතො.

බ්‍යාපිකො තිලඛීරාදි,
කටො ඔපසිලෙසිකො;
සාමීපිකො තු ගඞ්ගාදි,
ආකාසො විසයො මතො’’ති.

‘‘ඡට්ඨී, සත්තමී’’ති ච අධිකාරො.

321. **සාමිස්සරාධිපතිදායාදසක්ඛීපතිභූපසූතකුසලෙහි ච**.

සාමී ඉස්සර අධිපති දායාද සක්ඛිපතිභූ පසූත කුසලඉච්චෙතෙහි යොගෙ ඡට්ඨීවිභත්ති හොති, සත්තමී ච. උභයත්ථං වචනං.

ගවං සාමි, ගොසු සාමි, ගවං ඉස්සරො, ගොසු ඉස්සරො, ගවං අධිපති, ගොසු අධිපති, ගවං දායාදො, ගොසු දායාදො, ගවං සක්ඛි, ගොසු සක්ඛි, ගවං පතිභූ, ගොසු පතිභූ, ගවං පසූතො, ගොසු පසූතො, ගවං කුසලො, ගොසු කුසලො.

322. **නිද්ධාරණෙ ච**.

නීහරිත්වා ධාරණං **නිද්ධාරණං,** ජාති ගුණ ක්‍රියා නාමෙහි සමුදායතො එකදෙසස්ස පුථක්කරණං, තස්මිං නිද්ධාරණත්ථෙ ගම්‍යමානෙ තතො සමුදායවාචිලිඞ්ගම්හා ඡට්ඨීවිභත්ති හොති, සත්තමී ච.

මනුස්සානං ඛත්තියො සූරතමො, මනුස්සෙසු ඛත්තියො සූරතමො, කණ්හා ගාවීනං සම්පන්නඛීරතමා, කණ්හා ගාවීසු සම්පන්නඛීරතමා, අද්ධිකානං ධාවන්තො සීඝතමො, අද්ධිකෙසු ධාවන්තො සීඝතමො, ආයස්මා ආනන්දො අරහතං අඤ්ඤතරො අහොසි, අරහන්තෙසු වා ඉච්චාදි.

323. **අනාදරෙ ච**.

අනාදරෙ ගම්‍යමානෙ භාවවතා ලිඞ්ගම්හා ඡට්ඨීවිභත්ති හොති, සත්තමී ච. අකාමකානං මාතාපිතූනං රුදන්තානං පබ්බජි, මාතාපිතූසු රුදන්තෙසු පබ්බජි.

ආකොටයන්තො සො නෙති,
සිවිරාජස්ස පෙක්ඛතො;
මච්චු ගච්ඡති ආදාය,
පෙක්ඛමානෙ මහාජනෙ.

324. **කම්මකරණනිමිත්තත්ථෙසු සත්තමී**.

කම්මකරණනිමිත්තඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු ලිඞ්ගම්හා සත්තමීවිභත්ති හොති.

කම්මත්ථෙ – භික්ඛූසු අභිවාදෙන්ති, මුද්ධනි චුම්බිත්වා, පුරිසස්ස බාහාසු ගහෙත්වා.

කරණත්ථෙ – හත්ථෙසු පිණ්ඩාය චරන්ති, පත්තෙසු පිණ්ඩාය චරන්ති, පථෙසු ගච්ඡන්ති, සොපි මං අනුසාසෙය්‍ය, සම්පටිච්ඡාමි මත්ථකෙ.

නිමිත්තත්ථෙ – දීපි චම්මෙසු හඤ්ඤතෙ, කුඤ්ජරො දන්තෙසු හඤ්ඤතෙ, අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවී, සම්පජානමුසාවාදෙ පාචිත්තියං, මුසාවාදනිමිත්තං මුසාවාදප්පච්චයාති අත්ථො.

‘‘සත්තමී’’ති අධිකාරො.

325. **සම්පදානෙ ච**.

සම්පදානත්ථෙ ච ලිඞ්ගම්හා සත්තමීවිභත්ති හොති. සඞ්ඝෙ දින්නං මහප්ඵලං, සඞ්ඝෙ ගොතමි දෙහි, සඞ්ඝෙ තෙ දින්නෙ අහඤ්චෙව පූජිතො භවිස්සාමි.

යා පලාලමයං මාලං, නාරී දත්වාන චෙතියෙ;
අලත්ථ කඤ්චනමයං, මාලං බොජ්ඣඞ්ගිකඤ්ච සා.

326. **පඤ්චම්‍යත්ථෙ ච**.

පඤ්චම්‍යත්ථෙ ච ලිඞ්ගම්හා සත්තමීවිභත්ති හොති. කදලීසු ගජෙ රක්ඛන්ති.

327. **කාලභාවෙසු ච**.

කාලො නාම නිමෙස ඛණ ලය මුහුත්ත පුබ්බණ්හාදිකො, **භාවො** නාම ක්‍රියා, සා චෙත්ථ ක්‍රියන්තරූපලක්ඛණාව අධිප්පෙතා, තස්මිං කාලත්ථෙ ච භාවලක්ඛණෙ භාවත්ථෙ ච ලිඞ්ගම්හා සත්තමීවිභත්ති හොති.

කාලෙ – පුබ්බණ්හසමයෙ ගතො, සායන්හසමයෙ ආගතො, අකාලෙ වස්සති තස්ස, කාලෙ තස්ස න වස්සති, වුස්සමාසම්හා තීසු මාසෙසු වෙසාඛමාසො, ඉතො සතසහස්සම්හි, කප්පෙ උප්පජ්ජි චක්ඛුමා.

භාවෙනභාවලක්ඛණෙ – භික්ඛුසඞ්ඝෙසු භොජීයමානෙසු ගතො, භුත්තෙසු ආගතො, ගොසු දුය්හමානාසු ගතො, දුද්ධාසු ආගතො, ජායමානෙ ඛො සාරිපුත්ත බොධිසත්තෙ අයං දසසහස්සිලොකධාතු සංකම්පි සම්පකම්පි සම්පවෙධි.

පාසාණා සක්ඛරා චෙව, කඨලා ඛාණුකණ්ටකා;
සබ්බෙ මග්ගා විවජ්ජෙන්ති, ගච්ඡන්තෙ ලොකනායකෙ.

ඉමස්මිං සති ඉදං හොති ඉච්චාදි.

328. **උපාඣාධිකිස්සරවචනෙ.**

ද්විපදමිදං. අධිකත්ථෙ, ඉස්සරත්ථෙ ච වත්තමානෙහි **උපඅධි**ඉච්චෙතෙහි යොගෙ අධිකිස්සරවචනෙ ගම්‍යමානෙ ලිඞ්ගම්හා සත්තමීවිභත්ති හොති.

අධිකවචනෙ – උප ඛාරියං දොණො, ඛාරියා දොණො අධිකොති අත්ථො. තථා උප නික්ඛෙ කහාපණං, අධි දෙවෙසු බුද්ධො, සම්මුතිඋපපත්තිවිසුද්ධිදෙවසඞ්ඛාතෙහි තිවිධෙහිපි දෙවෙහි සබ්බඤ්ඤූ බුද්ධොව අධිකොති අත්ථො.

ඉස්සරවචනෙ – අධි බ්‍රහ්මදත්තෙ පඤ්චාලා, බ්‍රහ්මදත්තිස්සරා පඤ්චාලාති අත්ථො.

329. **මණ්ඩිතුස්සුක්කෙසු තතියා ච.**

මණ්ඩිතඋස්සුක්කඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු ගම්‍යමානෙසු ලිඞ්ගම්හා තතියාවිභත්ති හොති, සත්තමී ච. **මණ්ඩිත**සද්දො පනෙත්ථ පසන්නත්ථවාචකො, **උස්සුක්ක**සද්දො සඊහත්ථො. ඤාණෙන පසන්නො, ඤාණස්මිං පසන්නො, ඤාණෙන උස්සුක්කො, ඤාණස්මිං උස්සුක්කො සප්පුරිසො.

කාරකං ඡබ්බිධං සඤ්ඤා-වසා ඡබ්බීසතීවිධං;
පභෙදා සත්තධා කම්මං, කත්තා පඤ්චවිධො භවෙ.

කරණං දුවිධං හොති, සම්පදානං තිධා මතං;
අපාදානං පඤ්චවිධං, ආධාරො තු චතුබ්බිධො.

විභත්තියො පන පච්චත්තවචනාදිවසෙන අට්ඨවිධා භවන්ති. යථාහ

‘‘පච්චත්තමුපයොගඤ්ච, කරණං සම්පදානියං;
නිස්සක්කං සාමිවචනං, භුම්මාලපනමට්ඨම’’න්ති.

ඉති පදරූපසිද්ධියං කාරකකණ්ඩො

තතියො.

4. සමාසකණ්ඩ

අථ නාමමෙව අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධීනං සමාසොති නාමනිස්සිතත්තා, සයඤ්ච නාමිකත්තා නාමානන්තරං සමාසො වුච්චතෙ.

සො ච සඤ්ඤාවසෙන ඡබ්බිධො අබ්‍යයීභාවො කම්මධාරයො දිගු තප්පුරිසො බහුබ්බීහි ද්වන්දො චාති.

අබ්‍යයීභාවසමාස

තත්‍ර පඨමං අබ්‍යයීභාවසමාසො වුච්චතෙ;
සො ච නිච්චසමාසොති අස්සපදවිග්ගහො.

‘‘උපනගරං’’ඉතීධ – **උපසද්දතො** පඨමෙකවචනං **සි,** තස්ස උපසග්ගපරත්තා ‘‘සබ්බාසමාවුසොපසග්ගනිපාතාදීහි චා’’ති ලොපො, **නගරසද්දතො** ඡට්ඨෙකවචනං **ස,** නගරස්ස සමීපන්ති අඤ්ඤපදෙන විග්ගහෙ –

‘‘නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො’’ති සමාසවිධානෙ සබ්බත්ථ වත්තතෙ.

330. **උපසග්ගනිපාතපුබ්බකො අබ්‍යයීභාවො.**

උපසග්ගපුබ්බකො, නිපාතපුබ්බකො ච නාමිකො යුත්තත්ථො තෙහෙව අත්තපුබ්බකෙහි උපසග්ගනිපාතෙහි සහ නිච්චං සමසීයතෙ, සො ච සමාසො **අබ්‍යයීභාවසඤ්ඤො** හොති. ඉධ අබ්‍යයීභාවාදිසඤ්ඤාවිධායකසුත්තානෙව වා සඤ්ඤාවිධානමුඛෙන සමාසවිධායකානීති දට්ඨබ්බානි.

තත්ථ **අබ්‍යයමිති** උපසග්ගනිපාතානං සඤ්ඤා, ලිඞ්ගවචනභෙදෙපි බ්‍යයරහිතත්තා, අබ්‍යයානං අත්ථං විභාවයතීති **අබ්‍යයීභාවො** අබ්‍යයත්ථපුබ්බඞ්ගමත්තා, අනබ්‍යයං අබ්‍යයං භවතීති වා අබ්‍යයීභාවො. පුබ්බපදත්ථප්පධානො හි අබ්‍යයීභාවො, එත්ථ ච ‘‘උපසග්ගනිපාතපුබ්බකො’’ති වුත්තත්තා උපසග්ගනිපාතානමෙව පුබ්බනිපාතො.

331. **නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො.**

තෙසං නාමානං පයුජ්ජමානපදත්ථානං යො යුත්තත්ථො, සො සමාසසඤ්ඤො හොති, තදඤ්ඤං වාක්‍යමිති රුළ්හං.

නාමානි **ස්‍යාදිවිභත්‍යන්තානි,** සමස්සතෙති **සමාසො,** සඞ්ඛිපියතීති අත්ථො.

වුත්තඤ්හි

‘‘සමාසො පදසඞ්ඛෙපො, පදප්පච්චයසංහිතං;
තද්ධිතං නාම හොතෙවං, විඤ්ඤෙය්‍යං තෙසමන්තර’’න්ති.

දුවිධඤ්චස්ස සමසනං සද්දසමසනමත්ථසමසනඤ්ච, තදුභයම්පි ලුත්තසමාසෙ පරිපුණ්ණමෙව ලබ්භති. අලුත්තසමාසෙ පන අත්ථසමසනමෙව විභත්තිලොපාභාවතො, තත්ථාපි වා එකපදත්තූපගමනතො දුවිධම්පි ලබ්භතෙව. ද්වෙ හි සමාසස්ස පයොජනානි එකපදත්තමෙකවිභත්තිත්තඤ්චාති.

යුත්තො අත්ථො **යුත්තත්තො,** අථ වා යුත්තො සඞ්ගතො, සම්බන්ධො වා අත්ථො යස්ස සොයං යුත්තත්ථො, එතෙන සඞ්ගතත්ථෙන **යුත්තත්ථ**වචනෙන භින්නත්ථානං එකත්ථීභාවො සමාසලක්ඛණන්ති වුත්තං හොති. එත්ථ ච ‘‘නාමාන’’න්ති වචනෙන ‘‘දෙවදත්තො පචතී’’තිආදීසු ආඛ්‍යාතෙන සමාසො න හොතීති දස්සෙති. සම්බන්ධත්ථෙන පන **යුත්තත්ථ**ග්ගහණෙන ‘‘භටො රඤ්ඤො පුත්තො දෙවදත්තස්සා’’තිආදීසු අඤ්ඤමඤ්ඤානපෙක්ඛෙසු, ‘‘දෙවදත්තස්ස කණ්හා දන්තා’’තිආදීසු ච අඤ්ඤසාපෙක්ඛෙසු අයුත්තත්ථතාය සමාසො න හොතීති දීපෙති.

‘‘අත්ථවසා විභත්තිවිපරිණාමො’’ති විපරිණාමෙන ‘‘යුත්තත්ථාන’’න්ති වත්තතෙ.

332. **තෙසං විභත්තියො ලොපා ච.**

ඉධ පදන්තරෙන වා තද්ධිතප්පච්චයෙහි වා **ආයාදිප්පච්චයෙහි** වා එකත්ථීභූතා යුත්තත්ථා නාම, තෙන ‘‘තෙසං යුත්තත්ථානං සමාසානං, තද්ධිතායාදිප්පච්චයන්තානඤ්ච විභත්තියො ලොපනීයා හොන්තී’’ති අත්ථො.

සමාසග්ගහණාධිකාරෙ පන සති **තෙසංගහණෙන** වා තද්ධිතායාදිප්පච්චයන්ත විභත්තිලොපො. **ච**ග්ගහණං ‘‘පභඞ්කරො’’තිආදීසු ලොපනිවත්තනත්ථං.

විපරිණාමෙන ‘‘ලුත්තාසු, විභත්තීසූ’’ති වත්තතෙ, **යුත්තත්ථ**ග්ගහණඤ්ච.

333. **පකති චස්ස සරන්තස්ස**.

ලුත්තාසු විභත්තීසු සරන්තස්ස අස්ස යුත්තත්ථභූතස්ස තිවිධස්සපි ලිඞ්ගස්ස පකතිභාවො හොති. **ච**සද්දෙන **කිංසමුදය ඉදප්පච්චයතා**දීසු නිග්ගහීතන්තස්සපි. නිමිත්තාභාවෙ නෙමිත්තකාභාවස්ස ඉධ අනිච්ඡිතත්තා අයමතිදෙසො.

සකත්ථවිරහෙනිධ සමාසස්ස ච ලිඞ්ගභාවාභාවා විභත්තුප්පත්තියමසම්පත්තායං නාමබ්‍යපදෙසාතිදෙසමාහ.

334. **තද්ධිතසමාසකිතකා නාමංවා’තවෙතුනාදීසු ච**.

තද්ධිතන්තා , කිතන්තා, සමාසා ච නාමමිව දට්ඨබ්බා **තවෙතුන ත්වාන ත්වා**දිප්පච්චයන්තෙ වජ්ජෙත්වා. **ච**ග්ගහණං කිච්චප්පච්චය**ආ ඊ ඉනී**ඉත්ථිප්පච්චයන්තාදිස්සපි නාමබ්‍යපදෙසත්ථං. ඉධ **සමාස**ග්ගහණං අත්ථවතං සමුදායානං නාමබ්‍යපදෙසො සමාසස්සෙවාති නියමත්ථන්ති අපරෙ.

‘‘අබ්‍යයීභාවො’’ති වත්තතෙ.

335. **සො නපුංසකලිඞ්ගො**.

සො අබ්‍යයීභාවසමාසො නපුංසකලිඞ්ගොව දට්ඨබ්බොති නපුංසකලිඞ්ගත්තං. එත්ථ හි සතිපි ලිඞ්ගාතිදෙසෙ ‘‘අධිපඤ්ඤ’’න්තිආදීසු ‘‘අධිඤාණං’’න්තිආදි රූපප්පසඞ්ගො න හොති සද්දන්තරත්තා, ‘‘තිපඤ්ඤ’’න්තිආදීසු වියාති දට්ඨබ්බං, න වායං අතිදෙසො, සුත්තෙ අතිදෙසලිඞ්ගස්ස **ඉව**සද්දස්ස අදස්සනතො. පුරෙ විය ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති.

‘‘ක්වචී’’ති වත්තතෙ.

336. **අං විභත්තීනමකාරන්තා අබ්‍යයීභාවා**.

තස්මා අකාරන්තා අබ්‍යයීභාවා පරාසං විභත්තීනං ක්වචි **අං** හොති, සෙසං නෙය්‍යං.

තං උපනගරං, නගරස්ස සමීපං තිට්ඨතීති අත්ථො. තානි උපනගරං, ආලපනෙපෙවං, තං උපනගරං පස්ස, තානි උපනගරං.

> **න පඤ්චම්‍යායමම්භාවො, ක්වචීති** අධිකාරතො;
> තතියාසත්තමීඡට්ඨී-නන්තු හොති විකප්පතො.

තෙන උපනගරං කතං, උපනගරෙන වා, තෙහි උපනගරං, උපනගරෙහි වා, තස්ස උපනගරං දෙහි, තෙසං උපනගරං, උපනගරා ආනය, උපනගරම්හා උපනගරස්මා, උපනගරෙහි, උපනගරං සන්තකං, උපනගරස්ස වා, තෙසං උපනගරං, උපනගරානං වා , උපනගරං නිධෙහි, උපනගරම්හි උපනගරස්මිං, උපනගරං උපනගරෙසු වා. එවං උපකුම්භං.

අභාවෙ – දරථානං අභාවො නිද්දරථං, නිම්මසකං.

පච්ඡාඅත්ථෙ – රථස්ස පච්ඡා අනුරථං, අනුවාතං.

යොග්ගතායං – යථාසරූපං, අනුරූපං, රූපයොග්ගන්ති අත්ථො.

විච්ඡායං – අත්තානමත්තානං පති පච්චත්තං, අද්ධමාසං අද්ධමාසං අනු අන්වද්ධමාසං.

අනුපුබ්බියං – ජෙට්ඨානං අනුපුබ්බො අනුජෙට්ඨං.

පටිලොමෙ – සොතස්ස පටිලොමං පටිසොතං, පටිපථං, පතිවාතං, අත්තානං අධිකිච්ච පවත්තා අජ්ඣත්තං.

පරියාදාභිවිධීසු ආපාණකොටියා ආපාණකොටිකං, ‘‘ක්වචි සමාසන්තගතානමකාරන්තො’’ති **කප්පච්චයො,** ආකුමාරෙහි යසො කච්චායනස්ස ආකුමාරං.

සමිද්ධියං – භික්ඛාය සමිද්ධීති අත්ථෙ සමාසෙව නපුංසකලිඞ්ගත්තෙ ච කතෙ –

‘‘සමාසස්ස, අන්තො’’ති ච වත්තතෙ.

337. සරො රස්සො නපුංසකෙ.

නපුංසකෙ වත්තමානස්ස සමාසස්ස අන්තො සරො රස්සො හොති. එත්ථ ච **අබ්‍යයීභාව**ග්ගහණං නානුවත්තෙතබ්බං, තෙන දිගුද්වන්දබහුබ්බීහීසුපි නපුංසකෙ වත්තමානස්ස සමාසන්තස්සරස්ස රස්සත්තං සිද්ධං හොති. ‘‘අං විභත්තීන’’මිච්චාදිනා **අ**මාදෙසො, සුභික්ඛං. ගඞ්ගාය සමීපෙ වත්තතීති උපගඞ්ගං, මණිකාය සමීපං උපමණිකං.

ඉත්ථීසු අධිකිච්චාති අත්ථෙ සමාසනපුංසකරස්සත්තාදීසු කතෙසු –

‘‘අබ්‍යයීභාවො, විභත්තීන’’න්ති ච වත්තතෙ.

338. අඤ්ඤස්මා ලොපො ච.

අකාරන්තතො අඤ්ඤස්මා අබ්‍යයීභාවසමාසා පරාසං විභත්තීනං ලොපො ච හොති. අධිත්ථි, ඉත්ථීසු අධිකිච්ච කථා පවත්තතීති අත්ථො. අධිත්ථි පස්ස, අධිත්ථි කතං ඉච්චාදි, එවං අධිකුමාරි, වධුයා සමීපං උපවධු, ගුන්නං සමීපං උපගු, **ඔ**කාරස්ස රස්සත්තං **උ**කාරො. එවං **උපසග්ගපුබ්බකො.**

නිපාතපුබ්බකො යථා – වුඩ්ඪානං පටිපාටි, යෙ යෙ වුඩ්ඪා වා යථාවුඩ්ඪං, **පදත්ථානතික්කමෙ** – යථාක්කමං, යථාසත්ති, යථාබලං කරොති, බලමනතික්කමිත්වා කරොතීති අත්ථො. ජීවස්ස යත්තකො පරිච්ඡෙදො යාවජීවං, යාවතායුකං, **කප්පච්චයො.** යත්තකෙන අත්ථො යාවදත්ථං, පබ්බතස්ස පරභාගො තිරොපබ්බතං, තිරොපාකාරං, තිරොකුට්ටං, පාසාදස්ස අන්තො අන්තොපාසාදං, අන්තොනගරං, අන්තොවස්සං, නගරස්ස බහි බහිනගරං, පාසාදස්ස උපරි උපරිපාසාදං, උපරිමඤ්චං, මඤ්චස්ස හෙට්ඨා හෙට්ඨාමඤ්චං, හෙට්ඨාපාසාදං, භත්තස්ස පුරෙ පුරෙභත්තං, එවං පච්ඡාභත්තං.

සාකල්ලත්ථෙ – සහ මක්ඛිකාය සමක්ඛිකං භුඤ්ජති, න කිඤ්චි පරිවජ්ජෙතීති අත්ථො. ‘‘තෙසු වුද්ධි’’තිආදිනා **සහ**සද්දස්ස **සා**දෙසො. ගඞ්ගාය ඔරං ඔරගඞ්ගමිච්චාදි.

අබ්‍යයීභාවසමාසො නිට්ඨිතො.

කම්මධාරයසමාස

අථ කම්මධාරයසමාසො වුච්චතෙ.

සො ච නවවිධො විසෙසනපුබ්බපදො විසෙසනුත්තරපදො විසෙසනොභයපදො උපමානුත්තරපදො සම්භාවනාපුබ්බපදො අවධාරණපුබ්බපදො **න**නිපාතපුබ්බපදො **කු**පුබ්බපදො **පාදි**පුබ්බපදො චාති.

තත්ථ **විසෙසනපුබ්බපදො** තාව – ‘‘මහන්ත පුරිස’’ඉතීධ උභයත්ථ පඨමෙකවචනං **සි,** තුල්‍යාධිකරණභාවප්පසිද්ධත්ථං **ච**සද්ද **ත**සද්දප්පයොගො, මහන්තො ච සො පුරිසො චාති විග්ගහෙ –

ඉතො පරං ‘‘විභාසා රුක්ඛතිණ’’ඉච්චාදිතො ‘‘විභාසා’’ති සමාසවිධානෙ සබ්බත්ථ වත්තතෙ.

339. ද්විපදෙ තුල්‍යාධිකරණෙ කම්මධාරයො.

ද්වෙ පදානි නාමිකානි තුල්‍යාධිකරණානි අඤ්ඤමඤ්ඤෙන සහ විභාසා සමස්‍යන්තෙ, තස්මිං ද්විපදෙ තුල්‍යාධිකරණෙ සති සො සමාසො කම්මධාරයසඤ්ඤො ච හොති.

ද්වෙ පදානි **ද්විපදං,** තුල්‍යං සමානං අධිකරණං අත්ථො යස්ස පදද්වයස්ස තං **තුල්‍යාධිකරණං,** තස්මිං ද්විපදෙ තුල්‍යාධිකරණෙ. භින්නප්පවත්තිනිමිත්තානං ද්වින්නං පදානං විසෙසනවිසෙසිතබ්බභාවෙන එකස්මිං අත්ථෙ පවත්ති **තුල්‍යාධිකරණතා.** කම්මමිව ද්වයං ධාරයතීති **කම්මධාරයො.** යථා හි කම්මං ක්‍රියඤ්ච පයොජනඤ්ච ද්වයං ධාරයති,

කම්මෙ සති ක්‍රියාය, පයොජනස්ස ච සම්භවතො, තථා අයං සමාසො එකස්ස අත්ථස්ස ද්වෙ නාමානි ධාරයති, තස්මිං සමාසෙ සති එකත්ථජොතකස්ස නාමද්වයස්ස සම්භවතො.

පුරෙ විය සමාසසඤ්ඤාවිභත්තිලොපපකතිභාවා, සමාසෙනෙව තුල්‍යාධිකරණභාවස්ස වුත්තත්තා ''වුත්තත්ථානමප්පයොගො''ති චසද්ද තසද්දානමප්පයොගො.

340. මහතං මහා තුල්‍යාධිකරණෙ පදෙ.

මහන්ත සද්දස්ස **මහා** හොති තුල්‍යාධිකරණෙ උත්තරපදෙ පරෙ. **මහත**න්ති බහුවචනග්ගහණෙන ක්වචි **මහ**ආදෙසො ච, එත්ථ ච විසෙසනස්ස පුබ්බනිපාතො විසෙසනභූතස්ස පුබ්බපදස්ස **මහා**දෙසවිධානතොව විඤ්ඤායති.

''කම්මධාරයො, දිගූ''ති ච වත්තතෙ.

341. උභෙ තප්පුරිසා.

උභෙ කම්මධාරයදිගුසමාසා තප්පුරිසසඤ්ඤා හොන්ති.

තස්ස පුරිසො තප්පුරිසො, තප්පුරිසසදිසත්තා අයම්පි සමාසො අන්වත්ථසඤ්ඤාය **තප්පුරිසො**ති වුත්තො. යථා හි **තප්පුරිස**සද්දො ගුණමතිවත්තො, තථා අයං සමාසොපි. උත්තරපදත්ථප්පධානො හි තප්පුරිසොති. තතො නාමබ්‍යපදෙසො ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති. අයං පන තප්පුරිසො අභිධෙය්‍යවචනො, පරලිඞ්ගො ච.

මහාපුරිසො, මහාපුරිසා ඉච්චාදි **පුරිස**සද්දසමං, එවං මහාවීරො, මහාමුනි, මහන්තඤ්ච තං බලඤ්චාති මහාබලං, මහබ්භයං, **මහ**ආදෙසො. සන්තො ච සො පුරිසො චාති සප්පුරිසො, ''සන්තසද්දස්ස සො භෙ බො චන්තෙ''ති එත්ථ **ච**සද්දෙන **සන්ත**සද්දස්ස සමාසෙ අභකාරෙපි **සා**දෙසො, තථා පුබ්බපුරිසො, පරපුරිසො, පඨමපුරිසො, මජ්ඣිමපුරිසො, උත්තමපුරිසො, දන්තපුරිසො, පරමපුරිසො, වීරපුරිසො, සෙතහත්ථී, කණ්හසප්පො, නීලුප්පලං, ලොහිතචන්දනං.

ක්වචි විභාසාධිකාරතො න භවති, යථා – පුණ්ණො මන්තානිපුත්තො, චිත්තො ගහපති, සක්කො දෙවරාජාති.

පුමා ච සො කොකිලො චාති අත්ථෙ සමාසෙ කතෙ –

''ලොප''න්ති වත්තතෙ.

342. පුමස්ස ලිඞ්ගාදීසු සමාසෙසු.

පුමඉච්චෙතස්ස අන්තො අකාරො ලොපමාපජ්ජතෙ **ලිඞ්ගාදීසු** පරපදෙසු සමාසෙසු, ''අංමො නිග්ගහීතං ඣලපෙහී''ති **ම**කාරස්ස නිග්ගහීතං. පුඞ්කොකිලො. එවං පුන්නාගො.

ඛත්තියා ච සා කඤ්ඤා චාති විග්ගය්හ සමාසෙ කතෙ –

''තුල්‍යාධිකරණෙ, පදෙ, ඉත්ථියං භාසිතපුමිත්ථී පුමාව වෙ''ති ච වත්තතෙ.

343. කම්මධාරයසඤ්ඤෙ ච.

කම්මධාරයසඤ්ඤෙ ච සමාසෙ ඉත්ථියං වත්තමානෙ තුල්‍යාධිකරණෙ උත්තරපදෙ පරෙ පුබ්බභූතො ඉත්ථිවාචකො සද්දො පුබ්බෙ භාසිතපුමා වෙ, සො පුමා ඉව දට්ඨබ්බොති පුබ්බපදෙ ඉත්ථිප්පච්චයස්ස නිවත්ති හොති.

ඛත්තියකඤ්ඤා, ඛත්තියකඤ්ඤායො ඉච්චාදි. එවං රත්තලතා, දුතියභික්ඛා, බ්‍රාහ්මණී ච සා දාරිකා චාති බ්‍රාහ්මණදාරිකා, නාගමාණවිකා.

පුබ්බපදස්සෙවායං පුම්භාවාතිදෙසො, තෙන ''ඛත්තියකුමාරී කුමාරසමණී තරුණබ්‍රාහ්මණී''තිආදීසු උත්තරපදෙසු ඉත්ථිප්පච්චයස්ස න නිවත්ති හොති.

ඉත්ථියමිච්චෙව කිං? කුමාරීරතනං, සමණීපදුමං.

භාසිතපුමාති කිං? ගඞ්ගානදී, තණ්හානදී, පථවීධාතු. ''නන්දාපොක්ඛරණී, නන්දාදෙවී''තිආදීසු පන සඤ්ඤාසද්දත්තා න හොති.

තථා පුරත්ථිමො ච සො කායො චාති පුරත්ථිමකායො, එත්ථ ච කායෙකදෙසො **කාය**සද්දො. එවං පච්ඡිමකායො, හෙට්ඨිමකායො, උපරිමකායො, සබ්බකායො, පුරාණවිහාරො, නවාවාසො, කතරනිකායො, කතමනිකායො, හෙතුප්පච්චයො, අබහුලං බහුලං කතන්ති බහුලීකතං, ජීවිතප්පධානං නවකං ජීවිතනවකං ඉච්චාදි.

විසෙසනුත්තරපදෙ ජිනවචනානුපරොධතො ථෙරාචරියපණ්ඩිතාදි විසෙසනං පරඤ්ච භවති. යථා – සාරිපුත්තො ච සො ථෙරො චාති සාරිපුත්තත්ථෙරො. එවං මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො, මහාකස්සපත්ථෙරො, බුද්ධඝොසාචරියො, ධම්මපාලාචරියො, ආචරියගුත්තිලොති වා, මහොසධො ච සො පණ්ඩිතො චාති මහොසධපණ්ඩිතො. එවං විධුරපණ්ඩිතො, වත්ථුවිසෙසො.

විසෙසනොභයපදො යථා – සීතඤ්ච තං උණ්හඤ්චාති සීතුණ්හං, සිනිද්ධො ච සො උණ්හො චාති සිනිද්ධුණ්හො, මාසො. ඛඤ්ජො ච සො ඛුජ්ජො චාති ඛඤ්ජඛුජ්ජො. එවං අන්ධබධිරො, කතාකතං, ඡිද්දාවඡිද්දං, උච්චාවචං, ඡින්නභින්නං, සිත්තසම්මට්ඨං, ගතපච්චාගතං.

උපමානුත්තරපදෙ අභිධානානුරොධතො උපමානභූතං විසෙසනං පරං භවති. යථා – සීහො විය සීහො, මුනි ච සො සීහො චාති මුනිසීහො. එවං මුනිවසභො, මුනිපුඞ්ගවො, බුද්ධනාගො, බුද්ධාදිච්චො, රංසි විය රංසි, සද්ධම්මො ච සො රංසි චාති සද්ධම්මරංසි. එවං විනයසාගරො, පුණ්ඩරීකමිව පුණ්ඩරීකො, සමණො ච සො පුණ්ඩරීකො චාති සමණපුණ්ඩරීකො, සමණපදුමො. චන්දො විය චන්දො, මුඛඤ්ච තං චන්දො චාති මුඛචන්දො. එවං මුඛපදුමං ඉච්චාදි.

සම්භාවනාපුබ්බපදො යථා – ධම්මො ඉති බුද්ධි ධම්මබුද්ධි. එවං ධම්මසඤ්ඤා, ධම්මසඞ්ඛාතො, ධම්මසම්මතො, පාණසඤ්ඤිතා, අසුභසඤ්ඤා, අනිච්චසඤ්ඤා, අනත්තසඤ්ඤා, ධාතුසඤ්ඤා, ධීතුසඤ්ඤා, අත්තසඤ්ඤා, අත්ථිසඤ්ඤා, අත්තදිට්ඨි ඉච්චාදි.

අවධාරණපුබ්බපදො යථා – ගුණො එව ධනං ගුණධනං. එවං සද්ධාධනං, සීලධනං, පඤ්ඤාධනං, චක්ඛු එව ඉන්ද්‍රියං චක්ඛුන්ද්‍රියං. එවං චක්ඛායතනං, චක්ඛුධාතු, චක්ඛුද්වාරං, රූපාරම්මණමිච්චාදි.

නනිපාතපුබ්බපදො යථා – න බ්‍රාහ්මණොති අත්ථෙ කම්මධාරයසමාසෙ, විභත්තිලොපාදිම්හි ච කතෙ –

‘‘උභෙ තප්පුරිසා’’ති තප්පුරිසසඤ්ඤා.

344. **අත්තං නස්ස තප්පුරිසෙ**.

නස්ස නිපාතපදස්ස තප්පුරිසෙ උත්තරපදෙ පරෙ සබ්බස්සෙව **අත්තං** හොති. තප්පුරිසෙකදෙසත්තා තප්පුරිසො, අබ්‍රාහ්මණො.

න නිසෙධො සතො යුත්තො,
දෙසාදිනියමං විනා;
අසතො චාඵලො තස්මා,
කථමබ්‍රාහ්මණොති චෙ?

නිසෙධත්ථානුවාදෙන, පටිසෙධවිධි ක්වචි;
පරස්ස මිච්ඡාඤාණත්තා-ඛ්‍යාපනායොපපජ්ජතෙ.

දුවිධො චස්සත්ථො පසජ්ජප්පටිසෙධපරියුදාසවසෙන.

තත්ථ යො ‘‘අසූරියපස්සා රාජදාරා’’තිආදීසු විය උත්තරපදත්ථස්ස සබ්බථා අභාවං දීපෙති, සො **පසජ්ජප්පටිසෙධවාචී** නාම. යො පන ‘‘අබ්‍රාහ්මණා අමනුස්සා’’තිආදීසු විය උත්තරපදත්ථං පරියුදාසිත්වා තංසදිසෙ වත්ථුම්හි කාරියං පටිපාදයති, සො **පරියුදාසවාචී** නාම.

වුත්තඤ්ච

‘‘පසජ්ජප්පටිසෙධස්ස, ලක්ඛණං වත්ථුනත්ථිතා;
වත්ථුතො අඤ්ඤත්‍ර වුත්ති, පරියුදාසලක්ඛණා’’න්ති.

නන්වෙවං සන්තෙපි ‘‘අබ්‍රාහ්මණො’’තිආදීසු කථමුත්තරපදත්ථප්පධානතා සියාති?

වුච්චතෙ – **බ්‍රාහ්මණාදිසද්දානං** බ්‍රාහ්මණාදිඅත්ථස්සෙව තංසදිසාදිඅත්ථස්සාපි වාචකත්තා, **බ්‍රාහ්මණාදිසද්දා** හි කෙවලාබ්‍රාහ්මණාදිඅත්ථෙස්වෙව පාකටා, **භූසද්දො** වියසත්තායං, යදා තෙ පන අඤ්ඤෙන සදිසාදිවාචකෙන **නඉති** නිපාතෙන යුජ්ජන්ති, තදා තංසදිසතදඤ්ඤතබ්බිරුද්ධතදභාවෙසුපි වත්තන්ති, **භූසද්දො** විය **අන්වභි**යාදියොගෙ අනුභවනඅභිභවනාදීසු, තස්මා උත්තරපදත්ථජොතකොයෙවෙත්ථ **නඉති** නිපාතොති න දොසො, තෙන අබ්‍රාහ්මණොති බ්‍රාහ්මණසදිසොති වුත්තං හොති. එවං අමනුස්සො, අස්සමණො.

අඤ්ඤත්ථෙ – න බ්‍යාකතා අබ්‍යාකතා, අසංකිලිට්ඨා, අපරියාපන්නා.

විරුද්ධත්ථෙ – න කුසලා අකුසලා, කුසලපටිපක්ඛාති අත්ථො. එවං අලොභො, අමිත්තො.

පසජ්ජප්පටිසෙධෙ – න කත්වා අකත්වා, අකාතුන පුඤ්ඤං අකරොන්තො.

‘‘නස්ස, තප්පුරිසෙ’’ති ච වත්තතෙ.

345. **සරෙ අන**.

නඉච්චෙතස්ස පදස්ස තප්පුරිසෙ උත්තරපදෙ **අන** හොති සරෙ පරෙ.

න අස්සො අනස්සො, න අරියො අනරියො. එවං අනිස්සරො, අනිට්ඨො, අනුපවාදො, න ආදාය අනාදාය, අනොලොකෙත්වා ඉච්චාදි.

කුපුබ්බපදො යථා – කුච්ඡිතමන්නන්ති නිච්චසමාසත්තා අඤ්ඤපදෙන විග්ගහො, කම්මධාරයසමාසෙ කතෙ –

‘‘තප්පුරිසෙ, සරෙ’’ති ච වත්තතෙ.

346. **කදද කුස්ස**.

කුඉච්චෙතස්ස නිපාතස්ස තප්පුරිසෙ උත්තරපදෙ **කද** හොති සරෙ පරෙ. කදන්නං. එවං කදසනං.

සරෙති කිං? කුදාරා, කුපුත්තා, කුදාසා, කුදිට්ඨී.

‘‘කුස්සා’’ති වත්තතෙ.

347. **කාප්පත්ථෙසු ච**.

කුඉච්චෙතස්ස අප්පත්ථෙ වත්තමානස්ස **කා** හොති තප්පුරිසෙ උත්තරපදෙ පරෙ. බහුවචනුච්චාරණතො කුච්ඡිතත්ථෙ ච ක්වචි තප්පුරිසෙ. අප්පකං ලවණං කාලවණං. එවං කාපුප්ඵං, කුච්ඡිතො පුරිසො කාපුරිසො, කුපුරිසො වා.

පාදිපුබ්බපදො ච නිච්චසමාසොව, පධානං වචනං පාවචනං, භුසං වද්ධං පවද්ධං, සරීරං, සමං, සම්මා වා ආධානං සමාධානං, විවිධා මති විමති, විවිධො කප්පො විකප්පො, විසිට්ඨො වා කප්පො විකප්පො, අධිකො දෙවො අතිදෙවො. එවං අධිදෙවො, අධිසීලං, සුන්දරො ගන්ධො සුගන්ධො, කුච්ඡිතො ගන්ධො දුග්ගන්ධො, සොභනං කතං සුකතං, අසොභනං කතං දුක්කටං ඉච්චාදි.

යෙ ඉධ අවිහිතලක්ඛණා නාමනිපාතොපසග්ගා, තෙසං ‘‘නාමානං සමාසො’’ති යොගවිභාගෙන සමාසො දට්ඨබ්බො. යථා – අපුනගෙය්‍යා ගාථා, අවන්දමුල්ලොකිකානි මුඛානි, අස්සද්ධභොජී, අලවණභොජීතිආදීසු අයුත්තත්ථත්තා නාඤ්ඤෙන සමාසො.

තථා දිට්ඨො පුබ්බන්ති දිට්ඨපුබ්බො තථාගතං. එවං සුතපුබ්බො ධම්මං, ගතපුබ්බො මග්ගං, **කම්මනි** දිට්ඨා පුබ්බන්ති දිට්ඨපුබ්බා දෙවා තෙන. එවං සුතපුබ්බා ධම්මා, ගතපුබ්බා දිසා, පහාරො, පරාභවො, විහාරො, ආහාරො, උපහාරො ඉච්චාදි.

කම්මධාරයසමාසො.

දිගුසමාස

අථ දිගුසමාසො වුච්චතෙ.

තයො ලොකා සමාහටා චිත්තෙන සම්පිණ්ඩිතා, තිණ්ණං ලොකානං සමාහාරොති වා අත්ථෙ –

‘‘නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො’’ති වත්තමානෙ ‘‘ද්විපදෙ’’තිආදිනා කම්මධාරයසමාසො, තතො සමාසසඤ්ඤායං, විභත්තිලොපෙ, පකතිභාවෙ ච කතෙ –

‘‘කම්මධාරයො’’ති වත්තතෙ.

348. **සඞ්ඛ්‍යාපුබ්බො දිගු.**

සඞ්ඛ්‍යාපුබ්බො කම්මධාරයසමාසො දිගුසඤ්ඤො හොති.

ද්වෙ ගාවො දිගු, දිගුසදිසත්තා අයම්පි සමාසො **දිගූ**ති වුත්තො. අථ වා සඞ්ඛ්‍යාපුබ්බත්තනපුංසකෙකත්තසඞ්ඛාතෙහි ද්වීහි ලක්ඛණෙහි ගතො අවගතොති දිගූති වුච්චති, ද්වීහි වා ලක්ඛණෙහි ගච්ඡති පවත්තතීති දිගු. එත්ථ ච ‘‘සඞ්ඛ්‍යාපුබ්බො’’ති වුත්තත්තා සඞ්ඛ්‍යාසද්දස්සෙව පුබ්බනිපාතො, ‘‘උභෙ තප්පුරිසා’’ති තප්පුරිසසඤ්ඤා.

‘‘නපුංසකලිඞ්ගො’’ති වත්තතෙ.

349. **දිගුස්සෙකත්තං.**

දිගුස්ස සමාසස්ස එකත්තං හොති, නපුංසකලිඞ්ගත්තඤ්ච.

සමාහාරදිගුස්සෙතං ගහණං, තත්ථ සබ්බත්ථෙකවචනමෙව හොති, අඤ්ඤත්‍ර පන බහුවචනම්පි, නාමබ්‍යපදෙසස්‍යාද්‍යුප්පත්ති අමාදෙසාදි.

තිලොකං, හෙ තිලොක, තිලොකං, තිලොකෙන, තිලොකස්ස, තිලොකා තිලොකස්මා තිලොකම්හා, තිලොකස්ස, තිලොකෙ තිලොකම්හි තිලොකස්මිං.

එවං තයො දණ්ඩා තිදණ්ඩං, තීණි මලානි සමාහටානි, තිණ්ණං මලානං සමාහාරොති වා තිමලං, තිලක්ඛණං, චතුස්සච්චං, චතස්සො දිසා චතුද්දිසං, ‘‘සරො රස්සො නපුංසකෙ’’ති රස්සත්තං, පඤ්චසික්ඛාපදං, සළායතනං, සත්තාහං, අට්ඨසීලං, නවලොකුත්තරං, දසසීලං, සතයොජනං.

තථා – ද්වෙ රත්තියො ද්විරත්තං, තිස්සො රත්තියො තිරත්තං, ද්වෙ අඞ්ගුලියො ද්වඞ්ගුලං, සත්ත ගොදාවරියො, තාසං සමාහාරොති වා සත්තගොදාවරං.

එත්ථ ච රත්ති අඞ්ගුලි ගොදාවරීනමන්තස්ස –

350. **ක්වචි සමාසන්තගතානමකාරන්තො.**

රාජාදිගණස්සෙතං ගහණං, තෙන සමාසන්තගතානං **රාජාදීනං** නාමානං අන්තො ක්වචි අකාරො හොතීති අත්ථො. **කාරග්ගහණෙන** බහුබ්බීහාදිම්හි සමාසන්තෙ ක්වචි **කප්පච්චයො** හොති, **සුරභි සු දු පූතීහි ගන්ධන්තස්සිකාරො** ච.

අථ වා අ ච **කො** ච අකා, රකාරො පදසන්ධිකරො, තෙන ක්වචි සමාසන්තගතානමන්තො හුත්වා **අ ක** ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්තීති අත්ථො. තෙන පඤ්ච ගාවො සමාහටාති අත්ථෙ සමාසාදිං කත්වා සමාසන්තෙ අප්පච්චයෙ, ‘‘ඔ සරෙ වා’’ති අවාදෙසෙ ච කතෙ ‘‘පඤ්චගව’’න්තිආදි ච සිජ්ඣති. ‘‘ද්විරත්ත’’න්තිආදීසු පන අප්පච්චයෙ කතෙ පුබ්බසරස්ස ‘‘සරලොපො’’තිආදිනා ලොපො.

අසමාහාරදිගු යථා – එකො ච සො පුග්ගලො චාති එකපුග්ගලො. එවං එකධම්මො, එකපුත්තො, තයො භවා තිභවා, චතස්සො දිසා චතුද්දිසා, දසසහස්සචක්කවාළානි ඉච්චාදි.

දිගුසමාසො.

තප්පුරිසසමාස

අථ තප්පුරිසසමාසො වුච්චතෙ.

සො පන දුතියාදීසු ඡසු විභත්තීසු භාවතො ඡබ්බිධො. තත්ථ දුතියාතප්පුරිසො ගතනිස්සිතාතීතාතික්කන්තප්පත්තාපන්නාදීහි භවති.

සරණං ගතොති විග්ගහෙ –

''තප්පුරිසො''ති වත්තතෙ.

351. **අමාදයො පරපදෙභි.**

අමාදිවිභත්‍යන්තානි යුත්තත්ථානි පුබ්බපදානි නාමෙහි පරපදෙහි සහ විභාසා සමස්‍යන්තෙ, සො සමාසො තප්පුරිසසඤ්ඤො හොති. අයඤ්ච තප්පුරිසො අභිධෙය්‍යවචනලිඞ්ගො.

ගතාදිසද්දා කිතන්තත්තා තිලිඞ්ගා, විභත්තිලොපාදි සබ්බං පුබ්බසමං. සො සරණගතො, තෙ සරණගතා. සා සරණගතා, තා සරණගතායො. තං කුලං සරණගතං, තානි කුලානි සරණගතානි ඉච්චාදි.

එවං අරඤ්ඤගතො, භූමිගතො, ධම්මං නිස්සිතො ධම්මනිස්සිතො, අත්ථනිස්සිතො, භවං අතීතො භවාතීතො, කාලාතීතො, පමාණං අතික්කන්තං පමාණාතික්කන්තං. ලොකාතික්කන්තං, සුඛං පත්තො සුඛප්පත්තො, දුක්ඛප්පත්තො, සොතං ආපන්නො සොතාපන්නො, නිරොධසමාපන්නො, රථං ආරුළ්හො රථාරුළ්හො, සබ්බරත්තිං සොභනො සබ්බරත්තිසොභනො, මුහුත්තසුඛං.

උපපදසමාසෙ පන වුත්තියෙව තස්ස නිච්චත්තා. යථා – කම්මං කරොතීති කම්මකාරො, කුම්භකාරො, අත්ථං කාමෙතීති අත්ථකාමො, ධම්මකාමො, ධම්මං ධාරෙතීති ධම්මධරො, විනයධරො, සච්චං වදිතුං සීලමස්සාති සච්චවාදී ඉච්චාදි.

තවන්තුමානන්තාදිකිතන්තෙහි වාක්‍යමෙව වචත්ථිතවිභාසාධිකාරතො. යථා – ඔදනං භුත්තවා, ධම්මං සුණමානො, ධම්මං සුණන්තො, කටං කරානො, අනභිධානතො වා, අභිධානලක්ඛණා හි තද්ධිතසමාසකිතකාති.

දුතියාතප්පුරිසො.

තතියා කිතක පුබ්බ සදිස සමූනත්ථ කලහ නිපුණ මිස්සසඛිලාදීහි.

බුද්ධෙන භාසිතො බුද්ධභාසිතො, ධම්මො. එවං ජිනදෙසිතො, සත්ථාරා වණ්ණිතො සත්ථුවණ්ණිතො, විඤ්ඤූහි ගරහිතො විඤ්ඤූගරහිතො, විඤ්ඤුප්පසත්ථො, ඉස්සරකතං, සයංකතං, සුකෙහි ආහටං සුකාහටං, රඤ්ඤා හතො රාජහතො, රොගපීළිතො, අග්ගිදඩ්ඪො, සප්පදට්ඨො, සල්ලෙන විද්ධො සල්ලවිද්ධො, ඉච්ඡාය අපකතො ඉච්ඡාපකතො, සීලෙන සම්පන්නො සීලසම්පන්නො. එවං සුඛසහගතං, ඤාණසම්පයුත්තං, මිත්තසංසග්ගො, පියවිප්පයොගො, ජාතිත්ථද්ධො, ගුණහීනො, ගුණවුඩ්ඪො, චතුවග්ගකරණීයං, චතුවග්ගාදිකත්තබ්බං, කාකෙහි පෙය්‍යා කාකපෙය්‍යා, නදී.

ක්වචි වුත්තියෙව, උරෙන ගච්ඡතීති උරගො, පාදෙන පිවතීති පාදපො. ක්වචි වාක්‍යමෙව, පරසුනා ඡින්නවා, කාකෙහි පාතබ්බා, දස්සනෙන පහාතබ්බා.

පුබ්බාදියොගෙ – මාසෙන පුබ්බො මාසපුබ්බො. එවං මාතුසදිසො, පිතුසමො, එකූනවීසති, සීලවිකලො, අසිකලහො, වාචානිපුණො, යාවකාලිකසංමිස්සං, වාචාසඛිලො, සත්ථාරා සදිසො සත්ථුකප්පො, පුඤ්ඤෙන අත්ථිකො පුඤ්ඤත්ථිකො, ගුණාධිකො, ගුළෙන සංසට්ඨො ඔදනො ගුළොදනො, ඛීරොදනො, අස්සෙන යුත්තො රථො අස්සරථො, මග්ගචිත්තං, ජම්බුයා පඤ්ඤාතො ලක්ඛිතො දීපො ජම්බුදීපො, එකෙන අධිකා දස එකාදස, ජාතියා අන්ධො ජච්චන්ධො, පකතියා මෙධාවී පකතිමෙධාවී ඉච්චාදි.

තතියාතප්පුරිසො.

චතුත්ථී තදත්ථඅත්ථහිතදෙය්‍යාදීහි.

තදත්ථෙ – කඨිනස්ස දුස්සං කඨිනදුස්සං, කඨිනචීවරත්ථායාති අත්ථො. එවං චීවරදුස්සං, චීවරමූල්‍යං, යාගුයා අත්ථාය තණ්ඩුලා යාගුතණ්ඩුලා, භත්තතණ්ඩුලා, සඞ්ඝස්සත්ථාය භත්තං සඞ්ඝභත්තං, ආගන්තුකානමත්ථාය භත්තං ආගන්තුකභත්තං. එවං ගමිකභත්තං, පාසාදාය දබ්බං පාසාදදබ්බං.

අත්ථෙ භික්ඛුසඞ්ඝස්සත්ථාය විහාරො භික්ඛුසඞ්ඝත්ථො විහාරො, භික්ඛුසඞ්ඝත්ථා යාගු, භික්ඛුසඞ්ඝත්ථං චීවරං. යස්සත්ථාය යදත්ථො, යදත්ථා, යදත්ථං. එවං තදත්ථො, තදත්ථා. තදත්ථං. එතදත්ථො වායාමො, එතදත්ථා කථා, එතදත්ථං සොතාවධානං. කිමත්ථං, අත්තත්ථං, පරත්ථං, විනයො සංවරත්ථාය, සුඛං සමාධත්ථාය, නිබ්බිදා විරාගත්ථාය, විරාගො විමුත්තත්ථාය. තථා ලොකස්ස හිතො ලොකහිතො, බුද්ධස්ස දෙය්‍යං බුද්ධදෙය්‍යං, පුප්ඵං. සඞ්ඝදෙය්‍යං, චීවරං. ඉධ න භවති, සඞ්ඝස්ස දාතබ්බං, සඞ්ඝස්ස දාතුං ඉච්චාදි.

චතුත්ථීතප්පුරිසො.

පඤ්චමී අපගමන භය විරති මොචනත්ථාදීහි.

මෙථුනස්මා අපෙතො මෙථුනාපෙතො. එවං පලාපාපගතො, නගරනිග්ගතො, පිණ්ඩපාතපටික්කන්තො. ගාමතො නික්ඛන්තං ගාමනික්ඛන්තං, රුක්ඛග්ගා පතිතො රුක්ඛග්ගපතිතො, සාසනචුතො, ආපත්තිවුට්ඨානං, ධරණිතලුග්ගතො, සබ්බභවෙහි නිස්සටො සබ්බභවනිස්සටො.

භයත්ථාදියොගෙ යථා – රාජතො භයං රාජභයං, චොරෙහි භයං චොරභයං, අමනුස්සෙහි භයං අමනුස්සභයං, අග්ගිතො භයං අග්ගිභයං. පාපතො භීතො පාපභීතො , පාපභීරුකො, අකත්තබ්බතො විරති අකත්තබ්බවිරති. එවං කායදුච්චරිතවිරති, වචීදුච්චරිතවිරති, බන්ධනා මුත්තො බන්ධනමුත්තො, වනමුත්තො, බන්ධනමොක්ඛො, කම්මතො සමුට්ඨිතං කම්මසමුට්ඨිතං, උක්කට්ඨුක්කට්ඨං, ඔමකොමකං.

ක්වචි වුත්තියෙව, කම්මතො ජාතං කම්මජං. එවං චිත්තජං, උතුජං, ආහාරජං. ඉධ න භවති, පාසාදා පතිතො.

පඤ්චමීතප්පුරිසො.

ඡට්ඨී රඤ්ඤො පුත්තො රාජපුත්තො. එවං රාජපුරිසො, ආචරියපූජකො, බුද්ධසාවකො, බුද්ධරූපං, ජිනවචනං, සමුද්දඝොසො, ධඤ්ඤානං රාසි ධඤ්ඤරාසි, පුප්ඵගන්ධො, ඵලරසො, කායස්ස ලහුතා කායලහුතා, මරණස්සති, රුක්ඛමූලං, අයස්ස පත්තො අයොපත්තො, එවං සුවණ්ණකටාහං, පානීයථාලකං, සප්පිකුම්භො.

''දෙවානං රාජා''ති අත්ථෙ සමාසාදිම්හි කතෙ ''ක්වචි සමාසන්තගතානමකාරන්තො''ති අකාරො, තතො ''ස්‍යා ච''ති **ආත්තං න** භවති. දෙවරාජො, දෙවරාජා, දෙවරාජං, දෙවරාජෙ ඉච්චාදි **පුරිසසද්දසමං**. අත්තාභාවෙ සො දෙවරාජා, තෙ දෙවරාජානො ඉච්චාදි **රාජසද්දසමං**. තථා දෙවානං සඛා දෙවසඛො, දෙවසඛා, සො දෙවසඛා, තෙ දෙවසඛානො ඉච්චාදි.

පුමස්ස ලිඞ්ගං පුල්ලිඞ්ගං. එවං පුම්භාවො, පුමන්තලොපාදි.

හත්ථිපදං, ඉත්ථිරූපං, භික්ඛුනිසඞ්ඝො, ජම්බුසාඛා, එත්ථ ච ''ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරාන''න්තිආදිනා මජ්ඣෙ **ඊ**කාරූකාරානං රස්සත්තං.

විභාසාධිකාරතො ක්වචි වාක්‍යමෙව, සහසා කම්මස්ස කත්තාරො, භින්නානං සන්ධාතා, කප්පස්ස තතියො භාගො, යා ච පක්ඛස්ස අට්ඨමී, මනුස්සානං ඛත්තියො සූරතමො.

යුත්තත්ථො ඉච්චෙව? ''භටො රඤ්ඤො පුරිසො දෙවදත්තස්සා''ති එත්ථ ''භටසම්බන්ධෙ ඡට්ඨී''ති අඤ්ඤමඤ්ඤානපෙක්ඛතාය අයුත්තත්ථභාවතො සමාසො න භවති, ''කොසලස්ස රඤ්ඤො පුත්තො''තිආදීසු පන සාපෙක්ඛතාය අසමත්ථත්තා න භවති, **සම්බන්ධී**සද්දානං පන නිච්චං සාපෙක්ඛත්තෙපි ගමකත්තා සමාසො, යථා – දෙවදත්තස්ස ගුරුකුලං, භගවතො සාවකසඞ්ඝොතිආදි.

ඡට්ඨීතප්පුරිසො.

සත්තමී රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා, එවං රූපසඤ්චෙතනා, සංසාරදුක්ඛං, චක්ඛුම්හි සන්නිස්සිතං විඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, ධම්මෙ රතො ධම්මරතො, ධම්මාභිරති, ධම්මරුචි, ධම්මගාරවො, ධම්මෙසු නිරුත්ති ධම්මනිරුත්ති, දානාධිමුත්ති, භවන්තරකතං, දස්සනෙ අස්සාදො දස්සනස්සාදො, අරඤ්ඤෙ වාසො අරඤ්ඤවාසො, විකාලෙ භොජනං විකාලභොජනං, කාලෙ වස්සං කාලවස්සං, වනෙ පුප්ඵං වනපුප්ඵං. එවං වනමහිසො, ගාමසූකරො, සමුද්දමච්ඡො, ආවාටකච්ඡපො, ආවාටමණ්ඩූකො, කූපමණ්ඩූකො, තිත්ථනාවා, ඉත්ථීසු ධුත්තො ඉත්ථිධුත්තො ඡායාය සුක්ඛො ඡායාසුක්ඛො, අඞ්ගාරපක්කං, චාරකබද්ධො.

ඉධ වුත්තියෙව, යථා – වනෙ චරතීති වනචරො, කුච්ඡිම්හි සයතීති කුච්ඡිසයො, ථලෙ තිට්ඨතීති ථලට්ඨො. එවං ජලට්ඨො, පබ්බතට්ඨො, මග්ගට්ඨො, පඞ්කෙ ජාතං පඞ්කජං, සිරෙ රුහතීති සිරොරුහං ඉච්චාදි.

ඉධ න භවති, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, ආසනෙ නිසින්නො, ආසනෙ නිසීදිතබ්බං.

සත්තමීතප්පුරිසො.

‘‘තදනුපරොධෙනා’’ති වුත්තත්තා යථාභිධානං තප්පුරිසෙ ක්වචි **අච්චන්තා**දීසු අමාදිවිභත්‍යන්තං පුබ්බපදං පරං සම්භවති.

යථා – අන්තං අතික්කන්තං අච්චන්තං, අච්චන්තානි, වෙලං අතික්කන්තො අතිවෙලො, රස්සත්තං. එවං මාලං අතීතො අතිමාලො, පත්තජීවිකො, ආපන්නජීවිකො, අක්ඛං පතිගතං නිස්සිතන්ති පච්චක්ඛං දස්සනං, පච්චක්ඛො අත්තභාවො, පච්චක්ඛා බුද්ධි, අත්ථං අනුගතං අන්වත්ථං, කොකිලාය අවකුට්ඨං අවකොකිලං වනං, පරිච්චත්තන්ති අත්ථො. අවමයූරං, අජ්ඣයනාය පරිගිලානො පරියජ්ඣයනො, කම්මස්ස අලං සමත්ථොති අලංකම්මො, වචනාය අලන්ති අලංවචනො, වානතො නික්ඛන්තං නිබ්බානං, කිලෙසෙහි නික්ඛන්තො නික්කිලෙසො, නිරඞ්ගණො, කොසම්බියා නික්ඛන්තො නික්කොසම්බී, වනතො නියාතො නිබ්බනො, ආචරියතො පරො පාචරියො. එවං පයාතකො, පරහියො, ගඞ්ගාය උපරි උපරිගඞ්ගං. එවං හෙට්ඨානදී, අන්තොසමාපත්ති, හංසානං රාජා රාජහංසො, හංසරාජා වා, මාසස්ස අද්ධං අද්ධමාසං, මාසද්ධං වා, ආමලකස්ස අද්ධං අද්ධාමලකං, ආමලකද්ධං වා, කහාපණස්ස අඩ්ඪං අඩ්ඪකහාපණං, අඩ්ඪමාසකං, රත්තියා අඩ්ඪං අඩ්ඪරත්තං, රත්තියා පුබ්බං පුබ්බරත්තං, රත්තියා පච්ඡා පච්ඡාරත්තං. එත්ථ ච ‘‘ක්වචි සමාසන්තගතානමකාරන්තො’’ති **රත්ති**සද්දන්තස්ස අත්තං, අහස්ස පුබ්බං පුබ්බන්හං. එවං සායන්හං, ‘‘තෙසු වුද්ධී’’තිආදිනා **අහස්ස අන්හා**දෙසො.

අමාදිපරතප්පුරිසො.

ක්වචි තප්පුරිසෙ ‘‘පභඞ්කරා’’දීසු විභත්තිලොපො න භවති.

යථා – පභං කරොතීති අත්ථෙ ‘‘අමාදයො පරපදෙභී’’ති සමාසො, ‘‘නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො’’ති සමාසසඤ්ඤා, තතො ‘‘තෙසං විභත්තියො ලොපා චා’’ති විභත්තිලොපෙ සම්පත්තෙ තත්ථෙව **ච**ග්ගහණෙන පුබ්බපදෙ විභත්තිලොපාභාවො. සෙසං සමං. පභඞ්කරො, අමතං දදාතීති අමතන්දදො, රණං ජහාතීති රණඤ්ජහො, ජුතිං ධාරෙතීති ජුතින්ධරො, තථා සහසාකතං, පරස්සපදං. අත්තනොපදං, භයතො උපට්ඨානං භයතුපට්ඨානං, පරතොඝොසො, ගවංපතිත්ථෙරො, මනසිකාරො, පුබ්බෙනිවාසො, පුබ්බෙනිවාසානුස්සති, මජ්ඣෙකල්‍යාණං, අන්තෙවාසී, අන්තෙවාසිකො, ජනෙසුතො, උරසිලොමො, කණ්ඨෙකාළො, සරසිජම්ච්චාදි.

අලොපතප්පුරිසො.

තප්පුරිසසමාසො නිට්ඨිතො.

බහුබ්බීහිසමාස

අථ බහුබ්බීහිසමාසො වුච්චතෙ.

සො ච නවවිධො ද්විපදො තුල්‍යාධිකරණො, ද්විපදො භින්නාධිකරණො, තිපදො **න**නිපාතපුබ්බපදො, **සහ**පුබ්බපදො උපමානපුබ්බපදො සඞ්ඛ්‍යොභයපදො දිසන්තරාළත්ථො බ්‍යතිහාරලක්ඛණො චාති.

තත්ථ **ද්විපදො තුල්‍යාධිකරණො** බහුබ්බීහි කම්මාදීසු ඡසු විභත්‍යත්ථෙසු භවති.

තත්ථ **දුතියත්ථෙ** තාව – ‘‘ආගතා සමණා ඉමං සඞ්ඝාරාම’’න්ති විග්ගහෙ –

352. **අඤ්ඤපදත්ථෙසු බහුබ්බීහි.**

සමස්‍යමානපදතො අඤ්ඤෙසං පඨමදුතියාදිවිභත්‍යන්තානං පදානමත්ථෙසු යුත්තත්ථානි නාමානි විභාසා සමස්‍යන්තෙ, සො සමාසො බහුබ්බීහිසඤ්ඤො ච හොති.

බහවො වීහයො යස්ස සො බහුබ්බීහි, බහුබ්බීහිසදිසත්තා අයම්පිසමාසො අන්වත්ථසඤ්ඤාවසෙන **බහුබ්බීහී**ති වුත්තො, අඤ්ඤපදත්ථප්පධානො හි බහුබ්බීහි.

දුවිධො චායං බහුබ්බීහි තග්ගුණසංවිඤ්ඤාණාතග්ගුණසංවිඤ්ඤාණවසෙන, තෙසු යත්ථ විසෙසනභූතො අත්ථො **අඤ්ඤපදත්ථ**ග්ගහණෙන ගය්හති, සො **තග්ගුණසංවිඤ්ඤාණො,** යථා – ලම්බකණ්ණමානයාති.

යත්ථ පන න ගය්හති, සො **අතග්ගුණසංවිඤ්ඤාණො,** යථා – බහුධනමානයාති.

ඉධ **බහුබ්බීහි**සද්දෙ විය විසෙසනස්ස පුබ්බනිපාතො, සෙසං පුබ්බසමං.

ආගතසමණො සඞ්ඝාරාමො. එත්ථ ච **ආගත**සද්දො, **සමණ**සද්දො ච අත්තනො අත්ථෙ අට්ඨත්වා දුතියාවිභත්යත්ථභූතෙ සඞ්ඝාරාමසඞ්ඛාතෙ අඤ්ඤපදත්ථෙ වත්තන්ති, තදත්ථජොතනත්ථමෙව තදනන්තරං ‘‘සඞ්ඝාරාමො’’ති පදන්තරං පයුජ්ජති, තතො සමාසෙනෙව කම්මත්ථස්ස අභිහිතත්තා පුන දුතියා න හොති. **ඉදං**සද්දස්ස ච අප්පයොගො, එවං සබ්බත්ථ. බහුබ්බීහි වායං අභිධෙය්‍යලිඞ්ගවචනො.

තථා ආගතසමණා සාවත්ථි, ආගතසමණං ජෙතවනං, පටිපන්නා අද්ධිකා යං පථං සොයං පටිපන්නද්ධිකො පථො , අභිරූළ්හා වාණිජා යං නාවං සා අභිරූළ්හවාණිජා නාවා. එවං කම්මත්ථෙ බහුබ්බීහි.

තතියත්ථෙ බහුබ්බීහි යථා – ජිතානි ඉන්ද්‍රියානි යෙන සමණෙන සොයං ජිතින්ද්‍රියො සමණො. එවං දිට්ඨධම්මො, පත්තධම්මො, කතකිච්චො, ජිතා මාරා අනෙනාති ජිතමාරො භගවා, පටිවිද්ධසබ්බධම්මො.

චතුත්ථියත්ථෙ බහුබ්බීහි යථා – දින්නො සුඞ්කො යස්ස රඤ්ඤො සොයං දින්නසුඞ්කො රාජා, උපනීතං භොජනං අස්ස සමණස්සාති උපනීතභොජනො සමණො, උපහටො බලි අස්සාති උපහටබලි යක්ඛො.

පඤ්චමියත්ථෙ බහුබ්බීහි යථා – නිග්ගතා ජනා අස්මා ගාමා සොයං නිග්ගතජනො ගාමො, නිග්ගතො අයො අස්මාති නිරයො, නිග්ගතා කිලෙසා එතස්මාති නික්කිලෙසො, අපෙතං විඤ්ඤාණං අස්මාති අපෙතවිඤ්ඤාණො මතකායො, අපගතං භයභෙරවං අස්මාති අපගතභයභෙරවො අරහා.

ඡට්ඨියත්ථෙ බහුබ්බීහි යථා – ඡින්නා හත්ථා යස්ස පුරිසස්ස සොයං ඡින්නහත්ථො පුරිසො. එවං පරිපුණ්ණසඞ්කප්පො, ඛීණාසවො, වීතො රාගො අස්සාති වීතරාගො, ද්වෙ පදානි අස්සාති ද්විපදො, ද්විහත්ථො පටො, තෙවිජ්ජො, චතුප්පදො, පඤ්ච චක්ඛූනි අස්සාති පඤ්චචක්ඛු භගවා, ඡළභිඤ්ඤො, රස්සත්තං, නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං, දසබලො, අනන්තඤාණො, තීණි දස පරිමාණමෙතෙසන්ති තිදසා දෙවා, සමාසන්තස්ස අත්තං, ඉධ **පරිමාණ**සද්දස්ස සන්නිධානතො **දස**සද්දො සඞ්ඛ්‍යානෙ වත්තතෙ, අයං පච්චයො එතෙසන්ති ඉදප්පච්චයා, කො පභවො අස්සාති කිංපභවො අයං කායො, විගතං මලමස්සාති විමලො, සුන්දරො ගන්ධො අස්සාති සුගන්ධං චන්දනං. එවං සුසීලො, සුමුඛො, කුච්ඡිතො ගන්ධො අස්සාති දුග්ගන්ධං කුණපං, දුට්ඨු මනො අස්සාති දුම්මනො. එවං දුස්සීලො, දුම්මුඛො, තපො එව ධනං අස්සාති තපොධනො, ඛන්තිසඞ්ඛාතං බලං අස්සාති ඛන්තිබලො, ඉන්දොති නාමං එතස්සාති ඉන්දනාමො.

ඡන්දජාතාදීසු විසෙසනවිසෙසිතබ්බානං යථිච්ඡිතත්තා උභයං පුබ්බං නිපතති, යථා – ඡන්දො ජාතො අස්සාති ඡන්දජාතො, ජාතො ඡන්දො අස්සාතිපි ජාතඡන්දො. එවං සඤ්ජාතපීතිසොමනස්සො, පීතිසොමනස්සසඤ්ජාතො, මාසජාතො, ජාතමාසො, ඡින්නහත්ථො, හත්ථච්ඡින්නො.

‘‘දීඝා ජඞ්ඝායස්සා’’ති විග්ගය්හ සමාසාදිම්හි කතෙ –

‘‘තුල්‍යාධිකරණෙ, පදෙ’’ති ච වත්තතෙ.

353. **ඉත්ථියං භාසිතපුමිත්ථී පුමාව වෙ**.

ඉත්ථියං වත්තමානෙ තුල්‍යාධිකරණෙ පදෙ පරෙ පුබ්බෙ භාසිතපුමා ඉත්ථිවාචකො සද්දො අත්ථි චෙ, සො පුමා ඉව දට්ඨබ්බොති පුබ්බපදෙ ඉත්ථිප්පච්චයාභාවො, බහුබ්බීහිවිසයොයං, උපරි ‘‘කම්මධාරයසඤ්ඤෙ ච’’ති වක්ඛමානත්තා.

354. **ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරානං දීඝරස්සාපච්චයෙසු ච**.

ක්වචි තද්ධිතසමාසනාමොපසග්ගාදීසු පදෙසු ආදිමජ්ඣුත්තරභූතානං සරානං ජිනවචනානුපරොධෙන දීඝරස්සා හොන්ති පච්චයෙසු, අපච්චයෙසු පරෙසු, අපරභූතෙසු ච.

තත්ථ

දීඝත්තං පාකටානුප- සාතාදො මධුවාදිසු;
රස්සත්තං අජ්ජවෙ ඉත්ථි- රූපාදො ච ක, තාදිසූති.

බහුබ්බීහිසමාසෙ සති පුල්ලිඞ්ගෙ උත්තරපදන්තස්ස රස්සත්තං. දීඝජඞ්ඝො පුරිසො, තථා පහූතා ජිව්හා අස්සාති පහූතජිව්හො භගවා. මහතී පඤ්ඤා අස්සාති මහාපඤ්ඤො. ‘‘මහතං මහා තුල්‍යාධිකරණෙ පදෙ’’ති **මහාදෙසො**.

ඉත්ථියමිති කිං? ඛමාධනො. **භාසිතපුමාති** කිං? සද්ධාධුරො, සද්ධාපකතිකො, පඤ්ඤාපකතිකො, පඤ්ඤාවිසුද්ධිකො, එත්ථ ච ‘‘ක්වචි සමාසන්තගතානමකාරන්තො’’ති **කප්පච්චයො**. **තුල්‍යාධිකරණෙ** ඉච්චෙව? සමණිභත්තිකො, කුමාරිභත්තිකො, කුමාරිභත්ති.

පුබ්බපදස්සෙවායං පුම්භාවාතිදෙසො, තෙන ඉධ න භවති. බහුදාසිකො පුරිසො. බහුකුමාරිකං කුලං.

‘‘ගාණ්ඩීවො ධනු අස්සා’’ති විග්ගය්හ සමාසාදිම්හි කතෙ –

355. ධනුම්හා ච.

තිපදමිදං. ක්වචිසමාසන්තගතා **ධනුසද්දා ආපච්චයො** හොති, **ච**සද්දෙන **ධම්මාදිතො ච**, ‘‘වමොදුදන්තාන’’න්ති වකාරො, ගාණ්ඩීවධන්වා. එවං පච්චක්ඛධම්මා.

ක්වචීති කිං? සහස්සථාමධනු, පච්චක්ඛධම්මො, විදිතධම්මො.

නානාදුමපතිතපුප්ඵවාසිතසානු ඉච්චත්‍ර – නානප්පකාරා දුමා නානාදුමා, නානාදුමෙහි පතිතානි නානාදුමපතිතානි, නානාදුමපතිතානි ච තානි පුප්ඵානි චාති නානාදුමපතිතපුප්ඵානි, තෙහි වාසිතා නානාදුමපතිතපුප්ඵවාසිතා, නානාදුමපතිතපුප්ඵවාසිතා සානු යස්ස පබ්බතස්ස සොයං නානාදුමපතිතපුප්ඵවාසිතසානු පබ්බතො. අයං පන කම්මධාරයතප්පුරිසගබ්භො තුල්‍යාධිකරණබහුබ්බීහි.

තථා බ්‍යාලම්බො අම්බුධරො බ්‍යාලම්බම්බුධරො, තස්ස බින්දූනි බ්‍යාලම්බම්බුධරබින්දූනි, තෙහි චුම්බිතො බ්‍යාලම්බම්බුධරබින්දුචුම්බිතො, තාදිසො කූටො යස්ස සොයං **බ්‍යාලම්බම්බුධරබින්දුචුම්බිතකූටො** ඉච්චාදි.

සත්තමියත්ථෙ බහුබ්බීහි යථා – සම්පන්නානි සස්සානි යස්මිං ජනපදෙ සොයං සම්පන්නසස්සො ජනපදො, සුලභො පිණ්ඩො ඉමස්මින්ති සුලභපිණ්ඩො දෙසො. ආකිණ්ණා මනුස්සා යස්සං රාජධානියං සා ආකිණ්ණමනුස්සා රාජධානී, බහවො තාපසා එතස්මින්ති බහුතාපසො අස්සමො, උපචිතං මංසලොහිතං අස්මින්ති උපචිතමංසලොහිතං සරීරං, බහවො සාමිනො අස්මින්ති බහුස්සාමිකං නගරං.

‘‘බහූ නදියො අස්මි’’න්ති අත්ථෙ සමාසාදිම්හි කතෙ –

සමාසන්තග්ගහණං, කප්පච්චයො ච වත්තතෙ.

356. නදිම්හා ච.

සමාසන්තගතා **නදිම්හා කප්පච්චයො** හොති, **ච**සද්දෙන තුඅන්තා ච. නිච්චත්ථං වචනං. **නදීති** චෙත්ථ ඉත්ථිවාචකානං ඊකාරූකාරානං පරසමඤ්ඤා, තතො ‘‘ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරාන’’න්තිආදිනා නදිසඤ්ඤස්ස **කප්පච්චයෙ** රස්සත්තං, බහුනදිකො ජනපදො. එවං බහුජම්බුකං වනං. බහුනාරිකොති ඡට්ඨීබහුබ්බීහිනා සිද්ධං. බහවො කත්තාරො අස්මිං, අස්සාති වා බහුකත්තුකො දෙසො. එවං බහුභත්තුකො.

භින්නාධිකරණො යථා – එකරත්තිං වාසො අස්සාති එකරත්තිවාසො, සමානෙන ජනෙන සද්ධිං වාසො අස්සාති සමානවාසො පුරිසො. උභතො බ්‍යඤ්ජනමස්ස අත්ථීති උභතොබ්‍යඤ්ජනකො, ඡත්තං පාණිම්හි අස්සාති ඡත්තපාණි පුරිසො. එවං දණ්ඩපාණි, සත්ථපාණි, වජිරපාණි, ඛග්ගහත්ථො, සත්ථහත්ථො, දානෙ අජ්ඣාසයො අස්සාති දානජ්ඣාසයො, දානාධිමුත්තිකො, බුද්ධභත්තිකො, සද්ධම්මගාරවො ඉච්චාදි.

තිපදො යථා – පරක්කමෙනාධිගතා සම්පදා යෙහි තෙ භවන්ති පරක්කමාධිගතසම්පදා මහාපුරිසා. එවං ධම්මාධිගතභොගා, ඔණීතො පත්තතො පාණි යෙන සොයං ඔණීතපත්තපාණි, සීහස්ස පුබ්බද්ධං විය කායො අස්සාති සීහපුබ්බද්ධකායො, මත්තා බහවො මාතඞ්ගා අස්මින්ති මත්තබහුමාතඞ්ගං වනං ඉච්චාදි.

නනිපාතපුබ්බපදො යථා – නත්ථි එතස්ස සමොති අසමො භගවා. ඉධ ‘‘අත්තං නස්ස තප්පුරිසෙ’’ති සුත්තෙ ‘‘අත්තං නස්සා’’ති යොගවිභාගෙන **නස්ස අත්තං**. එවං අප්පටිපුග්ගලො, අපුත්තකො, අහෙතුකො, ‘‘ක්වචි සමාසන්ත’’ඉච්චාදිනා **කප්පච්චයො**, නත්ථි සංවාසො එතෙසන්ති අසංවාසා, **න** විජ්ජතෙ වුට්ඨි එත්ථාති අවුට්ඨිකො ජනපදො, අභික්ඛුකො විහාරො, නත්ථි එතස්ස උත්තරොති අනුත්තරො, ‘‘සරෙ අන’’ති **අන,**

තප්පුරිසග්ගහණමුපලක්ඛණං, අථවා ''තෙසු වුද්ධී''තිආදිනා **නස්ස අන**. එවං නත්ථි අන්තො අස්සාති අනන්තං, න විජ්ජන්ති ආසවා එතෙසන්ති අනාසවා ඉච්චාදි.

පඨමායත්ථෙ සහපුබ්බපදො යථා – සහ හෙතුනා යො වත්තතෙති සහෙතුකො, සහෙතු වා, ''තෙසු වුද්ධී''තිආදිනා **සහසද්දස්ස සාදෙසො**, ''ක්වචි සමාසන්ත''ඉච්චාදිනා **කප්පච්චයො** ච, සහ පීතියා ඉමෙ වත්තන්තීති සප්පීතිකා. එවං සහ පච්චයෙහි වත්තන්තීති සප්පච්චයා, සකිලෙසො, සඋපාදානො, සපරිවාරො, සහ මූලෙන උද්ධතො සමූලුද්ධතො රුක්ඛො.

උපමානපුබ්බපදො පඨමායත්ථෙ තාව – උපමානොපමෙය්‍යාභාවප්පසිද්ධත්ථං **ඉවසද්දප්පයොගො**, කායබ්‍යාමානං සමප්පමාණතාය නිග්‍රොධො ඉව පරිමණ්ඩලො යො රාජකුමාරො සොයංනිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො රාජකුමාරො. ''වුත්තත්ථානමප්පයොගො''ති **ඉවසද්දස්ස** අප්පයොගො, සඞ්ඛො විය පණ්ඩරො අයන්ති සඞ්ඛපණ්ඩරො, කාකො විය සූරො අයන්ති කාකසූරො, චක්ඛු ඉව භූතො අයං පරමත්ථදස්සනතොති චක්ඛුභූතො භගවා. එවං අත්ථභූතො. ධම්මභූතො, බ්‍රහ්මභූතො, අන්ධො විය භූතො අයන්ති අන්ධභූතො බාලො. මුඤ්ජපබ්බජමිව භූතා අයන්ති මුඤ්ජපබ්බජභූතා කුදිට්ඨී. තන්තාකුලකමිව ජාතා අයන්ති තන්තාකුලකජාතා.

ඡට්ඨියත්ථෙ – සුවණ්ණවණ්ණො විය වණ්ණො යස්ස සොයං සුවණ්ණවණ්ණො භගවා. උත්තරපදලොපො, නාගස්ස විය අස්ස ගතීති නාගගති. එවං සීහගති, නාගවික්කමො, සීහවික්කමො, සීහහනු, එණිස්ස විය අස්ස ජඞ්ඝාති එණිජඞ්ඝො, සීහස්ස පුබ්බද්ධං විය අස්ස කායොති සීහපුබ්බද්ධකායො, බ්‍රහ්මුනො විය අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතො සරො අස්සාති බ්‍රහ්මස්සරො.

වාසද්දත්ථෙ සඞ්ඛ්‍යොභයපදො යථා – ද්වෙ වා තයො වා පත්තා ද්විත්තිපත්තා, ''ද්වෙකට්ඨානමාකාරො වා''ති **ද්විසද්දන්තස්ස ආත්තං**, රස්සත්තං, ද්විහං වා තිහං වා ද්විහතිහං, ඡ වා පඤ්ච වා වාචා ඡප්පඤ්චවාචා. එවං සත්තට්ඨමාසා, එකයොජනද්වියොජනානි.

දිසන්තරාළත්ථො යථා – පුබ්බස්සා ච දක්ඛිණස්සා ච දිසාය යදන්තරාළං සායං පුබ්බදක්ඛිණා විදිසා. එත්ථ තුල්‍යාධිකරණපදපරත්තාභාවා න පුම්භාවාතිදෙසො, ''ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරාන''න්තිආදිනා දිසන්තරාළත්ථෙ පුබ්බපදස්ස රස්සත්තං. එවං පුබ්බුත්තරා, අපරදක්ඛිණා, පච්ඡිමුත්තරා. යදා පන දක්ඛිණා ච සා පුබ්බා චාති කම්මධාරයසමාසො හොති, තදා පුම්භාවාතිදෙසො උත්තරපදත්ථප්පධානත්තා, සබ්බනාමිකවිධානම්පි නිච්චං භවතියෙව, යථා – දක්ඛිණපුබ්බස්සා, දක්ඛිණපුබ්බස්සමිති.

බ්‍යතිහාරලක්ඛණො යථා – කෙසෙසු ච කෙසෙසු ච ගහෙත්වා ඉදං යුද්ධං පවත්තතීති කෙසාකෙසි, දණ්ඩෙහි ච දණ්ඩෙහි ච පහරිත්වා ඉදං යුද්ධං පවත්තතීති දණ්ඩාදණ්ඩි, ''ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරාන''න්තිආදිනා මජ්ඣෙදීඝො, ''තෙසු වුද්ධී''තිආදිනා අන්තස්සිකාරො.

පඨමාවිභත්‍යත්ථබහුබ්බීහි.

බහුබ්බීහිසමාසො නිට්ඨිතො.

ද්වන්දසමාස

අථ ද්වන්දසමාසො වුච්චතෙ.

සො ච දුවිධො ඉතරීතරයොග සමාහාරත්ථභෙදෙන.

තත්ථ **ඉතරීතරයොගෙ** තාව – ''සාරිපුත්තමොග්ගල්ලාන''ඉතීධ උභයත්ථාපි පඨමෙකවචනං, සමුච්චයජොතනත්ථං චසද්දප්පයොගො ච.

''සාරිපුත්තො ච මොග්ගල්ලානො චා''ති විග්ගහෙ –

357. නාමානං සමුච්චයො ද්වන්දො.

නානානාමානමෙව එකවිභත්තිකානං යුත්තත්ථානං යො සමුච්චයො, සො විභාසා සමාසො භවති, ද්වන්දසඤ්ඤො ච.

එත්ථ ච **සමුච්චයො** නාම සම්පිණ්ඩනං, සො පන අත්ථවසෙන කෙවලසමුච්චයො අන්වාචයො ඉතරීතරයොගො සමාහාරො චාති චතුබ්බිධො.

තත්ථ කෙවලසමුච්චයෙ, අන්වාචයෙ ච සමාසො න භවති, ක්‍රියාසාපෙක්ඛතාය නාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අයුත්තත්ථභාවතො, යථා – චීවරං පිණ්ඩපාතඤ්ච පච්චයං සයනාසනං අදාසි, දානඤ්ච දෙහි, සීලඤ්ච රක්ඛාහි. ඉතරීතරයොගෙ, සමාහාරෙ ච සමාසො භවති, තත්ථ නාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤං යුත්තත්ථභාවතො.

ද්වෙ ද්වෙ පදානි ද්වන්දා, ද්වන්දට්ඨා වා ද්වන්දා, ද්වන්දසදිසත්තා අයං සමාසොපි අන්වත්ථසඤ්ඤාය **ද්වන්දො**ති වුච්චති, උභයපදත්ථප්පධානො හි ද්වන්දො.

නනු ච උභයපදත්ථප්පධානත්තෙ සති ද්වන්දෙ කථමෙකත්ථීභාවො සියාති? වුච්චතෙ – සදිසාදිඅත්ථෙපි සද්දප්පවත්තිසම්භවෙනද්වින්නං පදානං එකක්ඛණෙයෙව අත්ථද්වයදීපකත්තා න විරොධො, තඤ්ච ද්වන්දවිසයමෙව, තෙසමත්ථද්වයදීපකත්තා. යථා හි **භූ**සද්දො අනුභවඅභිභවාදිකෙ අත්ථෙ **අන්වභි**ආදිඋපසග්ගසහිතොව දීපෙති, න කෙවලො, එවං ‘‘ගවස්සක’’න්තිආදීසු ගවාදීනං **අස්සා**දිසද්දන්තරසහිතානමෙව අත්ථද්වයදීපනං, න කෙවලානන්ති තඤ්ච ද්වන්දවිසයමෙව, න සබ්බත්ථාති දට්ඨබ්බං. අථ වා ද්වින්නම්පි යථාවුත්තසමුච්චයදීපකත්තා අත්ථී ද්වන්දෙපෙකත්ථීතාති න කොචි විරොධො, තතො සමාසසඤ්ඤාවිභත්තිලොපාදි වුත්තනයමෙව, සමාසෙනෙව චත්ථස්ස වුත්තත්තා ‘‘වුත්තත්ථානමප්පයොගො’’ති **ච**සද්දස්ස අප්පයොගො.

ඉධ ද්වන්දෙ අච්චිතතරං පුබ්බං නිපතති, පරස්සෙව ලිඞ්ගඤ්ච. ඉතරීතරයොගස්ස අවයවප්පධානත්තා සබ්බත්ථ බහුවචනමෙව.

සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා, සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ, සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙහි ඉච්චාදි, සමණො ච බ්‍රාහ්මණො ච සමණබ්‍රාහ්මණා. එවං බ්‍රාහ්මණගහපතිකා, ඛත්තියබ්‍රාහ්මණා, දෙවමනුස්සා, චන්දිමසූරියා, මාතා ච පිතා ච මාතාපිතරො, ‘‘තෙසු වුද්ධී’’තිආදිනා ද්වන්දෙ **මාතු**ආදිපුබ්බපදූකාරස්ස **ආ**කාරො. එවං පිතාපුත්තා.

‘‘ජායා ච පති චාති ජායාපති’’ ඉතීධ –

‘‘ක්වචී’’ති වත්තතෙ.

358. **ජායාය තුදං ජානි පතිම්හි**.

ජායාසද්දස්ස **තුදං ජානි**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති **පති**සද්දෙ පරෙ ක්වචි. තුදංපති, ජානිපති, ජයම්පතිකා. **එ**ත්ථ නිග්ගහීතාගමො, ‘‘ක්වචා’’දිනා රස්සත්තඤ්ච.

ක්වචි අප්පසරං පුබ්බං නිපතති, යථා – චන්දො ච සූරියො ච චන්දසූරියා, නිගමා ච ජනපදා ච නිගමජනපදා, සුරා ච අසුරා ච ගරුළා ච මනුජා ච භුජගා ච ගන්ධබ්බා ච සුරාසුරගරුළමනුජභුජගගන්ධබ්බා.

ක්වචි **ඉවණ්ණු**වණ්ණන්තානං පුබ්බනිපාතො, යථා – අග්ගි ච ධූමො ච අග්ගිධූමා. එවං ගතිබුද්ධිභුජපඨහරකරසයා, ධාතවො ච ලිඞ්ගානි ච ධාතුලිඞ්ගානි.

ක්වචි සරාදිඅකාරන්තානං පුබ්බනිපාතො, යථා – අත්ථො ච ධම්මො ච අත්ථධම්මා. එවං අත්ථසද්දා, සද්දත්ථා වා.

සමාහාරෙ පන – ‘‘චක්ඛු ච සොතඤ්චා’’ති අත්ථෙ ‘‘නාමානං සමුච්චයො ද්වන්දො’’ති ද්වන්දසමාසං කත්වා විභත්තිලොපාදිම්හි කතෙ –

‘‘නපුංසකලිඞ්ගං, එකත්තඤ්චා’’ති වත්තතෙ.

359. **තථා ද්වන්දෙ පාණි තූරිය යොග්ග සෙනඞ්ග ඛුද්දජන්තුක විවිධ විරුද්ධ විසභාගත්ථාදීනඤ්ච**.

යථා දිගුසමාසෙ, තථා සමාහාරද්වන්දසමාසෙපි පාණි තූරිය යොග්ග සෙනඞ්ගත්ථානං, ඛුද්දජන්තුකවිවිධ විරුද්ධවිසභාගත්ථඉච්චෙවමාදීනඤ්ච එකත්තං හොති, නපුංසකලිඞ්ගත්තඤ්ච.

පාණිනො ච තූරියානි ච යොග්ගානි ච සෙනා චාති පාණිතූරිය යොග්ගසෙනා, තාසමඞ්ගානි **පාණිතූරියයොග්ගසෙනඞ්ගානි,** ද්වන්දතො පරත්තා **අඞ්ග**සද්දො පච්චෙකමභිසම්බජ්ඣතෙ. ඛුද්දා ච තෙ ජන්තුකා චෙති **ඛුද්දජන්තුකා,** විවිධෙනාකාරෙන විරුද්ධා **විවිධවිරුද්ධා,** නිච්චවිරොධිනො. සමානො භාගො යෙසං තෙ සභාගා, ‘‘තෙසු වුද්ධී’’තිආදිනා **සමානස්ස ස**ආදෙසො, විවිධා ච තෙ ලක්ඛණතො සභාගා ච කිච්චතොති **විසභාගා.** පාණිතූරියයොග්ගසෙනඞ්ගානි ච ඛුද්දජන්තුකා ච විවිධවිරුද්ධා ච විසභාගා චාති ද්වන්දො, ඉධ බහුත්තා

පුබ්බනිපාතස්ස අනියමො, තෙ අත්ථා යෙසං තෙ පාණිතුරියයොග්ගසෙනඞ්ගඛුද්දජන්තුකවිවිධවිරුද්ධවිසභාගත්ථා, තෙ ආදයො යෙසං තෙ තදාදයො.

ආදිග්ගහණෙන අඤ්ඤොඤ්ඤලිඞ්ගවිසෙසිත සඞ්ඛ්‍යාපරිමාණත්ථ පචනචණ්ඩාලත්ථ දිසත්ථාදීනඤ්ච ද්වන්දෙ එකත්තං, නපුංසකලිඞ්ගත්තඤ්ච, ඉති පාණ්‍යඞ්ගත්ථභාවතො චක්ඛුසොතසද්දානං ඉමිනා එකත්තං, නපුංසකලිඞ්ගත්තඤ්ච කත්වා සමාසත්තා නාමබ්‍යපදෙසෙ කතෙ **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති** අමාදෙසාදි.

චක්ඛුසොතං, හෙ චක්ඛුසොත, චක්ඛුසොතං, චක්ඛුසොතෙන. එවං සබ්බත්ථෙකවචනමෙව. මුඛඤ්ච නාසිකා ච මුඛනාසිකං, ''සරො රස්සො නපුංසකෙ''ති අන්තස්ස රස්සත්තං, හනු ච ගීවා ච හනුගීවං. එවං කණ්ණනාසං, පාණිපාදං, ඡවිමංසලොහිතං. හත්ථපාදා මංසලොහිතානීතිආදීනං පන ඉතරීතරයොගෙන සිද්ධං. එවං **පාණ්‍යඞ්ගත්ථෙ**.

තුරියඞ්ගත්ථෙ ගීතඤ්ච වාදිතඤ්ච ගීතවාදිතං, සම්මඤ්ච තාළඤ්ච සම්මතාළං, **සම්මන්ති** කංසතාළං. **තාළන්ති** හත්ථතාළං. සඞ්ඛො ච පණවො ච ඩිණ්ඩිමො ච, සඞ්ඛා ච පණවා ච ඩංණ්ඩිමා චාති වා සඞ්ඛපණවඩිණ්ඩිමං, පණවාදයො ද්වෙපි භෙරිවිසෙසො.

යොග්ගඞ්ගත්ථෙ යථා – ඵාලො ච පාචනඤ්ච ඵාලපාචනං, යුගඤ්ච නඞ්ගලඤ්ච යුගනඞ්ගලං.

සෙනඞ්ගත්ථෙ හත්ථිනො ච අස්සා ච හත්ථිඅස්සං, රථා ච පත්තිකා ච රථපත්තිකං, අසි ච චම්මඤ්ච අසිචම්මං, **චම්මන්ති** සරවාරණඵලකං. ධනු ච කලාපො ච ධනුකලාපං, **කලාපොති** තූණීරං.

ඛුද්දජන්තුකත්ථෙ ඩංසා ච මකසා ච ඩංසමකසං. එවං කුන්ථකිපිල්ලිකං, කීටපටඞ්ගං, කීටසරීසපං. තත්ථ **කුන්ථා** සුඛුමකිපිල්ලිකා, **කීටා** කපාලපිට්ඨිකපාණා.

විවිධවිරුද්ධත්ථෙ අහි ච නකුලො ච, අහී ච නකුලා චාති වා අහිනකුලං. එවං බිළාරමූසිකං, අන්තස්ස රස්සත්තං, කාකොලූකං, සප්පමණ්ඩූකං, ගරුළසප්පං.

විසභාගත්ථෙ සීලඤ්ච පඤ්ඤාණඤ්ච සීලපඤ්ඤාණං, සමථො ච විපස්සනා ච සමථවිපස්සනං. එවං නාමරූපං, හිරොත්තප්පං. සතිසම්පජඤ්ඤං, ලොභමොහං, දොසමොහං, අහිරිකානොත්තප්පං, ථිනමිද්ධං, උද්ධච්චකුක්කුච්චමිච්චාදි. ''අංමො නිග්ගහීතං ඣලපෙහී''ති එත්ථ ''අංමො''ති නිද්දෙසදස්සනතො කත්ථචි නපුංසකලිඞ්ගත්තං න හොතීති දට්ඨබ්බං, තෙන ආදිපච්චපරිවාරො ඡන්දපාරිසුද්ධි පටිසන්ධිප්පවත්තියන්තිආදි සිජ්ඣති.

අඤ්ඤොඤ්ඤලිඞ්ගවිසෙසිතානං ද්වන්දෙ දාසී ච දාසො ච දාසිදාසං, ''ක්වචාදී''තිආදිනා මජ්ඣෙ රස්සත්තං. එවං ඉත්ථිපුමං, පත්තචීවරං, සාඛාපලාසමිච්චාදි.

සඞ්ඛ්‍යාපරිමාණත්ථානං ද්වන්දෙ එකකඤ්ච දුකඤ්ච එකකදුකං, සඞ්ඛ්‍යාද්වන්දෙ අප්පසඞ්ඛ්‍යා පුබ්බං නිපතති. එවං දුකතිකං, තිකචතුක්කං, චතුක්කපඤ්චකං, දීඝො ච මජ්ඣිමො ච දීඝමජ්ඣිමං.

පචනචණ්ඩාලත්ථානං ද්වන්දෙ ඔරබ්භිකා ච සූකරිකා ච ඔරබ්භිකසූකරිකං. එවං සාකුණිකමාගවිකං, සපාකො ච චණ්ඩාලො ච සපාකචණ්ඩාලං, පුක්කුසඡවඩාහකං, වෙනරථකාරං. තත්ථ **වෙනා** තච්ඡකා, **රථකාරා** චම්මකාරා.

දිසත්ථානං ද්වන්දෙ පුබ්බා ච අපරා චාති අත්ථෙ ද්වන්දසමාසං, විභත්තිලොපඤ්ච කත්වා ඉධාදිග්ගහණෙන එකත්තෙ, නපුංසකලිඞ්ගත්තෙ ච කතෙ ''සරො රස්සො නපුංසකෙ''ති රස්සත්තං, පුබ්බාපරං , හෙ පුබ්බාපර, පුබ්බාපරං, පුබ්බාපරෙන, පුබ්බාපරස්ස ඉච්චාදි. එවං පුරත්ථිමපච්ඡිමං, දක්ඛිණුත්තරං, අධරුත්තරං.

''නපුංසකලිඞ්ගං, එකත්තං, ද්වන්දෙ''ති ච වත්තතෙ.

360. විභාසා රුක්ඛ තිණ පසු ධන ධඤ්ඤ ජනපදාදීනඤ්ච.

රුක්ඛ තිණ පසු ධන ධඤ්ඤ ජනපදාදීනමෙකත්තං, නපුංසකලිඞ්ගත්තඤ්ච විභාසා හොති ද්වන්දෙ සමාසෙ. **එකත්තාභාවෙ** බහුවචනං, පරස්සෙව ලිඞ්ගඤ්ච.

තත්ථ **රුක්ඛානං ද්වන්දෙ** අස්සත්ථා ච කපිත්ථා චාති අත්ථෙ සමාහාරෙ ද්වන්දසමාසාදිම්හි කතෙ ඉමිනා විකප්පෙනෙකත්තං, නපුංසකලිඞ්ගත්තඤ්ච. අස්සත්ථකපිත්ථං, අස්සත්ථකපිත්ථා වා. එවං අම්බපනසං, අම්බපනසා වා, ඛදිරපලාසං, ඛදිරපලාසා වා, ධවස්සකණ්ණකං, ධවස්සකණ්ණකා වා.

තිණානං ද්වන්දෙ උසීරානි ච බීරණානි ච උසීරබීරණං, උසීරබීරණානි වා. එවං මුඤ්ජපබ්බජං, මුඤ්ජපබ්බජා වා, කාසකුසං, කාසකුසා වා.

පසූනං ද්වන්දෙ අජා ච එළකා ච අජෙළකං, අජෙළකා වා, හත්ථී ච ගාවො ච අස්සා ච වළවා ච හත්ථිගවස්සවළවං, හත්ථිගවස්සවළවා වා, ''ක්වචා''තිආදිනා රස්සත්තං, ''ඔසරෙ වා''ති අවාදෙසො ච, ගොමහිංසං, ගොමහිංසා වා, එණෙය්‍යවරාහං, එණෙය්‍යවරාහා වා, සීහබ්‍යග්ඝතරච්ඡං, සීහබ්‍යග්ඝතරච්ඡා වා.

ධනානං ද්වන්දෙ හිරඤ්ඤඤ්ච සුවණ්ණඤ්ච හිරඤ්ඤසුවණ්ණං, හිරඤ්ඤසුවණ්ණානි වා. එවං ජාතරූපරජතං, ජාතරූපරජතානි වා, මණිමුත්තසඞ්ඛවෙළුරියං, මණිමුත්තසඞ්ඛවෙළුරියා වා.

ධඤ්ඤානං ද්වන්දෙ සාලී ච යවා ච සාලියවං, සාලියවා වා. එවං තිලමුග්ගමාසං, තිලමුග්ගමාසා වා.

ජනපදානං ද්වන්දෙ කාසී ච කොසලා ච කාසිකොසලං, කාසිකොසලා වා, වජ්ජී ච මල්ලා ච වජ්ජිමල්ලං, වජ්ජිමල්ලා වා, අඞ්ගා ච මගධා ච අඞ්ගමගධං, අඞ්ගමගධා වා.

ආදිග්ගහණෙන අඤ්ඤොඤ්ඤප්පටිපක්ඛධම්මානං, සකුණත්ථානඤ්ච ද්වන්දෙ විභාසා එකත්තං හොති, නපුංසකලිඞ්ගත්තඤ්ච. කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච කුසලාකුසලං, කුසලාකුසලා වා, එවං සාවජ්ජානවජ්ජං, සාවජ්ජානවජ්ජා වා, හීනප්පණීතං, හීනප්පණීතා වා, කණ්හසුක්කං, කණ්හසුක්කා වා, සුඛදුක්ඛං, සුඛදුක්ඛානි වා, පටිඝානුනයං, පටිඝානුනයා වා, ඡායාතපං, ඡායාතපා වා, ආලොකන්ධකාරං, ආලොකන්ධකාරා වා, රත්ති ච දිවා ච රත්තින්දිවං, රත්තින්දිවා වා, අහඤ්ච රත්ති ච අහොරත්තං, අහොරත්තා වා, ''ක්වචි සමාසන්ත''ඉච්චාදිනා ආකාරිකාරානමත්තං.

සකුණානං ද්වන්දෙ හංසා ච බකා ච හංසබකං, හංසබකා වා. එවං කාරණ්ඩවචක්කවාකං, කාරණ්ඩවචක්කවාකා වා, මයූරකොඤ්චං, මයූරකොඤ්චා වා, සුකසාලිකං, සුකසාලිකා වා.

සමාහාරද්වන්දො.

යෙභුය්‍යෙන චෙත්ථ –

අච්චිතප්පසරං පුබ්බං, ඉවණ්ණුවණ්ණකං ක්වචි;
ද්වන්දෙ සරාද්‍යාකාරන්තං, බහුස්වනියමො භවෙ.

ද්වන්දසමාසො නිට්ඨිතො.

පුබ්බුත්තරුභයඤ්ඤත්ථ-ප්පධානත්තා චතුබ්බිධො;
සමාසොයං දිගු කම්ම-ධාරයෙහි ච ඡබ්බිධො.

දුවිධො අබ්‍යයීභාවො, නවධා කම්මධාරයො;
දිගු දුධා තප්පුරිසො, අට්ඨධා නවධා භවෙ;
බහුබ්බීහි ද්විධා ද්වන්දො, සමාසො චතුරට්ඨධාති.

ඉති පදරූපසිද්ධියං සමාසකණ්ඩො

චතුත්ථො.

5. තද්ධිතකණ්ඩ

අපච්චතද්ධිත

අථ නාමතො එව විභත්‍යන්තා අපච්චාදිඅත්ථවිසෙසෙ තද්ධිතුප්පත්තීති නාමතො පරං තද්ධිතවිධානමාරභීයතෙ.

තත්ථ තස්මා තිවිධලිඞ්ගතො පරං හුත්වා හිතා සහිතාති **තද්ධිතා, ණා**දිපච්චයානමෙතං අධිවචනං, තෙසං වා නාමිකානං හිතා උපකාරා තද්ධිතාති අන්වත්ථභූතපරසමඤ්ඤාවසෙනාපි **ණා**දිප්පච්චයාව තද්ධිතා නාම.

‘‘වසිට්ඨස්ස අපච්ච’’න්ති විග්ගහෙ –

‘‘ලිඞ්ගඤ්ච නිපච්චතෙ’’ති ඉතො **ලිඞ්ග**ග්ගහණමනුවත්තතෙ.

361. **වා ණ’පච්චෙ**.

ඡට්ඨීයන්තතො ලිඞ්ගම්හා **ණ**ප්පච්චයො හොති විකප්පෙන ‘‘තස්ස අපච්ච’’මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ.

සො ච –

362. **ධාතුලිඞ්ගෙහි පරා පච්චයා**.

ධාතුහි, ලිඞ්ගෙහි ච පච්චයා පරාව හොන්තීති පරිභාසතො අපච්චත්ථසම්බන්ධිලිඞ්ගතො ඡට්ඨීයන්තායෙව පරො හොති. පටිච්ච එතස්මා අත්ථො එතීති **පච්චයො,** පතීයන්ති අනෙන අත්ථාති වා පච්චයො, ‘‘වුත්තත්ථානමප්පයොගො’’ති **අපච්ච**සද්දස්ස අප්පයොගො, ‘‘තෙසං විභත්තියො ලොපා ච’’ති විභත්තිලොපො ච.

363. **තෙසං ණො ලොපං**.

තෙසං තද්ධිතප්පච්චයානං **ණා**නුබන්ධානං **ණ**කාරො ලොපමාපජ්ජතෙ.

364. **වුද්ධාදිසරස්ස වාසංයොගන්තස්ස සණෙ ච**.

ආදිසරස්ස වා ආදිබ්‍යඤ්ජනස්ස වා අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි හොති ස**ණ**කාරප්පච්චයෙ පරෙ. සංයොගො අන්තො අස්සාති සංයොගන්තො, තදඤ්ඤො **අසංයොගන්තො**. අථ වා වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, තදා ච පකතිභූතෙ ලිඞ්ගෙ සරානමාදිසරස්ස අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි හොති ස**ණ**කාරෙ තද්ධිතප්පච්චයෙ පරෙති අත්ථො.

තෙන –

වාසිට්ඨාදීසු නිච්චායං, අනිච්චොළුම්පිකාදිසු;
න වුද්ධි නීලපීතාදො, වවත්ථිතවිභාසතො.

චසද්දග්ගහණමවධාරණත්ථං.

තස්සා වුද්ධියා අනියමප්පසඞ්ගෙ නියමත්ථං පරිභාසමාහ.

365. **අයුවණ්ණානඤ්චායො වුද්ධී**.

තෙසං අකාර**ඉවණ්ණු**වණ්ණානමෙව යථාක්කමං **ආ එඔ**ඉච්චෙතෙ වුද්ධියො හොන්ති. **ච**සද්දග්ගහණමවුද්ධිසම්පිණ්ඩනත්ථං, අවධාරණත්ථං වා. ඉ ච උ ච යු, යු එව වණ්ණා යුවණ්ණා, අ ච යුවණ්ණා ච **අයුවණ්ණා**. ආ ච එ ච ඔ ච **ආයො**. පුන **වුද්ධි**ග්ගහණං ‘‘නෙගමජානපදා’’තිආදීසු උත්තරපදවුද්ධිභාවත්ථං, එත්ථ ච ‘‘අයුවණ්ණාන’’න්ති යානනියමවචනං ආයොනං වුද්ධිභාවප්පසඞ්ගනිවත්තනත්ථං.

යථා හි කතවුද්ධීනං, පුන වුද්ධි න හොතිහ;
තථා සභාවවුද්ධීනං, ආයොනං පුන වුද්ධි න.

තතො අකාරස්ස ආකාරො වුද්ධි, ‘‘සරලොපොමාදෙසප්පච්චයාදිම්හි සරලොපෙ තු පකතී’’ති සරලොපපකතිභාවා, ‘‘නයෙ පරං යුත්තෙ’’ති පරනයනං කත්වා තද්ධිතත්තා ‘‘තද්ධිතසමාස’’ඉච්චාදිනා නාමබ්‍යපදෙසෙ කතෙ පුරෙ විය **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**.

වාසිට්ඨො, වසිට්ඨස්ස පුත්තො වා, වාසිට්ඨා ඉච්චාදි **පුරිසසද්දසමං**. තස්ස නත්තුපනත්තාදයොපි තදුපචාරතො වාසිට්ඨායෙව. එවං සබ්බත්ථ ගොත්තතද්ධිතෙ පඨමප්පකතිතොයෙව පච්චයො හොති.

ඉත්ථියං ණප්පච්චයන්තත්තා ‘‘ණව ණික ණෙය්‍ය ණ න්තුහී’’ති **වාසිට්ඨ**සද්දතො ඊපච්චයො. සරලොපාදිං කත්වා ඉත්ථිප්පච්චයන්තත්තා ‘‘තද්ධිතසමාස’’ඉච්චාදිසුත්තෙ **ච**ග්ගහණෙන නාමබ්‍යපදෙසෙ කතෙ **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**, වාසිට්ඨී කඤ්ඤා, වාසිට්ඨී, වාසිට්ඨියො ඉච්චාදි **ඉත්ථිසද්දසමං**.

නපුංසකෙ වාසිට්ඨං අපච්චං, වාසිට්ඨානි අපච්චානි ඉච්චාදි **චිත්ත**සද්දසමං. එවං උපරිපි තද්ධිතන්තස්ස තිලිඞ්ගතා වෙදිතබ්බා.

භාරද්වාජස්ස පුත්තො භාරද්වාජො, වෙසාමිත්තස්ස පුත්තො වෙසාමිත්තො, ගොතමස්ස පුත්තො ගොතමො. එත්ථ ච අයුවණ්ණත්තාභාවා **ආකාරාදීනං** න වුද්ධි හොති. වසුදෙවස්ස අපච්චං වාසුදෙවො, බලදෙවො. ‘‘චිත්තකො’’තිආදීසු පන සංයොගන්තත්තා වුද්ධි න භවති.

‘‘වච්ඡස්ස අපච්ච’’න්ති විග්ගහෙ **ණ**ම්හි සම්පත්තෙ ‘‘වා ණ’පච්චෙ’’ති ඉතො **වා**ති තද්ධිතවිධානෙ සබ්බත්ථ වත්තතෙ, තෙන සබ්බත්ථ වාක්‍යවුත්තියො භවන්ති. ‘‘අපච්චෙ’’ති පදං යාව **සංසට්ඨ**ග්ගහණාව වත්තතෙ.

366. **ණායන ණාන වච්ඡාදිතො**.

වච්ඡ කච්චඉච්චෙවමාදිතො ඡට්ඨියන්තතො ගොත්තගණතො **ණායන ණාන**ඉච්චතෙ පච්චයා හොන්ති වා ‘‘තස්සාපච්ච’’මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. සබ්බත්ථ **ණ**කාරානුබන්ධො වුද්ධත්ථො, සෙසං පුබ්බසමං, සංයොගන්තත්තා වුද්ධිඅභාවොව විසෙසො.

වච්ඡායනො වච්ඡානො වච්ඡස්ස පුත්තො වා. එවං කච්චස්ස පුත්තො කච්චායනො කච්චානො, මොග්ගල්ලස්ස පුත්තො මොග්ගල්ලායනො මොග්ගල්ලානො. එවං අග්ගිවෙස්සායනො අග්ගිවෙස්සානො, කණ්හායනො කණ්හානො, සාකටායනො සාකටානො, මුඤ්ජායනො මුඤ්ජානො, කුඤ්ජායනො කුඤ්ජානො ඉච්චාදි. ආකතිගණො’යං.

‘‘කත්තිකාය අපච්ච’’න්ති විග්ගහෙ –

367. **ණෙය්‍යො කත්තිකාදීහි**.

ආදිසද්දොයං පකාරෙ වත්තතෙ. **කත්තිකා විනතාරොහිණී**ඉච්චෙවමාදීහි ඉත්ථියං වත්තමානෙහි ලිඞ්ගෙහි **ණෙය්‍ය**ප්පච්චයො හොති වා ‘‘තස්සාපච්ච’’මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ.

විභත්තිලොපෙ ‘‘පකති චස්ස සරන්තස්සා’’ති පකතිභාවො. කත්තිකෙය්‍යො, කත්තිකාය පුත්තො වා. එවං විනතාය අපච්චං වෙනතෙය්‍යො, **ඉකාරස්සෙ**කාරො වුද්ධි, රොහිණියා පුත්තො රොහිණෙය්‍යො, ගඞ්ගාය අපච්චං ගඞ්ගෙය්‍යො, භගිනියා පුත්තො භාගිනෙය්‍යො, නදියාපුත්තො නාදෙය්‍යො. එවං අන්තෙය්‍යො, ආහෙය්‍යො, කාමෙය්‍යො. සුචියා අපච්චං සොචෙය්‍යො, එත්ථ **උකාරස්සො**කාරො වුද්ධි, බාලාය අපච්චං බාලෙය්‍යො ඉච්චාදි.

‘‘දක්ඛස්සාපච්ච’’න්ති විග්ගහෙ ණම්හි සම්පත්තෙ –

368. **අතො ණි වා**.

අකාරන්තතො ලිඞ්ගම්හා **ණි**පච්චයො හොති වා ‘‘තස්සාපච්ච’’මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. දක්ඛි, දක්ඛී, දක්ඛයො, දොණස්ස අපච්චං දොණි. එවං වාසවි, සක්‍යපුත්ති, නාටපුත්ති, දාසපුත්ති, දාසරථි. වාරුණි, කණ්ඩි, බාලදෙවි, පාවකි, ජිනදත්තස්ස අපච්චං ජෙනදත්ති, සුද්ධොදනි, අනුරුද්ධි ඉච්චාදි.

පුන **වා**ග්ගහණෙන අපච්චත්ථෙ **ණික**ප්පච්චයො, **අදිති**ආදිතො **ණ්‍ය**ප්පච්චයො ච. යථා – සක්‍යපුත්තස්ස පුත්තො සක්‍යපුත්තිකො, ‘‘තෙසු වුද්ධී’’තිආදිනා **ක**කාරස්ස **ය**කාරො, සක්‍යපුත්තියො. එවං නාටපුත්තිකො, ජෙනදත්තිකො, විමාතුයා පුත්තො වෙමාතිකො.

‘‘අදිතියා පුත්තො’’ති අත්ථෙ ණ්‍යප්පච්චයො, වුද්ධි ච.

369. **අවණ්ණො යෙ ලොපඤ්ච**.

අවණ්ණො තද්ධිතභූතෙ **යප්පච්චයෙ** පරෙ ලොපමාපජ්ජතෙ. **ච**සද්දෙන ඉවණ්ණොපීති **ඉ**කාරලොපො, ‘‘යවතං තලනදකාරානං බ්‍යඤ්ජනානි ච ල ඤ ජකාරත්ත’’න්ති **ත්‍ය**කාරසංයොගස්ස **ච**කාරො, ‘‘පරද්වෙභාවො ඨානෙ’’ති ද්විත්තං, ආදිච්චො. එවං දිතියා පුත්තො දෙච්චො.

‘‘කුණ්ඩනියා පුත්තො’’ති අත්ථෙ **ණ්‍ය**ප්පච්චයෙ කතෙ –

‘‘ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරෙසූ’’ති වත්තතෙ.

370. **තෙසු වුද්ධිලොපාගමවිකාරවිපරීතාදෙසා ච**.

තෙසු ආදිමජ්ඣුත්තරෙසු අවිහිතලක්ඛණෙසු ජිනවචනානුපරොධෙන ක්වචි වුද්ධි ලොප ආගම විකාර විපරීතආදෙසා හොන්තීති සංයොගන්තත්තෙපි ආදිවුද්ධි, **ඉ**කාරලොපෙ **න්‍යස්සඤ්ඤා**දෙසො, කොණ්ඩඤ්ඤො, කුරුනො පුත්තො කොරබ්‍යො, එත්ථාපි තෙනෙව **උ**කාරස්ස **අවා**දෙසො, භාතුනො පුත්තො භාතබ්‍යො.

‘‘උපගුස්ස අපච්ච’’න්ති විග්ගහෙ –

371. **ණවොපග්වාදීහි**.

උපගු මනුඉච්චෙවමාදීහි උකාරන්තෙහි ගොත්තගණෙහි **ණව**ප්පච්චයො හොති වා ‘‘තස්සාපච්ච’’මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. **ආදි**සද්දස්ස වෙත්ථ පකාරවාචකත්තා උකාරන්තතොයෙවායං. ඔපගවො, ඔපගවී, ඔපගවං, මනුනො අපච්චං මානවො, ‘‘මානුසො’’ති **ණ**ප්පච්චයෙ, **සා**ගමෙ ච කතෙ රූපං, භග්ගුනො අපච්චං භග්ගවො, පණ්ඩුනො අපච්චං පණ්ඩවො, උපවින්දුස්ස අපච්චං ඔපවින්දවො ඉච්චාදි.

‘‘විධවාය අපච්ච’’න්ති අත්ථෙ –

372. **ණෙර විධවාදිතො**.

විධවාදිතො ණෙරප්පච්චයො හොති වා අපච්චත්ථෙ. විගතො ධවො පති එතිස්සාති විධවා, වෙධවෙරො, බන්ධුකියා අභිසාරිණියා පුත්තො බන්ධුකෙරො, සමණස්ස උපජ්ඣායස්ස පුත්තො පුත්තට්ඨානියත්තාති සාමණෙරො, නාළිකෙරො ඉච්චාදි.

අපච්චතද්ධිතං.

සංසට්ඨාදිඅනෙකත්ථතද්ධිත

‘‘තිලෙන සංසට්ඨ’’න්ති විග්ගහෙ –

373. **යෙන වා සංසට්ඨං තරති චරති වහති ණිකො**.

යෙන වා සංසට්ඨං, යෙන වා තරති, යෙන වා චරති, යෙන වා වහති, තතො තතියන්තතො ලිඞ්ගම්හා තෙසු සංසට්ඨාදීස්වත්ථෙසු **ණික**ප්පච්චයො හොති වා. තෙලිකං භොජනං, තිලෙන අභිසඞ්ඛතන්ති අත්ථො. තෙලිකී යාගු. ගුළෙන සංසට්ඨං ගොළිකං. එවං සාතිකං, දාධිකං, මාරිචිකං, ලොණිකං.

නාවාය තරතීති නාවිකො, උළුම්පෙන තරතීති ඔළුම්පිකො, වුද්ධිඅභාවපක්ඛෙ උළුම්පිකො. එවං කුල්ලිකො, ගොපුච්ඡිකො. සකටෙන චරතීති සාකටිකො. එවං පාදිකො, දණ්ඩිකො, ධම්මෙන චරති පවත්තතීති ධම්මිකො. සීසෙන වහතීති සීසිකො, **වා**ග්ගහණෙන **ඊ**කාරස්ස වුද්ධි න හොති. එවං අංසිකො, ඛන්ධිකො, හත්ථිකො, අඞ්ගුලිකො.

පුන **වා**ග්ගහණෙන අඤ්ඤත්ථෙසුපි **ණික**ප්පච්චයො, පරදාරං ගච්ඡතීති පාරදාරිකො, පථං ගච්ඡතීති පථිකො.

‘‘විනයමධීතෙ, අවෙච්චාධීතෙ’’ති වා විග්ගහෙ –

‘‘ණිකො’’ති වත්තතෙ.

374. **තමධීතෙ තෙනකතාදිසන්නිධානනියොගසිප්පභණ්ඩජීවිකත්ථෙසු ච.**

චතුප්පදමිදං. තමධීතෙති අත්ථෙ, තෙන කතාදීස්වත්ථෙසු ච තම්හි සන්නිධානො, තත්ථ නියුත්තො, තමස්ස සිප්පං, තමස්ස භණ්ඩං , තමස්ස ජීවිකා ඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු ච දුතියාදිවිභත්‍යන්තෙහි ලිඞ්ගෙහි **ණික**ප්පච්චයො හොති වා. වෙනයිකො. එවං සුත්තන්තිකො, ආභිධම්මිකො.

‘‘බ්‍යාකරණමධීතෙ’’ති අත්ථෙ **ණික**ප්පච්චයාදිම්හි කතෙ –

‘‘වුද්ධාදිසරස්ස වාසංයොගන්තස්ස සණෙ ච’’ති වත්තමානෙ –

375. **මායූනමාගමො ඨානෙ.**

ඉ උඉච්චෙතෙසං ආදිසරානං අසංයොගන්තානං මා වුද්ධි හොති සණෙ, තත්‍රෙව වුද්ධි ආගමො හොති ච ඨානෙති එකාරවුද්ධාගමො.

‘‘ඨානෙ’’ති වචනා චෙත්ථ, **යූ**නමාදෙසභූතතො;
යවෙහි පුබ්බෙව එඔ-වුද්ධියො හොන්ති ආගමා.

යකාරස්ස ද්විභාවො.

වෙය්‍යාකරණිකො, න්‍යායමධීතෙති නෙය්‍යායිකො. එවං තක්කිකො, වෙදිකො, නෙමිත්තිකො, කායෙන කතො පයොගො කායිකො, කායෙන කතං කම්මං කායිකං, වචසා කතං කම්මං වාචසිකං. එවං මානසිකං, එත්ථ ච ‘‘සසරෙ වාගමො’’ති සුත්තෙ වවත්ථිතවාසද්දෙන පච්චයෙ පරෙපි **සා**ගමො, ථෙරෙහි කතා සඞ්ගීති ථෙරිකා. එවං පඤ්චසතිකා, සත්තසතිකා, එත්ථ ‘‘ණවණිකා’’දිසුත්තෙ අනුවත්තිතවාග්ගහණෙන ඊපච්චයො න හොති.

සන්නිධානත්ථෙ සරීරෙ සන්නිධානා වෙදනා සාරීරිකා, සාරීරිකං දුක්ඛං. එවං මානසිකා, මානසිකං.

නියුත්තත්ථෙ ද්වාරෙ නියුත්තො දොවාරිකො, එත්ථ ‘‘මායූනමාගමො ඨානෙ’’ති **ව**කාරතො පුබ්බෙඔකාරාගමො. එවං භණ්ඩාගාරිකො, නාගරිකො, නවකම්මිකො, වනකම්මිකො, ආදිකම්මිකො, ඔදරිකො, රථිකො, පථිකො, උපායෙ නියුත්තො ඔපායිකො, චෙතසි නියුත්තා චෙතසිකා.

සිප්පත්ථෙ වීණාවාදනං වීණා, වීණා අස්ස සිප්පං වෙණිකො. එවං පාණවිකො, මොදිඞ්ගිකො, වංසිකො.

භණ්ඩත්ථෙ ගන්ධො අස්ස භණ්ඩන්ති ගන්ධිකො. එවං තෙලිකො, ගොළිකො, පූවිකො, පණ්ණිකො, තම්බූලිකො, ලොණිකො.

ජීවිකත්ථෙ උරබ්භං හන්ත්වා ජීවති, උරබ්භමස්ස ජීවිකාති වා ඔරබ්භිකො. එවං මාගවිකො, එත්ථ **ව**කාරාගමො. සූකරිකො, සාකුණිකො, මච්ඡිකො ඉච්චාදි.

‘‘තෙන කතාදී’’ති එත්ථ **ආදි**ග්ගහණෙන තෙන හතං, තෙන බද්ධං, තෙන කීතං, තෙන දිබ්බති, සො අස්ස ආවුධො, සො අස්ස ආබාධො, තත්ථ පසන්නො, තස්ස සන්තකං, තමස්ස පරිමාණං, තස්ස රාසි, තං අරහති, තමස්ස සීලං, තත්ථ ජාතො, තත්ථ වසති, තත්‍ර විදිතො, තදත්ථාය සංවත්තති, තතො ආගතො, තතො සම්භූතො, තදස්ස පයොජනන්ති එවමාදිඅත්ථෙ ච **ණික**ප්පච්චයො හොති. යථා – ජාලෙන හතො, හනතීති වා ජාලිකො. එවං බාළිසිකො, වාකරිකො, සුත්තෙන බද්ධො සුත්තිකො, වරත්තාය බද්ධො වාරත්තිකො නාගො.

වත්ථෙන කීතං භණ්ඩං වත්ථිකං. එවං කුම්භිකං, ඵාලිකං, සොවණ්ණිකං, සාතිකං. අක්ඛෙන දිබ්බතීති අක්ඛිකො. එවං සාලාකිකො, තින්දුකිකො, අම්බඵලිකො. චාපො අස්ස ආවුධොති චාපිකො. එවං තොමරිකො, මුග්ගරිකො, මොසලිකො.

වාතො අස්ස ආබාධොති වාතිකො. එවං සෙම්හිකො, පිත්තිකො.

බුද්ධෙ පසන්නො බුද්ධිකො. එවං ධම්මිකො, සඞ්ඝිකො. බුද්ධස්ස සන්තකො බුද්ධිකො. එවං ධම්මිකො, සඞ්ඝිකො විහාරො, සඞ්ඝිකා භූමි, සඞ්ඝිකං චීවරං, පුග්ගලිකං.

කුම්භො අස්ස පරිමාණන්ති කුම්භිකං. එවං ඛාරිකං, දොණිකං. කුම්භස්ස රාසි කුම්භිකො. කුම්භං අරහතීති කුම්භිකො. එවං දොණිකො, අඩ්ඪමාසිකො, කහාපණිකො, ආසීතිකා ගාථා, නාවුතිකා, සාතිකං, සාහස්සිකං.

සන්දිට්ඨමරහතීති සන්දිට්ඨිකො, ‘‘එහි පස්සා’’ති ඉමං විධිං අරහතීති එහිපස්සිකො.

සීලත්ථෙ පංසුකූලධාරණං පංසුකූලං, තං සීලමස්සාති පංසුකූලිකො. එවං තෙචීවරිකො, එකාසනෙ භොජනසීලො එකාසනිකො, රුක්ඛමූලෙ වසනසීලො රුක්ඛමූලිකො, තථා ආරඤ්ඤිකො, සොසානිකො.

ජාතත්ථෙ අපායෙ ජාතො ආපායිකො. එවං නෙරයිකො, සාමුද්දිකො මච්ඡො, වස්සෙසු ජාතො වස්සිකො, වස්සිකා, වස්සිකං පුප්ඵං, සාරදිකො, හෙමන්තිකො, වාසන්තිකො, චාතුද්දසිකො, රාජගහෙ ජාතො, රාජගහෙ වසතීති වා රාජගහිකො ජනො, මගධෙසු ජාතො, වසතීති වා මාගධිකො, මාගධිකා, මාගධිකං, සාවත්ථියං ජාතො, වසතීති වා සාවත්ථිකො, කාපිලවත්ථිකො, වෙසාලිකො.

ලොකෙ විදිතො ලොකිකො, ලොකාය සංවත්තතීතිපි ලොකිකො. තථා මාතිතො ආගතං මාතිකං, පිතිතො ආගතං පෙත්තිකං නාමං.

සම්භූතත්ථෙ මාතිතො සම්භූතං මත්තිකං. එවං පෙත්තිකං. උපධිතස්ස පයොජනං ඔපධිකං.

සකත්ථෙපි අසඞ්ඛාරොයෙව අසඞ්ඛාරිකං. එවං සසඞ්ඛාරිකං, නාමමෙව නාමිකං. එවං ආඛ්‍යාතිකං, ඔපසග්ගිකං, නෙපාතිකං, චතුමහාරාජෙ භත්ති එතෙසන්ති චාතුමහාරාජිකා. එවං අඤ්ඤත්ථෙපි යොජෙතබ්බං.

‘‘කසාවෙන රත්ත’’න්ති විග්ගහෙ –

376. ණ රාගා තෙනරත්තං තස්සෙදමඤ්ඤත්ථෙසු ච.

රාගත්ථවාචකා ලිඞ්ගම්හා ‘‘තෙන රත්ත’’මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ, ‘‘තස්සෙ’’ති ඡට්ඨියන්තතො ‘‘ඉද’’මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ ච අඤ්ඤත්ථෙසු ච **ණ**ප්පච්චයො හොති වා.

කාසාවං වත්ථං. එවං කාසායං, කුසුම්භෙන රත්තං කොසුම්භං, හලිද්දියා රත්තං හාලිද්දං, පත්තඞ්ගං, මඤ්ජිට්ඨං, කුඞ්කුමං, නීලෙන රත්තං නීලං. එවං පීතං.

ඉදමත්ථෙ මහිංසස්ස ඉදං මාහිංසං මංසං, දධි සප්පි චම්මාදිකං වා, සූකරස්ස ඉදං සූකරං, කච්චායනස්ස ඉදං කච්චායනං බ්‍යාකරණං. එවං සොගතං සාසනං.

‘‘ඉසිස්ස ඉද’’න්ති අත්ථෙ **ණ**ප්පච්චයෙ කතෙ වුද්ධිම්හි සම්පත්තෙ –

‘‘සණෙ, යූනමාගමො ඨානෙ’’ති ච වත්තතෙ.

377. ආත්තඤ්ච.

ඉ උඉච්චෙතෙසං ආදිසරානං **ආත්තඤ්ච** හොති **සණ**කාරප්පච්චයෙ පරෙ, චසද්දෙන **රි**කාරාගමො ච ඨානෙති **ඉ**කාරස්ස ආත්තං.

> ඨානාධිකාරතො ආත්තං, ඉසුසභඋජාදිනං;
> ඉසිස්ස තු රිකාරාග-මො චාත්තානන්තරෙ භවෙ.

ආරිසාං, උසභස්ස ඉදං ආසභං ඨානං, ආසභී වාචා.

අඤ්ඤත්ථග්ගහණෙන පන අවිදූරභවො, තත්‍ර භවො, තත්‍ර ජාතො, තතො ආගතො, සො අස්ස නිවාසො, තස්ස ඉස්සරො, කත්තිකාදීහි නියුත්තො මාසො, සාස්ස දෙවතා, තමවෙච්චාධීතෙ, තස්ස විසයො දෙසො, තස්මිං දෙසෙ අත්ථි, තෙන නිබ්බත්තං, තං අරහති, තස්ස විකාරො, තමස්ස පරිමාණන්ති ඉච්චෙවමාදීස්වත්ථෙසු ච **ණ**ප්පච්චයො. යථා – විදිසාය අවිදූරෙ භවො වෙදිසො ගාමො, උදුම්බරස්ස අවිදූරෙ භවං ඔදුම්බරං විමානං.

භවත්ථෙ මනසි භවං මානසං සුඛං, සාගමො. සරෙ භවො සාරසො සකුණො, සාරසා සකුණී, සාරසං පුප්ඵං , උරසි භවො ඔරසො පුත්තො, උරසි සංවඩ්ඪිතත්තා, මිත්තෙ භවා මෙත්තා, මෙත්තී වා, පුරෙ භවා පොරී වාචා.

ජාතාදීසු පාවුසෙ ජාතො පාවුසො මෙඝො, පාවුසා රත්ති, පාවුසං අබ්භං, සරදෙ ජාතො සාරදො මාසො, සාරදා රත්ති, සාරදං පුප්ඵං. එවං සිසිරො, හෙමන්තො, වසන්තො, ගිම්හො, මථුරායං ජාතො මාථුරො ජනො, මාථුරා ගණිකා, මාථුරං වත්ථං. මථුරාය ආගතො මාථුරො, මථුරා අස්ස නිවාසොති මාථුරො, මථුරාය ඉස්සරො මාථුරො රාජා.

‘‘සබ්බතො කො’’ති එත්ථ පන **සබ්බ**තොග්ගහණෙන තද්ධිතතොපි ක්වචි සසරකකාරාගමො, මාථුරකො වා, රාජගහෙ ජාතො, රාජගහා ආගතො, රාජගහො අස්ස නිවාසොති වා, රාජගහස්ස ඉස්සරොති වා රාජගහො, රාජගහකො වා. එවං සාගලො, සාගලකො වා, පාටලිපුත්තො, පාටලිපුත්තකො වා, වෙසාලියං ජාතොතිආදිඅත්ථෙ වෙසාලො, වෙසාලකො වා, කුසිනාරෙ ජාතො කොසිනාරො, කොසිනාරකො වා. එවං සාකෙතො, සාකෙතකො වා, කොසම්බො, කොසම්බකො වා, ඉන්දපත්තො, ඉන්දපත්තකො වා, කපිල්ලො, කපිල්ලකො වා, භාරුකච්ඡො, භාරුකච්ඡකො වා, නගරෙ ජාතො, නගරා ආගතො, නගරෙ වසතීති වා නාගරො, නාගරකො වා. එවං ජානපදො.

ජනපදනාමෙසු පන සබ්බත්ථ බහුවචනමෙව භවති. යථා – අඞ්ගෙසු ජාතො, අඞ්ගෙහි ආගතො, අඞ්ගා අස්ස නිවාසො, අඞ්ගානං ඉස්සරො වා අඞ්ගො, අඞ්ගකො වා, මාගධො, මාගධකො වා, කොසලො, කොසලකො වා , වෙදෙහො, වෙදෙහකො වා, කම්බොජො, කම්බොජකො වා, ගන්ධාරො, ගන්ධාරකො වා, සොවීරො, සොවීරකො වා, සින්ධවො, සින්ධවකො වා, අස්සකො, කාලිඞ්ගො, පඤ්චාලො, සක්කො, තථා සුරට්ඨෙ ජාතො, සුරට්ඨස්ස ඉස්සරො වා සොරට්ඨො, සොරට්ඨකො වා. එවං මහාරට්ඨො, මහාරට්ඨකො වා ඉච්චාදි.

නක්ඛත්තයොගෙ කත්තිකාය පුණ්ණචන්දයුත්තාය යුත්තො මාසො කත්තිකො, මගසිරෙන චන්දයුත්තෙන නක්ඛත්තෙන යුත්තො මාසො මාගසිරො. එවං ඵුස්සෙන යුත්තො මාසො ඵුස්සො, මඝාය යුත්තො මාසො මාඝො, ඵග්ගුනියා යුත්තො මාසො ඵග්ගුනො, චිත්තාය යුත්තො මාසො චිත්තො, විසාඛාය යුත්තො මාසො වෙසාඛො, ජෙට්ඨාය යුත්තො මාසො ජෙට්ඨො, උත්තරාසාළ්හාය යුත්තො මාසො ආසාළ්හො, ආසාළ්හී වා, සවණෙන යුත්තො මාසො සාවණො, සාවණී. භද්දෙන යුත්තො මාසො භද්දො, අස්සයුජෙන යුත්තො මාසො අස්සයුජො, බුද්ධො අස්ස දෙවතාති බුද්ධො. එවං සොගතො, මාහින්දො, යාමො, සොමො.

බ්‍යාකරණං අවෙච්චාධීතෙ වෙය්‍යාකරණො. එවං මොහුත්තො, නෙමිත්තො, අඞ්ගවිජ්ජො, වත්ථුවිජ්ජො. වසාතීනං විසයො දෙසො වාසාතො, උදුම්බරා අස්මිං පදෙසෙ සන්තීති ඔදුම්බරො දෙසො.

සහස්සෙන නිබ්බත්තා සාහස්සී පරිඛා, පයසා නිබ්බත්තං පායාසං, සහස්සං අරහතීති සාහස්සී ගාථා, අයසො විකාරො ආයසො. එවං සොවණ්ණො, පුරිසො පරිමාණමස්සාති පොරිසං උදකං.

චග්ගහණෙන තත්ථ ජාතො, තත්ථ වසති, තස්ස හිතං, තං අරහතීතිආදීසු **ණෙය්‍ය**ප්පච්චයො. බාරාණසියං ජාතො, වසතීති වා බාරාණසෙය්‍යකො, පුරෙ විය **ක**කාරාගමො. එවං චම්පෙය්‍යකො, සාගලෙය්‍යකො, මිථිලෙය්‍යකො ජනො, ගඞ්ගෙය්‍යො මච්ඡො, සිලාය ජාතං සෙලෙය්‍යකං, කුලෙ ජාතො කොලෙය්‍යකො සුනඛො, වනෙ ජාතං වානෙය්‍යං පුප්ඵං. එවං පබ්බතෙය්‍යො මානුසො, පබ්බතෙය්‍යා නදී, පබ්බතෙය්‍යං ඔසධං, පථස්ස හිතං පාථෙය්‍යං, සපතිස්ස හිතං සාපතෙය්‍යං ධනං, පදීපෙය්‍යං තෙලං, මාතු හිතං මත්තෙය්‍යං. එවං පෙත්තෙය්‍යං. දක්ඛිණමරහතීති දක්ඛිණෙය්‍යො ඉච්චාදි.

378. ජාතාදීනමිමියා ච.

ජාතඉච්චෙවමාදීනං සද්දානං අත්ථෙ **ඉම ඉය**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති වා.

පච්ඡා ජාතො පච්ඡිමො, පච්ඡිමා ජනතා, පච්ඡිමං චිත්තං, අන්තෙ ජාතො අන්තිමො, අන්තිමා, අන්තිමං. එවං මජ්ඣිමො, පුරිමො, උපරිමො, හෙට්ඨිමො, පච්චන්තිමො, ගොප්ඵිමො, ගන්ථිමො.

තථා **ඉය**ප්පච්චයෙ මනුස්සජාතියා ජාතො මනුස්සජාතියො, මනුස්සජාතියා, මනුස්සජාතියං. එවං අස්සජාතියො, හත්ථිජාතියො, බොධිසත්තජාතියො, **දබ්බ**ජාතියො, සමානජාතියො, ලොකියො ඉච්චාදි.

ආදිග්ගහණෙන තත්ථ නියුත්තො, තදස්ස අත්ථි, තත්ථ භවොතිආදීස්වපි **ඉම ඉය**ප්පච්චයා හොන්ති, **ච**සද්දෙන **ඉක**ප්පච්චයො ච. අන්තෙ නියුත්තො අන්තිමො, අන්තියො, අන්තිකො, පුත්තො අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතීති පුත්තිමො, පුත්තියො, වුත්තිකො, කප්පො අස්ස අත්ථීති කප්පියො, ජටා අස්ස අත්ථීති ජටියො, හානභාගො අස්ස අත්ථීති හානභාගියො. එවං ඨිතිභාගියො, බොධිස්ස පක්ඛෙ භවා බොධිපක්ඛියා, පඤ්චවග්ගෙ භවා පඤ්චවග්ගියා. එවං ඡබ්බග්ගියා, උදරියං, අත්තනො ඉදන්ති අත්තනියං, නකාරාගමො.

චසද්දග්ගහණෙන **කිය යණ්‍ය**ප්පච්චයා ච. ජාතියා නියුත්තො ජාතිකියො. එවං අන්ධකියො, ජච්චන්ධෙ නියුත්තො ජච්චන්ධකියො. සස්ස අයන්ති සකියො. එවං පරකියො.

යප්පච්චයො **සාධුහිතභවජාතාදි**අත්ථෙසු. යථා – කම්මනි සාධු කම්මඤ්ඤං. සභායං සාධු සබ්භං, ‘‘යවතං තලනා’’දිනා උකාරාදි. එවං මෙධාය හිතං මෙජ්ඣං ඝටං. පාදානං හිතං පජ්ජං තෙලං, රථස්ස හිතා රච්ඡා, ගාමෙ භවො ගම්මො , ගවෙ භවං ගබ්‍යං, ‘‘ඔසරෙ වා’’ති සුත්තෙ **ච**සද්දෙන **ය**ප්පච්චයෙ පරෙපි **අවා**දෙසො. කවිම්හි භවං කබ්‍යං, දිවි භවා දිබ්‍යා, ධනතො ජාතං ධඤ්ඤං, ධනාය සංවත්තතීති ධඤ්ඤං.

ණායප්පච්චයො පරිසායං සාධු පාරිසජ්ජො, දකාරාගමො, සමණානං හිතා සාමඤ්ඤා ජනා, බ්‍රාහ්මණානං හිතා බ්‍රාහ්මඤ්ඤා, අරූපෙ භවා ආරුප්පා ඉච්චාදි.

‘‘රාජපුත්තානං සමූහො’’ති විග්ගහෙ –

379. **සමූහත්ථෙ කණණා.**

ඡට්ඨියන්තතො ‘‘තෙසං සමූහො’’ති අත්ථෙ **කණණා**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. රාජපුත්තකො, රාජපුත්තකං වා, රාජපුත්තො. එවං මානුස්සකො, මානුස්සො, මාථුරකො, මාථුරො, පොරිසකො, පොරිසො, වුද්ධානං සමූහො වුද්ධකො, වුද්ධො. එවං මායූරකො, මායූරො, කාපොතො, කොකිලො, මාහිංසකො, මාහිංසො, ඔට්ඨකො, ඔරබ්භකො, අට්ඨන්නං සමූහො අට්ඨකො, රාජානං සමූහො රාජකො, භික්ඛූනං සමූහො භික්ඛො, සික්ඛානං සමූහො සික්ඛො, ද්වින්නං සමූහො ද්වයං, ‘‘තෙසු වුද්ධි’’තිආදිනා **ඉ**කාරස්ස **අයා**දෙසො. එවං තිණ්ණං සමූහො තයං ඉච්චාදි.

‘‘සමූහත්ථෙ’’ති වත්තතෙ.

380. **ගාමජනබන්ධුසහායාදීහි තා.**

ගාමජනබන්ධුසහායඉච්චෙවමාදීහි **තා**පච්චයො හොති සමූහත්ථෙ. ගාමානං සමූහො ගාමතා. එවං ජනතා, බන්ධුතා, සහායතා, නාගරතා. ‘‘තා’’ති යොගවිභාගෙන **සකත්ථෙපි** දෙවොයෙව දෙවතා, **තා**පච්චයන්තස්ස නිච්චමිත්ථිලිඞ්ගතා.

381. **තදස්ස ඨානමියො ච.**

‘‘තදස්ස ඨාන’’මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ ඡට්ඨියන්තතො **ඉය**ප්පච්චයො හොති. මදනස්ස ඨානං මදනියො, මදනියා, මදනියං, බන්ධනස්ස ඨානං බන්ධනියං. එවං මුච්ඡනියං. රජනියං, ගමනියං, දස්සනියං, උපාදානියං, පසාදනියං. **ච**සද්දෙන **හිතා**දිඅත්ථෙපි උපාදානානං හිතා උපාදානියා ඉච්චාදි.

382. **උපමත්ථායිතත්තං.**

උපමත්ථෙ උපමාවාචිලිඞ්ගතො **ආයිතත්ත**ප්පච්චයො හොති. ධූමො විය දිස්සතීති ධූමායිතත්තං. එවං තිමිරායිතත්තං.

‘‘තදස්ස ඨාන’’න්ති වත්තතෙ.

383. **තන්නිස්සිතත්ථෙ ලො.**

‘‘තන්නිස්සිත’’න්ති අත්ථෙ, ‘‘තදස්සඨාන’’න්ති අත්ථෙ ච **ල**ප්පච්චයො හොති. දුට්ඨු නිස්සිතං, දුට්ඨු ඨානං වා දුට්ඨුල්ලං, දුට්ඨුල්ලා වාචා, **ල**ස්ස ද්විභාවො. එවං වෙදල්ලං.

‘‘අභිජ්ඣා අස්ස පකති, අභිජ්ඣා අස්ස බහුලා’’ති වා විග්ගහෙ –

384. **ආලු තබ්බහුලෙ.**

පඨමාවිභත්‍යන්තතො **ආලු**ප්පච්චයො හොති ‘‘තදස්ස බහුල’’මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. අභිජ්ඣාලු, අභිජ්ඣාලූ, අභිජ්ඣාලවො. එවං සීතාලු, ධජාලු, දයාලු. ‘‘සබ්බතො කො’’ති එත්ථ පුන **සබ්බතො**ග්ගහණෙන **ක**කාරාගමො, අභිජ්ඣාලුකො, අභිජ්ඣාලුකා, අභිජ්ඣාලුකං. එවං සීතාලුකො, දයාලුකො, තථා හීනොව හීනකො. එවං පොතකො, කුමාරකො, මාණවකො, මුදුකො, උජුකො, අප්පමත්තකං, ඔරමත්තකං, සීලමත්තකං ඉච්චාදි.

‘‘යදනුපපන්නා නිපාතනා සිජ්ඣන්ති’’ති ඉමිනා පටිභාගකුච්ඡිතසඤ්ඤානුකම්පාදිඅත්ථෙසු **ක**ප්පච්චයො. **පටිභාගත්ථෙ** හත්ථිනො ඉව හත්ථිකා. එවං අස්සකා. **කුච්ඡිතත්ථෙ** කුච්ඡිතො සමණො සමණකො. එවං බ්‍රාහ්මණකො, මුණ්ඩකො, පණ්ඩිතකො, වෙයාකරණකො. **සඤ්ඤායං** කතකො, භටකො. **අනුකම්පායං** පුත්තකො.

තථා **කිංයතෙත**තො පරිමාණත්ථෙ **ත්තකවන්තු**ප්පච්චයා. කිං පරිමාණමස්සාති කිත්තකං. එවං යත්තකං, තත්තකං, එත්තකං. **වන්තුම්හි ආත්ත**ඤ්ච, යං පරිමාණමස්සාති යාවා, යාවන්තො , ගුණවන්තුසමං. එවං තාවා, තාවන්තො. එතාවා, එතාවන්තො ඉච්චාදි.

‘‘සුවණ්ණෙන පකත’’න්ති විග්ගහෙ –

385. **තප්පකතිවචනෙ මයො**.

තප්පකතිවචනත්ථෙ **මය**ප්පච්චයො හොති, පකරීයතීති පකති, තෙන පකති තප්පකති, තප්පකතියා වචනං කථනං **තප්පකතිවචනං**. සුවණ්ණමයො රථො, සොවණ්ණමයො වා, සුවණ්ණමයා භාජනවිකති, සුවණ්ණමයං භාජනං. එවං රූපියමයං, රජතමයං, ජතුමයං, දාරුමයං, මත්තිකාමයං, ඉද්ධියා නිබ්බත්තං ඉද්ධිමයං.

මනතො නිප්ඵන්නා මනොමයා, අයසාපකතං අයොමයං. එත්ථ ච ‘‘මනොගණාදීන’’න්ති වත්තමානෙ –

386. **එතෙසමො ලොපෙ**.

එතෙසං මනොගණාදීනං අන්තො **ඔ**ත්තමාපජ්ජතෙ විභත්තිලොපෙ කතෙති **ඔ**කාරො.

ගවෙන පකතං කරීසං, ගොතො නිබ්බත්තන්ති වා ගොමයං. ‘‘මයො’’තියොගවිභාගෙන **සකත්ථෙපි** දානමෙව දානමයං, සීලමයං ඉච්චාදි.

සංඛ්‍යාදිඅනෙකත්ථතද්ධිතං.

භාවතද්ධිත

‘‘අලසස්ස භාවො’’ති විග්ගහෙ –

387. **ණ්‍යත්තතා භාවෙ තු**.

ඡට්ඨියන්තතො **ණ්‍යත්තතා**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති ‘‘තස්ස භාවො’’ ඉච්චෙතස්මිං අත්ථෙ, **තු**සද්දග්ගහණෙන **ත්තනණෙය්‍යාදි**ප්පච්චයා ච. භවන්ති එතස්මා බුද්ධිසද්දා ඉති **භාවො,** සද්දප්පවත්තිනිමිත්තං වුච්චති, වුත්තඤ්ච – ‘‘යස්ස ගුණස්ස හි භාවා දබ්බෙ සද්දනිවෙසො තදභිධානෙණ්‍යත්තතාදයො’’ති. **ණ්‍යත්තත්තන**න්තානං නිච්චං නපුංසකත්තං, **තා**පච්චයන්තස්ස සභාවතො නිච්චමිත්ථිලිඞ්ගතා. **ණ්‍ය**ප්පච්චයොයං ගුණවචනෙ **බ්‍රාහ්මණා**දීහි, තත්ථ ‘‘අවණ්ණො යෙ ලොපඤ්චා’’ති **අවණ්ණ**ලොපො, ආදිවුද්ධි.

ආලස්‍යං. එවං ආරොග්‍යං, උදග්ගස්ස භාවො ඔදග්‍යං, සඛිනො භාවො සඛ්‍යං, අණණස්ස භාවො ආණණ්‍යං, විධවාය භාවො වෙධබ්‍යං, දුබ්බලස්ස භාවො දුබ්බල්‍යං, චපලස්ස භාවො චාපල්‍යං.

වියත්තස්ස භාවො වෙය්‍යත්තියං, මච්ඡරස්ස භාවො මච්ඡරියං. එවං ඉස්සරියං, ආලසියං, මුණ්ඩියං, මූළ්හියං. එත්ථ ‘‘වෙය්‍යත්තිය’’න්තිආදීසු ‘‘තෙසු වුද්ධී’’තිආදිනා **ය**ම්හි **ඉ**කාරාගමො.

‘‘පණ්ඩිතස්ස භාවො පණ්ඩිච්චං’’න්තිආදීසු ‘‘යවතං තලනදකාරානං බ්‍යඤ්ජනානි චලඤජකාරත්ත’’න්ති **ත්‍ය**කාරසංයොගාදීනං **චලඤජ**කාරාදෙසා , ද්විත්තං. පණ්ඩිච්චං, බහුස්සුතස්ස භාවො බාහුස්සච්චං, ‘‘තෙසු වුද්ධී’’තිආදිනා **උ**කාරස්ස **අ**කාරො, එවං පොරොහිච්චං, අධිපතිස්ස භාවො ආධිපච්චං, මුට්ඨස්සතිස්ස භාවො මුට්ඨස්සච්චං, **ඉවණ්ණ**ලොපො. කුසලස්ස භාවො කොසල්ලං. එවං වෙපුල්ලං, සමානානං භාවො සාමඤ්ඤං, ගිලානස්ස භාවො ගෙලඤ්ඤං, ‘‘ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරා’’දිසුත්තෙන සංයොගෙ පරෙ රස්සත්තං.

සුහදස්ස භාවොසොහජ්ජං. එවං වෙසාරජ්ජං, කුසීදස්සභාවොකොසජ්ජං, ‘‘තෙසු වුද්ධී’’තිආදිනා ඊකාරස්ස අකාරො. තථා ‘‘පුරිසස්ස භාවො පොරිස’’න්තිආදීසු ‘‘යවතං තලනා’’දිසුත්තෙ **කාර**ග්ගහණෙන යවතං **සකාරකවටපවග්ගානං සකාරකවටපවග්ගා**දෙසා. සුමනස්ස භාවො සොමනස්සං. එවං දොමනස්සං, සොවචස්සං, දොවචස්සං, එත්ථ **ස**කාරාගමො. තථා නිපකස්ස භාවො නෙපක්කං, ද්විත්තං. එවං ආධික්කං, දුභගස්ස භාවො දොභග්ගං, වාණිජස්ස භාවො වාණිජ්ජං, රාජිනො භාවො රජ්ජං, ‘‘ක්වචා’’දිනා රස්සත්තං. සරූපස්ස භාවො සාරුප්පං. එවං ඔපම්මං, සොඛුම්මං.

තථස්ස භාවො තච්ඡං, දුම්මෙධස්ස භාවො දුම්මෙජ්ඣං, සමණස්ස භාවො සාමඤ්ඤං. එවං බ්‍රාහ්මඤ්ඤං, නිපුණස්ස භාවො නෙපුඤ්ඤං. ‘‘තච්ඡ’’න්තිආදීසුපි **කාර**ග්ගහණෙනෙව යවතං **ථධණ**කාරානං **ඡඣඤ**කාරාදෙසා.

ත්තතාපච්චයෙසු – පංසුකූලිකස්ස භාවො පංසුකූලිකත්තං, පංසුකූලිකතා. එවං තෙචීවරිකත්තං, තෙචීවරිකතා, ඔදරිකත්තං, ඔදරිකතා, මනුස්සත්තං, මනුස්සතා ජාති, නීලත්තං, නීලතා ගුණො, යාචකත්තං, යාචකතා ක්‍රියා,

දණ්ඩිත්තං, දණ්ඩිතා දබ්බං, සච්චවාදිතා, පාරමිතා, කතඤ්ඤුතා, සබ්බඤ්ඤුතා, ‘‘ක්වචා’’දිනා **තා**පච්චයෙ රස්සත්තං, අප්පිච්ඡතා, අසංසග්ගතා, හස්සාරාමතා, නිද්දාරාමතා, ලහුතා ඉච්චාදි.

ත්තනපච්චයෙ – පුථුජ්ජනස්ස භාවො පුථුජ්ජනත්තනං, වෙදනත්තනං, ජායත්තනං.

ණෙය්‍යො – සුචිස්ස භාවො සොචෙය්‍යං. එවං ආධිපතෙය්‍යං, කවිස්ස භාවොකාවෙය්‍යං, ථෙනස්ස භාවො ථෙය්‍යං, මහාවුත්තිනා **න**කාරස්ස ලොපො.

‘‘ණ්‍යත්තතා’’ති යොගවිභාගෙන කම්මනි, සකත්ථෙ ච **ණ්‍යා**දයො, වීරානං භාවො, කම්මං වා වීරියං, පරිහටස්ස කම්මං පාරිහට්‍යං, පාරිහට්‍යස්ස භාවො පාරිහට්‍යතා. එවං සොවචස්සතා, භිසග්ගස්ස කම්මං භෙසජ්ජං, බ්‍යාවටස්ස කම්මං වෙය්‍යාවච්චං, සඨස්ස භාවො, කම්මං වා සාඨෙය්‍යං.

සකත්ථෙ පන – යථාභූතමෙව යථාභුච්චං, කරුණායෙව කාරුඤ්ඤං, පත්තකාලමෙව පත්තකල්ලං, ආකාසානන්තමෙව ආකාසානඤ්චං, කායපාගුඤ්ඤමෙව කායපාගුඤ්ඤතා ඉච්චාදි.

‘‘විසමස්ස භාවො’’ති විග්ගහෙ –

‘‘ත්තතා, භාවෙ’’ති ච වත්තතෙ.

388. **ණ විසමාදීහි**.

විසමඉච්චෙවමාදීහි ඡට්ඨියන්තෙහි **ණ**ප්පච්චයො හොති, **ත්ත තා** ච ‘‘තස්ස භාවො’’ ඉච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. ආකතිගණොයං. වෙසමං, විසමත්තං, විසමතා. සුචිස්ස භාවො සොචං, සුචිත්තං, සුචිතා, ගරුනො භාවො ගාරවො, ආදිවුද්ධි, ‘‘ඔ සරෙ චා’’ති සුත්තෙ **ච**සද්දග්ගහණෙන **උ**කාරස්ස ච **අවා**දෙසො. පටුනො භාවො පාටවං, පටුත්තං, පටුතා.

උජුනො භාවො අජ්ජවං, මුදුනො භාවො මද්දවං ඉච්චත්‍ර ‘‘ආත්තඤ්චා’’ති **ණ**ම්හි **ඉ**කාරුකාරානං **ආත්තං**, **ද්වි**භාවො, සංයොගෙ ආදිරස්සත්තඤ්ච. උජුතා, මුදුතා. එවං ඉසිස්ස භාවො ආරිස්‍යං, ආසභං, කුමාරස්ස භාවොකොමාරං, යුවස්ස භාවො යොබ්බනං, මහාවුත්තිනා **න**කාරාගමො, පරමානං භාවො, කම්මං වා පාරමී දානාදික්‍රියා, ‘‘ණවණිකා’’දිසුත්තෙන **ඊ**පච්චයො, සමග්ගානං භාවො සාමග්ගී.

389. **රමණීයාදිතො කණ**.

රමණීයඉච්චෙවමාදිතො **කණ**පච්චයො හොති, **ත්ත තා** ච භාවත්ථෙ. රමණීයස්ස භාවො රාමණීයකං, රමණීයත්තං, රමණීයතා . එවං මානුඤ්ඤකං, මනුඤ්ඤත්තං, මනුඤ්ඤතා, පියරූපකං, පියරූපත්තං, පියරූපතා, කල්‍යාණකං, කල්‍යාණත්තං, කල්‍යාණතා, චොරකං, චොරිකා වා, චොරත්තං, චොරතා, අඩ්ඪකං, අඩ්ඪත්තං, අඩ්ඪතා ඉච්චාදි.

භාවතද්ධිතං.

විසෙසතද්ධිත

‘‘සබ්බෙ ඉමෙ පාපා අයමිමෙසං විසෙසෙන පාපො’’ති විග්ගහෙ –

390. **විසෙසෙ තරතමිසිකියිට්ඨා**.

විසෙසත්ථෙ **තර තම ඉසික ඉය ඉට්ඨ**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. පාපතරො, පාපතරා, පාපතරං. තතොපි අධිකො පාපතමො, පාපතමා, පාපතමං. පාපිසිකො, පාපිසිකා, පාපිසිකං. පාපියො, පාපියා, පාපියං. පාපිට්ඨො, පාපිට්ඨා, පාපිට්ඨං. අතිසයෙන පාපිට්ඨො, පාපිට්ඨතරො. එවං පටුතරො, පටුතමො, පටිසිකො, පටියො, පටිට්ඨො. සබ්බෙසං අතිසයෙන වරො වරතරො, වරතමො, වරිසිකො, වරියො, වරිට්ඨො. එවං පණීතතරො, පණීතතමො.

‘‘සබ්බෙ ඉමෙ වුඩ්ඪා අයමිමෙසං විසෙසෙන වුඩ්ඪො’’ති අත්ථෙ **ඉයඉට්ඨ**ප්පච්චයා හොන්ති.

391. **වුඩ්ඪස්ස ජො ඉයිට්ඨෙසු**.

සබ්බස්සෙව **වුඩ්ඪසද්දස්ස** **ජො** හොති **ඉය ඉට්ඨ**ඉච්චෙතෙසු පච්චයෙසු. ජෙය්‍යො, ජෙට්ඨො, එත්ථ ච ''සරලොපාදි''සුත්තෙ තුග්ගහණෙන ලොපමකත්වා ''සරා සරෙ ලොප''න්ති පුබ්බසරෙ ලුත්තෙ ''ක්වචාසවණ්ණං ලුත්තෙ''ති එකාරො.

''ඉයිට්ඨෙසූ''ති අධිකාරො, ''ජො''ති ච වත්තතෙ.

392. **පසත්ථස්ස සො ච.**

සබ්බස්සෙව **පසත්ථසද්දස්ස** **සා**දෙසො හොති, **ජො** ච ඉයිට්ඨෙසු. අයඤ්ච පසත්ථො අයඤ්ච පසත්ථො සබ්බෙ ඉමෙ පසත්ථා අයමිමෙසං විසෙසෙන පසත්ථොති සෙය්‍යො, සෙට්ඨො, ජෙය්‍යො, ජෙට්ඨො.

393. **අන්තිකස්ස නෙදො.**

සබ්බස්සෙව **අන්තිකසද්දස්ස** **නෙදා**දෙසො හොති ඉයිට්ඨෙසු. විසෙසෙන අන්තිකොති නෙදියො, නෙදිට්ඨො.

394. **බාළ්හස්ස සාධො.**

සබ්බස්සෙව **බාළ්හසද්දස්ස** **සාධා**දෙසො හොති ඉයිට්ඨෙසු. විසෙසෙන බාළ්හොති සාධියො, සාධිට්ඨො.

395. **අප්පස්ස කණ.**

සබ්බස්ස **අප්පසද්දස්ස** **කණ** හොති ඉයිට්ඨෙසු. විසෙසෙන අප්පොති කණියො, කණිට්ඨො.

''විසෙසෙන යුවා''ති අත්ථෙ ''කණ''ඉති වත්තතෙ.

396. **යුවානඤ්ච .**

සබ්බස්ස **යුවසද්දස්ස** **කණ** හොති ඉයිට්ඨෙසු. ''තෙසු වුද්ධී''තිආදිනා **ණ**කාරස්ස **න**කාරො. කනියො, කනිට්ඨො.

397. **වන්තු මන්තු වීනඤ්ච ලොපො.**

වන්තුමන්තුවී ඉච්චෙතෙසං පච්චයානං ලොපො හොති ඉයිට්ඨෙසු. සබ්බෙ ඉමෙ ගුණවන්තො අයමිමෙසං විසෙසෙන ගුණවාති ගුණියො, ගුණිට්ඨො, විසෙසෙන සතිමාති සතියො, සතිට්ඨො, විසෙසෙන මෙධාවීති මෙධියො, මෙධිට්ඨො ඉච්චාදි.

විසෙසතද්ධිතං.

අස්සත්ථිතද්ධිත

''මෙධා යස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතී''ති විග්ගහෙ –

398. **තදස්සත්ථීති වී ච.**

පඨමාවිභත්‍යන්තා ''තදස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජති'' ඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු **වී**පච්චයො හොති. **මෙධාමායා** සද්දෙහි චායං. මෙධාවී, මෙධාවිනො. ඉත්ථියං ඊකාරන්තත්තා ''පතිභික්ඛුරාජීකාරන්තෙහි ඉනී''ති **ඉනී,** මෙධාවිනී, මෙධාවිනියො. නපුංසකෙ මෙධාවි කුලං. එවං මායාවී, මායාවිනී, මායාවි චිත්තං.

චග්ගහණෙන **සො ඉ ල ව ආලාදිප්පච්චයා** ච. යථා – සුමෙධා යස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතීති සුමෙධසො, රස්සත්තං. එවං ලොමසො. පිච්ඡං අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතීති පිච්ඡිලො. එවං ඵෙනිලො, තුණ්ඩිලො, ජටිලො. කෙසා අස්ස අත්ථීති කෙසවො, වාචාලො ඉච්චාදි.

''තපො අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතී''ති විග්ගහෙ –

''තදස්සත්ථී''ති අධිකාරො.

399. **තපාදිතො සී.**

තපඉච්චෙවමාදිතො **සී**පච්චයො හොති ''තදස්සත්ථි'' ඉච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. සස්ස ද්විභාවො. තපස්සී, තපස්සිනො, තපස්සිනී, තපස්සි. එවං තෙජස්සී, යසස්සී, මනස්සී, පයස්සී.

''දණ්ඩො අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතී''ති විග්ගහෙ –

400. **දණ්ඩාදිතො ඉකඊ.**

ආදිසද්දොයං පකාරත්ථො, **දණ්ඩ**ඉච්චෙවමාදිතො අවණ්ණන්තා **ඉක ඊ** ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති ''තදස්සත්ථි'' ඉච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. දණ්ඩිකො, දණ්ඩී, දණ්ඩිනො, දණ්ඩිනී. එවං මාලිකො, මාලී, මාලිනී, ඡත්තිකො, ඡත්තී, රූපිකො, රූපී, කෙසිකො, කෙසී, සඞ්ඛී, ඤාණී, හත්ථී ඉච්චාදි.

401. **මධ්වාදිතො රො.**

මධුආදිතො **ර**ප්පච්චයො හොති ''තදස්සත්ථී''ති අත්ථෙ. මධු අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතීති මධුරො ගුළො, මධුරා සක්ඛරා, මධුරං ඛීරං, කුඤ්ජා හනු එතස්ස සන්තීති කුඤ්ජරො, සබ්බස්මිං වත්තබ්බෙ මුඛමස්ස අත්ථීති මුඛරො, සුසි අස්ස අත්ථීති සුසිරො. එවං රුචිරො, නගරො.

''ගුණො අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතී''ති විග්ගහෙ –

402. **ගුණාදිතොවන්තු.**

ගුණඉච්චෙවමාදිතො **වන්තු**ප්පච්චයො හොති ''තදස්ස අත්ථී''ති අත්ථෙ. විභත්තිලොපෙ, නාමබ්‍යපදෙසෙ ච කතෙ **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**. ගුණවන්තු **සි,** ''සවිභත්තිස්ස, න්තුස්සා''ති අධිකිච්ච ''ආ සිම්හී''ති **ආත්තං**, ගුණවා පුරිසො, සෙසං ඤෙය්‍යං. එවං ගණවා, කුලවා ඉච්චාදයො. ඉත්ථියං ''ණව ණික ණෙය්‍යණන්තුහී''ති ඊපච්චයො, ''වා''ති වත්තමානෙ ''න්තුස්ස තමීකාරෙ''ති **ත**කාරො, ගුණවතී, ගුණවන්තී ඉච්චාදි. නපුංසකෙ ''අං නපුංසකෙ''ති සවිභත්තිස්ස න්තුස්ස අමාදෙසො, ගුණවං ඉච්චාදි.

''සති අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතී''ති විග්ගහෙ –

''තදස්සත්ථී''ති වත්තතෙ.

493. **සත්‍යාදීහි මන්තු.**

සතිඉච්චෙවමාදීහි අවණ්ණන්තරහිතෙහි පඨමාවිභත්‍යන්තෙහි ලිඞ්ගෙහි **මන්තු**ප්පච්චයො හොති ''තදස්සත්ථී''ති අත්ථෙ. සෙසං **ගුණ**වන්තුසමං. සතිමා, සතිමතී, සතිමන්තී, සතිමං. එවං ධිතිමා, ගතිමා ඉච්චාදයො.

තථා ''ආයු අස්ස අත්ථීති ආයු **මන්තු''** ඉච්චත්‍ර –

404. **ආයුස්සුකාරාසමන්තුම්හි .**

ආයුස්ස උකාරො **අස** හොති **මන්තු**ම්හීති අසාදෙසො. ආයස්මා, සෙසං සමං. ගාවො අස්ස සන්තීති ගොමා, ගොමන්තො, ගොමතී, ගොමන්තී, ගොමං කුලං ඉච්චාදි.

''සද්ධා අස්ස අත්ථී''ති විග්ගහෙ –

405. **සද්ධාදිතො ණ.**

සද්ධා පඤ්ඤාඉච්චෙවමාදිතො **ණ**ප්පච්චයො හොති ''තදස්සත්ථී''ඉච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. සද්ධො පුරිසො, සද්ධා කඤ්ඤා, සද්ධං කුලං. එවං පඤ්ඤො, අමච්ඡරො, තථා බුද්ධං, බුද්ධි අස්ස අත්ථීති බුද්ධො ඉච්චාදි.

අස්සත්ථිතද්ධිතං.

සඞ්ඛ්‍යාතද්ධිත

‘‘පඤ්චන්නං පූරණො’’ති විග්ගහෙ –

406. **සඞ්ඛ්‍යාපූරණෙ මො.**

පූරයති සඞ්ඛ්‍යා අනෙනාති පූරණො, සඞ්ඛ්‍යාය පූරණො **සඞ්ඛ්‍යාපූරණො,** තස්මිං සඞ්ඛ්‍යාපූරණත්ථෙ ඡට්ඨියන්තතො **ම**ප්පච්චයො හොති. පඤ්චමො, පඤ්චන්නං පූරණී පඤ්චමී, ‘‘නදාදිතො වා ඊ’’ති ඊප්පච්චයො. ‘‘ඉත්ථියමතො ආපච්චයො’’ති ආපච්චයො, පඤ්චමා වීරියපාරමී, පඤ්චමං ඣානං. එවං සත්තමො, සත්තමී, සත්තමා, සත්තමං, අට්ඨමො, අට්ඨමී, අට්ඨමා, අට්ඨමං, නවමො , නවමී, නවමා, නවමං, දසමො, දසමී, දසමා, දසමං ඉච්චාදි.

‘‘සඞ්ඛ්‍යාපූරණෙ’’ති අධිකාරො.

407. **චතුච්ඡෙහි ථඨා.**

චතුඡඉච්චෙතෙහි **ථඨ**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති සඞ්ඛ්‍යාපූරණත්ථෙ. චතුන්නං පූරණො චතුත්ථො, ද්විත්තං, චතුත්ථී, චතුත්ථා, චතුත්ථං, ඡන්නං පූරණො ඡට්ඨො, ඡට්ඨී, ඡට්ඨා, ඡට්ඨං, ඡට්ඨො එව ඡට්ඨමො.

ඡාහං, ඡළායතනං ඉච්චත්‍ර –

408. **ස ඡස්ස වා.**

ඡස්ස සකාරාදෙසො හොති වා සඞ්ඛ්‍යානෙ. ඡාහමස්ස ජීවිතං සාහං, ඡාහං වා, සළායතනං.

‘‘ද්වින්නං පූරණො’’ති විග්ගහෙ –

409. **ද්විතීහි තියො.**

ද්විතිඉච්චෙතෙහි **තිය**ප්පච්චයො හොති සඞ්ඛ්‍යාපූරණත්ථෙ. විපරිණාමෙන ‘‘ද්වි තිණ්ණ’’න්ති වත්තමානෙ –

410. **තියෙ දුතාපි ච.**

ද්විතිඉච්චෙතෙසං **දුත**ඉච්චාදෙසා හොන්ති **තිය**ප්පච්චයෙ පරෙ. දුතියො පුරිසො, දුතියා, දුතියං. එවං තිණ්ණං පූරණො තතියො, තතියා, තතියං. **අපි**ග්ගහණෙන අඤ්ඤත්ථාපි **ද්වි**සද්දස්ස **දුඅා**දෙසො හොති, **ච**සද්දෙන **දි** ච. ද්වෙ රත්තියො දුරත්තං, දුවිධං, දුවඞ්ගං, දිරත්තං, දිගුණං, දිගු.

411. **තෙසමඩ්ඪූපපදෙන අඩ්ඪුඩ්ඪදිවඩ්ඪදියඩ්ඪඩ්ඪතියා.**

තෙසං චතුත්ථදුතියතතියානං අඩ්ඪූපපදානං අඩ්ඪූපපදෙන සහ **අඩ්ඪුඩ්ඪදිවඩ්ඪදියඩ්ඪඅඩ්ඪතියා**දෙසා හොන්ති.

එත්ථ ච –

> අඩ්ඪූපපදපාදාන-සාමත්ථා අඩ්ඪපුබ්බකා;
> **තෙසං**සද්දෙන ගය්හන්තෙ, චතුත්ථදුතියාදයො.

අඩ්ඪෙන චතුත්ථො අඩ්ඪුඩ්ඪො, අඩ්ඪෙන දුතියො දිවඩ්ඪො, දියඩ්ඪො, අඩ්ඪෙන තතියො අඩ්ඪතියො.

‘‘එකඤ්ච දස චා’’ති අත්ථෙ ද්වන්දසමාසෙ, ‘‘එකෙන අධිකා දසා’’ති අත්ථෙ තප්පුරිසසමාසෙ වා කතෙ ‘‘සඞ්ඛ්‍යානෙ’’ති වත්තමානෙ ‘‘ද්වෙකට්ඨානමාකාරො වා’’ති ආත්තං. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො.

තෙන වෙත්ථ –

> ද්වෙකට්ඨානං දසෙ නිච්චං, ද්විස්සා’නවුතියා නවා;
> ඉතරෙස’මසන්තඤ්ච, ආත්තං දීපෙති **වා**සුති.

‘‘එකාදිතො දසර සඞ්ඛ්‍යානෙ’’ති රත්තං.

රාදෙසො වණ්ණමත්තත්තා, වණ්ණමත්තප්පසඞ්ගිපි;
සියා දසස්ස දස්සෙව, නිමිත්තාසන්නභාවතො.

තතො බහුවචනං යො, ‘‘පඤ්චාදීනමකාරො’’ති සවිභත්තිස්ස අන්තස්ස අත්තං. එකාරස, එකාදස, ලිඞ්ගත්තයෙපි සමානං.

‘‘වා’’ති වත්තතෙ.

412. එකාදිතො දසස්සී.

එකාදිතො පරස්ස **දසස්ස** අන්තෙ ඊපච්චයො හොති වා පූරණත්ථෙ.

දසස්ස පච්චයායොගා, ලද්ධමන්තෙති අත්ථතො;
තදන්තස්ස සභාවෙන, ඉත්ථියංයෙව සම්භවො.

එකාදසන්නං පූරණී **එකාදසී**, අඤ්ඤත්‍ර එකාදසමො, එකාදසමං.

ද්වෙ ච දස ච, ද්වීහි වා අධිකා දසාති ‘‘ද්වි දස’’ඉච්චත්‍ර ‘‘වා’’ති වත්තතෙ.

‘‘වීසති දසෙසු බා ද්විස්ස තු’’ති **බා**දෙසො, **ද**ස්ස **රා**දෙසො. බාරස, අඤ්ඤත්‍ර **ආ**ත්තං, ද්වාදස. ද්වාදසන්නං පූරණො බාරසමො, ද්වාදසමො, ද්වාදසී.

තයො ච දස ච, තීහි වා අධිකා දසාති තෙරස, ‘‘තෙසු වුද්ධි ලොපා’’දිනා **තිස්ස තෙ**ආදසො ආනවුතියා, තෙරසමො, තෙරසී.

චත්තාරො ච දස ච, චතූහි වා අධිකා දසාති චතුද්දස ඉච්චත්‍ර ‘‘ගණනෙ දසස්සා’’ති ච වත්තමානෙ ‘‘චතූපපදස්ස ලොපො තුත්තරපදාදි චස්ස චුචොපි නවා’’ති **තු**ලොපො, **චු**චො ච. චුද්දස, චොද්දස, චතුද්දස. චුද්දසමො, චතුද්දසමො, චතුද්දසී, චාතුද්දසී වා.

පඤ්ච ච දස ච, පඤ්චහි වා අධිකා දසාති පඤ්චදස, ‘‘තෙසු වුද්ධි ලොපා’’දිනා පඤ්චසද්දස්ස දස වීසෙසු **පන්නපණ්ණ**ආදෙසාපි, ‘‘අට්ඨාදිතො වා’’ති රත්තං. පන්නරස, පඤ්චදස. පන්නරසමො, පඤ්චදසමො, පන්නරසී, පඤ්චදසී.

‘‘ඡ ච දස ච, ඡහි වා අධිකා දසා’’ති සමාසෙ කතෙ ‘‘ඡස්සා’’ති වත්තමානෙ ‘‘දසෙ සො නිච්චඤ්චා’’ති **සො,** ‘‘සඞ්ඛ්‍යානං, වා’’ති ච වත්තතෙ, ‘‘ල දරාන’’න්ති ලත්තං, වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො.

ළො නිච්චං සොළසෙ දස්ස, චත්තාලීසෙ ච තෙරසෙ;
අඤ්ඤත්‍ර න ච හොතායං, වවත්ථිතවිභාසතො.

ලළානමවිසෙසො ක්වචි, සොළස. තෙළස, චත්තාලීසං, චත්තාරීසං. සොළසමො, සොළසී.

‘‘වා, දසර සඞ්ඛ්‍යානෙ’’ති අධිකිච්ච ‘‘අට්ඨාදිතො වා’’ති රත්තං. අට්ඨාරස, අට්ඨාදස, **ආ**ත්තං. අට්ඨාරසන්නං පූරණො අට්ඨාරසමො, අට්ඨාදසමො. එවං සත්තරස, සත්තදස. සත්තරසමො, සත්තදසමො.

අට්ඨාදිතොති කිමත්ථං? චතුද්දස.

එකෙන ඌනා වීසතීති තප්පුරිසො, එකූනවීසති. එකූනවීසතාදයො ආනවුතියා **එකවචනන්තා**, ඉත්ථිලිඞ්ගා ච දට්ඨබ්බා, තෙ ච සඞ්ඛ්‍යානෙ, සඞ්ඛ්‍යෙයෙ ච වත්තන්තෙ, යදා **සඞ්ඛ්‍යානෙ** වත්තන්තෙ, තදා භික්ඛූනමෙකූනවීසති තිට්ඨති, හොති භික්ඛූනමෙකූනවීසති තිට්ඨතු, භික්ඛූනමෙකූනවීසතිං පස්ස, භික්ඛූනමෙකූනවීසතියා කතං ඉච්චාදි.

සඞ්ඛ්‍යෙයෙ පන එකූනවීසති භික්ඛවො තිට්ඨන්ති, හොන්තො එකූනවීසති භික්ඛවො තිට්ඨථ, එකූනවීසතිං භික්ඛූ පස්ස, එකූනවීසතියා භික්ඛූහි කතං ඉච්චාදි. එවං වීසතාදීසුපි යොජෙතබ්බං, එකූනවීසතියා පූරණො එකූනවීසතිමො.

දස ච දස චාති අත්ථෙ ද්වන්දසමාසං කත්වා ‘‘දසදසා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘සරූපානමෙකසෙසච්චසකි’’න්ති එකසෙසෙ කතෙ **දස**සද්දතො පඨමාබහුවචනං **යො.** ‘‘දස යො’’ඉතීධ –

413. **ගණනෙ දසස්ස ද්විති චතු පඤ්ච ඡ සත්ත අට්ඨනවකානං වීති චත්තාර පඤ්ඤා ඡ සත්තාස නවා යොසු යොනඤ්චී සමාසං ඨීරි තීතුති.**

ගණනෙ දසස්ස සම්බන්ධිනං **ද්වික තික චතුක්ක පඤ්චක ඡක්කසත්තක අට්ඨක නවකානං** කතෙකසෙසානං යථාක්කමං **වීති චත්තාර පඤ්ඤා ඡ සත්ත අස නව** ඉච්චාදෙසා හොන්ති **යොසු** පරෙසු, යොනඤ්ච **ඊසං ආසං ඨී රිති ඊති උති**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්තීති ද්විදසත්ථවාචකස්ස **දසස්ස වී**ආදෙසො හොති, **යොවචනස්ස ඊසඤ්ච**, සරලොපාදි.

''සඞ්ඛ්‍යානං, වා, අන්තෙ''ති ච වත්තතෙ.

414. ති ච.

තාසං සඞ්ඛ්‍යානමන්තෙ **ති**කාරාගමො හොති වා. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො.

විභාසා වීස තිංසාන-මන්තෙ හොති තිආගමො;
අඤ්ඤත්ථ න ච හොතෙව, වවත්ථිතවිභාසතො.

''බ්‍යඤ්ජනෙ වා''ති නිග්ගහීතලොපො, පුන තද්ධිතත්තා නාමබ්‍යපදෙසෙ **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**. භික්ඛූනං වීසති, වීසං වා, වීසති භික්ඛූ, වීසං වා ඉච්චාදි. වීසතිමො. තථා එකවීසති කුසලචිත්තානි, එකවීසං වා. එකවීසතිමො. බාවීසති, බාවීසං වා. බාවීසතිමො. ද්වාවීසති, ද්වාවීසං වා. ද්වාවීසතිමො. තෙවීසති, තෙවීසං වා. තෙවීසතිමො. චතුවීසති, චතුවීසං වා. චතුවීසතිමො. පණ්ණවීසති, පණ්ණවීසං වා. පණ්ණවීසතිමො. පඤ්චවීසති, පඤ්චවීසං වා. පඤ්චවීසතිමො. ඡබ්බීසති , ඡබ්බීසං වා. ඡබ්බීසතිමො. සත්තවීසති, සත්තවීසං වා. සත්තවීසතිමො. අට්ඨවීසති, අට්ඨවීසං වා. අට්ඨවීසතිමො. එකූනතිංසති, එකූනතිංසංවා. එකූනතිංසතිමො.

දස ච දස ච දස චාති ''දස දස දසා''ති වත්තබ්බෙ එකසෙසෙ කතෙ ''ගණනෙ දසස්සා''තිආදිනා **තිරිස**මාදෙසා, ''ක්වචා''දිනා රස්සත්තං, නිග්ගහීතාගමො ච, සෙසං වීසතිසමං. තිංසති, තිංසං, තිංස වස්සානි, නිග්ගහීතලොපො, තිංසං, තිංසාය ඉච්චාදි. එකතිංසති, එකතිංසං වා, බාත්තිංසං, ද්වත්තිංසං, තෙත්තිංසං ඉච්චාදි.

චතුදසත්ථවාචකස්ස කතෙකසෙසස්ස **දසස්ස චත්තාර, යොවචනස්ස ඊසං,** චත්තාලීසං, ''ල දරාන''න්ති රස්ස ලත්තං, තාලීසං වා. චත්තාලීසතිමො. එකචත්තාලීසං, ද්වාචත්තාලීසං, ද්විචත්තාලීසං, තෙචත්තාලීසං, තිචත්තාලීසං ඉච්චාදි.

පඤ්චදසත්ථවාචකස්ස **දසස්ස පඤ්ඤා, යොවචනස්ස ආසඤ්ච**. පඤ්ඤාසං, ''තෙසු වුද්ධි ලොපා''දිනා **පණ්ණ**ාදෙසො, පණ්ණාසං වා. එකපඤ්ඤාසං, ද්වෙපඤ්ඤාසං, ද්විපඤ්ඤාසං.

ඡදසත්ථවාචකස්ස **දසස්ස ඡ, යොවචනස්ස ඨී**ආදෙසො, ''ස ඡස්ස වා''ති **ස**කාරාදෙසො, සට්ඨී, ද්වාසට්ඨී, ද්වෙසට්ඨී, ද්විසට්ඨී, තෙසට්ඨී, තිසට්ඨී.

සත්තදසත්ථවාචකස්ස **දසස්ස සත්ත, යොවචනස්ස රි, ති** ච. සත්තරි, සත්තති, ද්වාසත්තරි, ද්වාසත්තති, ද්විසත්තරි, දිසත්තති, තෙසත්තති, තිසත්තති ඉච්චාදි.

අට්ඨදසත්ථවාචකස්ස **දසස්ස අස, යොවචනස්ස ඊති**ආදෙසො ච. අසීති, එකාසීති, ද්වෙඅසීති, තෙඅසීති, චතුරාසීති, ''ක්වචා''දිනා දීඝො.

නවදසත්ථවාචකස්ස **දසස්ස නව, යොවචනස්ස උති** ච, නවුති, ද්වානවුති, ද්වෙනවුති, ද්විනවුති, තෙනවුති, තිනවුති, චතුනවුති, ඡන්නවුතියා, ඡන්නවුතීනං පාසණ්ඩානං.

''ගණනෙ, දසස්සා''ති ච වත්තතෙ.

415. **දසදසකං සතං දසකානං සතං සහස්සඤ්ච යොම්හි.**

ගණනෙ පරියාපන්නස්ස දසදසකත්ථවාචකස්ස **දසසද්දස්ස සතං** හොති, සතදසකත්ථවාචකස්ස **දසස්ස සහස්සං** හොති **යොම්හි**. ඉමිනා නිපාතනෙන **යො**ලොපො, තද්ධිතත්තා පුන නාමබ්‍යපදෙසෙ **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**, නිග්ගහීතස්ස ලොපො, ''සි''න්ති අමාදෙසො, යොජනානං සතං, සහස්සං. සතං නපුංසකමෙකවචනන්තඤ්ච, තථා සහස්සං, වග්ගභෙදෙ සබ්බත්ථ බහුවචනම්පි භවති. ද්වෙ වීසතියො. එවං තිංසාදීසුපි, ද්වෙ සතානි, බහූනි සතානි, ද්වෙ සහස්සානි, බහූනි සහස්සානි.

සතස්ස ද්විකන්ති අත්ථෙ ඡට්ඨීතප්පුරිසං කත්වා ‘‘සතං ද්වික’’න්ති වත්තබ්බෙ ‘‘ද්විකාදීනං තදුත්තරපදානඤ්ච නිපච්චන්තෙ’’ති වුත්තියං වචනතො ඉමිනා නිපාතනෙන උත්තරපදස්ස පුබ්බනිපාතො, **ක**කාරලොපො ච හොති. ද්විසතං. එවං සතස්ස තිකං තිසතං, තථා චතුසතං, පඤ්චසතං, ඡසතං, සත්තසතං, අට්ඨසතං, නවසතං, දසසතං සහස්සං හොති. අථ වා ද්වෙ සතානි ද්විසතන්ති දිගුසමාසො. එවං තිසතං, චතුසතං ඉච්චාදි.

416. **යාව තදුත්තරි දසගුණිතඤ්ච**.

යාව තාසං සඞ්ඛ්‍යානමුත්තරි, තාව දසගුණිතඤ්ච කාතබ්බං, එත්ථ දකාරො සන්ධිජො. යථා – දසස්ස ගණනස්ස දසගුණිතං සතං හොති, සතස්ස දසගුණිතං සහස්සං, සහස්සස්ස දසගුණිතං දසසහස්සං, ඉදං **නහුත**න්තිපි වුච්චති, දසසහස්සස්ස දසගුණිතං සතසහස්සං, තං **ලක්ඛ**න්තිපි වුච්චති, සතසහස්සස්ස දසගුණිතං දසසතසහස්සං.

‘‘යදනුපපන්නා නිපාතනා සිජ්ඣන්තී’’ති වත්තතෙ.

417. **සකනාමෙහි**.

යාසං පන සඞ්ඛ්‍යානං අනිද්දිට්ඨනාමධෙය්‍යානං යානි රූපානි, තානි සකෙහි නාමෙහි නිපච්චන්තෙ. සතසහස්සානං සතං කොටි, ඉත්ථිලිඞ්ගා, එකවචනන්තා ච, වග්ගභෙදෙ බහුවචනඤ්ච භවති, කොටිසතසහස්සානං සතං පකොටි, පකොටිසතසහස්සානං සතං කොටිප්පකොටි. එවං නහුතං, නින්නහුතං, අක්ඛොභිනී, බින්දු, අබ්බුදං, නිරබ්බුදං, අහහං, අබබං, අටටං, සොගන්ධිකං, උප්පලං, කුමුදං, පුණ්ඩරීකං, පදුමං, කථානං, මහාකථානං, අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යන්ති.

ඉච්චෙවං ඨානතො ඨානං, සතලක්ඛගුණං මතං;
කොටිප්පභුතිනං වීස-සඞ්ඛ්‍යානඤ්ච යථාක්කමං.

‘‘ද්වෙ පරිමාණානි එතස්සා’’ති විග්ගහෙ –

418. **ද්වාදිතො කොනෙකත්ථෙ ච**.

ද්විඉච්චෙවමාදිතො ගණනතො **ක**ප්පච්චයො හොති අනෙකත්ථෙ. ද්විකො රාසි ද්විකං. එවං තිකං, චතුක්කං, පඤ්චකං, ඡක්කං, සත්තකං, අට්ඨකං, නවකං, දසකං, පණ්ණාසකං, සතකං, සහස්සකං ඉච්චාදි.

සඞ්ඛ්‍යාතද්ධිතං.

අබ්‍යයතද්ධිත

‘‘එකස්මිං වාරෙ භුඤ්ජති, ද්විවාරෙ භුඤ්ජතී’’ති විග්ගහෙ –

419. **එකාදිතො සකිස්ස ක්ඛත්තුං**.

එකද්විතිඉච්චෙවමාදිතො ගණනතො සකිස්ස ඨානෙ වාරත්ථෙ **ක්ඛත්තුං**පච්චයො හොති. එකක්ඛත්තුං, ද්වික්ඛත්තුං භුඤ්ජති, ‘‘සබ්බාසමාවුසො’’තිආදිනා **සි**ලොපො. එවං තික්ඛත්තුං, චතුක්ඛත්තුං, පඤ්චක්ඛත්තුං, ඡක්ඛත්තුං, සත්තක්ඛත්තුං, අට්ඨක්ඛත්තුං, නවක්ඛත්තුං, දසක්ඛත්තුං, සතක්ඛත්තුං, සහස්සක්ඛත්තුං, බහුක්ඛත්තුං, කතික්ඛත්තුං.

‘‘එකෙන විභාගෙනා’’ති විග්ගහෙ –

මණ්ඩූකගතියා **සඞ්ඛ්‍යා**ග්ගහණමනුවත්තතෙ.

420. **විභාගෙ ධා ච**.

විභාගත්ථෙ එකාදිසඞ්ඛ්‍යාතො ධාපච්චයො හොති. **ච**සද්දෙන **එකද්වි**තො **ජ්ඣ** ච, **සුත්තා**දිතො **සො** ච. එකධා. ද්වීහි විභාගෙහි ද්විධා, දුධා වා, ද්වෙධා. තීහි විභාගෙහි තිධා, තෙධා වා, ‘‘තෙසු වුද්ධී’’තිආදිනා ඉකාරස්සෙකාරො. එවං චතුධා, පඤ්චධා, ඡධා, සත්තධා, අට්ඨධා, නවධා, දසධා, සතධා, සහස්සධා, කතිධා, බහුධා.

ජ්ඣප්පච්චයෙ එකධා කරොතීති එකජ්ඣං. එවං ද්වෙජ්ඣං.

සොපච්චයෙ සුත්තෙන විභාගෙන සුත්තසො. එවං බ්‍යඤ්ජනසො, පදසො, අත්ථසො, බහුසො, සබ්බාකාරෙන සබ්බසො , උපායසො, හෙතුසො, ඨානසො, යොනිසො.

421. සබ්බනාමෙහි පකාරවචනෙ තු ථා.

සබ්බනාමෙහි පකාරවචනත්ථෙ **ථා**පච්චයො හොති, **තු**සද්දෙන **ථත්තා**පච්චයො ච. සාමඤ්ඤස්ස භෙදකො විසෙසො පකාරො, තස්සාභිධානෙති අත්ථො, සො පකාරො තථා, තං පකාරං තථා, තෙන පකාරෙන තථා, යෙන පකාරෙන යථා. එවං සබ්බථා, අඤ්ඤථා, ඉතරථා, උභයථා, **ථත්තා**පච්චයෙ තෙන පකාරෙන තථත්තා. එවං යථත්තා, අඤ්ඤථත්තා.

කො පකාරොති අත්ථෙ –

422. කිමිමෙහි ථං.

කිංඉමඉච්චෙතෙහි **ථං**පච්චයො හොති පකාරවචනත්ථෙ. ''**කිස්ස ක වෙ ච**''ති එත්ථ **ච**සද්දෙන **කිස්ස කා**දෙසො. කථං, කං පකාරං කථං, කෙන පකාරෙන කථං, අයං පකාරො ඉත්ථං, ඉමං පකාරං ඉත්ථං. අනෙන පකාරෙන ඉත්ථං, ''ඉමස්සි ථං දානිහ තො ධෙසු ච''ති **ඉම**සද්දස්ස **ඉ**කාරො, ද්විත්තං. එත්ථ හි **ක්ඛත්තුං** ආදිථංපරියොසානප්පච්චයන්තානං අබ්‍යයතද්ධිතත්තා නාමබ්‍යපදෙසං කත්වා විභත්තිම්හි කතෙ ''සබ්බාසමාවුසො''තිආදිනා විභත්තිලොපො, ''ක්වචි තො පඤ්චම්‍යත්ථෙ''තිආදිනා වුත්තතොආදිප්පච්චයන්තා ච ඉධෙව අබ්‍යයතද්ධිතෙ සඞ්ගය්හන්ති.

423. යදනුපපන්නා නිපාතනා සිජ්ඣන්ති.

යෙ සද්දා ලක්ඛණෙන අනුපපන්නා **අනිද්දිට්ඨලක්ඛණා** අක්ඛරාදිතො, නාමොපසග්ගනිපාතතො වා සමාසතද්ධිතාදිතො වා, තෙ නිපාතනා සිජ්ඣන්ති.

තද්ධිතතො තාව –

ඉමස්මා ජ්ජ සියා කාලෙ, සමානාපරතො ජ්ජු ච;
ඉමසද්දස්ස'කාරො ච, සමානස්ස ච සො සියා.

ඉමස්මිං කාලෙ, ඉමස්මිං දිවසෙ වා අජ්ජ, සමානෙ කාලෙ සජ්ජු, අපරස්මිංදිවසෙ අපරජ්ජු. නිපාතෙහි **භවත්ථෙ තන**ප්පච්චයො. අජ්ජ භවං අජ්ජතනං, අජ්ජ භවා අජ්ජතනී, ස්වෙ භවං ස්වාතනං. එවං පුරාතනං, හියො භවං හිය්‍යත්තනං, හියො භවා හිය්‍යත්තනී ඉච්චාදි.

අබ්‍යයතද්ධිතං.

සාමඤ්ඤවුත්තිභාවත්ථා-බ්‍යයතො තද්ධිතං තිධා;
තත්‍රාදි චතුධාපච්චා-නෙකත්ථස්සත්ථීසඞ්ඛ්‍යාතො.

ඉති පදරූපසිද්ධියං තද්ධිතකණ්ඩො

පඤ්චමො.

6. ආඛ්‍යාතකණ්ඩ

භූවාදිගණ

විභත්තිවිධාන

අථ ආඛ්‍යාතවිභත්තියො ක්‍රියාවාචීහි ධාතූහි පරා වුච්චන්තෙ.

තත්ථ ක්‍රියං ආචික්ඛතීති **ආඛ්‍යාතං,** ක්‍රියාපදං. වුත්තඤ්හි ''කාලකාරකපුරිසපරිදීපකං ක්‍රියාලක්ඛණමාඛ්‍යාතික''න්ති. තත්ථ **කාලොති** අතීතාදයො, **කාරකමිති** කම්මකත්තුභාවා, **පුරිසාති** පඨමමජ්ඣිමුත්තමා, **ක්‍රියාති** ගමනපචනාදිකො ධාත්වත්ථො, ක්‍රියාලක්ඛණං සඤ්ඤාණං එතස්සාති **ක්‍රියාලක්ඛණං,** අතිලිඞ්ගඤ්ච.

වුත්තම්පි චෙතං –

''යං තිකාලං තිපුරිසං, ක්‍රියාවාචි තිකාරකං;
අතිලිඞ්ගං ද්විවචනං, තදාඛ්‍යාතන්ති වුච්චතී''ති.

කාලාදිවසෙන ධාත්වත්ථං විභජන්තීති **විභත්තියො,** ත්‍යාදයො, තා පන වත්තමානා පඤ්චමී සත්තමී පරොක්ඛාහියත්තනී අජ්ජතනී භවිස්සන්තී කාලාතිපත්ති චාති අට්ඨවිධා භවන්ති.

ක්‍රියං ධාරෙන්තීති **ධාතවො,** භූවාදයො, ඛාදිධාතුප්පච්චයන්තා ච, තෙ පන අත්ථවසා ද්විධා භවන්ති සකම්මකා, අකම්මකා චාති. තත්‍ර **සකම්මකා** යෙ ධාතවොකම්මාපෙක්ඛං ක්‍රියං වදන්ති, යථා – කටං කරොති, ගාමං ගච්ඡති, ඔදනං පචතීතිආදයො, **අකම්මකා** යෙ කම්මනිරපෙක්ඛං ක්‍රියං වදන්ති, යථා – අච්ඡති, සෙති, තිට්ඨතීතිආදයො.

තෙ පන සත්තවිධා භවන්ති විකරණප්පච්චයභෙදෙන, කථං? අවිකරණා භූවාදයො. නිග්ගහීතපුබ්බකඅවිකරණා රුධාදයො, **යවිකරණා** දිවාදයො, **ණුණා උණාවිකරණා** ස්වාදයො, **නාප්පණ්හාවිකරණා** කියාදයො, **ඔයිරවිකරණා** තනාදයො, සකත්ථෙ **ණෙ ණයන්තා** චුරාදයොති.

තත්ථ පඨමං අවිකරණෙසු භූවාදීසු ධාතූසු පඨමභූතා අකම්මකා **භූ**ඉච්චෙතස්මා ධාතුතො **ත්‍යාදයො** පරා යොජීයන්තෙ.

භූසත්තායං, ''භූ''ඉච්චයං ධාතු සත්තායමත්ථෙ වත්තතෙ, ක්‍රියාසාමඤ්ඤභූතෙ භවනෙ වත්තතෙති අත්ථො.

''භූ''ඉති ඨිතෙ –

424. භූවාදයො ධාතවො.

භූඉච්චෙවමාදයො යෙ ක්‍රියාවාචිනො සද්දගණා, තෙ **ධාතුසඤ්ඤා** හොන්ති. භූ ආදි යෙසං තෙ **භූවාදයො,** අථ වා භූවා ආදී පකාරා යෙසං තෙ **භූවාදයො.**

භූවාදීසු වකාරොයං, ඤෙයයො ආගමසන්ධිජො;
භූවාප්පකාරා වා ධාතූ, සකම්මාකම්මකත්ථතො.

''ක්වචි ධාතූ''තිආදිතො ''ක්වචී''ති වත්තතෙ.

425. ධාතුස්සන්තො ලොපොනෙකස්සරස්ස.

අනෙකස්සරස්ස ධාතුස්ස අන්තො ක්වචි ලොපො හොති.

ක්වචිග්ගහණං ''මහීයති සමථො''තිආදීසු නිවත්තනත්ථං, ඉති අනෙකස්සරත්තාභාවා ඉධ ධාත්වන්තලොපො න හොති.

තතො ධාත්වාධිකාරවිහිතානෙකප්පච්චයප්පසඞ්ගෙ ''වත්තිච්ඡානුපුබ්බිකා සද්දප්පටිපත්තී''ති කත්වා වත්තමානවචනිච්ඡායං –

426. **වත්තමානා තිඅන්ති, සිථ, මිම, තෙඅන්තෙ, සෙව්හෙ, එම්හෙ.**

ත්‍යාදයො ද්වාදස වත්තමානාසඤ්ඤා හොන්තීති **ත්‍යාදීනං** වත්තමානත්ථවිසයත්තා **වත්තමානාසඤ්ඤා.**

427. **කාලෙ.**

අයමධිකාරො.

ඉතො පරං **ත්‍යාදි**විභත්තිවිධානෙ සබ්බත්ථ වත්තතෙ.

428. **වත්තමානා පච්චුප්පන්නෙ.**

පච්චුප්පන්නෙ කාලෙ ගම්‍යමානෙ වත්තමානාවිභත්ති හොති, **කාලො**ති වෙත්ථ ක්‍රියා, කරණං කාරො, රකාරස්ස ලකාරො, කාලො.

තස්මා –

ක්‍රියාය ගම්‍යමානාය, විභත්තීනං විධානතො;
ධාතූහෙව භවන්තීති, සිද්ධං ත්‍යාදිවිභත්තියො.

ඉධ පන කාලස්ස අතීතානාගතපච්චුප්පන්නාණත්තිපරිකප්පකාලාභිපත්තිවසෙන ඡධා භින්නත්තා ‘‘පච්චුප්පන්නෙ’’ති විසෙසෙති. තං තං කාරණං පටිච්ච උප්පන්නො **පච්චුප්පන්නො,** පටිලද්ධසභාවො, න තාව අතීතොති අත්ථො.

පච්චුප්පන්නසමීපෙපි, තබ්බොහාරූපචාරතො;
වත්තමානා අතීතෙපි, තංකාලවචනිච්ඡයාති.

තස්මිං පච්චුප්පන්නෙ වත්තමානාවිභත්තිං කත්වා, තස්සා ඨානානියමෙ ‘‘ධාතුලිඞ්ගෙහි පරා පච්චයා’’ති පරිභාසතො ධාතුතො පරං වත්තමානප්පච්චයෙ කත්වා, තෙසමනියමප්පසඞ්ගෙසති ‘‘වත්තිච්ඡානුපුබ්බිකා සද්දප්පටිපත්තී’’ති පරස්සපදවචනිච්ඡායං –

429. **අථ පුබ්බානි විභත්තීනං ඡ පරස්සපදානි.**

අථ තද්ධිතානන්තරං වුච්චමානානං සබ්බාසං වත්තමානාදීනං අට්ඨවිධානං විභත්තීනං යානි යානි පුබ්බකානි **ඡ** පදානි, තානි තානි අත්ථතො අට්ඨවත්තාලීසමත්තානි **පරස්සපදසඤ්ඤානි** හොන්තීතිආදිම්හි ඡන්නං පරස්සපදසඤ්ඤා, පරස්සත්ථානි පදානි **පරස්සපදානි,** තබ්බාහුල්ලතො තබ්බොහාරො.

‘‘ධාතූහි ණෙ ණය’’ඉච්චාදිතො ‘‘ධාතූහී’’ති වත්තමානෙ –

430. **කත්තරි පරස්සපදං.**

කත්තරිකාරකෙ අභිධෙය්‍යෙ සබ්බධාතූහි **පරස්සපදං** හොතීති පරස්සපදං කත්වා, තස්සාප්‍යනියමප්පසඞ්ගෙ වත්තිච්ඡාවසා –

විපරිණාමෙන ‘‘පරස්සපදානං, අත්තනොපදාන’’න්ති ච වත්තතෙ.

431. **ද්වෙ ද්වෙ පඨමමජ්ඣිමුත්තමපුරිසා.**

තාසං විභත්තීනං පරස්සපදාන’මත්තනොපදානඤ්ච **ද්වෙ ද්වෙ** වචනානි යථාක්කමං **පඨමමජ්ඣිමුත්තමපුරිසසඤ්ඤානි** හොන්ති. තං යථා? **ති අන්ති**ඉති පඨමපුරිසා, **සි ථ**ඉති මජ්ඣිමපුරිසා, **මි ම**ඉති උත්තමපුරිසා. අත්තනොපදෙසුපි **තෙ අන්තෙ**ඉති පඨමපුරිසා, **සෙ ව්හෙ**ඉති මජ්ඣිමපුරිසා, **එ ම්හෙ**ඉති උත්තමපුරිසා. එවං සෙසාසු සත්තසු විභත්තීසුපි යොජෙතබ්බන්ති . එවං අට්ඨවිභත්තිවසෙන ඡන්නවුතිවිධෙ ආඛ්‍යාතපදෙ ද්වත්තිංස ද්වත්තිංස පඨමමජ්ඣිමඋත්තමපුරිසා හොන්තීති වත්තමානපරස්සපදාදිම්හි ද්වින්නං පඨමපුරිසසඤ්ඤා.

432. **නාමම්හි පයුජ්ජමානෙපිතුල්‍යාධිකරණෙ පඨමො.**

තුම්හාම්හසද්දවජ්ජිතෙ තුල්‍යාධිකරණභූතෙ සාධකවාචකෙ නාමම්හි පයුජ්ජමානෙපි අප්පයුජ්ජමානෙපි ධාතූහි පඨමපුරිසො හොතීති පඨමපුරිසං කත්වා, තස්සාපායනියමප්පසඞ්ගෙ ක්‍රියාසාධකස්ස කත්තුනො එකත්තෙ වත්තුමිච්ඡිතෙ ‘‘එකම්හි වත්තබ්බෙ එකවචන’’න්ති වත්තමානපරස්සපදපඨමපුරිසෙකවචනං **ති**.

‘‘පරො, පච්චයො, ධාතූ’’ති ච අධිකාරො, ‘‘යථා කත්තරි ච’’ති ඉතො ‘‘කත්තරී’’ති විකරණප්පච්චයවිධානෙ සබ්බත්ථ වත්තතෙ.

433. **භූවාදිතො අ.**

භූඉච්චෙවමාදිතො ධාතුගණතො පරො **අ**පච්චයො හොති කත්තරි විහිතෙසු විභත්තිප්පච්චයෙසු පරෙසු. සබ්බධාතුකම්හියෙවායමිස්සතෙ.

‘‘අසංයොගන්තස්ස, වුද්ධී’’ති ච වත්තතෙ.

434. **අඤ්ඤෙසු ච.**

කාරිතතො අඤ්ඤෙසු පච්චයෙසු අසංයොගන්තානං ධාතූනං වුද්ධි හොති. **ච**ග්ගහණෙන **ණු**ප්පච්චයස්සාපි වුද්ධි හොති. එත්ථ ච ‘‘ඝටාදීනං වා’’ති ඉතො **වා**සද්දො අනුවත්තෙතබ්බො, සො ච වවත්ථිතවිභාසත්ථො. තෙන –

> ඉවණ්ණුවණ්ණන්තානඤ්ච, ලහූපන්තාන ධාතුනං;
> ඉවණ්ණුවණ්ණානමෙව, වුද්ධි හොති පරස්ස න.
>
> යුවණ්ණානම්පි ය ණු ණා-නාමිට්ඨාදීසු වුද්ධි න;
> තුදාදිස්සාවිකරණෙ, න ඡෙත්වාදීසු වා සියා.

තස්සාපායනියමප්පසඞ්ගෙ – ‘‘අයුවණ්ණානඤ්චායො වුද්ධී’’ති පරිභාසතො **ඌ**කාරස්**සො**කාරො වුද්ධි.

විපරිණාමෙන ‘‘ධාතූන’’න්ති වත්තතෙ.

435. **ඔ අව සරෙ.**

ඔකාරස්ස ධාත්වන්තස්ස සරෙ පරෙ **අව**ාදෙසො හොති. ‘‘සරලොපො මාදෙස’’ඉච්චාදිනා සරලොපාදිම්හි කතෙ ‘‘නයෙ පරං යුත්තෙ’’ති පරනයනං කාතබ්බං.

සො පුරිසො සාධු භවති, සා කඤ්ඤා සාධු භවති, තං චිත්තං සාධු භවති.

එත්ථ හි –

> කත්තුනොභිහිතත්තාව, ආඛ්‍යාතෙන න කත්තරි;
> තතියා පඨමා හොති, ලිඞ්ගත්ථං පනපෙක්ඛිය.

සතිපි ක්‍රියායෙකත්තෙ කත්තූනං බහුත්තා ‘‘බහුම්හි වත්තබ්බෙ බහුවචන’’න්ති වත්තමානපරස්සපදපඨමපුරිසබහුවචනං **අන්ති,** පුරෙ විය අප්පච්චයවුද්ධිඅවාදෙසා, සරලොපාදි. තෙ පුරිසා භවන්ති, අප්පයුජ්ජමානෙපි භවති, භවන්ති.

‘‘පයුජ්ජමානෙපි, තුල්‍යාධිකරණෙ’’ති ච වත්තතෙ.

436. **තුම්හෙ මජ්ඣිමො.**

තුල්‍යාධිකරණභූතෙ **තුම්හ**සද්දෙ පයුජ්ජමානෙපි අප්පයුජ්ජමානෙපි ධාතූහි **මජ්ඣිම**පුරිසො හොතීති වත්තමානපරස්සපදමජ්ඣිමපුරිසෙකවචනං**සි,** සෙසං පුරිමසමං. ත්වං භවසි, තුම්හෙ භවථ, අප්පයුජ්ජමානෙපි භවසි, භවථ.

තුල්‍යාධිකරණෙති කිමත්ථං? තයා පච්චතෙ ඔදනො.

තස්මිංයෙවාධිකාරෙ –

437. **අම්හෙ උත්තමො.**

තුල්‍යාධිකරණභූතෙ **අම්හ**සද්දෙ පයුජ්ජමානෙපි අප්පයුජ්ජමානෙපි ධාතූහි **උත්තම**පුරිසො හොතීති වත්තමානපරස්සපදඋත්තමපුරිසෙකවචනං **මි, අ**ප්පච්චයවුද්ධිඅවාදෙසා.

438. **අකාරො දීඝං හිමිමෙසු.**

අකාරො **දීඝ**මාපජ්ජතෙ **හිමිම**ඉච්චෙතාසු විභත්තීසු. අහං භවාමි, මයං භවාම. භවාමි, භවාම.

''විභත්තීනං, ඡා''ති ච වත්තතෙ.

439. **පරාණ්‍යත්තනොපදානි.**

සබ්බාසං වත්තමානානං අට්ඨවිධානං විභත්තීනං යානි යානි පරානි ඡ පදානි, තානි තානි **අත්තනොපදසඤ්ඤානි** හොන්තීති **තෙ**ආදීනං අත්තනොපදසඤ්ඤා.

''ධාතූහි, අත්තනොපදානී''ති ච වත්තතෙ.

440. **කත්තරි ච.**

කත්තරි ච කාරකෙ අභිධෙය්‍යෙ ධාතූහි අත්තනොපදානි හොන්ති. චග්ගහණං කත්ථචි නිවත්තනත්ථං, සෙසං පරස්සපදෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. භවතෙ, භවන්තෙ, භවසෙ, භවව්හෙ, භවෙ, භවාම්හෙ.

පච පාකෙ, ධාතුසඤ්ඤායං ධාත්වන්තලොපො, වුත්තනයෙනෙව **ත්‍යාදු**ප්පත්ති, **ඉවණ්ණුවණ්ණාන**මභාවා වුද්ධිඅභාවොවෙත්ථ විසෙසො. සො දෙවදත්තො ඔදනං පචති, පචන්ති, පචසි , පචථ, පචාමි, පචාම, සො ඔදනං පචතෙ, තෙ පචන්තෙ, ත්වං පචසෙ, තුම්හෙ පචව්හෙ, අහං පචෙ, මයං පචාම්හෙ.

පඨමපුරිසාදීනමෙකජ්ඣප්පවත්තිප්පසඞ්ගෙ පරිභාසමාහ –

441. **සබ්බෙසමෙකාභිධානෙ පරො පුරිසො.**

සබ්බෙසං පඨමමජ්ඣිමානං, පඨමුත්තමානං, මජ්ඣිමුත්තමානං **තිණ්ණං** වා පුරිසානං **එකතොභිධානෙ** කාතබ්බෙ **පරො** පුරිසො යොජෙතබ්බො. එකකාලානමෙවාභිධානෙ වායං. සො ච පචති, ත්වඤ්ච පචසීති පරියායප්පසඞ්ගෙ **තුම්හෙ පචථා**ති භවති. එවං සො ච පචති, අහඤ්ච පචාමීති **මයං පචාම,** තථා ත්වඤ්ච පචසි, අහඤ්ච පචාමි, **මයං පචාම,** සො ච පචති, ත්වඤ්ච පචසි, අහඤ්ච පචාමි, **මයං පචාම**. එවං සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං.

එකාභිධානෙති කිමත්ථං? ''සො ච පචති, ත්වඤ්ච පචිස්සසි, අහං පචිං'' එත්ථ භින්නකාලත්තා ''මයං පචිම්හා''ති න භවති.

ගමු සප්ප ගතිම්හි, පුරෙ විය ධාතුසඤ්ඤායං ධාත්වන්තලොපො.

කත්තරි **ත්‍යාදු**ප්පත්ති.

442. **ගමිස්සන්තො ච්ඡො වා සබ්බාසු.**

ගමුඉච්චෙතස්ස ධාතුස්සන්තො **ම**කාරො **ච්ඡො** හොති වා සබ්බාසු විභත්තීසු, **සබ්බ**ග්ගහණෙන **මානන්ත ය** කාරිතප්පච්චයෙසු ච. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො. තෙනායං –

> විධිං නිච්චඤ්ච වාසද්දො, මාන'න්තෙසු තු කත්තරි;
> දීපෙතානිච්චමඤ්ඤත්ථ, පරොක්ඛායමසන්තකං.

අප්පච්චයපරනයනානි , සො පුරිසො ගාමං ගච්ඡති, තෙ ගච්ඡන්ති, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා ගරුපුබ්බරස්සතො පරස්ස පඨමපුරිසබහුවචනස්ස **රෙ** වා හොති, ගච්ඡරෙ. ත්වං ගච්ඡසි, තුම්හෙ ගච්ඡථ. අහං ගච්ඡාමි, මයං ගච්ඡාම.

ඒකාදෙසාභාවෙ ''ලොපඤ්චෙත්තමකාරො''ති අප්පච්චයස්ස **ඒ**කාරො. ගමෙති, ගමෙන්ති, සරලොපො. ගමෙසි, ගමෙථ. ගමෙමි, ගමෙම.

අත්තනොපදෙපි සො ගාමං ගච්ඡතෙ, ගච්ඡන්තෙ, ගච්ඡරෙ. ගච්ඡසෙ, ගච්ඡව්හෙ. ගච්ඡෙ, ගච්ඡාම්හෙ.

''කුතො නු ත්වං ආගච්ඡසි, රාජගහතො ආගච්ඡාමී''තිආදීසු පන පච්චුප්පන්නසමීපෙ වත්තමානවචනං.

''වා''ති වත්තතෙ.

443. ගමිස්ස සම්මං.

ගමුඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්ස **සම්මා**දෙසො හොති වා. සම්මති, සම්මන්ති ඉච්චාදි.

භාවකම්මෙසු පන –

444. අත්තනොපදානි භාවෙ ච කම්මනි.

භාවෙ ච කම්මනි ච කාරකෙ අභිධෙය්‍යෙ අත්තනොපදානි හොන්ති, චසද්දෙන කම්මකත්තරිපි. භවනං **භාවො,** සො ච කාරකන්තරෙන අසංසට්ඨො කෙවලො භවනලවනාදිකො ධාත්වත්ථො. කරීයතීති **කම්මං**. අකම්මකාපි ධාතවො සොපසග්ගා සකම්මකාපි භවන්ති, තස්මා කම්මනි අනුපුබ්බා භූධාතුතො වත්තමානත්තනොපදපඨමපුරිසෙකවචනං **තෙ.**

''ධාතූහි ණෙ ණය''ඉච්චාදිතො ''ධාතූහී''ති වත්තමානෙ –

445. භාවකම්මෙසු යො.

සබ්බධාතූහි පරො භාවකම්මෙසු **ය**ප්පච්චයො හොති. අත්තනොපදවිසයෙවායමිස්සතෙ, ''අඤ්ඤෙසු වා''ති සුත්තෙ අනුවත්තිතවාග්ගහණෙන **ය**ප්පච්චයෙ වුද්ධි න භවති, අනුභූයතෙ සුඛං දෙවදත්තෙන.

> ආඛ්‍යාතෙන අවුත්තත්තා, තතියා හොති කත්තරි;
> කම්මස්සාභිහිතත්තා න, දුතියා පඨමාවිධ.

අනුභූයන්තෙ සම්පත්තියො තයා. අනුභූයසෙ ත්වං දෙවදත්තෙන, අනුභූයව්හෙ තුම්හෙ. අහං අනුභූයෙ තයා, මයං අනුභූයාම්හෙ.

''ක්වචි ධාතු''ඉච්චාදිතො ''ක්වචී''ති වත්තමානෙ –

446. අත්තනොපදානි පරස්සපදත්තං.

අත්තනොපදානි ක්වචි පරස්සපදත්තමාපජ්ජන්තෙ, අකත්තරියෙවෙතං. **ය**කාරස්ස ද්විත්තං, අනුභූය්‍යාති මයා සුඛං, අනුභූය්‍යාතෙ වා, අනුභූය්‍යාන්ති. අනුභූය්‍යාසි, අනුභූය්‍යාථ. අනුභූය්‍යාමි, අනුභූය්‍යාම. ද්විත්තාභාවෙ – අනුභූයති, අනුභූයන්ති.

ක්වචීති කිං? අනුභූයතෙ.

භාවෙ අදබ්බවුත්තිනො භාවස්සෙකත්තා **ඒ**කවචනමෙව, තඤ්ච පඨමපුරිසස්සෙව, භූයතෙ දෙවදත්තෙන, දෙවදත්තෙන සම්පති භවනන්ති අත්ථො.

පචධාතුතො කම්මනි අත්තනොපදෙ යප්පච්චයෙ ච කතෙ –

විපරිණාමෙන ''යස්සා''ති වත්තමානෙ –

447. තස්ස චවග්ගයකාරවකාරත්තං සධාත්වන්තස්ස.

තස්ස භාවකම්මවිසයස්ස **ය**ප්පච්චයස්ස චවග්ගයකාරවකාරත්තං හොති ධාත්වන්තෙන සහ යථාසම්භවං. එත්ථ ච ''ඉවණ්ණාගමො වා''ති ඉතො සීහගතියා **වා**සද්දො අනුවත්තෙතබ්බො, සො ච ව්‍යවත්ථිතවිභාසත්ථො. තෙන –

චවග්ගො ච ත වග්ගානං, ධාත්වන්තානං යවත්තනං;
රචානඤ්ච සයප්පච්ච-යානං හොති යථාක්කමන්ති.

ධාත්වන්තස්ස චවග්ගාදිත්තා **ච**කාරෙ කතෙ ‘‘පරද්වෙභාවො ඨානෙ’’ති **ච**කාරස්ස ද්විත්තං. පච්චතෙ ඔදනො දෙවදත්තෙන, ‘‘ක්වචි ධාතු’’තිආදිනා ගරුපුබ්බරස්සතො පරස්ස පඨමපුරිසබහුවචනස්ස ක්වචි **රෙ** හොති. පච්චරෙ, පච්චන්තෙ. පච්චසෙ, පච්චව්හෙ. පච්චෙ, පච්චාම්හෙ.

පරස්සපදාදෙසෙ පච්චති, පච්චන්ති. පච්චසි, පච්චථ. පච්චාමි, පච්චාම. තථා කම්මකත්තරි පච්චතෙ ඔදනො සයමෙව, පච්චන්තෙ. පච්චති, පච්චන්ති වා ඉච්චාදි.

ගමිතො කම්මනි අත්තනොපදෙ, **ය**ප්පච්චයෙ ච කතෙ –

‘‘ධාතූහි, තස්මිං, යෙ’’ති ච වත්තතෙ.

448. ඉවණ්ණාගමො වා.

සබ්බෙහි ධාතූහි තස්මිං භාවකම්මවිසයෙ **ය**ප්පච්චයෙ පරෙ ඉවණ්ණාගමො හොති වාති ඊකාරාගමො. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො. **ච්ඡා**දෙසො, ගච්ඡීයතෙ ගාමො දෙවදත්තෙන , ගච්ඡීයන්තෙ. ගච්ඡීයසෙ, ගච්ඡීයව්හෙ. ගච්ඡීයෙ, ගච්ඡීයාම්හෙ.

ච්ඡාදෙසාභාවෙ –

‘‘ධාතූහි, යො, වා’’ති ච වත්තතෙ.

449. පුබ්බරූපඤ්ච.

හෙට්ඨානුත්තෙහි පරස්සෙවෙදං, තෙන **කටපවග්ගයකාරලස**න්තෙහෙව ධාතූහි පරො **ය**ප්පච්චයො පුබ්බරූපමාපජ්ජතෙ වාති **ම**කාරා පරස්ස **ය**කාරස්ස **ම**කාරො. ගම්මතෙ, ගමීයතෙ, ගම්මන්තෙ, ගමීයන්තෙ. ගම්මසෙ, ගමීයසෙ, ගම්මව්හෙ, ගමීයව්හෙ. ගම්මෙ, ගමීයෙ, ගම්මාම්හෙ, ගමීයාම්හෙ.

පරස්සපදත්තෙ – ගච්ඡීයාති, ගච්ඡීයාන්ති. ගච්ඡීයති, ගච්ඡීයන්ති වා. ගම්මති, ගම්මන්ති. ගමීයති, ගමීයන්ති. **ඉ**කාරාගමෙ ගමියාති, ගමියාන්ති. තථා සම්මීයති, සම්මීයන්ති ඉච්චාදි.

වත්තමානාවිභත්ති.

450. පඤ්චමී තු අන්තු, හි ථ, මි ම, තං අන්තං, ස්සු ව්හො, එ ආමසෙ.

ත්වාදයො ද්වාදස **පඤ්චමී**සඤ්ඤා හොන්ති.

451. ආණත්‍යාසිට්ඨෙනුත්තකාලෙ පඤ්චමී.

ආණත්‍යත්ථෙ ච ආසීසත්ථෙ අනුත්තකාලෙ **පඤ්චමී**විභත්ති හොති.

සතිපි කාලාධිකාරෙ පුන **කාල**ග්ගහණෙන **විධිනිමන්තනාජ්ඣෙසනානුමතිපත්ථනාපත්තකාලා**දීසු ච පඤ්චමී. ආණාපනමා**ණත්ති,** ආසීසනමා**සිට්ඨියො,** සො ච ඉට්ඨස්ස අසම්පත්තස්ස අත්ථස්ස පත්ථනං, තස්මිං **ආණත්‍යාසිට්ඨෙ**. අනු සමීපෙ උත්තකාලො **අනුත්තකාලො,** පච්චුප්පන්නකාලොති අත්ථො, න උත්තකාලොති වා අනුත්තකාලො, තස්මිං අනුත්තකාලෙ, කාලමනාමසිත්වා හොතීති අත්ථො.

තත්ථ **ආසීසනත්ථෙ** භූධාතුතො පඤ්චමීපරස්සපදපඨමපුරිසෙකවචනං **තු,** අප්පච්චයවුද්ධිඅවාදෙසා. සො සුඛී භවතු, තෙ සුඛිතා භවන්තු.

විපරිණාමෙන ‘‘අකාරතො’’ති වත්තතෙ.

452. හිලොපං වා.

අකාරතො පරො හිවිභත්ති ලොපමාපජ්ජතෙ වා. ත්වං සුඛී භව, භවාහි වා, හිම්හි දීඝො. තුම්හෙ සුඛිතා භවථ. අහං සුඛී භවාමි, මයං සුඛිනො භවාම.

අත්තනොපදෙ සො සුඛී භවතං, තෙ සුඛිතා භවන්තං. ත්වං සුඛී භවස්සු, තුම්හෙ සුඛිතා භවව්හො. අහං සුඛී භවෙ, මයං සුඛිතා භවාමසෙ.

කම්මනි අනුභූයතං තයා, අනුභූයන්තං. අනුභූයස්සු, අනුභූයව්හො. අනුභූයෙ, අනුභූයාමසෙ. **පරස්සපදත්තෙ** අනුභූයාතු, අනුභූයාන්තු. අනුභූයතු, අනුභූයන්තු වා, අනුභූයාහි ඉච්චාදි. **භාවෙ** භූයතං.

ආණත්තියං කත්තරි දෙවදත්තො දානි ඔදනං පචතු, පචන්තු. පච, පචාහි, පචථ. පචාමි, පචාම. පචතං, පචන්තං. පචස්සු, පචව්හො. පචෙ, පචාමසෙ.

කම්මනි යප්පච්චයචවග්ගාදි, පච්චතං ඔදනො දෙවදත්තෙන, පච්චන්තං. පච්චස්සු, පච්චව්හො. පච්චෙ, පච්චාමසෙ. **පරස්සපදත්තෙ** පච්චතු, පච්චන්තු. පච්ච, පච්චාහි, පච්චථ. පච්චාමි, පච්චාම.

තථා සො ගාමං ගච්ඡතු, ගච්ඡන්තු. ගච්ඡ, ගච්ඡාහි, ගච්ඡථ. ගච්ඡාමි, ගච්ඡාම. ගමෙතු, ගමෙන්තු. ගම, ගමාහි, ගමෙථ. ගමෙමි, ගමෙම. ගච්ඡතං, ගච්ඡන්තං. ගච්ඡස්සු, ගච්ඡව්හො. ගච්ඡෙ, ගච්ඡාමසෙ. **සම්මාදෙසෙ** සම්මතු, සම්මන්තු ඉච්චාදි.

කම්මනි ගච්ඡීයතං, ගච්ඡීයතු, ගමීයතං, ගමීයතු, ගම්මතං, ගම්මතු ඉච්චාදි.

විධිම්හි ඉධ පබ්බතො හොතු, අයං පාසාදො සුවණ්ණමයො හොතූතිආදි.

නිමන්තනෙ අධිවාසෙතු මෙ භන්තෙ භගවා භොජනං, ඉධ නිසීදතු භවං.

අජ්ඣෙසනෙ දෙසෙතු භන්තෙ භගවා ධම්මං.

අනුමතියං පුච්ඡතු භවං පඤ්හං, පවිසතු භවං, එත්ථ නිසීදතු.

පත්ථනා යාචනා, දදාහි මෙ ගාමවරානි පඤ්ච, එකං මෙ නයනං දෙහි.

පත්තකාලෙ සම්පත්තො තෙ කාලො කටකරණෙ, කටං කරොතු භවං ඉච්චාදි.

පඤ්චමීවිභත්ති.

453. සත්තමී එය්‍ය එය්‍යුං, එය්‍යාසි එය්‍යාථ, එය්‍යාමිඑය්‍යාම, එථ එරං, එථො එය්‍යාව්හො, එය්‍යංඑය්‍යාම්හෙ.

එය්‍යාදයො ද්වාදස **සත්තමී**සඤ්ඤා හොන්ති.

‘‘අනුත්තකාලෙ’’ති වත්තතෙ.

454. අනුමතිපරිකප්පත්ථෙසු සත්තමී.

අනුමත්‍යත්ථෙ ච පරිකප්පත්ථෙ ච අනුත්තකාලෙ **සත්තමී**විභත්ති හොති.

අත්ථග්ගහණෙන විධිනිමන්තනාදීසු ච සත්තමී. කත්තුමිච්ඡතො පරස්ස අනුජානනං **අනුමති, පරිකප්පනං පරිකප්පො,** ‘‘යදි නාම භවෙය්‍යා’’ති සල්ලක්ඛණං නිරූපනං, හෙතුක්‍රියාය සම්භවෙ ඵලක්‍රියාය සම්භවපරිකප්පො ච.

තත්ථ **පරිකප්පෙ** සත්තමීපරස්සපදපඨමපුරිසෙකවචනං **එය්‍ය,** අප්පච්චයවුද්ධාදි පුරිමසමං, ‘‘ක්වචි ධාතු විභත්ති’’තිආදිනා එය්‍ය එය්‍යාසි එය්‍යාමි එය්‍යංඉච්චෙතෙසං විකප්පෙන එකාරාදෙසො. සො දානි කිං නු ඛො භවෙ, යදි සො පඨමවයෙ පබ්බජෙය්‍ය, අරහා භවෙය්‍ය, සචෙ සඞ්ඛාරා නිච්චා භවෙය්‍යුං, න නිරුජ්ඣෙය්‍යුං. යදි ත්වං භවෙය්‍යාසි, තුම්හෙ භවෙය්‍යාථ. කථමහං දෙවො භවෙය්‍යාමි, කිං නු ඛො මයං භවෙය්‍යාම. තථා භවෙථ, භවෙරං. භවෙථො, භවෙය්‍යාව්හො.

පත්ථනෙ තු අහං සුඛී භවෙ, බුද්ධො භවෙය්‍යං, භවෙය්‍යාම්හෙ.

කම්මනි සුඛං තයා අනුභූයෙථ, අනුභූයෙරං. අනුභූයෙථො, අනුභූයෙය්‍යාව්හො. අනුභූයෙ, අනුභූයෙය්‍යං, අනුභූයෙය්‍යාම්හෙ. **පරස්සපදත්තෙ** අනුභූයෙය්‍ය, අනුභූයෙය්‍යුං. අනුභූයෙය්‍යාසි ඉච්චාදි. **භාවෙ** භූයෙථ.

විධිම්හි සො ඔදනං පචෙ, පචෙය්‍ය, පචෙය්‍යුං. ත්වං පචෙ, පචෙය්‍යාසි, තුම්හෙ පචෙය්‍යාථ. අහං පචෙ, පචෙය්‍යාමි, මයං පචෙය්‍යාම. පචෙථ, පචෙරං. පචෙථො, පචෙය්‍යාව්හො. පචෙ, පචෙය්‍යං, පචෙය්‍යාම්හෙ.

කම්මනි පච්චෙථ, පච්චෙරං. පච්චෙථො, පච්චෙය්‍යාව්හො. පච්චෙ, පච්චෙය්‍යං, පච්චෙය්‍යාම්හෙ. **පරස්සපදත්තෙ** පච්චෙ, පච්චෙය්‍ය, පච්චෙය්‍යුං. පච්චෙය්‍යාසි ඉච්චාදි.

අනුමතියං සො ගාමං ගච්ඡෙ, ගච්ඡෙය්‍ය, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **එය්‍යුස්ස** උං වා, ගච්ඡුං, ගච්ඡෙය්‍යුං. ත්වං ගච්ඡෙ, ගච්ඡෙය්‍යාසි, ගච්ඡෙය්‍යාථ. ගච්ඡෙ, ගච්ඡෙය්‍යාමි, ගච්ඡෙය්‍යාම. ගමෙ, ගමෙය්‍ය, ගමුං, ගමෙය්‍යුං. ගමෙ, ගමෙය්‍යාසි, ගමෙය්‍යාථ. ගමෙ, ගමෙය්‍යාමි, ගමෙය්‍යාම. ගච්ඡෙථ, ගච්ඡෙරං. ගච්ඡෙථො, ගච්ඡෙය්‍යාව්හො. ගච්ඡෙ, ගච්ඡෙය්‍යං, ගච්ඡෙය්‍යාම්හෙ. ගමෙථ, ගමෙරං ඉච්චාදි.

කම්මනි ගච්ඡීයෙථ, ගමීයෙථ, ගච්ඡීයෙරං, ගමීයෙරං ඉච්චාදි. **පරස්සපදත්තෙ** ගච්ඡීයෙය්‍ය, ගමීයෙය්‍ය, ගම්මෙය්‍ය, ගම්මෙය්‍යුං ඉච්චාදි. තථා සම්මෙ, සම්මෙය්‍ය, සම්මෙය්‍යුං ඉච්චාදි.

සත්තමීවිභත්ති.

පච්චුප්පන්නාණත්තිපරිකප්පකාලිකවිභත්තිනයො.

455. **හිය්‍යත්තනී ආඌඔ, ඔත්ථ, අංම්හා, ත්ථත්ථුං, සෙව්හං, ඉංම්හසෙ.**

ආආදයො ද්වාදස **හිය්‍යත්තනීසඤ්ඤා** හොන්ති.

''අප්පච්චක්ඛෙ, අතීතෙ''ති ච වත්තතෙ.

456. **හියොපභුති පච්චක්ඛෙ හිය්‍යත්තනී.**

හියොපභුති අතීතෙ කාලෙ පච්චක්ඛෙ වා අප්පච්චක්ඛෙ වා **හිය්‍යත්තනී**විභත්ති හොතීති හිය්‍යත්තනීපරස්සපදපඨමපුරිසෙකවචනං **ආ**.

''ක්වචි ධාතු''ඉච්චාදිතො ''ක්වචි, ධාතූන''න්ති ච වත්තතෙ.

457. **අකාරාගමො හිය්‍යත්තනී අජ්ජතනීකාලාතිපත්තීසු.**

ක්වචි ධාතූනමාදිම්හි අකාරාගමො හොති **හිය්‍යත්තනීඅජ්ජතනීකාලාතිපත්ති**ඉච්චෙතාසු තීසු විභත්තීසු. කථමයමකාරාගමො ධාත්වාදිම්හීති චෙ?

සතිස්සරෙපි ධාත්වන්තෙ, පුනකාරාගමස්සිධ;
නිරත්ථත්තා පයොගානු රොධා ධාත්වාදිතො අයං.

අප්පච්චයවුද්ධිඅවාදෙසසරලොපාදි වුත්තනයමෙව.

අභවා, අභවූ. අභවො, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **ඔකාරස්ස අ**ආදෙසො වා, අභව, අභවත්ථ. අභවං, අභවම්හා. අභවත්ථ, අභවත්ථුං. අභවසෙ, අභවව්හං. අභවිං, අභවම්හසෙ.

කම්මනි **ය**ප්පච්චයො, තයා සුඛමන්වභූයත්ථ, අකාරාගමාභාවෙ අනුභූයත්ථ, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **ත්ථස්ස ථා**දෙසො, අන්වභූයථ, අනුභූයථ, අන්වභූයත්ථුං, අනුභූයත්ථුං. අන්වභූයසෙ, අනුභූයසෙ, අන්වභූයව්හං, අනුභූයව්හං. අන්වභූයිං, අනුභූයිං, අන්වභූයම්හසෙ, අනුභූයම්හසෙ. **පරස්සපදත්තෙ** අන්වභූයා, අනුභූයා ඉච්චාදි. **භාවෙ** අන්වභූයත්ථ.

තථා සො ඔදනං අපචා, පචා, අපචූ, පචූ. අපචො, පචො, අපචත්ථ, පචත්ථ. අපචං, පචං, අපචම්හා, පචම්හා. අපචත්ථ, පචත්ථ, අපචත්ථු, පචත්ථුං. අපචසෙ, පචසෙ, අපචව්හං, පචව්හං. අපචිං, පචිං, අපචම්හසෙ, පචම්හසෙ.

කම්මනි අපච්චථ, අපච්චත්ථ, අපච්චත්ථුං. අපච්චසෙ, අපච්චව්හං. අපච්චිං, අපච්චම්හසෙ. අපච්චා, අපච්චූ ඉච්චාදි.

තථා අගච්ඡා, අගච්ඡු. අගච්ඡො, අගච්ඡ, අගච්ඡත්ථ. අගච්ඡං, අගච්ඡම්හා. අගච්ඡත්ථ, අගච්ඡත්ථුං. අගච්ඡසෙ, අගච්ඡව්හං. අගච්ඡිං, අගච්ඡම්හසෙ. අගමා, අගමූ. අගමො, අගම, අගමත්ථ. අගමං, අගමම්හා. අගමත්ථ, අගමත්ථුං. අගමසෙ, අගමව්හං. අගමිං, අගමම්හසෙ.

කම්මනි අගච්ඡීයත්ථ, ගච්ඡීයත්ථ, අගමීයත්ථ, ගමීයත්ථ, අගච්ඡීයත්ථුං, ගච්ඡීයත්ථුං, අගමීයත්ථුං, ගමීයත්ථුං ඉච්චාදි. තථා අසම්මා, අසම්මූ ඉච්චාදි.

හිය්‍යත්තනීවිභත්ති.

458. **හිය්‍යත්තනී සත්තමී පඤ්චමී වත්තමානා සබ්බධාතුකං.**

හිය්‍යත්තනාදයො චතස්සො විභත්තියො **සබ්බධාතුකසඤ්ඤා** හොන්තීති හිය්‍යත්තනාදීනං සබ්බධාතුකසඤ්ඤත්තා ‘‘ඉකාරාගමො අසබ්බධාතුකම්හී’’ති වුත්තො **ඉ**කාරාගමො න භවති.

සබ්බධාතුකං.

459. **පරොක්ඛා අ උ, එ ත්ථ, අං ම්හ, ත්ථ රෙ, ථො ව්හො, ඉං ම්හෙ.**

අආදයො ද්වාදස **පරොක්ඛාසඤ්ඤා** හොන්ති. අක්ඛානං ඉන්ද්‍රියානං පරං පරොක්ඛා, තද්දීපකත්තා අයං විභත්ති **පරොක්ඛා**ති වුච්චති.

460. **අපච්චක්ඛෙ පරොක්ඛාතීතෙ.**

අපච්චක්ඛෙ වත්තුනො ඉන්ද්‍රියාවිසයභූතෙ අතීතෙ කාලෙ **පරොක්ඛා**විභත්ති හොති. අතික්කම්ම ඉතොති **අතීතො,** හුත්වා අතික්කන්තොති අත්ථො.

හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පරොක්ඛාපරස්සපදපඨමපුරිසෙකවචනං අ. ‘‘භූ අ’’ඉතීධ –

විපරිණාමෙන ‘‘ධාතුන’’න්ති වත්තතෙ.

461. **ක්වචාදිවණ්ණානමෙකස්සරානං ද්වෙභාවො.**

ධාතුනමාදිභූතානං වණ්ණානමෙකස්සරානං ක්වචි ද්වෙභාවො හොති. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **ක්වචි**සද්දො, තෙන –

> ඛ ඡ සෙසු පරොක්ඛායං, ද්වෙභාවො සබ්බධාතුනං;
> අප්පච්චයෙ ජුහොත්‍යාදි-ස්සපි කිච්චාදිකෙ ක්වචි.

‘‘භූ භූ අ’’ඉතීධ –

462. **පුබ්බොබ්භාසො.**

ද්වෙභූතස්ස ධාතුස්ස යො පුබ්බො අවයවො, සො **අබ්භාසසඤ්ඤො** හොතීති අබ්භාසසඤ්ඤා.

අබ්භාසග්ගහණමනුවත්තතෙ.

463. **අන්තස්සිවණ්ණාකාරො වා.**

අබ්භාසස්ස අන්තස්ස ඉවණ්ණො හොති වා, අකාරො ච. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො. තෙන –

> ඛ ඡ සෙසු අවණ්ණස්ස,
> ඉකාරො සගුපුස්ස ඊ;
> වාස්ස භූස්ස පරොක්ඛායං,

අකාරො නාපරස්සිමෙති.

ඌකාරස්ස අකාරො.

464. **දුතියචතුත්ථානං පඨමතතියා.**

අබ්භාසගතානං දුතියචතුත්ථානං වග්ගබ්‍යඤ්ජනානං යථාක්කමං පඨමතතියා හොන්තීති **භ**කාරස්ස **බ**කාරො.

465. **බ්‍රූභූනමාහභූවා පරොක්ඛායං.**

බ්‍රූභූඉච්චෙතෙසං ධාතූනං **ආහභූව**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති පරොක්ඛාවිභත්තියන්ති **භූ**සද්දස්ස **භූව**ආදෙසො, ''සරලොපො මාදෙසප්පච්චයාදිම්හී''තිආදිනා සරලොපාදි, සො කිර රාජා බභූව, තෙ කිර බභූවු. ත්වං කිර බභූවෙ.

''ධාතුහී''ති වත්තතෙ, සීහගතියා **ක්වචි**ග්ගහණඤ්ච.

466. **ඉකාරාගමො අසබ්බධාතුකම්හි.**

සබ්බස්මිං අසබ්බධාතුකම්හි පරෙ ක්වචි ධාතුහි පරො **ඉ**කාරාගමො හොති.

අසබ්බධාතුකෙ බ්‍යඤ්ජ-නාදිම්හෙ වායමාගමො;
ක්වචාධිකාරතො බ්‍යඤ්ජ-නාදොපි ක්වචි නො සියා.

එත්ථ ච ''න සබ්බධාතුකං අසබ්බධාතුක''මිති කත්වා ''හියත්තනී සත්තමී පඤ්චමී වත්තමානා සබ්බධාතුක''න්ති හියත්තනීආදීනං සබ්බධාතුකසඤ්ඤාය වුත්තත්තා තදඤ්ඤා චතස්සො විභත්තියො අසබ්බධාතුකන්ති වුච්චති.

තුම්හෙ කිර බභූවිත්ථ. අහං කිර බභූවං, මයං කිර බභූවිම්හ. **අත්තනොපදෙ** සො බභූවිත්ථ, බභූවිරෙ. බභූවිත්ථො, බභූවිව්හො. බභූවිං, බභූවිම්හෙ.

කම්මනි අත්තනොපදෙ **ඊ**කාරාගමයප්පච්චය**ඉ**කාරාගමා, අනුබභූවීයිත්ථ, **ය**ප්පච්චයස්ස අසබ්බධාතුකම්හි ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා ලොපෙ කතෙ ඉවණ්ණාගමො න භවති, තයා කිර අනුබභූවිත්ථ, අනුබභූවිරෙ ඉච්චාදි. **භාවෙ** බභූවීයිත්ථ, බභූවිත්ථ වා.

තථා පපච, පපචු. පපචෙ, පපචිත්ථ. පපචං, පපචිම්හ. පපචිත්ථ, පපචිරෙ. පපචිත්ථො, පපචිව්හො. පපචිං, පපචිම්හෙ.

කම්මනි පපච්චිත්ථ, පපච්චිරෙ ඉච්චාදි. තථා අපච්ච, අපච්චු ඉච්චාදි.

ගම්මිහි ''ක්වචාදිවණ්ණාන''න්තිආදිනා ද්වෙභාවො, ''පුබ්බොබ්භාසො''ති අබ්භාසසඤ්ඤා.

''අබ්භාසෙ''ති වත්තතෙ.

467. **කවග්ගස්ස චවග්ගො.**

අබ්භාසෙ වත්තමානස්ස **කවග්ගස්ස චවග්ගො** හොතීති ගකාරස්ස **ජ**කාරො, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා අනබ්භාසස්ස පඨමපුරිසෙකවචනම්හි දීඝො. සො ගාමං ජගාම කිර, ජගම වා, ජගමු. ජගමෙ, ජගමිත්ථ. ජගමං, ජගමිම්හ. ජගමිත්ථ, ජගමිරෙ. ජගමිත්ථො, ජගමිව්හො. ජගමිං, ජගමිම්හෙ.

කම්මනි ජගමීයිත්ථ, ජගමිත්ථ වා ඉච්චාදි.

පරොක්ඛාවිභත්ති.

468. **අජ්ජතනී ඊ උං, ඔ ත්ථ, ඉං ම්හා, ආ ඌ, සෙ ව්හං, අම්හෙ.**

ඊආදයො ද්වාදස **අජ්ජතනීසඤ්ඤා** හොන්ති. අජ්ජ භවො අජ්ජතනො, තද්දීපකත්තා අයං විභත්ති **අජ්ජතනී**ති වුච්චති.

‘‘අපච්චක්ඛෙ, අතීතෙ, පච්චක්ඛෙ’’ති ච වත්තතෙ.

469. **සමීපෙජ්ජතනී**.

සමීපෙ සමීපතො පට්ඨාය අජ්ජප්පභුති අතීතෙ කාලෙ පච්චක්ඛෙ ච අපච්චක්ඛෙ ච **අජ්ජතනී**විභත්ති හොතීති අජ්ජතනීපරස්සපදපඨමපුරිසෙකවචනං ඊ.

පුරෙ විය අකාරාගමො, වුද්ධාදි ච, ‘‘ක්වචි ධාතුවිභත්ති’’තිආදිනා **ඊම්හාදි**විභත්තීනං ක්වචි රස්සත්තං, **ඔ**ආඅවචනානං **ඉත්ථ**අමාදෙසා ච, සරලොපාදි, සො අභවි, අභවී වා, අකාරාගමාභාවෙ භවි.

මණ්ඩූකගතියා ‘‘වා’’ති වත්තතෙ.

470. **සබ්බතො උං ඉං සු**.

සබ්බෙහි ධාතූහි උංවිභත්තිස්ස **ඉංස්වා**දෙසො හොති වා.

තෙ අභවිංසු, භවිංසු වා, අභවුං, භවුං වා. ත්වං අභවි, භවි වා, අභවො, භවො වා, තුම්හෙ අභවිත්ථ, භවිත්ථ වා, **ඉ**කාරාගමො. අහං අභවිං, භවිං වා, මයං අභවිම්හ, භවිම්හ වා, අභවිම්හා, භවිම්හා වා. සො අභවිත්ථ, භවිත්ථ වා, අභවා, භවා වා, අභවූ, භවූ වා. අභවිසෙ, භවිසෙ වා, අභවිව්හං, භවිව්හං වා. අභවං , භවං වා, අභව, භව වා, අභවිම්හෙ, භවිම්හෙ වා.

කම්මනි යප්පච්චයලොපෙ වුද්ධිඅවාදෙසාදි, සුඛං තයා අනුභවිත්ථ, අන්වභූයිත්ථ, අනුභූයිත්ථ වා ඉච්චාදි. **පරස්සපදත්තෙ** තයා අන්වභූයි, අනුභූයි, අන්වභූයී, අනුභූයී වා, අන්වභූයිංසු, අනුභූයිංසු, අන්වභූයුං, අනුභූයුං. ත්වං අන්වභූයි, අනුභූයි, තුම්හෙ අන්වභූයිත්ථ, අනුභූයිත්ථ. අහං අන්වභූයිං, අනුභූයිං, මයං අන්වභූයිම්හ, අනුභූයිම්හ, අන්වභූයිම්හා, අනුභූයිම්හා වා. **භාවෙ** අභවිත්ථ, අභූයිත්ථ තයා.

සො අපචි, පචි, අපචී, පචී වා, තෙ අපචිංසු, පචිංසු, අපචුං, පචුං. ත්වං අපචි, පචි, අපචො, පචො වා, තුම්හෙ අපචිත්ථ, පචිත්ථ. අහං අපචිං, පචිං, මයං අපචිම්හ, පචිම්හ, අපචිම්හා, පචිම්හා වා. සො අපචිත්ථ, පචිත්ථ, අපචා, පචා වා, අපචූ, පචූ. අපචිසෙ, අපචිව්හං. අපචං, පචං, අපච, පච වා, අපචිම්හෙ, පචිම්හෙ.

කම්මනි අපච්චිත්ථ, පච්චිත්ථ ඉච්චාදි. **පරස්සපදත්තෙ** අපච්චි, පච්චි, අපච්චී, පච්චී වා, අපච්චිංසු, පච්චිංසු, අපච්චුං, පච්චුං. අපච්චි, පච්චි, අපච්චො, පච්චො වා, අපච්චිත්ථ, පච්චිත්ථ. අපච්චිං, පච්චිං, අපච්චිම්හ, පච්චිම්හ, අපච්චිම්හා, පච්චිම්හා වා.

සො ගාමං අගච්ඡී, ගච්ඡී, අගච්ඡි, ගච්ඡි වා, තෙ අගච්ඡිංසු, ගච්ඡිංසු, අගච්ඡුං, ගච්ඡුං. ත්වං අගච්ඡි, ගච්ඡි, අගච්ඡො, ගච්ඡො වා, තුම්හෙ අගච්ඡිත්ථ, ගච්ඡිත්ථ. අහං අගච්ඡිං, ගච්ඡිං, මයං අගච්ඡිම්හ, ගච්ඡිම්හ, අගච්ඡිම්හා, ගච්ඡිම්හා වා.

‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා අජ්ජතනිම්හි ගමිස්ස **ච්ඡ**ස්ස ක්වචි **ඤ්ඡා**දෙසො, අගඤ්ඡි, ගඤ්ඡි, අගඤ්ඡී, ගඤ්ඡී වා, තෙ අගඤ්ඡිංසු , ගඤ්ඡිංසු, අගඤ්ඡුං, ගඤ්ඡුං. ත්වං අගඤ්ඡි, ගඤ්ඡි, අගඤ්ඡො, ගඤ්ඡො වා, තුම්හෙ අගඤ්ඡිත්ථ, ගඤ්ඡිත්ථ. අහං අගඤ්ඡිං, ගඤ්ඡිං, මයං අගඤ්ඡිම්හ, ගඤ්ඡිම්හ, අගඤ්ඡිම්හා, ගඤ්ඡිම්හා වා.

ච්ඡාදෙසාභාවෙ සො අගමි, ගමි, අගමී, ගමී වා, ‘‘කරස්ස කාසත්තමජ්ජතනිම්හී’’ති එත්ථ **භා**වනිද්දෙසෙන, ‘‘සත්තමජ්ජතනිම්හී’’ති යොගවිභාගෙන වා **සා**ගමෙ ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා බ්‍යඤ්ජනතො **ආ**කාරාගමො, අගමාසි, උංවචනස්ස ක්වචි **අංස්වා**දෙසො, **උ**වාගමො **ත්ථම්හෙසු** ක්වචි, අගමිංසු, ගමිංසු, අගමංසු, ගමංසු, අගමුං, ගමුං, ත්වං අගමි, ගමි, අගමො, ගමො වා, අගමිත්ථ, ගමිත්ථ, අගමුත්ථ, ගමුත්ථ. අහං අගමිං, ගමිං, අගමිම්හ, ගමිම්හ, අගමුම්හ, ගමුම්හ, අගමිම්හා, ගමිම්හා වා.

‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා ගමිස්ස අජ්ජතනිම්හි **ගා**දෙසො ච, සො අජ්ඣගා, පරලොපො, තෙ අජ්ඣගුං. ත්වං අජ්ඣගො, තුම්හෙ අජ්ඣගුත්ථ. අහං අජ්ඣගිං, මයං අජ්ඣගුම්හ.

අත්තනොපදෙ සො අගච්ඡිත්ථ, ගච්ඡිත්ථ, අගඤ්ඡිත්ථ, ගඤ්ඡිත්ථ ඉච්චාදි. **ච්ඡා**දෙසාභාවෙ සො අගමිත්ථ, ගමිත්ථ, අගමා, ගමා, තෙ අගමූ, ගමූ, අජ්ඣගූ, අගූ. ත්වං අගමිසෙ, ගමිසෙ, අගමිව්හං, ගමිව්හං. අහං අගමං, ගමං, අගම, ගම, අජ්ඣගං වා, අගමිම්හෙ, ගමිම්හෙ.

කම්මෙ ගාමො අගච්ඡීයිත්ථ තෙන, ගච්ඡීයිත්ථ, අගඤ්ඡීයිත්ථ, ගඤ්ඡීයිත්ථ, අගමීයිත්ථ, ගමීයිත්ථ, අගමිත්ථ, ගමිත්ථ ඉච්චාදි. **පරස්සපදත්තෙ** අගච්ඡීයි, ගච්ඡීයි වා, අගමීයි, ගමීයි වා, අගච්ඡීයුං, අගමීයුං වා. තථා අසම්මීයි, අසම්මීයිංසු ඉච්චාදි.

''හියත්තනී, අජ්ජතනී''ති ච වත්තතෙ.

471. **මායොගෙ සබ්බකාලෙ ච**.

යදා**මා**යොගො, තදා **හියත්තනජ්ජතනී**විභත්තියො සබ්බකාලෙපි හොන්ති, **ච**සද්දෙන **පඤ්චමී** ච. මා භවති, මා භවා, මා භවිස්සතීති වා අත්ථෙ හියත්තනජ්ජතනීපඤ්චමී විභත්තියො, සෙසං නෙය්‍යං, සො මා භවා, මා භවී, මා තෙ භවන්ත්වන්තරායා. මා පචා, මා පචී, මා පචතු. මා ගච්ඡා, මා ගච්ඡී, මා ගච්ඡතු. මා කඤ්චි පාපමාගමා, මා අගමි, මා ගමා, මා ගමී, මා ගමෙතු. ත්වං මා ගච්ඡො, මා ගච්ඡි, මා ගච්ඡාහි ඉච්චාදි.

අතීතකාලිකවිභත්ති.

472. **භවිස්සන්ති ස්සති ස්සන්ති, ස්සසි ස්සථ, ස්සාමිස්සාම, ස්සතෙ ස්සන්තෙ, ස්සසෙ ස්සව්හෙ, ස්සංස්සාම්හෙ**.

ස්සත්‍යාදීනං ද්වාදසන්නං වචනානං **භවිස්සන්තී**සඤ්ඤා හොති. භවිස්සතීති භවිස්සන්තො, තංකාලදීපකත්තා අයං විභත්ති **භවිස්සන්තී**ති වුච්චති.

473. **අනාගතෙ භවිස්සන්තී**.

අනාගතෙ කාලෙ **භවිස්සන්තී**විභත්ති හොති.

අතීතෙපි භවිස්සන්ති, තංකාලවචනිච්ඡයා;
''අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්ස''න්තිආදිසු.

න ආගතො **අනාගතො,** පච්චයසාමග්ගියං සති ආයතිං උප්පජ්ජනාරහොති අත්ථො, **ඉ**කාරාගමො, වුද්ධිඅභාවොසා, සරලොපාදි ච.

භවිස්සති, භවිස්සන්ති. භවිස්සසි, භවිස්සථ. භවිස්සාමි, භවිස්සාම. භවිස්සතෙ, භවිස්සන්තෙ. භවිස්සසෙ, භවිස්සව්හෙ. භවිස්සං, භවිස්සාම්හෙ.

කම්මෙ යප්පච්චයලොපො, සුඛං තයා අනුභවිස්සතෙ, අනුභවිස්සන්තෙ. අනුභවිස්සසෙ, අනුභවිස්සව්හෙ. අනුභවිස්සං, අනුභවිස්සාම්හෙ. **පරස්සපදත්තෙ** අනුභවිස්සති දෙවදත්තෙන, අනුභවිස්සන්ති ඉච්චාදි. **භාවෙ** භවිස්සතෙ තෙන, **යප්පච්චයලොපාභාවෙ** අනුභූයිස්සතෙ, අනුභූයිස්සන්තෙ ඉච්චාදි. **භාවෙ** භූයිස්සතෙ.

තථා පචිස්සති, පචිස්සන්ති. පචිස්සසි, පචිස්සථ. පචිස්සාමි, පචිස්සාම. පචිස්සතෙ, පචිස්සන්තෙ. පචිස්සසෙ, පචිස්සව්හෙ. පචිස්සං, පචිස්සාම්හෙ.

කම්මෙ පච්චිස්සතෙ ඔදනො දෙවදත්තෙන, පච්චිස්සන්තෙ ඉච්චාදි. **පරස්සපදත්තෙ** පච්චිස්සති, පච්චිස්සන්ති. පච්චිස්සසි, පච්චිස්සථ. පච්චිස්සාමි, පච්චිස්සාම.

ගච්ඡිස්සති, ගච්ඡිස්සන්ති. ගච්ඡිස්සසි, ගච්ඡිස්සථ. ගච්ඡිස්සාමි, ගච්ඡිස්සාම. ගච්ඡිස්සතෙ, ගච්ඡිස්සන්තෙ. ගච්ඡිස්සසෙ, ගච්ඡිස්සව්හෙ. ගච්ඡිස්සං, ගච්ඡිස්සාම්හෙ. සො සග්ගං ගමිස්සති, ගමිස්සන්ති. ගමිස්සසි, ගමිස්සථ. ගමිස්සාමි, ගමිස්සාම ඉච්චාදි.

කම්මෙ ගච්ඡීයිස්සතෙ, ගච්ඡීයිස්සන්තෙ. ගච්ඡීයිස්සති, ගච්ඡීයිස්සන්ති වා, ගමීයිස්සතෙ, ගමීයිස්සන්තෙ. ගමීයිස්සති, ගමීයිස්සන්ති වා ඉච්චාදි. **යප්පච්චයලොපෙ** ගමිස්සතෙ , ගමිස්සන්තෙ. ගමිස්සති, ගමිස්සන්ති වා. තථා සම්මිස්සති, සම්මිස්සන්ති ඉච්චාදි.

භවිස්සන්තිවිභත්ති.

484. **කාලාතිපත්ති ස්සා ස්සංසු, ස්සෙ ස්සථ, ස්සංස්සාම්හා, ස්සථ ස්සිසු, ස්සසෙ ස්සව්හෙ, ස්සිංස්සාම්හසෙ**.

ස්සාදීනං ද්වාදසන්නං **කාලාතිපත්තිසඤ්ඤා** හොති. කාලස්ස අතිපතනං කාලාතිපත්ති, සා පන විරුද්ධපච්චයූපනිපාතතො, කාරණවෙකල්ලතො වා ක්‍රියාය අනභිනිබ්බත්ති, තද්දීපකත්තා අයං විභත්ති **කාලාතිපත්තීති** වුච්චති.

475. ක්‍රියාතිපන්නෙතීතෙ කාලාතිපත්ති.

ක්‍රියාතිපන්නමත්තෙ අතීතෙ කාලෙ **කාලාතිපත්ති**විභත්ති හොති. ක්‍රියාය අතිපතනං **ක්‍රියාතිපන්නං,** තං පන සාධකසත්තිවිරහෙන ක්‍රියාය අච්චන්තානුප්පත්ති. එත්ථ ච කිඤ්චාපි න ක්‍රියා අතීතසද්දෙන වොහරිතබ්බා, තථාපි තක්කිරියුප්පත්තිප්පටිබන්ධකරක්‍රියාය කාලභෙදෙන අතීතවොහාරො ලබ්භතෙවාති දට්ඨබ්බං.

කාලාතිපත්තිපරස්සපදපඨමපුරිසෙකවචනං **ස්සා,** අකාරිකාරාගමා, වුද්ධිඅවාදෙසා ච, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා **ස්සා ස්සාම්භා**විභත්තීනං ක්වචි රස්සත්තං, **ස්සෙ**වචනස්ස ච අත්තං.

සො චෙ පඨමවයෙ පබ්බජ්ජං අලභිස්ස, අරහා අභවිස්ස, භවිස්ස, අභවිස්සා, භවිස්සාවා, තෙ චෙ තං අලභිස්සංසු, අරහන්තො අභවිස්සංසු, භවිස්සංසු. එවං ත්වං අභවිස්ස, භවිස්ස, අභවිස්සෙ වා, තුම්හෙ අභවිස්සථ, භවිස්සථ. අහං අභවිස්සං, භවිස්සං, මයං අභවිස්සම්හ, භවිස්සම්හ, අභවිස්සාම්හා, භවිස්සාම්හා වා. සො අභවිස්සථ, අභවිස්සිසු. අභවිස්සසෙ, අභවිස්සව්හෙ. අභවිස්සිං, අභවිස්සාම්හසෙ.

කම්මෙ අන්වභවිස්සථ, අන්වභවිස්සිසු. අන්වභූයිස්සථ වා ඉච්චාදි. **පරස්සපදත්තෙ** අන්වභවිස්ස, අන්වභවිස්සංසු. අන්වභූයිස්ස වා ඉච්චාදි. **භාවෙ** අභවිස්සථ දෙවදත්තෙන, අභූයිස්සථ.

තථා සො චෙ තං ධනං අලභිස්ස, ඔදනං අපචිස්ස, පචිස්ස, අපචිස්සා, පචිස්සා වා, අපචිස්සංසු, පචිස්සංසු. අපචිස්ස, පචිස්ස, අපචිස්සෙ, පචිස්සෙ වා, අපචිස්සථ, පචිස්සථ. අපචිස්සං, පචිස්සං, අපචිස්සම්හ, පචිස්සම්හ, අපචිස්සාම්හා, පචිස්සාම්හා වා. අපචිස්සථ, පචිස්සථ, අපචිස්සිසු, පචිස්සිසු. අපචිස්සසෙ, පචිස්සසෙ, අපචිස්සව්හෙ, පචිස්සව්හෙ. අපචිස්සිං, පචිස්සිං, අපචිස්සාම්හසෙ, පචිස්සාම්හසෙ.

කම්මෙ අපචිස්සථ ඔදනො දෙවදත්තෙන, අපචිස්සිසු. **යප්පච්චයලොපාභාවෙ** අපචීයිස්සථ ඉච්චාදි. **පරස්සපදත්තෙ** අපච්චිස්ස තෙන, පච්චිස්ස, අපච්චිස්සා, පච්චිස්සා වා, අපච්චිස්සංසු, පච්චිස්සංසු ඉච්චාදි.

සො අගච්ඡිස්ස, ගච්ඡිස්ස, අගච්ඡිස්සා, ගච්ඡිස්සාවා, අගච්ඡිස්සංසු, ගච්ඡිස්සංසු. ත්වං අගච්ඡිස්ස, ගච්ඡිස්ස, අගච්ඡිස්සෙ, ගච්ඡිස්සෙ වා, අගච්ඡිස්සථ, ගච්ඡිස්සථ. අගච්ඡිස්සං, ගච්ඡිස්සං, අගච්ඡිස්සම්හ, ගච්ඡිස්සම්හ, අගච්ඡිස්සාම්හා, ගච්ඡිස්සාම්හා වා. අගමිස්ස, ගමිස්ස, අගමිස්සා, ගමිස්සා වා, අගමිස්සංසු, ගමිස්සංසු. අගමිස්ස, ගමිස්ස, අගමිස්සෙ වා, අගමිස්සථ, ගමිස්සථ. අගමිස්සං , ගමිස්සං, අගමිස්සම්හ, ගමිස්සම්හ, අගමිස්සාම්හා, ගමිස්සාම්හා වා. අගච්ඡිස්සථ, ගච්ඡිස්සථ වා ඉච්චාදි.

කම්මෙ අගච්ඡීයිස්සථ, අගමීයිස්සථ, අගච්ඡීයිස්ස, අගමීයිස්සඉච්චාදි. තථා අසම්මිස්සා, අසම්මිස්සංසු ඉච්චාදි.

කාලාතිපත්තිවිභත්ති.

පඤ්චමී සත්තමී වත්ත-මානා සම්පතිනාගතෙ;
භවිස්සන්තී පරොක්ඛාදී, චතස්සොතීතකාලිකා.

ඡකාලිකවිභත්තිවිධානං.

විකරණවිධාන

ඉසු ඉච්ඡාකන්තීසු, පුරෙ විය ධාත්වන්තලොපො, **ත්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති, අප්පච්චයො ච.

''ධාතූන''න්ති වත්තමානෙ –

476. ඉසුයමූනමන්තො ච්ඡො වා.

ඉසුයමුඉච්චෙතෙසං ධාතූනං අන්තො **ච්ඡො** හොති වා. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, ''අන්තො ච්ඡො වා''ති යොගවිභාගෙන **ආසස්සපි**. සො සග්ගං ඉච්ඡති, ඉච්ඡන්ති. ඉච්ඡසි, ඉච්ඡථ. ඉච්ඡාමි, ඉච්ඡාම. **ච්ඡා**දෙසාභාවෙ අසංයොගන්තත්තා ''අඤ්ඤෙසු ච''ති වුද්ධි, එසති, එසන්ති ඉච්චාදි.

කම්මෙ අත්තනොපදස්ස යෙභුය්‍යෙන පරස්සපදත්තමෙව පයොජීයති, තෙන චෙත්ථ අත්තනොපදෙ රූපානි සඞ්ඛිපිස්සාම. සො ඉච්ඡීයති, එසීයති, ඉස්සතෙ, ඉස්සති, **යකාරස්ස** පුබ්බරූපත්තං. තථා ඉච්ඡතු, එසතු. ඉච්ඡෙය්‍ය, එසෙය්‍ය. පරොක්ඛාහිය්‍යත්තනීසු පන රූපානි සබ්බත්ථ පයොගමනුගම්ම පයොජෙතබ්බානි, ඉච්ඡි, එසි. ඉච්ඡිස්සති, එසිස්සති. ඉච්ඡිස්සා, එසිස්සා ඉච්චාදි.

යමු උපරමෙ, **නිපුබ්බො**, **ච්ඡාදෙසො** ච. නියච්ඡති, නියච්ඡන්ති. නියමති, නියමන්ති. **සංපුබ්බො** ''සයෙ වා''ති **ඤත්තං**, ද්විත්තඤ්ච. සඤ්ඤමති, සඤ්ඤමන්ති.

කම්මෙ නියච්ඡීයති, නියමීයති, නියම්මති, සඤ්ඤමීයති වා. තථා නියච්ඡතු, සඤ්ඤමතු. නියච්ඡෙය්‍ය, සඤ්ඤමෙය්‍ය. නියච්ඡි, සඤ්ඤමි. නියච්ඡිස්සති, සඤ්ඤමිස්සති. නියච්ඡිස්ස, සඤ්ඤමිස්ස ඉච්චාදි.

ආස උපවෙසනෙ, යොගවිභාගෙන **ච්ඡාදෙසො**, රස්සත්තං. අච්ඡති, අච්ඡන්ති. අච්ඡසි, අච්ඡථ. අච්ඡාමි, අච්ඡාම. අඤ්ඤත්‍ර **උපපුබ්බො** උපාසති, උපාසන්ති. අච්ඡීයති, උපාසීයති. අච්ඡතු, උපාසතු. අච්ඡෙය්‍ය, උපාසෙය්‍ය. අච්ඡි, උපාසි. අච්ඡිස්සති, උපාසිස්සති. අච්ඡිස්ස, උපාසිස්ස ඉච්චාදි.

ලභ ලාභෙ, ලභති, ලභන්ති. ලභසි, ලභථ. ලභාමි, ලභාම. ලභතෙ, ලභන්තෙ. ලභසෙ, ලභව්හෙ. ලභෙ, ලභාම්හෙ.

කම්මෙ යකාරස්ස පුබ්බරූපත්තෙ කතෙ ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා පුරිම**භකාරස්ස බ**කාරො, ලබ්භතෙ, ලබ්භන්තෙ. ලබ්භති, ලබ්භන්ති. ලබ්භතං, ලබ්භතු. ලබ්භෙ, ලබ්භෙය්‍ය.

අජ්ජතනිම්හි ''වා, අන්තලොපො''ති ච වත්තමානෙ –

477. **ලභස්මා ඊ ඉංනං ත්ථත්ථං.**

ලභඉච්චෙතස්මා ධාතුතො පරෙසං ඊඉංනං විභත්තීනං **ත්ථ ත්ථං**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති වා, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. අලත්ථ, අලභි, ලභි, අලභිංසු, ලභිංසු. අලභො, ලභො, අලභි, ලභි, අලභිත්ථ, ලභිත්ථ. අලත්ථං, අලභිං, ලභිං, අලභිම්හ, ලභිම්හ ඉච්චාදි.

භවිස්සන්තිම්හි ''කරස්ස සප්පච්චයස්ස කාහො''ති එත්ථ **සප්පච්චය**ග්ගහණෙන **වච මුච භුජාදිතො ස්සස්සඛාදෙසො**, **වස ඡිද ලභාදිතො ඡාදෙසො** ච වා හොතීති **ස්සස්ස ඡාදෙසො**, ''බ්‍යඤ්ජනන්තස්ස චො ඡප්පච්චයෙසු වා''ති ධාත්වන්තස්ස **ච**කාරො, ලච්ඡති, ලච්ඡන්ති. ලච්ඡසි, ලච්ඡථ. ලච්ඡාමි, ලච්ඡාම. **ඡාදෙසා**භාවෙ ලභිස්සති, ලභිස්සන්ති. ලභිස්සසි, ලභිස්සථ. ලභිස්සාමි, ලභිස්සාම ඉච්චාදි. අලභිස්ස, අලභිස්සංසු ඉච්චාදි.

වච වියත්තියං වාචායං, වචති, වචන්ති. වචසි, වචථ. වචාමි, වචාම.

කම්මෙ අත්තනොපදෙ, **යප්පච්චයෙ** ච කතෙ –

478. **වච වස වහාදීනමුකාරො වස්ස යෙ.**

වච වස වහඉච්චෙවමාදීනං ධාතූනං **ව**කාරස්ස **උ**කාරො හොති **යප්පච්චයෙ** පරෙ, **ආදිසද්දෙන වඩ්ඪ**ස්ස ච. ''වස්ස අ ච''ඉති සමාසෙන දුතියඤ්චෙත්ථ **ව**ග්ගහණං ඉච්ඡිතබ්බං, තෙන **අ**කාරස්සපි **උ**කාරො හොති, පුරිමපක්ඛෙ පරලොපො. ''තස්ස චවග්ග''ඉච්චාදිනා සධාත්වන්තස්ස **ය**කාරස්ස **ච**කාරො, ද්විත්තං. උච්චතෙ, උච්චන්තෙ. වුච්චතෙ, වුච්චන්තෙ. වුච්චති, වුච්චන්ති වා ඉච්චාදි. තථා වචතු, වුච්චතු. වචෙය්‍ය, වුච්චෙය්‍ය. අවචා, අවච්චා, අවචූ, අවච්චූ. අවච, අවචො, අවචුත්ථ. අවච, අවචං, අවචම්හා. අවචුත්ථ ඉච්චාදි.

479. **වචස්සජ්ජතනිම්හි මකාරො ඔ.**

වචඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **අ**කාරො **ඔ**ත්තමාපජ්ජතෙ අජ්ජතනිම්හි විභත්තිම්හි. අවොචි, අවොචුං. අවොචො, අවොචුත්ථ. අවොචිං, අවොචුම්හ, **උ**කාරාගමො. අවොච, රස්සත්තං, අවොචු ඉච්චාදි. අවුච්චිත්ථ.

භවිස්සන්තිම්හි **සප්පච්චය**ග්ගහණෙන **ස්සස්ස ඛාදෙසො**, ''බ්‍යඤ්ජනන්තස්සා''ති වත්තමානෙ ''කො ඛෙ වා''ති ධාත්වන්තස්ස **කාදෙසො**, වක්ඛති, වක්ඛන්ති. වක්ඛසි, වක්ඛථ. වක්ඛාමි, වක්ඛාම ඉච්චාදි.

වස නිවාසෙ, වසති, වසන්ති.

කම්මෙ උත්තං, පුබ්බරූපත්තඤ්ච වුස්සති, වුස්සන්ති ඉච්චාදි. වසතු. වසෙයා. අවසි, වසි.

භවිස්සන්තියං **ස්සස්ස ඡා**දෙසො, ධාත්වන්තස්ස **ච**කාරො ච, වච්ඡති, වච්ඡන්ති. වච්ඡසි, වච්ඡථ. වච්ඡාමි, වච්ඡාම. වසිස්සති, වසිස්සන්ති. අවසිස්ස, අවසිස්සංසු.

තථා **රුද** අස්සුවිමොචනෙ, රොදති, රුච්ඡති. රොදිස්සති ඉච්චාදි.

කුස අක්කොසෙ, ආපුබ්බො ද්විත්තරස්සත්තානි, **අ**ප්පච්චයවුද්ධියො ච. අක්කොසති. අක්කොසතු. අක්කොසෙයා.

''අන්තලොපො''ති වත්තතෙ, මණ්ඩූකගතියා ''වා''ති ච.

480. **කුසස්මා දී ච්ඡි**.

කුස ඉච්චෙතස්මා ධාතුතො ඊවිභත්තිස්ස **ච්ඡි**ආදෙසො හොති, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. අක්කොච්ඡි මං, අක්කොසි වා. අක්කොසිස්සති. අක්කොසිස්ස ඉච්චාදි.

වහ පාපුණනෙ, වහති, වහන්ති.

කම්මෙ අත්තනොපදෙ, **ය**ප්පච්චයෙ ච කතෙ –

''යෙ''ති වත්තතෙ.

481. **හ විපරියයො ලො වා**.

හකාරස්ස විපරියයො හොති **ය**ප්පච්චයෙ පරෙ, **ය**ප්පච්චයස්ස ච **ල**කාරො හොති වා. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, තෙන ''ගය්හති''තිආදීසු **ල**ත්තං න හොති, නිමිත්තභූතස්ස **ය**කාරස්සෙවෙතං **ල**ත්තං, ''වචවස''ඉච්චාදිනා උත්තං. වුය්හති, වුල්හති, වුය්හන්ති. වහතු, වුය්හතු. වහෙයා, වුය්හෙයා. අවහී, අවුය්හිත්ථ, අවහිත්ථ. අවහිස්සති, වුය්හිස්සති. අවහිස්ස, අවුය්හිස්ස ඉච්චාදි.

ජර වයොහානිම්හි.

482. **ජරමරානං ජීරජීයාමීයාා වා**.

ජරමර ඉච්චෙතෙසං ධාතූනං **ජීරජීයාමීයා**ාදෙසා හොන්ති වා, සරලොපාදි. ජීරති, ජීරන්ති. ජීයාති, ජීයාන්ති. ''ක්වචා''දිසුත්තෙන එකයකාරස්ස ක්වචි ලොපො හොති. ජීයති, ජීයන්ති.

කම්මෙ ජීරියති, ජීරියන්ති. ජීයියාති, ජීයියාන්ති. ජීරතු, ජීයාතු. ජීරෙයා, ජීයොයයා. අජීරි, ජීරි, ජීයායි. ජීරිස්සති, ජීයායිස්සති. අජීරිස්ස, අජීයායිස්ස.

මර පාණචාගෙ, **මීයා**ාදෙසො, මීයාති, මීයාන්ති. මීයති, මීයන්ති වා. මරති, මරන්ති ඉච්චාදි.

දිස පෙක්ඛණෙ.

483. **දිසස්ස පස්ස දිස්ස දක්ඛා වා**.

දිසඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **පස්ස දිස්ස දක්ඛ**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති වා. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, තෙන **දිස්සා**දෙසො කම්මනි සබ්බධාතුකෙ එව. පස්සති, පස්සන්ති. දක්ඛති, දක්ඛන්ති.

කම්මනි යකාරලොපො, දිස්සතෙ, දිස්සන්තෙ. දිස්සති, දිස්සන්ති. විපස්සීයති, දක්ඛීයති. පස්සතු, දක්ඛතු, දිස්සතු. පස්සෙයා, දක්ඛෙයා, දිස්සෙයා.

හියාත්තනියං ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා ධාතුඉකාරස්ස **අ**ත්තං, අද්දසා, අද්දස. **කම්මනි** අදිස්ස.

තථා අපස්සි, පස්සි, අපස්සිංසු, පස්සිංසු. අපස්සි, පස්සි, අපස්සිත්ථ, පස්සිත්ථ. අපස්සිං, පස්සිං, අපස්සිම්හ, පස්සිම්හ. අද්දසි, දසි, අද්දසංසු, දසංසු. **කම්මනි** අදිස්සංසු. අද්දක්ඛි, අද්දක්ඛිංසු.

පස්සිස්සති, පස්සිස්සන්ති. ''භවිස්සන්තිම්හි ස්සස්ස වා''ති යොගවිභාගෙන **ස්සස්ස** ලොපො, **ඉ**කාරාගමො ච, දක්ඛිති, දක්ඛින්ති. ලොපාභාවෙ දක්ඛිස්සති, දක්ඛිස්සන්ති. අපස්සිස්ස, අදක්ඛිස්ස ඉච්චාදි.

සද විසරණගත්‍යාවසානෙසු.

''සබ්බත්ථා''ති වත්තතෙ, මණ්ඩූකගතියා ''ක්වචී''ති ච.

484. **සදස්ස සීදත්තං.**

සදඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **සීදා**දෙසො හොති සබ්බත්ථ විභත්තිප්පච්චයෙසු ක්වචි. සෙසං නෙය්‍යං. නිසීදති, නිසීදන්ති. **භාවෙ** නිසජ්ජතෙ, ඉධ ක්වචාධිකාරෙන **සීදා**-දෙසො න භවති. නිසීදතු. නිසීදෙ. නිසීදි. නිසීදිස්සති. නිසීදිස්ස ඉච්චාදි.

යජ දෙවපූජාසඞ්ගතිකරණදානෙසු. යජති, යජන්ති.

කම්මනි ''යම්හී''ති වත්තතෙ.

485. **යජස්සාදිස්සි.**

යජඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස ආදිස්ස **ය**කාරස්ස **ඉ**කාරාදෙසො හොති **ය**ප්පච්චයෙ පරෙ, සරලොපො. ඉජ්ජතෙ මයා බුද්ධො. තථා යජතු, ඉජ්ජතං. යජෙ, ඉජ්ජෙථ. යජි, ඉජ්ජිත්ථ. යජිස්සති, ඉජ්ජිස්සතෙ. යජිස්ස, ඉජ්ජිස්සථ ඉච්චාදි.

වද වියත්තියං වාචායං, **ත්‍යාද්‍යුප්පත්ති, අප්පච්චයො** ච.

''වා''ති වත්තතෙ.

486. **වදස්ස වජ්ජං.**

වදඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්ස **වජ්ජා**දෙසො හොති වා සබ්බාසු විභත්තීසු. විභත්‍යාධිකාරත්තා චෙත්ථ සබ්බාසූති අත්ථතො සිද්ධං.

''වා''ති වත්තතෙ.

487. **ලොපඤ්චෙත්තමකාරො.**

භූවාදිතො පරො අප්පච්චයො **එත්ත**මාපජ්ජතෙ, ලොපඤ්ච වා. විකරණකාරියවිධිප්පකරණතො චෙත්ථ අකාරොති **අ**ප්පච්චයො ගය්හති.

> භූවාදිතො ජුහොත්‍යාදි-තො ච **අ**ප්පච්චයො පරො;
> ලොපමාපජ්ජතෙ නාඤ්ඤො, වචත්ථීතවිභාසතොති.

අප්පච්චයස්ස එකාරො, සරලොපාදි, වජ්ජෙති, වදෙති, වදති, **අන්තිම්හි** –

488. **ක්වචි ධාතුවිභත්තිප්පච්චයානං දීඝවිපරීතාදෙසලොපාගමා ච.**

ඉධ ධාත්වාධිකාරෙ ආඛ්‍යාතෙ, කිතකෙ ච අවිහිතලක්ඛණෙසු පයොගෙසු ක්වචි ධාතූනං, ත්‍යාදිවිභත්තීනං, ධාතුවිහිතප්පච්චයානඤ්ච දීඝතබ්බිපරීතආදෙසලොපාගමඉච්චෙතානි කාරියානි ජිනවචනානුරූපතො භවන්ති. තත්ථ –

> නාම්හි රස්සො කියාදීනං, සංයොගෙ වඤ්ඤධාතුනං;
> ආයූනං වා විභත්තීනං, ම්හා, ස්සාන්තස්ස ච රස්සතා.

> ගම්තො ච්ඡස්ස ඤ්ඡො වාස්ස, ගමිස්සජ්ජතනිම්හි ගා;

උචාගමො වා ත්‍ථම්හෙසු, ධාතූනං යම්හි දීඝතා.

එයොයයාසෙයාමෙත්තඤ්ච, වා ස්සෙස්සෙත්තඤ්ච පාපුණෙ;
ඔකාරා අත්තමිත්තඤ්ච, ආත්‍ථා පප්පොන්ති වා ත්‍ථචෙ.

තථා බ්‍රූතොති අන්තීනං, අළ වාහ ච ධාතුයා;
පරොක්ඛාය විභත්තිම්හි, අනබ්භාසස්ස දීඝතා.

සංයොගන්තො අකාරෙත්ථ, විභත්තිප්පච්චයාදි තු;
ලොප මාපජ්ජතෙ නිච්ච-මෙකාරොකාරතො පරොති.

එකාරතො පරස්ස **අන්ති**අකාරස්ස ලොපො, වජ්ජෙන්ති, වදෙන්ති, වදන්ති. වජ්ජෙසි, වදෙසි, වදසි, වජ්ජෙථ, වදෙථ, වදථ. වජ්ජෙමි, වජ්ජාමි, වදෙමි, වදාමි, වජ්ජෙම, වදෙම, වජ්ජාම, වදාම.

කම්මනි වජ්ජීයති, වජ්ජීයන්ති. වජ්ජති, වජ්ජන්ති. වදීයති වා. වජ්ජෙතු, වදෙතු, වදතු. වජ්ජෙ, වජ්ජෙයා, වදෙ, වදෙයා, වජ්ජෙයුං, වදෙයුං. වජ්ජෙයාසි, වජ්ජෙසි, වදෙයාසි. අවදි, වදි, වදිංසු. වදිස්සති, වදිස්සන්ති. අවදිස්ස ඉච්චාදි.

කමු පදවික්ඛෙපෙ, **අ**ප්පච්චයෙ කතෙ ''ක්වචාදිවණ්ණානමෙකස්සරානං ද්වෙභාවො''ති ද්විත්තං, **ක**වග්ගස්ස **ච**වග්ගො.

අබ්භාසග්ගහණමන්තග්ගහණං, **වා**ග්ගහණඤ්ච වත්තතෙ.

489. **නිග්ගහීතඤ්ච**.

අබ්භාසන්තෙ **නිග්ගහීත**ඤ්චාගමො හොති වා. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, තෙන **කමා**දීනමෙවෙතං. චඞ්කමති, චඞ්කමන්ති ඉච්චාදි. කමති, කමන්ති ඉච්චාදි.

චල කම්පනෙ, චඤ්චලති, චලති.

චල දලනෙ, දද්දල්ලති.

ඛෙචින්තායං, අප්පච්චයෙ ''ඔ, සරෙ, එ''ති ච අධිකිච්ච ''තෙ ආවායා''ති යොගවිභාගෙන අකාරිතෙපි **එ**කාරස්ස **ආයා**දෙසො, ඛායති, ඛායන්ති ඉච්චාදි, විසෙසවිධානං.

අවුද්ධිකභූවාදිනයො.

තුද බ්‍යථනෙ, **ත්‍යා**ද්‍යුප්පත්ති **අ**ප්පච්චයො, ''අඤ්ඤෙසු වා''ති **එ**ත්ථානුවත්තිත **වා**ග්ගහණෙන **තුදා**දීනං වුද්ධිඅභාවොව විසෙසො, තුදති, තුදන්ති. තුදසි, තුදථ. තුදාමි, තුදාම.

කම්මෙ ''තස්ස චවග්ග''ඉච්චාදිනා සදකාරස්ස **ය**ප්පච්චයස්ස **ජ**කාරො ද්විත්තං, තුජ්ජතෙ, තුජ්ජන්තෙ. තුජ්ජති, තුජ්ජන්ති, තුජ්ජරෙ වා. තථා තුදතු, තුදන්තු. තුදෙ, තුදෙයා, තුදෙයුං. අතුදි, තුදිංසු. අතුදි, අතුදිත්ථ. අතුදිං, අතුදිම්හ. අතුජ්ජිත්ථ, අතුජ්ජි. තුදිස්සති. අතුදිස්ස ඉච්චාදි.

විස පවෙසනෙ **ප**පුබ්බො, සො ගාමං පවිසති, පවිසන්ති. පවිසසි, පවිසථ. පවිසාමි, පවිසාම.

කම්මෙ පවිසියතෙ, පවිසියන්තෙ. පවිසියති, පවිසියන්ති. පවිස්සතෙ වා. තථා පවිසතු, පවිසන්තු. පවිසෙයා. පාවිසි, පවිසි, පාවෙක්ඛි පථවිං, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා අජ්ජතනිම්හි **විස**ස්ස වෙක්ඛාදෙසො ච. පාවිසිංසු, පවිසිංසු.

කම්මෙ පාවිසීයිත්ථ, පවිසීයිත්ථ, පාවිසීයි, පවිසීයි. පවිසිස්සති, පවිසිස්සන්ති. පවිසීයිස්සතෙ, පවිසිස්සතෙ. පාවිසිස්ස. පාවිසීයිස්ස ඉච්චාදි.

නුද ඛෙපෙ, නුදති, නුදන්ති.

දිස අතිසජ්ජනෙ, උද්දිසති, උද්දිසන්ති.

ලිඛ ලෙඛනෙ, ලිඛති, ලිඛන්ති.

චුස සම්ඵස්සෙ, චුසති, චුසන්ති ඉච්චාදි.

තුදාදිනයො.

හු, භූ සත්තායං, **ත්‍යාද්‍යුප්පත්ති** ''භූවාදිතො අ''ඉති **අප්පච්චයො**, ''වා''ති අධිකිච්ච ''ලොපඤ්චෙත්තමකාරො''ති භූවාදිතො පරස්ස අප්පච්චයස්ස ලොපො, ''අඤ්ඤෙසු වා''ති වුද්ධි. සො හොති, තෙ හොන්ති, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා පරසරස්ස ලොපො. හොසි, හොථ. හොමි, හොම. **භාවෙ** භූයතෙ.

තථා හොතු, හොන්තු. හොහි, අනකාරපරත්තා **හි**ලොපො න භවති, හොථ. හොමි, හොම. **භාවෙ** භූයතං.

සත්තමියං සරලොපාදි, හෙය්‍ය, හෙය්‍යුං. හෙය්‍යාසි, හෙය්‍යාථ. හෙය්‍යාමි, හෙය්‍යාම. හෙය්‍යං වා. **භාවෙ** භූයෙථ.

හියත්තනියං අප්පච්චයලොපෙ ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **භූ**ධාතුස්ස **ඌ**කාරස්ස **උවා**දෙසො. අහුවා, අහුවු, අහුවූ. අහුව, අහුවො, අහුවත්ථ. අහුවං, අහුවම්හ. අහුවත්ථ, අහුවත්ථුං. අහුවසෙ, අහුවව්හං. අහුවිං, අහුවම්හසෙ. **භාවෙ** අභූයත්ථ.

අජ්ජතනිම්හි ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **භූ**තො ඊවිභත්තිස්ස ලොපො රස්සත්තං, සො අහු, ලොපාභාවෙ ''කරස්ස කාසත්තමජ්ජතනිම්හී''ති එත්ථ ''සත්තමජ්ජතනිම්හී''ති යොගවිභාගෙන **සා**ගමො, වුද්ධි, අහොසි, අහෙසුං, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **ඔකාරස්සෙ**කාරො. අහවුං වා. අහොසි, අහොසිත්ථ. අහොසිං, අහුං, පරසරස්ස ලොපො, රස්සත්තඤ්ච, අහොසිම්හ, අහුම්හ, රස්සත්තං. **භාවෙ** අභූයිත්ථ.

''හි ලොපං වා''ති ඉතො ''ලොපො, වා''ති ච වත්තතෙ.

490. හොතිස්සරෙ'හොහෙ භවිස්සන්තිම්හි ස්සස්ස ච.

හූඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සරො **එහ ඔහ එත්ත**මාපජ්ජතෙ භවිස්සන්තිම්හි විභත්තිම්හි, **ස්සස්ස** ච ලොපො හොති වා. **ඉ**කාරාගමො, සරලොපාදි.

> හෙහිති, හෙහින්ති. හෙහිසි, හෙහිථ. හෙහාමි, හෙහාම. ලොපාභාවෙ – හෙහිස්සති, හෙහිස්සන්ති. හෙහිස්සසි, හෙහිස්සථ. හෙහිස්සාමි, හෙහිස්සාම. **ඔහාදෙසෙ** – හොහිති, හොහින්ති. හොහිසි, හොහිථ. හොහාමි, හොහාම. තථා හොහිස්සති, හොහිස්සන්ති. හොහිස්සසි, හොහිස්සථ. හොහිස්සාමි, හොහිස්සාම. **එකාරාදෙසෙ** – හෙති, හෙන්ති. හෙසි, හෙථ. හෙමි , හෙම. හෙස්සති, හෙස්සන්ති. හෙස්සසි, හෙස්සථ. හෙස්සාමි, හෙස්සාම. **භාවෙ** හූයිස්සතෙ.

කාලාතිපත්තියං අභවිස්ස, අභවිස්සංසු. අභූයිස්සථ ඉච්චාදි.

> **හු, භූ** සත්තායං, භූ ඉතීධ **අනුපුබ්බො, ත්‍යාද්‍යුප්පත්ති අප්පච්චයස්ස** ලොපවුද්ධියො, අනුභොති, අනුභොන්ති. අනුභොසි, අනුභොථ. අනුභොමි, අනුභොම.

> **කම්මෙ** අනුභූයති, අනුභූයන්ති. තථා අනුභොතු, අනුභොන්තු. අනුභොහි, අනුභොථ. අනුභොමි, අනුභොම. අනුභූයතු, අනුභූයන්තු. අනුභවෙ, අනුභවෙය්‍ය. අනුභූයෙය්‍ය. අනුභොසි, අනුභවි. අනුභොස්සති, අනුභොස්සන්ති. අනුභොස්සසි, අනුභොස්සථ. අනුභොස්සාමි, අනුභොස්සාම. අනුභවිස්සති වා. අනුභොස්ස, අනුභවිස්ස වා ඉච්චාදි.

සී සයෙ **අප්පච්චයලොපො**, වුද්ධි ච, සෙති, සෙන්ති. සෙසි, සෙථ. සෙමි, සෙම. සෙතෙ, සෙන්තෙ ඉච්චාදි.

අප්පච්චයලොපාභාවෙ –

''සරෙ''ති වත්තතෙ, **ධාතුග්ගහණඤ්ච**.

491. එ අය.

එකාරස්ස ධාත්වන්තස්ස සරෙ පරෙ **අයා**දෙසො හොති, සරලොපාදි. සයති, සයන්ති. සයසි, සයථ. සයාමි, සයාම.

කම්මෙ අතිපුබ්බො, ‘‘ක්වචි ධාත්වා’’දිනා යම්හි රස්සසරස්ස ධාත්වන්තස්ස දීඝො, අතිසීයතෙ, අතිසීයන්තෙ. අතිසීයති, අතිසීයන්ති. **භාවෙ** සීයතෙ.

තථා සෙතු, සෙන්තු. සෙහි, සෙථ. සෙමි, සෙම. සයතු, සයන්තු. සය, සයාහි, සයථ. සයාමි, සයාම. සයතං, සයන්තං. සයස්සු, සයව්හො. සයෙ, සයාමසෙ. අතිසීයතං, අතිසීයන්තං. අතිසීයතු, අතිසීයන්තු. **භාවෙ සීයතං**.

සයෙ, සයෙය්‍ය, සයෙය්‍යුං. අතිසීයෙය්‍ය. **භාවෙ සීයෙථ**.

අසයි, සයි, අසයිංසු, සයිංසු, අසයුං. සාගමෙ අතිසෙසි, අතිසෙසුං. **කම්මෙ** අච්චසීයිත්ථ, අච්චසීයි, අතිසීයි. **භාවෙ** සීයිත්ථ.

සයිස්සති, සයිස්සන්ති. **ඉකාරාගමාභාවෙ** සෙස්සති, සෙස්සන්ති. **කම්මෙ** අතිසීයිස්සථ, අතිසීයිස්සති. **භාවෙ** සීයිස්සතෙ.

අසයිස්සා, අසයිස්සංසු. **කම්මෙ** අච්චසීයිස්සථ ඉච්චාදි.

නී පාපුණනෙ, **ද්විකම්මකොයං**, අජං ගාමං නෙති, නෙන්ති. නෙසි, නෙථ. නෙමි, නෙම. ලොපාභාවෙ නයති, නයන්ති ඉච්චාදි. **කම්මෙ** නීයතෙ ගාමං අජො දෙවදත්තෙන, නීයරෙ, නීයන්තෙ. නීයති, නීයන්ති.

තථා නෙතු, නයතු. නීයතං, නීයන්තං. නයෙ, නයෙය්‍ය. නීයෙථ, නීයෙය්‍ය. අනයි, නයි, අනයිංසු, නයිංසු. විනෙසි, විනෙසුං. අනීයිත්ථ, නීයිත්ථ. නයිස්සති , නෙස්සති. නයිස්සතෙ, නීයිස්සතෙ, නීයිස්සති. අනයිස්ස, අනීයිස්ස ඉච්චාදි.

ඨා ගතිනිවත්තිම්හි, ‘‘වා’’ති වත්තතෙ.

492. **ඨා තිට්ඨො**.

ඨාඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **තිට්ඨාදෙසො** හොති වා. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වාසද්දො**, **අප්පච්චයලොපො**. තිට්ඨති, තිට්ඨන්ති. ඨාති, ඨන්ති. ලොපාභාවෙ ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා **ඨාතො භකාරාගමො** ච රස්සත්තං, **සංපුබ්බො** සණ්ඨහති, සණ්ඨහන්ති. **එත්තෙ** අධිට්ඨෙති, අධිට්ඨෙන්ති.

කම්මෙ –

493. **යම්හි දාධා මා ඨා හා පා මහ මථාදීනමී**.

භාවකම්මවිසයෙ **යම්හි** පච්චයෙ පරෙ **දා ධා මා ඨා හාපා මහ මථ** ඉච්චෙවමාදීනං ධාතූනං අන්තො ඊකාරමාපජ්ජතෙ, නිච්චත්ථොයමාරම්භො. උපට්ඨීයති, උපට්ඨීයන්ති. **භකාරාගමෙ** රස්සත්තං, ඊකාරාගමො ච, පතිට්ඨහීයති, පතිට්ඨහීයන්ති. **භාවෙ** ඨීයතෙ.

තථා තිට්ඨතු, තිට්ඨන්තු. ඨාතු, ඨන්තු. සණ්ඨහතු, සණ්ඨහන්තු. තිට්ඨෙ, තිට්ඨෙය්‍ය. සණ්ඨෙ, සණ්ඨෙය්‍ය, සණ්ඨෙය්‍යුං. සණ්ඨහෙ, සණ්ඨහෙය්‍යුං. අට්ඨාසි, අට්ඨංසු. සණ්ඨහි, සණ්ඨහිංසු. පතිට්ඨීස්සති, පතිට්ඨීස්සන්ති. ඨස්සති, ඨස්සන්ති. පතිට්ඨහිස්සති, පතිට්ඨහිස්සන්ති. පතිට්ඨීස්ස, පතිට්ඨීස්සංසු. පතිට්ඨහිස්ස, පතිට්ඨහිස්සංසු ඉච්චාදි.

පා පානෙ, ‘‘වා’’ති වත්තතෙ.

494. **පා පිබො**.

පාඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **පිබාදෙසො** හොති වා. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වාසද්දො**.

පිබති. පිබතු. පිබෙය්‍ය. ‘‘ක්වචි ධාත්වා’’දිනා **බකාරස්ස** වකාරො, පිවති, පිවන්ති. පාති, පාන්ති, පන්ති වා. පීයතෙ, පීයන්තෙ. පීයති, පීයන්ති. පිවතු. පිවෙය්‍ය. අපායි, පිවි. පිවිස්සති. අපිවිස්ස ඉච්චාදි.

අස භුවි, **විභත්තුප්පත්ති**, **අප්පච්චයලොපො**, **අස ඉතීධ** –

‘‘අසස්මා, අන්තලොපො’’ති ච වත්තතෙ.

495. **තිස්ස ත්ථීත්තං.**

අසඉච්චෙතස්මා ධාතුම්හා පරස්ස **තිස්ස** විභත්තිස්ස **ත්ථීත්තං** හොති, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. අත්ථි.

‘‘වා’’ති වත්තතෙ.

496. **සබ්බත්ථාසස්සාදි ලොපො ච.**

සබ්බත්ථ විභත්තිප්පච්චයෙසු ච **අසඉච්චෙතාය** ධාතුයා ආදිස්ස ලොපො හොති වා, චවත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො. සන්ති.

‘‘අසස්මා, අන්තලොපො’’ති ච අධිකාරො.

497. **සිම්හි ච.**

අසධාතුස්ස අන්තලොපො හොති **සිම්හි** විභත්තිම්හි ච. ත්වං අසි.

498. **ථස්ස ත්ථත්තං.**

අසඉච්චෙතාය ධාතුයා පරස්ස **ථස්ස** විභත්තිස්ස **ත්ථත්තං** හොති, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. තුම්හෙ අත්ථ.

‘‘වා’’ති වත්තතෙ.

499. **අසස්මා මිමානං ම්හිම්හාන්තලොපො ච.**

අසඉච්චෙතාය ධාතුයා පරාසං **මි මඉච්චෙතාසං** විභත්තීනං **ම්හිම්හඉච්චෙතෙ** ආදෙසා හොන්ති වා, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. අම්හි, අම්හ. අස්මි, අස්ම.

500. **තුස්ස ත්ථුත්තං.**

අසඉච්චෙතාය ධාතුයා පරස්ස **තුස්ස** විභත්තිස්ස **ත්ථුත්තං** හොති, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. අත්ථු. **අසස්සාදිලොපො ච**, සන්තු. ආහි, අත්ථ. අස්මි, අස්ම.

සත්තමියං අසස්සාදිලොපො, ‘‘ක්වචි ධාතු’’තිආදිනා **අසතො එය්‍යාඑය්‍යුං** විභත්තීනං **ඉයාඉයුඤ්ච** හොන්ති. සියා, සියුං.

ලොපාභාවෙ ‘‘ක්වචි ධාත්වා’’දිනා **අසතො එය්‍යාදීනං** සධාත්වන්තානං **ස්ස ස්සු ස්ස ස්සථ ස්සං ස්සාම**ආදෙසා හොන්ති.

එවමස්ස වචනීයො, අස්සු. අස්ස, අස්සථ. අස්සං, අස්සාම.

අජ්ජතනියං අකාරාගමො, දීඝො ච, ආසි, ආසිංසු, ආසුං. ආසි, ආසිත්ථ. ආසිං, ආසිම්හ.

‘‘වා , අසස්සා’’ති ච වත්තතෙ.

501. **අසබ්බධාතුකෙ භූ.**

අසස්සෙව ධාතුස්ස **භූ**ආදෙසො හොති වා අසබ්බධාතුකෙ. භවිස්සති, භවිස්සන්ති. අභවිස්ස, අභවිස්සංසු.

වාති කිමත්ථං? ආසුං.

බ්‍රූ වියත්තියං වාචායං, **ත්‍යාද්‍යුප්පත්ති**, **අප්පච්චයලොපො ච**.

‘‘ක්වචී’’ති වත්තතෙ.

502. **බ්‍රූතො ඊ තිම්හි.**

බ්‍රූඉච්චෙතාය ධාතුයා පරො ඊකාරාගමො හොති **ති**ම්හි විභත්තිම්හි ක්වචි, වුද්ධිඅවාදෙසා, සරලොපාදි. බ්‍රවීති, බ්‍රූති, ‘‘අඤ්ඤෙසු වා’’ති සුත්තානුවත්තිතවාග්ගහණෙන **බ්‍රූ**ධාතුස්ස බ්‍යඤ්ජනෙ වුද්ධි න හොති, **බහුවචනෙ** ‘‘ඣලානමියුවා සරෙ වා’’ති ඌකාරස්ස සරෙ උවාදෙසො, බ්‍රුවන්ති. ‘‘ක්වචි ධාත්වා’’දිනා **බ්‍රූතො තිඅන්තීනං** වා අ උ ආදෙසා **බ්‍රූස්ස ආහා**දෙසො ච.

ආහ, ආහු. බ්‍රූසි, බ්‍රූථ. බ්‍රූමි, බ්‍රූම. බ්‍රූතෙ, බ්‍රුවන්තෙ. බ්‍රූසෙ, බ්‍රූවව්හෙ. බ්‍රුවෙ, බ්‍රූම්හෙ. බ්‍රූතු, බ්‍රුවන්තු. බ්‍රූහි, බ්‍රූථ. බ්‍රූමි, බ්‍රූම. බ්‍රූතං, බ්‍රුවන්තං. බ්‍රුවෙ, බ්‍රුවෙය්‍ය, බ්‍රුවෙය්‍යුං. බ්‍රුවෙය්‍යාසි, බ්‍රුවෙය්‍යාථ. බ්‍රුවෙය්‍යාමි, බ්‍රුවෙය්‍යාම. බ්‍රුවෙථ, බ්‍රුවෙරං. අබ්‍රුවා, අබ්‍රුවූ.

පරොක්ඛායං ‘‘බ්‍රූභූනමාහභූවා පරොක්ඛාය’’න්ති **බ්‍රූ**ධාතුස්ස **ආහ**ආදෙසො, සරලොපාදි, සුපිනෙ කිර මාහ, තෙනාහු පොරාණා, ආහංසු වා ඉච්චාදි.

අජ්ජතනියං අබ්‍රවි, අබ්‍රුවි, අබ්‍රවුං. බ්‍රවිස්සති. අබ්‍රවිස්ස ඉච්චාදි.

හන හිංසාගතීසු, **ති**ම්හි ක්වචි **අ**ප්පච්චයලොපො, හන්ති, හනති, හනන්ති. හනසි, හනථ. හනාමි, හනාම.

කම්මෙ ‘‘තස්ස චවග්ග’’ඉච්චාදිනා **ඤ**ත්තං, ද්විත්තඤ්ච, හඤ්ඤතෙ, හඤ්ඤන්තෙ, හඤ්ඤරෙ. හඤ්ඤති, හඤ්ඤන්ති. හනතු, හනන්තු. හනෙය්‍ය.

‘‘හනස්සා’’ති වත්තතෙ.

503. **වධො වා සබ්බත්ථ.**

හනඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **වධා**දෙසො හොති වා සබ්බත්ථ විභත්තිප්පච්චයෙසු, වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො. වධෙති. වධීයති. වධෙතු. වධීයතු. වධෙය්‍ය. අවධි, අවධිංසු. අහනි, අහනිංසු. වධිස්සති, හනිස්සති. **ඛා**දෙසෙ පටිහඞ්ඛාමි, පටිහනිස්සාමි. අවධිස්ස, අහනිස්ස ඉච්චාදි.

හූවාදිනයො.

හු දානාදනහබ්‍යප්පදානෙසු, **ත්‍යා**ද්‍යුප්පත්ති, **අ**ප්පච්චයො ච, ‘‘ක්වචාදිවණ්ණානමෙකස්සරානං ද්වෙභාවො’’ති ද්විත්තං, ‘‘පුබ්බොබ්භාසො’’ති අබ්භාසසඤ්ඤා.

‘‘අබ්භාසෙ’’ති වත්තතෙ.

504. **හස්ස ජො.**

හකාරස්ස අබ්භාසෙ වත්තමානස්ස **ජො** හොති. ‘‘ලොපඤ්චෙත්ත මකාරො’’ති **අ**ප්පච්චයලොපො, වුද්ධි. ජුහොති.

ලොපාභාවෙ ‘‘ඣලානං, සරෙ’’ති ච වත්තමානෙ –

505. **යවකාරා ච.**

ඣලසඤ්ඤානං ඉවණ්ණුවණ්ණානං **යකාරවකාරා**දෙසා හොන්ති සරෙ පරෙති අපදන්තස්ස උකාරස්ස වකාරො.

ජුහ්වති, ජුහොති, ජුහ්වන්ති, ජුහොන්ති. ජුහ්වසි, ජුහොසි, ජුහ්වථ, ජුහොථ. ජුහ්වාමි, ජුහොමි, ජුහ්වාම, ජුහොම.

කම්මෙ ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා දීඝො, හූයතෙ, හූයන්තෙ. හූයති, හූයන්ති.

තථා ජුහොතු, ජුහොන්තු, ජුහ්වන්තු වා. ජුහෙ, ජුහෙය්‍යා, ජුහෙය්‍යුං. අජුහවි, අජුහවුං. අජුහොසි, අජුහොසුං. අහුයිත්ථ අග්ගි. ජුහිස්සති, ජුහිස්සන්ති. ජුහොස්සති, ජුහොස්සන්ති වා. අජුහිස්ස, අජුහිස්සංසු ඉච්චාදි.

හා චාගෙ, පුරෙ විය **ද්වෙභාවජාදෙස අප්පච්චයලොපා**.

''අබ්භාසෙ''ති වත්තතෙ.

506. රස්සො.

අබ්භාසෙ වත්තමානස්ස සරස්ස රස්සො හොති.

ජහාති, ජහන්ති. ජහාසි, ජහාථ. ජහාමි, ජහාම.

කම්මෙ ''යම්හි දාධාමාඨාහාපාමහමථාදීනමී''ති ධාත්වන්තස්ස **ඊ**කාරො. හීයතෙ, හීයන්තෙ, හීයරෙ. හීයති, හීයන්ති.

තථා ජහාතු, ජහන්තු. ජහෙ, ජහෙය්‍ය, ජහෙය්‍යුං. හීයෙථ, හීයෙය්‍යා. අජහාසි, අජහිංසු, අජහාසුං. පජහි, පජහිංසු, පජහංසු, පජහුං. **කම්මෙ** පජහීයිත්ථ, පජහීයි. පජහිස්සති, පජහිස්සන්ති. හීයිස්සති, හීයිස්සන්ති. පජහිස්ස, පජහිස්සංසු ඉච්චාදි.

දා දානෙ, **ත්‍යාද්‍යුප්පත්ති**, ද්වෙභාවරස්සත්තානි, **අප්පච්චයස්ස** ලොපො, දදාති, දදන්ති. දදාසි, දදාථ. දදාමි, දදාම.

ද්විත්තාභාවෙ මණ්ඩූකගතියා ''වා''ති වත්තතෙ.

507. දාධාතුස්ස දජ්ජං.

දාඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්ස **දජ්ජා**දෙසො හොති වා, වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, **අප්පච්චයලොපො**. දජ්ජති, දජ්ජන්ති. දජ්ජසි, දජ්ජථ. දජ්ජාමි, දජ්ජාම. **දජ්ජා**දෙසාභාවෙ ''ලොපඤ්චෙත්තමකාරො''ති අප්පච්චයස්ස **එ**කාරො, දානං දෙති, දෙන්ති. දෙසි, දෙථ.

''වා''ති වත්තතෙ.

508. දාදන්තස්සං මිමෙසු.

දාඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස අන්තස්ස **අං** හොති වා **මිම**ඉච්චෙතෙසු පරෙසු, නිග්ගහීතස්ස වග්ගන්තත්තං. දම්මි, දම්ම. දෙමි, දෙම.

කම්මෙ ''යම්හි දාධා''ඉච්චාදිනා **ඊ**කාරො, දීයතෙ, දීයන්තෙ. දීයති, දීයන්ති. දීය්‍යතෙ, දීය්‍යන්තෙ. දීය්‍යති, දීය්‍යන්ති වා ඉච්චාදි.

දදාතු , දදන්තු. දදාහි, දදාථ. දදාමි, දදාම. දදතං, දදන්තං. දදස්සු, දදව්හො. දදෙ, දදාමසෙ. දජ්ජතු, දජ්ජන්තු ඉච්චාදි. දෙතු, දෙන්තු. දෙහි, දෙථ. දෙමි, දෙම. **කම්මෙ** දීයතං, දීයන්තං. දීයතු, දීයන්තු.

සත්තමියං දදෙ, දදෙය්‍ය, දදෙය්‍යුං. දදෙය්‍යාසි, දදෙය්‍යාථ. දදෙය්‍යාමි, දදෙය්‍යාම. දදෙථ, දදෙරං. දදෙථො, දදෙය්‍යාව්හො. දදෙය්‍යං, දදෙය්‍යාම්හෙ. දජ්ජෙ, දජ්ජෙය්‍ය.

''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා එය්‍යාස්සාත්තඤ්ච, දජ්ජා, දජ්ජුං, දජ්ජෙය්‍යුං. දජ්ජෙය්‍යාසි, දජ්ජෙය්‍යාථ. දජ්ජං, එය්‍යාමිස්ස අමාදෙසො ච, දජ්ජෙය්‍යාමි, දජ්ජෙය්‍යාම. ද්විත්තාභාවෙ දෙය්‍ය, දෙය්‍යුං. දෙය්‍යාසි, දෙය්‍යාථ. දීයෙථ, දීයෙය්‍ය.

හිය්‍යත්තනියං අදදා, අදදූ. අදදො, අදදත්ථ. අදදං, අදදම්හ. අදදත්ථ, අදදම්හසෙ. **කම්මෙ** අදීයිත්ථ.

අජ්ජතනිම්හි අදදි, අදදිංසු, අදදුං. අදජ්ජි, අදජ්ජිංසු. අදාසි, අදංසු. අදාසි, අදො, අදිත්ථ. අදාසිං, අදාසිම්හ, අදම්හ. අදාදානං පුරින්දදො. **කම්මෙ** අදීයිත්ථ, අදීයි.

භවිස්සන්තියං ඉකාරාගමො, සරලොපාදි, දදිස්සති, දදිස්සන්ති. දජ්ජිස්සති, දජ්ජිස්සන්ති. රස්සත්තං, දස්සති, දස්සන්ති. දස්සසි, දස්සථ. දස්සාමි, දස්සාම. දස්සතෙ. දීයිස්සතෙ, දීයිස්සති.

කාලාතිපත්තියං අදදිස්ස, අදජ්ජිස්ස, අදජ්ජිස්සා, අදස්ස, අදස්සා, අදස්සංසු. අදීයිස්සථ, අදීයිස්ස ඉච්චාදි.

ධා ධාරණෙ, පුරෙ විය විභත්තුප්පත්ති, ද්විත්තරස්සත්තානි, අප්පච්චයලොපො ච, ''දුතියචතුත්ථානං පඨමතතියා''ති ධකාරස්ස දකාරො, දධාති, දධන්ති. අපිපුබ්බො තස්ස ''තෙසු වුද්ධි''තිආදිනා අකාරලොපො, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා ධකාරස්ස හකාරො, රස්සත්තඤ්ච, ද්වාරං පිදහති, පිදහන්ති. ද්වෙභාවාභාවෙ නිධිං නිධෙති, නිධෙන්ති.

කම්මෙ ධීයතෙ, ධීයති, පිධීයතෙ, පිධීයති.

තථා දධාතු, පිදහතු, නිධෙතු, නිධෙන්තු. දධෙ, දධෙය්‍ය, පිදහෙ, පිදහෙය්‍ය, නිධෙ, නිධෙය්‍ය. දධාසි, පිදහි. ධස්සති, පිදහිස්සති, පරිදහෙස්සති. අධස්ස, පිදහිස්ස ඉච්චාදි.

ජුහොත්‍යාදිනයො.

අවුද්ධිකා තුදාදී ච, හූවාදි ච තථාපරො;
ජුහොත්‍යාදි චතුද්ධෙවං, ඤෙය්‍යා භූවාදයො ඉධ.

භූවාදිගණො.

රුධාදිගණ

රුධ ආවරණෙ, පුරෙ විය ධාතුසඤ්ඤාදිම්හි කතෙ විභත්තුප්පත්ති.

''අ''ඉති වත්තතෙ.

509. **රුධාදිතො නිග්ගහීතපුබ්බඤ්ච**.

චතුප්පදමිදං. **රුධ**ඉච්චෙවමාදිතො ධාතුගණතො **අ**ප්පච්චයො හොති කත්තරි විභත්තිප්පච්චයෙසු, නිග්ගහීතඤ්ච තතො පුබ්බං හුත්වා ආගමො හොති, තඤ්ච නිග්ගහීතං පකතියා සරානුගතත්තා ධාතුස්සරතො පරං හොති. **ච**සද්දෙන **ඉඊඑඔ**පච්චයා ච, නිග්ගහීතස්ස වග්ගන්තත්තං. ඉධ සංයොගන්තත්තා න වුද්ධි හොති, තදාගමස්ස තග්ගහණෙන ගහණතො.

සො මග්ගං රුන්ධති, රුන්ධන්ති. රුන්ධසි, රුන්ධථ. රුන්ධාමි, රුන්ධාම. රුන්ධතෙ, රුන්ධන්තෙ ඉච්චාදි, **ඉ**කාරාදිප්පච්චයෙසු පන රුන්ධිති, රුන්ධීති, රුන්ධෙති, රුන්ධොතීතිපි හොති.

කම්මෙ නිපුබ්බො යප්පච්චයස්ස ''තස්ස චවග්ග''ඉච්චාදිනා සධාත්වන්තස්ස ඣකාරෙ කතෙ ''වග්ගෙ ඝොසා''තිආදිනා ද්වित्तං, මග්ගො නිරුජ්ඣතෙ තෙන, නිරුජ්ඣන්තෙ. **පරස්සපදත්තෙ** නිරුජ්ඣති, නිරුජ්ඣන්ති. නිරුජ්ඣසි, නිරුජ්ඣථ. නිරුජ්ඣාමි, නිරුජ්ඣාම.

රුන්ධතු, රුන්ධන්තු. රුන්ධාහි, රුන්ධථ. රුන්ධාමි, රුන්ධාම. රුන්ධතං, රුන්ධන්තං. රුන්ධස්සු, රුන්ධව්හො. රුන්ධෙ, රුන්ධාමසෙ. නිරුජ්ඣතං, නිරුජ්ඣන්තං. නිරුජ්ඣතු, නිරුජ්ඣන්තු. රුන්ධෙ, රුන්ධෙය්‍ය, රුන්ධෙය්‍යුං. රුන්ධෙථ, රුන්ධෙරං. නිරුජ්ඣෙථ, නිරුජ්ඣෙය්‍ය ඉච්චාදි. රුන්ධි, රුන්ධිංසු. අරුන්ධි, නිරුජ්ඣිත්ථ. නිරුජ්ඣි, නිරුජ්ඣිංසු. රුන්ධිස්සති, රුන්ධිස්සන්ති. නිරුජ්ඣිස්සතෙ, නිරුජ්ඣිස්සන්තෙ. නිරුජ්ඣිස්සති, නිරුජ්ඣිස්සන්ති. අරුන්ධිස්ස, අරුන්ධිස්සංසු. නිරුජ්ඣිස්සථ, නිරුජ්ඣිස්ස ඉච්චාදි.

ඡිදි ද්විධාකරණෙ, ඡින්දති, ඡින්දන්ති. **කම්මෙ** ඡිජ්ජතෙ, ඡිජ්ජන්තෙ. ඡිජ්ජති, ඡිජ්ජන්ති. තථා ඡින්දතු, ඡින්දන්තු. ඡිජ්ජතු, ඡිජ්ජන්තු. ඡින්දෙ, ඡින්දෙය්‍ය. ඡිජ්ජෙය්‍ය. අඡින්දි, ඡින්දි, ඡින්දිංසු. අඡිජ්ජිත්ථ, ඡිජ්ජි. ඡින්දිස්සති, ඡින්දිස්සන්ති. ස්සස්ස ඡාදෙසෙ – ඡෙච්ඡති, ඡෙච්ඡන්ති. ඡෙච්ඡිති වා. **කම්මෙ** ඡිජ්ජිස්සතෙ, ඡිජ්ජිස්සන්තෙ. ඡිජ්ජිස්සති, ඡිජ්ජිස්සන්ති. අඡින්දිස්ස. අඡිජ්ජිස්ස ඉච්චාදි.

භිදි විදාරණෙ, භින්දති, භින්දන්ති ඉච්චාදි.

යුජ යොගෙ, යුඤ්ජති, යුඤ්ජන්ති. යුජ්ජතෙ, යුජ්ජන්තෙ. යුජ්ජති, යුජ්ජන්ති. යුඤ්ජතු. යුජ්ජතං. යුඤ්ජෙ. යුජ්ජෙථ. අයුඤ්ජි, අයුඤ්ජිංසු. අයුජ්ජිත්ථ, අයුජ්ජි. යුඤ්ජිස්සති, යුඤ්ජිස්සන්ති. යුජ්ජිස්සතෙ, යුජ්ජිස්සන්තෙ. යුජ්ජිස්සති, යුජ්ජිස්සන්ති. අයුඤ්ජිස්ස. අයුජ්ජිස්සථ, අයුජ්ජිස්ස ඉච්චාදි.

භුජ පාලනබ්‍යවහරණෙසු, භුඤ්ජති, භුඤ්ජන්ති ඉච්චාදි.

භවිස්සන්තියං ''කරස්ස සප්පච්චයස්ස කාහො''ති සුත්තෙ **සප්පච්චය**ග්ගහණෙන භුජතො ස්සස්ස ඛාදෙසො, ''කො ඛෙ ච''ති ධාත්වන්තස්ස කකාරො, වුද්ධි, භොක්ඛති, භොක්ඛන්ති. භොක්ඛසි, භොක්ඛථ. භොක්ඛාමි, භොක්ඛාම. ඛාදෙසාභාවෙ භුඤ්ජිස්සති, භුඤ්ජිස්සන්ති ඉච්චාදි.

මුච මොචනෙ, මුඤ්චති, මුඤ්චන්ති. මුච්චතෙ, මුච්චන්තෙ. මුඤ්චතු, මුඤ්චන්තු. මුච්චතං, මුච්චන්තං. මුඤ්චෙ, මුඤ්චෙය්‍ය, මුඤ්චෙය්‍යුං. මුච්චෙථ, මුච්චෙරං. අමුඤ්චි, අමුඤ්චිංසු. අමුච්චිත්ථ. මොක්ඛති, මොක්ඛන්ති. මුඤ්චිස්සති, මුඤ්චිස්සන්ති. මුච්චිස්සතෙ, මුච්චිස්සන්තෙ. අමුඤ්චිස්ස, අමුච්චිස්සථ ඉච්චාදි.

රුධාදිගණො.

දිවාදිගණ

දිවු කීළාවිජිගීසාබ්‍යවහාරජුතිථුතිකන්තිගතීසු. පුරෙ විය ධාත්වන්තලොපවිභත්තුප්පත්තියො.

510. දිවාදිතො යො.

දිවාදිතො ධාතුගණතො **යප්පච්චයො** හොති කත්තරි විහිතෙසු විභත්තිප්පච්චයෙසු.

''යග්ගහණං, චවග්ග යකාර වකාරත්තං සධාත්වන්තස්ස, පුබ්බරූප''න්ති ච වත්තතෙ.

511. තථා කත්තරි ච.

යථා භාවකම්මෙසු යප්පච්චයස්සාදෙසො හොති, තථා කත්තරිපි **යප්පච්චයස්ස සධාත්වන්තස්ස චවග්ග යකාරවකාරාදෙසො**, පුබ්බරූපඤ්ච කාතබ්බානීති ධාත්වන්තස්ස **වකාරත්තා** සහ තෙන **යකාරස්ස වකාරෙ** කතෙ ද්විභාවො, ''දො ධස්ස ච''ති එත්ථ **ච**ග්ගහණෙන ''බො වස්සා''ති වුත්තත්තා වකාරද්වයස්ස **බකාරද්වයං**, දිබ්බති, දිබ්බන්ති. දිබ්බසි, දිබ්බථ. දිබ්බාමි, දිබ්බාම.

කම්මෙ දිබ්බතෙ, දිබ්බන්තෙ. දිබ්බති, දිබ්බන්ති. දිබ්බතු. දිබ්බතං. දිබ්බෙ. දිබ්බෙථ. අදිබ්බි. අදිබ්බිත්ථ. දිබ්බිස්සති. දිබ්බිස්සතෙ. අදිබ්බිස්ස ඉච්චාදි.

සිවු තන්තසන්තානෙ, සිබ්බති, සිබ්බන්ති. සිබ්බතු. සිබ්බෙය්‍ය. අසිබ්බි, සිබ්බි. සිබ්බිස්සති. අසිබ්බිස්ස ඉච්චාදි.

පද ගතිම්හි, උපුබ්බො ද්විත්තං, ''තථා කත්තරි ච''ති සධාත්වන්තස්ස **යකාරස්ස ජකාරො**, ද්විත්තඤ්ච.

උප්පජ්ජති, උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජතෙ, උප්පජ්ජන්තෙ, උප්පජ්ජරෙ.

කම්මෙ පටිපජ්ජතෙ, පටිපජ්ජන්තෙ. පටිපජ්ජති, පටිපජ්ජන්ති. **භාවෙ** උප්පජ්ජතෙ තයා.

තථා උප්පජ්ජතු. උප්පජ්ජෙය්‍ය. උදපජ්ජා. උදපජ්ජථ. උදපාදි, උප්පජ්ජි. උප්පජ්ජිත්ථ. උප්පජ්ජිස්සති. උප්පජ්ජිස්ස, උප්පජ්ජිස්සා ඉච්චාදි.

බුධ අවගමනෙ, යප්පච්චයපරත්තා න වුද්ධි, ඣකාරාදෙසොව විසෙසො, ධම්මං බුජ්ඣති, බුජ්ඣන්ති. බුජ්ඣතෙ, බුජ්ඣන්තෙ, බුජ්ඣරෙ වා.

කම්මෙ බුජ්ඣතෙ මයා ධම්මො, බුජ්ඣන්තෙ. බුජ්ඣති, බුජ්ඣන්ති. බුජ්ඣතු. බුජ්ඣෙය්‍ය. අබුජ්ඣි. අබුජ්ඣිත්ථ. බුජ්ඣිස්සති. අබුජ්ඣිස්ස.

යුධ සම්පහාරෙ, යුජ්ඣති, යුජ්ඣන්ති.

කුධ කොපෙ, කුජ්ඣති, කුජ්ඣන්ති.

විධ තාළනෙ, විජ්ඣති, විජ්ඣන්ති ඉච්චාදි.

නහ බන්ධනෙ, ''හ විපරියයො''ති යොගවිභාගෙන විපරියයො. සන්නය්හති, සන්නය්හන්ති ඉච්චාදි.

මන ඤාණෙ, ඤාදෙසොච විසෙසො, මඤ්ඤති, මඤ්ඤන්ති ඉච්චාදි.

දා ආදානෙ, **සංආපුබ්බො** ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා **යම්හි** ධාත්වන්තස්ස **ඉකාරො**, සීලං සමාදියති, සමාදියන්ති ඉච්චාදි.

තුස පීතිම්හි, යප්පච්චයස්ස පුබ්බරූපත්තං, තුස්සති, තුස්සන්ති ඉච්චාදි.

තථා **සමු** උපසමෙ, සම්මති, සම්මන්ති.

කුප කොපෙ, කුප්පති, කුප්පන්ති.

ජනජනනෙ, ''ජනාදීනමා තිම්හි චා''ති එත්ථ ''ජනාදීනමා''ති යොගවිභාගෙන **යම්හි** ධාත්වන්තස්ස **ආකාරො**. ජායති, ජායන්ති. ජායතෙ, ජායන්තෙ.

කම්මෙ ජනීයති, ජනීයන්ති. ජායතු. ජායෙය්‍ය. අජායි, අජනි. ජායිස්සති, ජනිස්සති. අජායිස්ස, අජනිස්ස ඉච්චාදි.

දිවාදිගණො.

ස්වාදිගණ

සු සවණෙ, පුරෙ විය විභත්තුප්පත්ති.

512. **ස්වාදිතො ණුණාඋණා ච**.

සුඉච්චෙවමාදිතො ධාතුගණතො **ණු ණාඋණා**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති කත්තරි විහිතෙසු විභත්තිප්පච්චයෙසු. ''අඤ්ඤෙසු චා''ති එත්ථ **ච**ග්ගහණෙන **ණු**ප්පච්චයස්ස වුද්ධි. තත්ථෙවානුවත්තිතචාග්ගහණෙන ස්වාදීනං ණුණාදීසු න වුද්ධි.

ධම්මං සුණොති, සරලොපාදි, සුණන්ති. සුණොසි, සුණොථ. සුණොමි, සුණොම. **ණා**පච්චයෙ සුණාති, සුණන්ති. සුණාසි, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා රස්සත්තං, සුණසි, සුණාථ, සුණථ. සුණාමි, සුණාම.

කම්මෙ යප්පච්චයෙ ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා දීඝො, සූයතෙ, සූයන්තෙ. සූයති, සූයන්ති. ද්විත්තෙ රස්සත්තං, සුය්‍යති, සුය්‍යන්ති. සූය්‍යති, සූය්‍යන්ති වා.

සුණොතු, සුණන්තු. සුණොහි, සුණොථ. සුණොමි, සුණොම. සුණාතු, සුණන්තු. සුණ, සුණාහි, සුණාථ. සුණාමි, සුණාම. සුණතං, සුණන්තං . සුණස්සු, සුණව්හො. සුණෙ, සුණාමසෙ. **කම්මෙ** සූයතං, සූයන්තං. සූයතු, සූයන්තු.

සුණෙ, සුණෙය්‍ය, සුණෙය්‍යුං. සුණෙය්‍යාසි, සුණෙය්‍යාථ. සුණෙය්‍යාමි, සුණෙය්‍යාම. සුණෙථ, සුණෙරං. සුණෙථො, සුණෙය්‍යාව්හො. සුණෙය්‍යං, සුණෙය්‍යාම්හෙ. සූයෙථ, සූයෙය්‍ය.

අසුණි, සුණි, අසුණිංසු, සුණිංසු. අසුණි, අසුණිත්ථ. අසුණිං, සුණිං, අසුණිම්හ, සුණිම්හ. අසුණිත්ථ, සුණිත්ථ. ණාපච්චයලොපො, වුද්ධි, සස්ස ද්විභාවො, සාගමො, අස්සොසි, අස්සොසිංසු, පච්චස්සොසුං. අස්සොසි, අස්සොසිත්ථ. අස්සොසිං, අස්සොසිම්හ, අස්සොසිම්හා වා, අස්සොසිත්ථ. අසූයිත්ථ, අස්සූයි.

සරලොපාදි, සුණිස්සති, සුණිස්සන්ති. සුණිස්සසි, සුණිස්සථ. සුණිස්සාමි, සුණිස්සාම. සුණිස්සතෙ, සුණිස්සන්තෙ. සුණිස්සසෙ, සුණිස්සව්හෙ. සුණිස්සං, සුණිස්සාම්හෙ. ණාපච්චයලොපො, වුද්ධි, සොස්සති, සොස්සන්ති. සොස්සසි, සොස්සථ. සොස්සාමි, සොස්සාම. සොස්සතෙ. සූයිස්සතෙ, සූයිස්සති. අසුණිස්ස. අසූයිස්ස ඉච්චාදි.

හි ගතිම්හි, **පපුබ්බො** ණාපච්චයො, පහිණාති, පහිණති වා, පහිණන්ති. පහිණාතු, පහිණන්තු. පහිණෙය්‍ය. පහිණි, දූතං පාහෙසි. පහිණිස්සති. පහිණිස්ස ඉච්චාදි.

වු සංවරණෙ, ආවුණාති, ආවුණන්ති ඉච්චාදි.

මි පක්ඛෙපෙ, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා **ණස්ස නත්තං**, මිනොති, මිනන්ති ඉච්චාදි.

අප පාපුණනෙ, **ප**පුබ්බො සරලොපෙ ‘‘දීඝ’’න්ති දීඝො, උණාපච්චයො, සම්පත්තිං පාපුණාති, පාපුණන්ති. පාපුණාසි, පාපුණාථ. පාපුණාමි, පාපුණාම.

කම්මෙ පාපීයති, පාපීයන්ති. තථා පාපුණාතු. පාපීයතු. පාපුණෙ, පාපුණෙය්‍ය. පාපීයෙය්‍ය. පාපුණි, පාපුණිංසු. පාපීයි. පාපුණිස්සති. පාපීයිස්සති. පාපුණිස්ස. පාපීයිස්ස ඉච්චාදි.

සක සත්තිම්හි, ද්විභාවො, සක්කුණාති, සක්කුණන්ති. **භාවෙ** ‘‘පුබ්බරූපඤ්චා’’ති පුබ්බරූපත්තං, සක්කතෙ තයා, සක්කති වා, සක්කුණාතු. සක්කුණෙය්‍ය. ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා සකන්තස්ස ඛාදෙසො අජ්ජතනාදිම්හි, අසක්ඛි, සක්ඛි, අසක්ඛිංසු, සක්ඛිංසු. සක්ඛිස්සති, සක්ඛිස්සන්ති. අසක්ඛිස්ස, අසක්ඛිස්සංසු ඉච්චාදි.

ස්වාදිගණො.

කියාදිගණ

කී දබ්බවිනිමයෙ, **වි**පුබ්බො ද්විත්තං, පුරෙ විය විභත්තුප්පත්ති.

513. **කියාදිතො නා.**

කීඉච්චෙව මාදිතො ධාතුගණතො **නා**පච්චයො හොති කත්තරි. **නා**පරත්තා න වුද්ධි, ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා කියාදීනං **නා**ම්හි රස්සත්තං, කීතො **නා**පච්චයනකාරස්ස **ණ**ත්තඤ්ච.

භණ්ඩං වික්කිණාති, වික්කිණන්ති. වික්කීයති, වික්කීයන්ති. වික්කිණාතු, වික්කිණන්තු. වික්කීයතු, වික්කීයන්තු. වික්කිණෙ, වික්කිණෙය්‍ය . වික්කීයෙය්‍ය, වික්කීයෙය්‍යුං. අවික්කිණි, වික්කිණි. වික්කීයිත්ථ, වික්කීයි. වික්කිණිස්සති, වික්කිණිස්සන්ති. වික්කීයිස්සති, වික්කීයිස්සන්ති. අවික්කිණිස්ස, අවික්කිණිස්සංසු. වික්කීයිස්ස, වික්කීයිස්සංසු ඉච්චාදි.

ජී ජයෙ, කිලෙසෙ ජිනාති, ජිනන්ති. ජීයති, ජීයන්ති. එවං ජිනාතු. ජීයතු. ජිනෙය්‍ය. ජීයෙය්‍ය. අජිනි, ජිනි, අජිනිංසු, ජිනිංසු. අජෙසි, අජෙසුං. අජිනිත්ථ. අජීයිත්ථ, අජීයි. ජිනිස්සති, ජිනිස්සන්ති. විජෙස්සති, විජෙස්සන්ති. ජීයිස්සති, ජීයිස්සන්ති. අජිනිස්ස. අජීයිස්ස ඉච්චාදි.

තථා **චි** චයෙ, චිනාති, චිනන්ති ඉච්චාදි.

ඤා අවබොධනෙ නාපච්චයො.

‘‘වා’’ති වත්තතෙ.

514. **ඤාස්ස ජා ජං නා.**

ඤාඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස ජා ජං නාඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති වා.

ජාදෙසො නාම්හි ජං ඤාම්හි, නාභාවො තිම්හි එවිධ;
චවත්ථිතවිභාසත්ථ-වාසද්දස්සානුවත්තනා;
ධම්මං විජානාති, විනායති වා, විජානන්ති.

කම්මෙ විඤ්ඤායති, විඤ්ඤායන්ති. ඉවණ්ණාගමෙ පුබ්බලොපො, ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා එකාරො, ද්විත්තඤ්ච, ඤෙය්‍යති, ඤෙය්‍යන්ති. විජානාතු, විජානන්තු, රස්සත්තං. විජාන, විජානාහි, විජානාථ. විජානාමි, විජානාම. විජානතං, විජානන්තං. විජානස්සු. විඤ්ඤායතු, විඤ්ඤායන්තු.

515. **එය්‍යස්ස ඤාතො ඉයා ඤා වා.**

එය්‍යස්ස විභත්තිස්ස **ඤා**ඉච්චෙතාය ධාතුයා පරස්ස **ඉයා ඤා**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති වා, සරලොපාදි. විජානියා.

ඤාදෙසෙ **ඤා**ස්ස **ජං**ආදෙසො.

‘‘ඤාතො, වා’’ති ච වත්තතෙ.

516. **නාස්ස ලොපො යකාරත්තං.**

ඤාඉච්චෙතාය ධාතුයා පරස්ස **නා**පච්චයස්ස ලොපො හොති වා, **යකාරත්ත**ඤ්ච, වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො. තෙන –

ඤාම්හි නිච්චඤ්ච නාලොපො,
විභාසාජ්ජතනාදිසු;
අඤ්ඤත්ථ න ච හොතායං,
නාතො තිම්හි යකාරතා.

නිග්ගහීතස්ස වග්ගන්තත්තං, විජඤ්ඤා, විජානෙය්‍ය, විජානෙය්‍යුං. විජානෙය්‍යාසි, විජානෙය්‍යාථ. විජානෙය්‍යාමි, විජානෙය්‍යාම, විජානෙමු වා. විජානෙථ. විඤ්ඤායෙය්‍ය, විඤ්ඤායෙය්‍යුං.

සමජානි, සඤ්ජානි, සඤ්ජානිංසු. **නාලොපෙ** අඤ්ඤාසි, අඤ්ඤාසුං. විජානිත්ථ. විඤ්ඤායිත්ථ. පඤ්ඤායි, පඤ්ඤායිංසු. විජානිස්සති, විජානිස්සන්ති. ඤස්සති, ඤස්සන්ති. විඤ්ඤායිස්සතෙ, විඤ්ඤායිස්සන්තෙ. පඤ්ඤායිස්සති, පඤ්ඤායිස්සන්ති. ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා **ස්සස්ස හි** ච, පඤ්ඤායිහිති, පඤ්ඤායිහින්ති. අජානිස්ස. අජානිස්සථ. අඤ්ඤායිස්සථ, අඤ්ඤායිස්ස ඉච්චාදි.

මා මානෙ, ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා **මා**න්තස්ස **ඉ**කාරො, මිනාති, මිනන්ති. **කම්මෙ මී**යති, **මී**යන්ති ඉච්චාදි.

ලූ ඡෙදනෙ, නාම්හි රස්සත්තං, ලුනාති, ලුනන්ති. ලූයති, ලූයන්ති ඉච්චාදි.

ධූ කම්පනෙ, ධුනාති, ධුනන්ති. ධූයති, ධූයන්ති ඉච්චාදි.

ගහ උපාදානෙ, **නා**ම්හි සම්පත්තෙ –

517. **ගහාදිතොප්පණ්හා.**

ගහඉච්චෙවමාදිතො ධාතුතො **ප්ප ණ්හා**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති කත්තරි. **ආදි**සද්දොයං පකාරො.

‘‘ගහස්සා’’ති වත්තතෙ.

518. **හලොපො ණ්හාම්හි.**

ගහඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **හ**කාරස්ස ලොපො හොති **ණ්හා**ම්හි පච්චයෙ පරෙ. සීලං ගණ්හාති, රස්සත්තෙ ගණ්හති වා, ගණ්හන්ති. ගණ්හාසි, ගණ්හාථ. ගණ්හාමි, ගණ්හාම.

කම්මෙ ‘‘යෙ’’ති වත්තමානෙ ‘‘හවිපරියයො ලො වා’’ති **හ**කාරස්ස **ය**කාරෙන විපරියයො හොති. ගය්හති, ගය්හන්ති.

ගණ්හාතු, ගණ්හන්තු. ගණ්හ, ගණ්හාහි, ගණ්හාථ. ගණ්හාමි, ගණ්හාම. ගණ්හතං, ගණ්හන්තං. ගය්හතං, ගය්හන්තං. ගය්හතු, ගය්හන්තු. ගණ්හෙ, ගණ්හෙය්‍ය, ගණ්හෙය්‍යුං. ගය්හෙය්‍ය, ගය්හෙය්‍යුං. අග්ගණ්හි, ගණ්හි, අග්ගණ්හිංසු, ගණ්හිංසු.

යදා ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා අසබ්බධාතුකෙ විකරණපච්චයස්ස ලොපො, ඉකාරාගමස්ස එකාරො ච, තදා සාගමො.

අග්ගහෙසි, අග්ගහෙසුං. අග්ගහි, අග්ගහිංසු, අග්ගහුං. අග්ගය්හිත්ථ, අග්ගය්හි. ගණ්හිස්සති, ගණ්හිස්සන්ති. ගහෙස්සති, ගහෙස්සන්ති. ගහීයිස්සතෙ, ගහීයිස්සන්තෙ. ගය්හිස්සති, ගය්හිස්සන්ති. අග්ගණ්හිස්ස, අග්ගහිස්ස. අග්ගණ්හිස්සථ, අග්ගහිස්සථ. අග්ගය්හිස්සථ, අග්ගය්හිස්ස ඉච්චාදි.

ප්පප්පච්චයෙ –

519. **ගහස්ස ඝෙ ප්පෙ.**

ගහඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්ස **ඝෙ**ආදෙසො හොති **ප්පප්පච්චයෙ** පරෙ. ඝෙප්පති ඉච්චාදි.

තනාදිගණ

තනු විත්ථාරෙ, පුරෙ විය ධාත්වන්තලොපවිභත්තුප්පත්තියො.

520. **තනාදිතො ඔයිරා.**

තනුඉච්චෙවමාදිතො ධාතුගණතො **ඔයිර**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති කත්තරි. කරතොවායං **යිර**ප්පච්චයො.

ධම්මං තනොති, තනොන්ති. තනොසි, තනොථ. තනොමි, තනොම.

‘‘වා’’ති වත්තතෙ.

521. **උත්තමොකාරො .**

තනාදිතො ඔකාරප්පච්චයො උත්තමාපජ්ජතෙ වා. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො. එත්ථ ච විකරණකාරියවිධිප්පකරණතො ‘‘ඔකාරො’’ති **ඔ**විකරණං ගය්හති. තනුතෙ, බහුවචනෙ ‘‘යවකාරා වා’’ති වත්තං, තන්වන්තෙ. තනුසෙ, තනුව්හෙ. තන්වෙ, තනුම්හෙ.

කම්මෙ ‘‘ක්වචි ධාතු’’තිආදිනා **තනු**ධාත්වන්තස්ස **ය**ම්හි **ආ**කාරො, පතායතෙ, පතායන්තෙ. පතායති, පතායන්ති. ආකාරාභාවෙ පතඤ්ඤති, පතඤ්ඤන්ති. තනොතු, තනොන්තු. තනෙයා, තනෙයුං. අතනි, අතනිංසු. අතායිත්ථ, පතායි. තනිස්සති, තනිස්සන්ති. පතායිස්සති, පතායිස්සන්ති. අතනිස්ස. පතායිස්ස ඉච්චාදි.

කර කරණෙ, පුඤ්ඤං කරොති.

බහුවචනෙ ‘‘වා’’ති වත්තමානෙ, ‘‘උත්තමොකාරො’’ති උත්තෙ කතෙ –

‘‘වා, උත්ත’’න්ති ච වත්තතෙ.

522. **කරස්සාකාරො ච.**

කරඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **අකාරො උ**ත්තමාපජ්ජතෙ වා. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, ‘‘යවකාරා වා’’ති අපදන්තස්ස පරඋකාරස්ස **ව**කාරො, ‘‘ක්වචි ධාතු’’තිආදිනා ධාතුරකාරස්ස **ව**කාරස්මිං ලොපො, **ව**කාරස්ස **ද්වි**ත්තෙ තස්ස ‘‘බ්බො ච්චස්සා’’ති **බ**කාරද්වයං, කුබ්බන්ති, කරොන්ති. කරොසි, කරොථ. කරොමි, කරොම. තථා කුරුතෙ, කුබ්බන්තෙ. කුරුසෙ, කුරුව්හෙ. කුබ්බෙ, කුරුම්හෙ. **යිර**ප්පච්චයෙ **ර**කාරලොපො, කයිරති, කයිරන්ති ඉච්චාදි.

කම්මෙ යප්පච්චයෙ ‘‘ඉවණ්ණාගමො වා’’ති ඊකාරාගමො, **ය**කාරස්ස ද්විත්තං, කරීයාතෙ කටො තෙන, කරීයාති, කරීයාන්ති. කරීයති, කරීයන්ති වා. **ඊ**කාරාභාවෙ ‘‘තස්ස චවග්ග’’ඉච්චාදිනා සධාත්වන්තස්ස **ය**කාරත්තං, ද්විත්තඤ්ච. කයාති, කයාන්ති. **ඉ**කාරාගමෙ ‘‘ක්වචි ධාතු’’ඉච්චාදිසුත්තෙ **ච**ග්ගහණෙන **රයානං** විපරියයො, කයිරති කටො තෙන, කයිරන්ති ඉච්චාදි.

තථා කුසලං කරොතු, කුරුතු වා, කුබ්බන්තු, කරොන්තු. කරොහි, කරොථ. කරොමි, කරොම. කුරුතං, කුබ්බන්තං. කුරුස්සු, කුරස්සු වා, කුරුව්හො. කුබ්බෙ, කුබ්බාමසෙ.

කම්මෙ කරීයතු, කරීයන්තු, කයාතං, කයිරතං, කයිරතු.

සත්තමියං කරෙ, කරෙයා, කරෙයුං. කරෙයාසි, කරෙයාථ. කරෙයාමි, කරෙයාම. උත්තෙ කුබ්බෙ, කුබ්බෙයා.

යිරප්පච්චයෙ –

යිරතො ආත්තමෙයාස්ස, එථාදිස්සෙයුමාදිසු;
එයාසද්දස්ස ලොපො ච, ‘‘ක්වචි ධාතු’’තිආදිනා.

සරලොපාදි, කයිරා, කයිරුං. කයිරාසි, කයිරාථ. කයිරාමි, කයිරාම. **අත්තනොපදෙ** කයිරාථ ධීරො, කුබ්බෙථ, කරෙථ වා, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා කුස්ස කු්රු ච, කු්රුබ්බෙථ, කු්රුබ්බෙරං. කු්රුබ්බෙථො, කු්රුබ්බෙය්‍යාව්හො. කු්රුබ්බෙය්‍යං, කු්රුබ්බෙය්‍යාම්හෙ. **කම්මෙ** කරීයෙය්‍යා, කරීයෙය්‍යුං.

හියත්තනියං ''කරස්ස කා''ති යොගවිභාගෙන **කා** හොති, සරලොපාදි.

අකා, අකරා, අකරූ. අකරො, අකත්ථ, අකරොත්ථ. අකං, අකරං, අකම්හ, අකරම්හ. අකත්ථ. අකරිං, අකරම්හසෙ.

''වා''ති වත්තතෙ.

523. **කරස්ස කාසත්තමජ්ජතනිම්හි**.

කර ඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්සෙව **කාසත්**තං හොති වා අජ්ජතනිම්හි විභත්තිම්හි පරෙ. ''කාසත්ත''මිති භාවනිද්දෙසෙන අඤ්ඤස්මාපි ධාතුතො **සා**ගමො. අථ වා යදා **කරස්ස කා** හොති, **සත්**තඤ්චාගමො අජ්ජතනිම්හි වාති අත්ථො, තදා ''සත්තමජ්ජතනිම්හී''ති යොගවිභාගෙන අඤ්ඤස්මාපි ධාතුතො **සා**ගමොපි සිජ්ඣති, ''යොගවිභාගතො ඉට්ඨප්පසිද්ධී''ති යෙහුයොන දීසතොව හොති, ''කරස්ස කා''ති යොගවිභාගෙන **කා**භාවො ච හියත්තනියං සිද්ධො හොති.

අකාසි, අකාසුං. අකාසි, අකාසිත්ථ. අකාසිං, අකාසිම්හ. අකාසිත්ථ. **කාසත්**තාභාවෙ අකරි, කරි, අකරිංසු, කරිංසු, අකංසු, අකරුං. අකරි, අකරිත්ථ. අකරිං, කරිං, අකරිම්හ, කරිම්හ. අකරිත්ථ. අකරීයිත්ථ, අකරීයි වා.

''වා, ලොපො, භවිස්සන්තිම්හි ස්සස්ස වා''ති ච වත්තතෙ.

524. **කරස්ස සප්පච්චයස්ස කාහො**.

කරඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සප්පච්චයස්ස **කාහා**දෙසො හොති වා භවිස්සන්තිම්හි, ස්සස්ස ච ලොපො හොති. අධිකභූත**සප්පච්චය**ග්ගහණෙන **වචමුචභුජා**දිතො **ස්සස්ස ඛා**දෙසො, **වස ඡිදි ලභා**දිතො **ඡා**දෙසො ච හොති.

කාහති, කාහන්ති. කාහසි, කාහථ. කාහාමි, කාහාම. ඉකාරාගමෙ කාහිති, කාහින්ති ඉච්චාදි. **කාහා**භාවෙ කරිස්සති, කරිස්සන්ති. කරිස්සසි, කරිස්සථ. කරිස්සාමි, කරිස්සාම. කරිස්සතෙ, කරිස්සන්තෙ. කරිස්සසෙ, කරිස්සව්හෙ. කරිස්සං, කරිස්සාම්හෙ. කරීයිස්සති, කරීයිස්සන්ති. අකරිස්ස. අකරීයිස්සා ඉච්චාදි.

යදා **සං**පුබ්බො, තදා ''පුරසමුපපරීහි කරොතිස්ස ඛ ඛරා වා''ති යොගවිභාගෙන ත්‍යාදිවිභත්තීසුපි **සං**පුබ්බ**කරොති**ස්ස **ඛරා**දෙසො.

අභිසඞ්ඛරොති, අභිසඞ්ඛරොන්ති. අභිසඞ්ඛරීයති, අභිසඞ්ඛරීයන්ති. අභිසඞ්ඛරොතු. අභිසඞ්ඛරෙය්‍ය. අභිසඞ්ඛරි, **ඛා**දෙසෙ අභිසඞ්ඛාසි වා. අභිසඞ්ඛරිස්සති. අභිසඞ්ඛරිස්ස ඉච්චාදි.

සක සත්තිම්හි, **ඔ**පච්චයො, සක්කොති, සක්කොන්ති. සක්කොසි, සක්කොථ. සක්කොමි, සක්කොම ඉච්චාදි.

අප පාපුණනෙ, **ප**පුබ්බො, පප්පොති, පප්පොන්ති. පප්පොසි, පප්පොථ. පප්පොමි, පප්පොම. පප්පොතු, පප්පොන්තු ඉච්චාදි.

තනාදිගණො.

චුරාදිගණ

චුර ථෙය්‍යෙ, පුරෙ විය ධාත්වන්තලොපො, විභත්තුප්පත්ති.

''තථා කත්තරි චා''ති ඉතො ''කත්තරී''ති ච සීහවිලොකනෙන **භාවකම්ම**ග්ගහණානි ච වත්තන්තෙ, මණ්ඩූකගතියා **කාරිත**ග්ගහණඤ්ච.

525. **චුරාදිතො ණෙණයා**.

චුරඉච්චෙවමාදිතො ධාතුගණතො **ණෙ ණයඉ**ච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති කත්තරි, භාවෙ ච කම්මනි, විභත්තිප්පච්චයෙසු. ''කාරිතං විය ණානුබන්ධො''ති **ණෙ ණයානං** කාරිතබ්‍යපදෙසො.

526. **කාරිතානං ණො ලොපං.**

කාරිතප්පච්චයානං **ණ**කාරො ලොපමාපජ්ජතෙ.

527. **අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි කාරිතෙ.**

අසංයොගන්තස්ස ධාතුස්ස කාරිතෙ පරෙ වුද්ධි හොතීති උකාරස්සොකාරො වුද්ධි.

ධනං චොරෙති, චොරෙන්ති. චොරෙසි, චොරෙථ. චොරෙමි, චොරෙම. **ණය**ප්පච්චයෙ – චොරයති, චොරයන්ති. චොරයසි, චොරයථ. චොරයාමි, චොරයාම. චොරයතෙ, චොරයන්තෙ. චොරයසෙ, චොරයව්හෙ. චොරයෙ, චොරයාම්හෙ.

කම්මෙ යප්පච්චයෙ ඊකාරාගමො, සරලොපාදි ච, චොරීයතෙ දෙවදත්තෙන, චොරීයති, චොරීයන්ති ඉච්චාදි.

චොරෙතු , චොරෙන්තු. චොරෙහි. චොරයතු, චොරයන්තු. චොරය, චොරයාහි.

චොරෙය්‍ය, චොරෙය්‍යුං. චොරයෙ, චොරයෙය්‍යුං. අචොරෙසි, චොරෙසි, අචොරෙසුං, චොරෙසුං. අචොරයි, චොරයි, අචොරයිංසු, චොරයිංසු, අචොරයුං, චොරයුං. අචොරෙසි, අචොරෙසිත්ථ. ත්වං අචොරයි, අචොරයිත්ථ. අචොරෙසිං, අචොරෙසිම්හ. අචොරයිං, අචොරයිම්හ. අචොරයිත්ථ. අචොරීයිත්ථ, අචොරීයි.

චොරිස්සති, චොරිස්සන්ති. චොරයිස්සති, චොරයිස්සන්ති. චොරීයිස්සතෙ, චොරීයිස්සන්තෙ. චොරීයිස්සති, චොරීයිස්සන්ති. අචොරිස්ස, අචොරයිස්ස. අචොරීයිස්සථ, අචොරීයිස්ස ඉච්චාදි.

තථා **චින්ත** චින්තායං, සංයොගන්තත්තා වුද්ධිඅභාවොව විසෙසො.

චින්තෙති, චින්තයති, චින්තෙන්ති, චින්තයන්ති. චින්තෙතු, චින්තයතු. චින්තෙය්‍ය, චින්තයෙය්‍ය. අචින්තෙසි, චින්තෙසි, අචින්තයි, චින්තයි. චින්තෙස්සති, චින්තයිස්සති. අචින්තිස්ස, අචින්තයිස්ස ඉච්චාදි.

මන්ත ගුත්තභාසනෙ, මන්තෙති, මන්තයති **ඉ**ච්චාදි පුරිමසමං.

පාල රක්ඛණෙ, ධම්මං පාලෙති, පාලයති. පාලීයති. පාලෙතු, පාලයතු ඉච්චාදි.

සට සටනෙ, සාටෙති, සාටයති, සටෙති, සටයති, සටාදිත්තා විකප්පෙන වුද්ධි.

විද ඤාණෙ, වෙදෙති, වෙදයති.

ගණ සඞ්ඛ්‍යානෙ, ''සටාදීනං වා''ති න වුද්ධි, ගණෙති, ගණයති ඉච්චාදි, සබ්බත්ථ සුබොධං.

චුරාදිගණො.

භූවාදී ච රුධාදී ච, දිවාදී ස්වාදයො ගණා;
කියාදී ච තනාදී ච, චුරාදී විධ සත්තධා.

විකරණවිධානං සමත්තං.

ධාතුප්පච්චයන්තනය

අථ ධාතුප්පච්චයන්තා වුච්චන්තෙ.

තත්ථ ධාත්වත්ථෙ නිද්දිට්ඨා **ඛාදිකාරිතන්තා** පච්චයා **ධාතුප්පච්චයා** නාම.

තිජ නිසාන බන්ධනඛමාසු, ධාතුසඤ්ඤාදි.

‘‘ධාතුලිඞ්ගෙහි පරා පච්චයා’’ති ඉතො ධාතුග්ගහණං අනුවත්තතෙ, ‘‘පරා, පච්චයා’’ති ච අධිකාරො.

528. **තිජ ගුප කිත මානෙහි ඛ ඡ සා වා.**

තිජ ගුප කිත මාන ඉච්චෙතෙහි ධාතුහි **ඛ ඡ ස** ඉච්චෙතෙ පච්චයා පරා හොන්ති වා.

තිජතො ඛන්තියං ඛොව, නින්දායං ගුපතො තු ඡො;
කිතා ඡො සොච මානම්හා, වචත්ථිතවිභාසතො.

‘‘ක්වචාදිවණ්ණානමෙකස්සරානං ද්වෙභාවො’’ති ධාත්වාදිස්ස ද්විභාවො.

‘‘බ්‍යඤ්ජනන්තස්සා’’ති වත්තමානෙ –

529. **කො ඛෙ ච.**

ධාත්වන්තස්ස බ්‍යඤ්ජනස්ස **ක**කාරාදෙසො හොති **ඛ**ප්පච්චයෙ පරෙ.

තිතික්ඛ ඉති ඨිතෙ –

ධාතුවිහිතානං **ත්‍යා**දිවිභත්තීනං අධාතුතො අප්පවත්තියමාහ.

530. **ධාතුප්පච්චයෙහි විභත්තියො.**

ධාත්වත්ථෙ නිද්දිට්ඨෙහි **ඛාදිකාරිත**න්තෙහි පච්චයෙහි **ත්‍යා**දයො විභත්තියො හොන්තීති පුරෙ විය වත්තමානාදයො යොජෙතබ්බා.

අතිවාක්‍යං තිතික්ඛති, තිතික්ඛන්ති. **කම්මෙ** තිතික්ඛීයති. තථා තිතික්ඛතු, තිතික්ඛන්තු. තිතික්ඛෙය්‍ය, තිතික්ඛෙය්‍යුං. අතිතික්ඛි, අතිතික්ඛිංසු. තිතික්ඛිස්සති. අතිතික්ඛිස්ස ඉච්චාදි.

ඛප්පච්චයාභාවෙ **අ**ප්පච්චයස්ස **එ**කාරො, තෙජෙති, තෙජති වා, තෙජන්ති ඉච්චාදි.

ගුප ගොපනෙ, **ඡ**ප්පච්චයෙ ද්විභාවො, ‘‘පුබ්බොබ්භාසො’’ති අබ්භාසසඤ්ඤා, ‘‘අබ්භාසස්සා’’ති වත්තමානෙ ‘‘අන්තස්සිවණ්ණාකාරො වා’’ති අබ්භාසන්තස්සිකාරො, ‘‘කවග්ගස්ස චවග්ගො’’ති අබ්භාසගකාරස්ස **ජ**කාරො ච.

531. **බ්‍යඤ්ජනන්තස්ස චො ඡප්පච්චයෙසු ච.**

ධාත්වන්තස්ස බ්‍යඤ්ජනස්ස **ච**කාරාදෙසො හොති **ඡ**ප්පච්චයෙසු පරෙසු. තතො විභත්තියො, කායං ජිගුච්ඡති, ජිගුච්ඡන්ති. සෙසං පුරිමසමං. **ඡා**භාවෙ ගොපෙති, ගොපෙන්ති ඉච්චාදි.

කිත රොගාපනයනෙ, ඡප්පච්චයො, ද්වින්තඤ්ච.

අබ්භාසග්ගහණමනුවත්තතෙ .

532. **මානකිතානං වතත්තං වා.**

අබ්භාසගතානං **මාන කිත**ඉච්චෙතෙසං ධාතූනං **ව**කාරතකාරත්තං හොති වා යථාක්කමන්ති **ත**කාරො, ධාත්වන්තස්ස **ච**කාරො, සෙසං සමං. රොගං තිකිච්ඡති, තිකිච්ඡන්ති ඉච්චාදි. **ත**කාරාභාවෙ ‘‘කවග්ගස්ස චවග්ගො’’ති **ච**කාරො, චිකිච්ඡති, චිකිච්ඡන්ති ඉච්චාදි.

මාන වීමංසපූජාසු, සප්පච්චයද්විභාවඊකාරවකාරා.

533. **තතො පාමානානං වා මං සෙසු.**

තතො අබ්භාසතො පරාසං **පාමානානං** ධාතූනං **වාමං**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති යථාක්කමං **ස**ප්පච්චයෙ පරෙ. **සෙසූ**ති බහුවචනනිද්දෙසො පයොගෙපි වචනවිපල්ලාසඤාපනත්ථං. අත්ථං වීමංසති, වීමංසන්ති ඉච්චාදි.

අඤ්ඤත්ථ ''ලොපඤ්චෙත්තමකාරො''ති අප්පච්චයස්සෙකාරො, මානෙති, මානෙන්ති.

භුජ පාලනබ්‍යවහරණෙසු, භොත්තුමිච්ඡතීති අත්ථෙ –

''ඛ ඡ සා, වා''ති ච වත්තතෙ.

534. **භුජ ඝස හර සු පාදීහි තුමිච්ඡත්ථෙසු.**

භුජ ඝස හර සු පා ඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **තුමිච්ඡත්ථෙසු** ච **ඛ ඡ ස**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති වා. තුමිච්ඡානං, තුමන්තයුත්තඉච්ඡාය වා අත්ථා **තුමිච්ඡත්ථා,** තෙන තුමන්තරහිතෙසු ''භොජනමිච්ඡතී''තිආදීසු න හොන්ති, ''වුත්තත්ථානමප්පයොගො''ති වාක්‍යස්ස අප්පයොගො, ධාත්වාදිස්ස ද්වෙභාවෙ කතෙ ''දුතියචතුත්ථානං පඨමතතියා''ති අබ්භාසභකාරස්ස **බ**කාරො, ධාත්වන්තස්ස ''කො ඛෙ වා''ති **ක**කාරො, බුභුක්ඛති, බුභුක්ඛන්ති ඉච්චාදි.

වාති කිමත්ථං? භොත්තුමිච්ඡති, **ඉච්ඡත්ථෙසූ**ති කිමත්ථං? භොත්තුං ගච්ඡති.

ඝස අදනෙ, ඝසිතුමිච්ඡතීති අත්ථෙ ඡප්පච්චයො, ද්විත්තං, තතිය **ච**වග්ග ඉකාර **ච**කාරාදෙසා, ජිඝච්ඡති, ජිඝච්ඡන්ති.

හර හරණෙ, හරිතුමිච්ඡතීති අත්ථෙ **ස**ප්පච්චයො.

535. **හරස්ස ගී සෙ.**

හරඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්ස **ගී** හොති **සෙ** පච්චයෙ පරෙ. ''ගීසෙ''ති යොගවිභාගෙන ජිස්සපි, ඨානූපචාරෙනාදෙසස්සාපි ධාතුවොහාරත්තා ද්විත්තං, භික්ඛං ජිගීසති, ජිගීසන්ති.

සු සවණෙ, සොතුමිච්ඡති සුස්සූසති, සුස්සූසන්ති, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා දීඝො.

පා පානෙ, පාතුමිච්ඡතීති අත්ථෙ **ස**ප්පච්චයද්විත්තරස්සත්තඉකාරාදෙසා, ''තතො පාමානානං වාමං සෙසූ''ති **වා**දෙසො, පිවාසති, පිවාසන්ති ඉච්චාදි.

ජි ජයෙ, විජෙතුමිච්ඡති විජිගීසති ඉච්චාදි.

සඞ්ඝො පබ්බතමිව අත්තානමාචරති, පබ්බතො ඉව ආචරතීති වා අත්ථෙ –

536. **ආය නාමතො කත්තූපමානාදාචාරෙ.**

ආචරණක්‍රියාය කත්තුනො උපමානභූතම්හා නාමතො **ආය**ප්පච්චයො හොති ආචාරත්ථෙ. උපමීයති එතෙනාති උපමානං, කත්තුනො උපමානං **කත්තූපමානං,** ''වුත්තත්ථානමප්පයොගො''ති **ඉව**සද්දනිවත්ති, ධාතුප්පච්චයන්තත්තා ''තෙසං විභත්තියො ලොපා ච''ති සුත්තෙ **තෙසං**ගහණෙන විභත්තිලොපො, ''පකති චස්ස සරන්තස්සා''ති පකතිභාවො, සරලොපාදි, ''ධාතුප්පච්චයෙහි විභත්තියො''ති විභත්තුප්පත්ති, පබ්බතායති සඞ්ඝො, එවං සමුද්දමිව අත්තානමාචරති සමුද්දායති, චිච්චිටමිව අත්තානමාචරති චිච්චිටායති සද්දො. එවං ධූමායති.

''නාමතො, ආචාරෙ''ති ච වත්තතෙ.

537. **ඊයූපමානා ච.**

උපමානභූතා නාමතො **ඊය**ප්පච්චයො හොති ආචාරත්ථෙ. පුන **උපමාන**ග්ගහණං **කත්තු**ග්ගහණනිවත්තනත්ථං, තෙන කම්මතොපි සිජ්ඣති, සෙසං සමං. අඡත්තං ඡත්තමිවාචරති ඡත්තීයති, අපුත්තං පුත්තමිවාචරති පුත්තීයති සිස්සමාචරියො.

උපමානාති කිං? ධම්මමාචරති, **ආචාරෙ**ති කිං? අඡත්තං ඡත්තමිව රක්ඛති.

''ඊයො''ති වත්තතෙ.

538. **නාමම්හාත්තිච්ඡත්ථෙ.**

නාමම්හා අත්තනො ඉච්ඡත්ථෙ ඊයප්පච්චයො හොති. අත්තනො පත්තමිච්ඡති පත්තීයති, එවං වත්ථීයති, පරික්ඛාරීයති, චීවරීයති, පටීයති, ධනීයති, පුත්තීයති.

අත්තිච්ඡත්ථෙති කිමත්ථං? අඤ්ඤස්ස පත්තමිච්ඡති.

දළ්හං කරොති වීරියන්ති අත්ථෙ –

කාරිතග්ගහණමනුවත්තතෙ.

539. **ධාතුරූපෙ නාමස්මා ණයොච**.

ධාතුයා රූපෙ නිප්ඵාදෙතබ්බෙ, ''තං කරොති, තෙන අතික්කමති'' ඉච්චාදිකෙ පයුජ්ජිතබ්බෙ වා සති නාමම්හා **ණය**ප්පච්චයො හොති, කාරිතසඤ්ඤා ච. ණලොපෙ, විභත්තිලොපසරලොපාදීසු කතෙසු විභත්තුප්පත්ති, දළ්හයති වීරියං, එවං පමාණයති, අමිස්සයති, තථා හත්ථිනා අතික්කමති අතිහත්ථයති, වීණාය උපගායති උපවීණයති, විසුද්ධා හොති රත්ති විසුද්ධයති, කුසලං පුච්ඡති කුසලයති ඉච්චාදි.

540. **ධාතූහි ණෙ ණය ණාපෙ ණාපයා කාරිතානි හෙත්වත්ථෙ**.

සබ්බෙහි ධාතූහි හෙත්වත්ථෙ අභිධෙය්‍යෙ **ණෙ ණයණාපෙ ණාපය** ඉච්චෙතෙ පච්චයා පරා හොන්ති, තෙ කාරිතසඤ්ඤා ච හොන්ති. හෙතුයෙව අත්ථො **හෙත්වත්ථො,** සො ච ''යො කාරෙති ස හෙතූ''ති ලද්ධහෙතුසඤ්ඤො සුද්ධකත්තුනො පයොජකො හෙතුකත්තා, අත්ථතො පෙසනජ්ඣෙසනාදිකො පයොජකබ්‍යාපාරො ඉධ හෙතු නාම.

එත්ථ ච –

ණෙ ණයාච උවණ්ණන්තා, ආතො ද්වෙ පච්ඡිමා සියුං;
සෙසතො චතුරො ද්වෙ වා, වාසද්දස්සානුවත්තිතො.

අකම්මා ධාතවො හොන්ති, කාරිතෙ තු සකම්මකා;
සකම්මකා ද්විකම්මාස්සු, ද්විකම්මා තු තිකම්මකා.

තස්මා කත්තරි කම්මෙ ච, කාරිතාඛ්‍යාතසම්භවො;
න භාවෙ සුද්ධකත්තා ච, කාරිතෙ කම්මසඤ්ඤිතො.

නියාදීනං පධානඤ්ච, අප්පධානං දුහාදිනං;
කාරිතෙ සුද්ධකත්තා ච, කම්මමාඛ්‍යාතගොචරන්ති.

තත්ථ යො කොචි භවති, තමඤ්ඤො ''භවාහි භවාහි'' ඉච්චෙවං බ්‍රවීති, අථ වා භවන්තං භවිතුං සමත්ථං පයොජයති, භවිතුං පයොජෙතීති වා අත්ථෙ ඉමිනා **ණෙණය**ප්පච්චයා, කාරිතසඤ්ඤා ච, ''වුත්තත්ථානමප්පයොගො''ති වාක්‍යස්ස අප්පයොගො, ''කාරිතානං ණො ලොප''න්ති **ණ**ලොපො, ''අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි කාරිතෙ''ති **ඌ**කාරස්**සො**කාරො වුද්ධි.

''ඔ, එ''ති ච වත්තතෙ, ධාතුග්ගහණඤ්ච.

541. **තෙ ආවායා කාරිතෙ**.

තෙ ධාත්වන්තභූතා **ඔ**කාරෙකාරා **ආවආයා**දෙසෙ පාපුණන්ති කාරිතෙ පරෙ. ''තෙ ආවායා''ති යොගවිභාගෙන **ඣෙ**ආදීනං අකාරිතෙපි හොන්තීති **ඔ**කාරස්ස **ආවා**දෙසො, සරලොපාදි, ''ධාතුප්පච්චයෙහි විභත්තියො''ති **ත්‍යා**දයො.

සො සමාධිං භාවෙති, භාවයති, භාවෙන්ති, භාවයන්ති. භාවෙසි, භාවයසි, භාවෙථ, භාවයථ. භාවෙමි, භාවයාමි, භාවෙම, භාවයාම. භාවයතෙ, භාවයන්තෙ.

කම්මෙ අත්තනොපදයප්පච්චයඊකාරාගමා, සරලොපාදි ච, තෙන භාවීයතෙ සමාධි, භාවීයන්තෙ. භාවීයති, භාවීයන්ති.

තථා භාවෙතු, භාවයතු, භාවෙන්තු, භාවයන්තු. භාවෙහි, භාවය, භාවයාහි, භාවෙථ, භාවයථ . භාවෙමි, භාවයාමි, භාවෙම, භාවයාම. භාවයතං, භාවයන්තං.

කම්මෙ භාවීයතං, භාවීයතු, භාවීයන්තු.

භාවෙය්‍ය, භාවයෙ, භාවයෙය්‍ය, භාවෙය්‍යුං, භාවයෙය්‍යුං. භාවෙය්‍යාසි, භාවයෙය්‍යාසි, භාවෙය්‍යාථ, භාවයෙය්‍යාථ. භාවෙය්‍යාමි, භාවයෙය්‍යාමි, භාවෙය්‍යාම, භාවයෙය්‍යාම. භාවෙථ, භාවයෙථ, භාවෙරං, භාවයෙරං.

කම්මෙ භාවීයෙය්‍ය, භාවීයෙය්‍යුං.

අජ්ජතනියං ‘‘සත්තමජ්ජතනිම්හී’’ති යොගවිභාගෙන කාරිතන්තාපි දීඝතො සකාරාගමො.

අභාවෙසි, භාවෙසි, අභාවයි, භාවයි, අභාවෙසුං, භාවෙසුං, අභාවයිංසු, භාවයිංසු, අභාවයුං, භාවයුං. අභාවෙසි, අභාවයසි, අභාවිත්ථ, අභාවයිත්ථ. අභාවෙසිං, භාවෙසිං, අභාවයිං, භාවයිං, අභාවිම්හ, අභාවයිම්හ.

කම්මෙ අභාවීයිත්ථ, අභාවීයි.

භාවෙස්සති, භාවයිස්සති, භාවෙස්සන්ති, භාවයිස්සන්ති. භාවෙස්සසි, භාවයිස්සසි, භාවිස්සථ, භාවයිස්සථ. භාවෙස්සාමි, භාවයිස්සාමි, භාවෙස්සාම, භාවයිස්සාම.

කම්මෙ භාවීයිස්සතෙ, භාවීයිස්සන්තෙ. භාවීයිස්සති, භාවීයිස්සන්ති.

අභාවිස්ස, අභාවයිස්ස, අභාවිස්සංසු, අභාවයිස්සංසු. **කම්මෙ** අභාවීයිස්සථ, අභාවීයිස්ස ඉච්චාදි.

තථා යො කොචි පචති, තමඤ්ඤො ‘‘පචාහි පචාහි’’ ඉච්චෙවං බ්‍රවීති, අථ වා පචන්තං පයොජෙති, පචිතුං වා පයොජෙතීති අත්ථෙ වුත්තනයෙන **ණෙ ණයාදයො, අකාරස්සාකාරො** වුද්ධි, සෙසං නෙය්‍යං.

සො දෙවදත්තං ඔදනං පාචෙති, පාචෙන්ති. පාචෙසි, පාචෙථ. පාචෙමි, පාචෙම. පාචයති, පාචයන්ති. පාචයසි, පාචයථ. පාචයාමි, පාචයාම. **ණාපෙණාපයෙසු** පන සො පුරිසො තං පුරිසං ඔදනං පාචාපෙති, පාචාපෙන්ති. පාචාපයති, පාචාපයන්ති.

කම්මෙ සො ඔදනං පාචීයති තෙන, පාචයීයති, පාචාපීයති, පාචාපයීයති.

තථා පාචෙතු, පාචයතු, පාචාපෙතු, පාචාපයතු. පාචීයතං, පාචීයතු, පාචයීයතං, පාචයීයතු, පාචාපීයතං, පාචාපීයතු, පාචාපයීයතං, පාචාපයීයතු. පාචෙය්‍ය, පාචයෙය්‍ය, පාචාපෙය්‍ය, පාචාපයෙය්‍ය. පාචීයෙය්‍ය, පාචීයෙය්‍යුං. අපාචෙසි, අපාචයි, අපාචාපෙසි, අපාචාපයි. පාචෙස්සති, පාචයිස්සති, පාචාපෙස්සති, පාචාපයිස්සති. අපාචිස්ස, අපාචයිස්ස, අපාචාපිස්ස, අපාචාපයිස්ස ඉච්චාදි.

ගච්ඡන්තං, ගන්තුං වා පයොජෙතීති අත්ථෙ **ණෙ ණයාදයො**, වුද්ධියං සම්පත්තායං –

‘‘අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි කාරිතෙ’’ති වත්තතෙ.

542. **ඝටාදීනං වා.**

ඝටාදීනං ධාතූනං අසංයොගන්තානං වුද්ධි හොති වා කාරිතෙති අත්ථ **වා**ග්ගහණෙන වුද්ධි න හොති, වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො.

සො තං පුරිසං ගාමං ගමෙති, ගමයති, ගච්ඡාපෙති, ගච්ඡාපයති. සො ගාමං ගමීයති තෙන, ගමයීයති, ගච්ඡාපීයති, ගච්ඡාපයීයති ඉච්චාදි. සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. එවං උපරිපි.

ඝට ඊහායං, ඝටන්තං පයොජයති, ඝටෙති, ඝටාදීනං වාති න වුද්ධි, ඝටයති, ඝටාපෙති, ඝටාපයති.

‘‘කාරිතෙ’’ති වත්තතෙ.

543. **ගුහ දූසානං දීඝං.**

ගුහදූසඉච්චෙතෙසං ධාතූනං සරො **දීඝ**මාපජ්ජතෙ කාරිතෙ පරෙ, වුද්ධාපවාදොයං.

ගුහ සංවරණෙ, ගුහිතුං පයොජයති ගුහයති, ගුහයන්ති. **දුස** අප්පීතිම්හි, දුස්සන්තං පයොජයති දූසයති, දූසයන්ති ඉච්චාදි.

තථා ඉච්ඡන්තං පයොජයති ඉච්ඡාපෙති, ඉච්ඡාපයති, එසෙති, එසයති. නියච්ඡන්තං පයොජයති නියාමෙති, නියාමයති. ආසන්තං පයොජයති ආසෙති, ආසයති, අච්ඡාපෙති, අච්ඡාපයති. ලභන්තං පයොජයති ලාභෙති, ලාභයති. වචන්තං පයොජයති වාචෙති, වාචයති, වාචාපෙති, වාචාපයති. එවං වාසෙති, වාසයති, වාසාපෙති, වාසාපයති. වාහෙති, වාහයති, වාහාපෙති, වාහාපයති. ජීරෙති, ජීරයති, ජීරාපෙති, ජීරාපයති. මාරෙති, මාරයති, මාරාපෙති, මාරාපයති. දස්සෙති, දස්සයති ඉච්චාදි.

තථා තුදන්තං පයොජයති තොදෙති, තොදයති, තොදාපෙති, තොදාපයති. පවිසන්තං පයොජයති, පවිසිතුං වා පවෙසෙති, පවෙසයති, පවෙසාපෙති , පවෙසාපයති. උද්දිසන්තං පයොජයති උද්දිසාපෙති, උද්දිසාපයති. පහොන්තං පයොජයති පහාවෙති, පහාවයති. සයන්තං පයොජයති සායෙති, සායයති, සායාපෙති, සායාපයති. එත්ථ **එකාරස්ස ආයාදෙසො**, සයාපෙති, සයාපයති, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා ණාපෙණාපයෙසු **ආයාදෙසස්ස** රස්සත්තං. නයන්තං පයොජයති නයාපෙති, නයාපයති. පතිට්ඨන්තං පයොජයති පතිට්ඨාපෙති, පතිට්ඨාපයති, පතිට්ඨපෙති වා.

හනන්තං පයොජයතීති අත්ථෙ **ණෙණයාදයො**.

''ණම්හී''ති වත්තතෙ.

544. හනස්ස සාතො.

හනඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **සාතා**දෙසො හොති **ණ**කාරවති කාරිතප්පච්චයෙ පරෙ. සාතෙති, සාතයති, සාතාපෙති, සාතාපයති, ''වධො වා සබ්බත්ථා''ති **වධා**දෙසෙ වධෙති, වධාපෙති.

ජුහොන්තං පයොජයති ජුහාවෙති, ජුහාවයති. ජහන්තං පයොජයති ජහාපෙති, ජහාපයති, හාපෙති, හාපයති. දදන්තං පයොජයති දාපෙති, දාපයති. පිදහන්තං පයොජයති පිධාපෙති, පිධාපයති, පිදහාපෙති, පිදහාපයති.

රුන්ධන්තං පයොජයති රොධෙති, රොධයති, රොධාපෙති, රොධාපයති. ඡින්දන්තං පයොජයති ඡෙදෙති, ඡෙදයති, ඡෙදාපෙති, ඡෙදාපයති. යුඤ්ජන්තං පයොජයති යොජෙති, යොජයති, යොජාපෙති, යොජාපයති. භුඤ්ජන්තං පයොජයති භොජෙති, භොජයති, භොජාපෙති, භොජාපයති. මුඤ්චන්තං පයොජයති මොචෙති, මොචයති, මොචාපෙති, මොචාපයති.

දිබ්බන්තං පයොජයති දෙවෙති, දෙවයති. උප්පජ්ජන්තං පයොජයති උප්පාදෙති, උප්පාදයති. බුජ්ඣන්තං පයොජයති බොධෙති, බොධයති. ''දාධාන්තතො යො ක්වචී''ති **ය**කාරාගමො, බුජ්ඣාපෙති, බුජ්ඣාපයති. තුස්සන්තං පයොජයති තොසෙති, තොසයති, තොසාපෙති, තොසාපයති. සම්මන්තං පයොජයති සමෙති, සමයති, සටාදිත්තා න වුද්ධි. කුප්පන්තං පයොජයති කොපෙති, කොපයති. ජායන්තං පයොජයති ජනෙති, ජනයති, සටාදිත්තා න වුද්ධි.

සුණන්තං පයොජයති ධම්මං සාවෙති, සාවයති. පාපුණන්තං පයොජයති පාපෙති, පාපයති.

වික්කිණන්තං පයොජයති වික්කායාපෙති, වික්කායාපයති. ජිනන්තං පයොජයති ජයාපෙති, ජයාපයති. ජානන්තං පයොජයති ඤාපෙති, ඤාපයති. ගණ්හන්තං පයොජයති ගාහෙති, ගාහයති, ගාහාපෙති, ගාහාපයති, ගණ්හාපෙති, ගණ්හාපයති.

විතනන්තං පයොජයති විතානෙති, විතානයති. යො කොචි කරොති, තමඤ්ඤො ''කරොහි කරොහි''ඉච්චෙවං බ්‍රවීති, කරොන්තං පයොජයති, කාතුං වා කාරෙති, කාරයති, කාරාපෙති, කාරාපයති ඉච්චාදි.

චොරෙන්තං පයොජයති චොරාපෙති, චොරාපයති. චින්තෙන්තං පයොජයති චින්තාපෙති, චින්තාපයති , පූජෙන්තං පයොජයති පූජාපෙති, පූජාපයති ඉච්චාදි. සබ්බත්ථ සුබොධං.

ධාතුප්පච්චයතො චාපි, කාරිතප්පච්චයා සියුං;
සකාරිතෙහි යුණ්වූනං, දස්සනඤ්චෙත්ථ ඤාපකං.

තෙන තිතික්ඛන්තං පයොජයති තිතික්ඛෙති, තිතික්ඛාපෙති. තිකිච්ඡන්තං පයොජයති තිකිච්ඡෙති, තිකිච්ඡයති, තිකිච්ඡාපෙති, තිකිච්ඡාපයති. එවං බුභුක්ඛෙති, බුභුක්ඛයති, බුභුක්ඛාපෙති, බුභුක්ඛාපයති, පබ්බතායන්තං පයොජයති පබ්බතායයති. පුත්තීයයති ඉච්චාදිපි සිද්ධං භවති.

ධාතුප්පච්චයන්තනයො.

සාසනත්ථං සමුද්දිට්ඨං, ආඛ්‍යාතං සකබුද්ධියා;
බාහුසච්චබලෙනීදං, චින්තයන්තු විචක්ඛණා.

භවති තිට්ඨති සෙති, අහොසි එවමාදයො;
අකම්මකාති විඤ්ඤෙය්‍යා, කම්මලක්ඛණවිඤ්ඤුනා.

අකම්මකාපි හෙත්වත්ථ-ප්පච්චයන්තා සකම්මකා;
තං යථා භික්ඛු භාවෙති, මග්ගං රාගාදිදූසකන්ති.

ඉති පදරූපසිද්ධියං ආඛ්‍යාතකණ්ඩො

ඡට්ඨො.

7. කිබ්බිධානකණ්ඩ

තෙකාලික

කිච්චප්පච්චයන්තනය

අථ ධාතුහියෙව භාවකම්මකත්තුකරණාදිසාධනසහිතං කිබ්බිධානමාරභීයතෙ.

තත්ථ කිච්චකිතකවසෙන දුවිධා හි පච්චයා, තෙසු කිච්චසඤ්ඤාය පඨමං වුත්තත්තා, කිච්චානමප්පකත්තා ච කිච්චප්පච්චයා තාව වුච්චන්තෙ.

භූ සත්තායං, ''භූයතෙ, අභවිත්ථ, භවිස්සතෙ වා දෙවදත්තෙනා''ති විග්ගහෙ –

''ධාතුයා කම්මාදිම්හි ණො''ති ඉතො ''ධාතුයා''ති සබ්බත්ථ පච්චයාදිවිධානෙ වත්තතෙ, ''පරා, පච්චයා''ති ච අධිකාරො.

545. **භාවකම්මෙසු තබ්බානීයා**.

භාවකම්මඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු සබ්බධාතුහි **තබ්බ අනීය**ඉච්චෙතෙ පච්චයා පරා හොන්ති. යොගවිභාගෙන අඤ්ඤත්ථාපි.

තත්ථ –

> අකම්මකෙහි ධාතූහි, භාවෙ කිච්චා භවන්ති තෙ;
> සකම්මකෙහි කම්මත්ථෙ, අරහසක්කත්ථදීපකා.

තෙ ච –

546. **ණාදයො තෙකාලිකා**.

තිකාලෙ නියුත්තා **තෙකාලිකා,** යෙ ඉධ තතියෙ ධාත්වාධිකාරෙ විහිතා අනිද්දිට්ඨකාලා **ණාදයො** පච්චයා, තෙ තෙකාලිකා හොන්තීති පරිභාසතො කාලත්තයෙපි හොන්ති.

සීහගතියා ''ක්වචී''ති වත්තතෙ.

547. **යථාගමමිකාරො**.

යථාගමං යථාපයොගං ජිනවචනානුපරොධෙන ධාතුහි පරො **ඉ**කාරාගමො හොති ක්වචි බ්‍යඤ්ජනාදිකෙසු **කිච්චකිතක**ප්පච්චයෙසු, ''අඤ්ඤෙසු චා''ති වුද්ධි, ''ඔ අව සරෙ''ති අවාදෙසො, ''නයෙ පරං යුත්තෙ''ති පරං නෙතබ්බං.

548. තෙ කිච්චා.

යෙ ඉධ වුත්තා **තබ්බානීයණ්‍ය තෙය්‍ය රිච්ච**ප්පච්චයා, තෙ **කිච්ච**සඤ්ඤා හොන්තීති වෙදිතබ්බා. තතො ''අඤ්ඤෙ කිති''ති වචනතො කිච්චප්පච්චයානමකිතකත්තා නාමබ්‍යපදෙසෙ අසම්පත්තෙ ''තද්ධිතසමාසකිතකා නාමංවාතවෙතුනාදීසු චා''ති එත්ථ **ච**ග්ගහණෙන නාමබ්‍යපදෙසො, තතො **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**. **භාවෙ** භාවස්සෙකත්තා එකවචනමෙව, ''සි''න්ති අමාදෙසො. භවිතබ්බං භවතා පඤ්ඤෙන, භවනීයං.

ඉධ බ්‍යඤ්ජනාදිත්තාභාවා අනුවත්තිත**ක්වචි**ග්ගහණෙන ඉකාරාගමාභාවො. **භාවෙ** කිච්චප්පච්චයන්තා නපුංසකා. **කම්මෙ** තිලිඞ්ගා.

කම්මනි අභිපුබ්බො, අභිභූයතෙ, අභිභූයිත්ථ, අභිභූයිස්සතෙති අභිභවිතබ්බො කොධො පණ්ඩිතෙන, අභිභවිතබ්බා තණ්හා, අභිභවිතබ්බං දුක්ඛං, එවං අභිභවනීයො, අභිභවනීයා, අභිභවනීයං, **පුරිස කඤ්ඤා චිත්ත**සද්දනයෙන නෙතබ්බං, එවං සබ්බත්ථ.

එත්ථ හි –

තබ්බාදීහෙව කම්මස්ස, වුත්තත්තාව පුනත්තනා;
වත්තබ්බස්ස අභාවා න, දුතියා පඨමා තතො.

ආස උපවෙසනෙ, ආසීයිත්ථ, ආසීයතෙ, ආසීයිස්සතෙති ආසිතබ්බං තයා, ආසනීයං. **කම්මෙ** උපාසිතබ්බො ගරු, උපාසනීයො.

සී සයෙ, අසීයිත්ථ, සීයතෙ, සීයිස්සතෙති සයිතබ්බං භවතා, සයනීයං, **''එ අයා''ති අයාදෙසො**, අතිසයිතබ්බො පරො, අතිසයනීයො.

පද ගතිම්හි, උප්පජ්ජිත්ථ, උප්පජ්ජතෙ, උප්පජ්ජිස්සතෙති උප්පජ්ජිතබ්බං තෙන, උප්පජ්ජනීයං, එත්ථ ච ''කත්තරී''ති අධිකාරං විනා ''දිවාදිතො යො''ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන **යප්පච්චයො**, ''තස්ස චවග්ගයකාර''ඉච්චාදිනා **චවග්ගො**, ''පරද්වෙභාවො ඨානෙ''ති ද්විභාවො, පටිපජ්ජිතබ්බො මග්ගො, පටිපජ්ජනීයො.

බුධ අවගමනෙ, අබුජ්ඣිත්ථ, බුජ්ඣතෙ, බුජ්ඣිස්සතෙති බුජ්ඣිතබ්බො ධම්මො, බුජ්ඣනීයො.

සු සවණෙ, අසූයිත්ථ, සූයතෙ, සූයිස්සතෙති සොතබ්බො ධම්මො, ඉධ **යථාගමම**ග්ගහණෙන **ඉ**කාරාගමාභාවො, සුණිතබ්බො, ''ස්වාදිතො ණු ණා උණා වා''ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන **ණා**පච්චයො, සවණීයො.

කර කරණෙ, කරීයිත්ථ, කරීයති, කරීයිස්සතීති අත්ථෙ **තබ්බා'නීයා**.

''අන්තස්ස, කරස්ස, ච, තත්ත''න්ති ච වත්තතෙ.

549. **තුං තු න තබ්බෙසු වා**.

කරඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස අන්තභූතස්ස **ර**කාරස්ස **ත**කාරත්තං හොති වා තුං **තු න තබ්බ**ඉච්චෙතෙසු පච්චයෙසු පරෙසු. කත්තබ්බො භවතා ධම්මො, කත්තබ්බා පූජා, කත්තබ්බං කුසලං, **ත**ත්තාභාවෙ ''කරොතිස්සා''ති වත්තමානෙ ''තවෙතුනාදීසු කා''ති එත්ථ **ආදි**සද්දෙන **තබ්බෙපි කා**දෙසො, කාතබ්බං හිතං.

550. **රහාදිතො ණ**.

රකාර **හ**හාරාද්‍යන්තෙහි ධාතූහි පරස්ස **අනානීයාදි**නකාරස්ස **ණ**කාරො හොති. **ආදි**සද්දෙන **රමු අපඤාතා**දිතොපි.

රහාදිතො පරස්සෙත්ථ, නකාරස්ස අසම්භවා;
අනානීයාදිනස්සෙව, සාමත්ථායං ණකාරතා.

කරණීයො ධම්මො, කරණාරහොති අත්ථො, කරණීයා, කරණීයං.

හර හරණෙ, හරීයතීති හරිතබ්බො, හරණීයො.

ගහ උපාදානෙ, අගය්හිත්ථ, ගය්හති, ගය්හිස්සතීති ගහෙතබ්බො, ''තෙසු වුද්ධී''තිආදිනා **ඉ**කාර**ස්සෙ**කාරො, සඞ්ගණ්හිතබ්බො, ''ගහාදිතො ප්පණ්හා''ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන **ණ්හා**පච්චයො, **හ**ලොපසරලොපාදි, සඞ්ගණ්හණීයො, ගහණීයො.

ආදිග්ගහණෙන **රමු** කීළායං, රමීයිත්ථ, රමීයති, රමීයිස්සතීති රමිතබ්බො, රමණීයො විහාරො.

අප පාපුණනෙ, **උණා**පච්චයො, පාපීයතීති පාපුණිතබ්බො, ''ගුපාදීනඤ්චා''ති ධාත්වන්තස්ස ලොපො, ද්විත්තඤ්ච, පත්තබ්බො, පත්තෙයො, පාපුණණීයො, පාපණීයො.

''අන්තස්ස, වා''ති ච වත්තතෙ.

551. **ගම ඛන හනාදීනං තුංතබ්බාදීසු න**.

ගම ඛන හනඉච්චෙවමාදීනං මකාර නකාරන්තානං ධාතූනමන්තස්ස නකාරො හොති වා **තුං තබ්බ තවෙ තුන ත්වානත්වාඉච්චෙවමාදීසු තකාරාදිප්පච්චයෙසු පරෙසු.** අගච්ඡියිත්ථ, ගච්ඡීයති, ගච්ඡියිස්සතීති ගන්තබ්බො මග්ගො, ගමිතබ්බං, ගමනීයං.

ඛනු අවදාරණෙ, අඛඤ්ඤිත්ථ, ඛඤ්ඤති, ඛඤ්ඤිස්සතීති ඛන්තබ්බං ආවාටං, ඛනිතබ්බං, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා **ඛනන්තස්ස ණත්තඤ්ච**, ඛණිතබ්බං, ඛණණීයං, ඛනනීයං වා.

හන හිංසා ගතීසු, අහඤ්ඤිත්ථ, හඤ්ඤතෙ, හඤ්ඤිස්සතෙති හන්තබ්බං, හනිතබ්බං, හනනීයං.

මන ඤාණෙ, අමඤ්ඤිත්ථ, මඤ්ඤතෙ, මඤ්ඤිස්සතෙති මන්තබ්බො, මනිතබ්බො, **යප්පච්චයෙ චවග්ගාදි**, මඤ්ඤිතබ්බං, මඤ්ඤනීයං.

පූජ පූජායං, අපූජියිත්ථ, පූජීයති, පූජියිස්සතීති අත්ථෙ **තබ්බානීයා.** ''චුරාදිතො ණෙ ණයා''ති අකත්තරිපි **ණෙණයා, ඉ**කාරාගමා**නීයෙ**සු ''සරලොපො''තිආදිනා කාරිතසරස්ස ලොපො, පූජෙතබ්බො, පූජයිතබ්බො, පූජනීයො භගවා.

''තබ්බානීයා''ති යොගවිභාගෙන කත්තුකරණෙසුපි, **යා** පාපුණනෙ, නියාතීති නියානීකො මග්ගො. ගච්ඡන්තීති ගමනීයා භොගා. **නහ** සොචෙ, නහායති එතෙනාති නහානීයං චුණ්ණං.

''භාවකම්මෙසූ''ති අධිකාරො.

552. **ණ්‍යො ච**.

භාවකම්මෙසු සබ්බධාතූහි **ණ්‍යප්පච්චයො** හොති, **ච**ග්ගහණෙන ''ඤාතෙය්‍යා''න්තිආදීසු **තෙය්‍යප්පච්චයො** ච.

553. **කාරිතං විය ණානුබන්ධො**.

අනුබන්ධො අප්පයොගී, **ණ**කාරානුබන්ධො පච්චයො කාරිතං විය දට්ඨබ්බොති කාරිතබ්‍යපදෙසො, ''කාරිතානං ණො ලොප''න්ති **ණ**ලොපො, ''අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි කාරිතෙ''ති වුද්ධි, **ඉ**කාරාගමො, කත්තබ්බං කාරියං.

හර හරණෙ, අහරීයිත්ථ, හරීයති, හරීයිස්සතීති වා හරිතබ්බං හාරියං.

භර භරණෙ, භරිතබ්බං භාරියං.

ලභ ලාභෙ, ලභිතබ්බං ලබ්භං, ''යවතං තලන''ඉච්චාදිසුත්තෙ **කාර**ග්ගහණෙන **යවතො භකාරස්ස භකාරො**, ද්විත්තං.

සාස අනුසිට්ඨිම්හි, සාසිතබ්බො සිස්සො, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා **ආකාරස්සිකාරො**.

වච වියත්තියං වාචායං, **ණ්‍යප්පච්චයාදිම්හි** කතෙ ''අන්තානං, ණානුබන්ධෙ''ති ච වත්තතෙ.

554. **කගා චජානං**.

චජඉච්චෙතෙසං ධාත්වන්තානං **කකාර ගකාරාදෙසා** හොන්ති **ණ**කාරානුබන්ධෙ පච්චයෙ පරෙති **චස්ස කාදෙසො**. වචනීයං වාක්‍යං.

භජ සෙවායං, භජනීයං භාග්‍යං, **ජස්ස ගාදෙසො**.

චි චයෙ, අචීයිත්ථ, චීයති, චීයිස්සතීති චෙතබ්බං චෙය්‍යං, **ඉකාරස්සෙකාරො** වුද්ධි, **යකාරස්ස** ද්විත්තං, **විනිපුබ්බො** ''දො ධස්ස චා''ති සුත්තෙ **ච**ග්ගහණෙන **චකාරස්ස ඡකාරො**, විනිච්ඡෙය්‍යං, විනිච්ඡිතබ්බං, විනිච්ඡනීයං. ''කියාදිතො නා''ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන **තබ්බානීය තුං තුනා** දීසු ච නාපච්චයො, විනිච්ඡිනිතබ්බං, විනිච්ඡිනනීයං.

නී පාපුණනෙ, අනීයිත්ථ, නීයති, නීයිස්සතීති නෙය්‍යො, නෙය්‍යා, නෙය්‍යං. නෙතබ්බං.

ණ්‍යග්ගහණං ඡට්ඨීයන්තවසෙනානුවත්තතෙ, මණ්ඩූකගතියා **අන්ත**ග්ගහණඤ්ච තතියන්තවසෙන.

555. **භූතොබ්බ.**

භූ ඉච්චෙතස්මා පරස්ස **ණ්‍යප්පච්චයස්ස** සහ ධාත්වන්තෙන **අබ්බා**දෙසො හොති. හවිතබ්බො හබ්බො, හබ්බා, හබ්බං.

''ණ්‍යස්ස, අන්තෙනා''ති ච වත්තතෙ.

556. **වද මද ගමු යුජ ගරහාකාරාදීහි ජ්ජම්මග්ගය්හෙය්‍යාගාරො වා.**

වද මද ගමු යුජ ගරහඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි, **ආකාරන්තෙහි** ච පරස්ස **ණ්‍යප්පච්චයස්ස** ධාත්වන්තෙන සහ යථාක්කමං **ජ්ජ ම්ම ග්ග ය්හ එ ය්‍ය**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති වා, **ගරස්ස** ච **ගාරා**දෙසො, **ගරහස්ස ගරස්සෙ**වායං **ගාරො**. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො.

වද වියත්තියං වාචායං, අවජ්ජිත්ථ, වජ්ජති, වජ්ජිස්සතීති වා වජ්ජං වදනීයං, රස්සත්තං. වජ්ජං දොසො.

මද උම්මාදෙ, අමජ්ජිත්ථ, මජ්ජතෙ, මජ්ජිස්සති එතෙනාති මජ්ජං මදනීයං. **මද**ග්ගහණෙන කරණෙපි **ණ්‍යප්පච්චයො**. **ගමු සප්ප** ගතිම්හි, ගන්තබ්බං ගම්මං.

යුජ යොගෙ, අයුජ්ජිත්ථ, යුජ්ජතෙ, යුජ්ජිස්සතීති යොග්ගං, නියොජ්ජො වා.

ගරහ නින්දායං, අගරය්හිත්ථ, ගරහීයති, ගරහීයිස්සතීති අත්ථෙ **ණ්‍යප්පච්චයො**, තස්සිමිනා ධාත්වන්තෙන සහ **ය්හා**දෙසො, **ගරස්ස ගාරා**දෙසො ච, ගාරය්හො, ගාරය්හා, ගාරය්හං, ගරහණීයං.

ආදිසද්දෙන අඤ්ඤෙපි **දමජහන්තා** ගය්හන්තෙ. **ගද** වියත්තියං වාචායං, ගජ්ජතෙ, ගදනීයං වා ගජ්ජං. **පද** ගතිම්හි, පජ්ජනීයං පජ්ජං ගාථා. **ඛාද** භක්ඛණෙ, ඛජ්ජතෙති ඛජ්ජං ඛාදනීයං. **දමු** දමනෙ, අදම්මිත්ථ, දම්මතෙ, දමීයිස්සතීති දම්මො දමනීයො. **භුජ** පාලනබ්‍යවහරණෙසු, අභුජ්ජිත්ථ, භුජ්ජති, භුජ්ජිස්සතීති හොග්ගං, භොජ්ජං වා, **කාර**ග්ගහණෙන **යස්ස ජකාරො**. ගහෙතබ්බං ගය්හම්ච්චාදි.

ආකාරන්තතො පන දා දානෙ, අදීයිත්ථ, දීයති, දීයිස්සතීති අත්ථෙ **ණ්‍යප්පච්චයො**, තස්සිමිනා ධාත්වන්තෙන **ආකාරෙන** සහ **එය්‍යා**දෙසො, දෙය්‍යං, දාතබ්බං. **අනීයෙ** ''සරලොපො''තිආදිනා පුබ්බසරස්ස ලොපෙ සම්පත්තෙ තත්ථෙව **තු**ග්ගහණෙන නිසෙධෙත්වා ''සරා සරෙ ලොපං''න්ති ආකාරෙ ලුත්තෙ පරසරස්ස **දීඝො,** දානීයං.

පා පානෙ, අපීයිත්ථ, පීයති, පීයිස්සතීති පෙය්‍යං, පාතබ්බං, පානීයං. **හා** චාගෙ, අහීයිත්ථ, හීයති, හීයිස්සතීති හෙය්‍යං, හාතබ්බං, හානීයං. **මා** මානෙ, අමීයිත්ථ, මීයති, මීයිස්සතීති මෙය්‍යං, මාතබ්බං, මිනිතබ්බං, මෙතබ්බං වා. **ඤා** අවබොධනෙ, අඤ්ඤායිත්ථ, ඤායති, ඤායිස්සතීති ඤෙය්‍යං, ඤාතබ්බං, ඤාතෙය්‍යං. ''ඤාස්ස ජා ජං නා''ති **ජා**දෙසෙ ''කියාදිතො නා''ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන **නා**පච්චයො, ඉකාරාගමො ච, ජානිතබ්බං, විජානනීයං. **ඛ්‍යා**පකථනෙ, සඞ්ඛ්‍යාතබ්බං, සඞ්ඛෙය්‍යං ඉච්චාදි.

557. **කරම්හා රිච්ච.**

කරධාතුතො **රිච්ච**ප්පච්චයො හොති භාවකම්මෙසු.

558. **රම්හි රන්තො රාදි නො.**

රකාරානුබන්ධෙ පච්චයෙ පරෙ සබ්බො ධාත්වන්තො **රාදි** පච්චයරකාරමරියාදො **නො** හොති, ලොපමාපජ්ජතෙති අත්ථො. **රන්තො**ති එත්ථ **ර**කාරො සන්ධිජො, කත්තබ්බං කිච්චං. ''රිච්චා''ති යොගවිභාගෙන හරාදිතොපි **රිච්ච**ප්පච්චයො, යථා, හරීයතීති හච්චො, සරලොපො. ඉ ගතිම්හි, පති එතබ්බො පටිච්චො.

559. **පෙසාතිසග්ගපත්තකාලෙසු කිච්චා.**

පෙස අතිසග්ග පත්තකාලඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු **කිච්චප්පච්චයා** හොන්ති. **පෙසනං නාම** ''කත්තබ්බමිදං භවතා''ති ආණාපනං, අජ්ඣෙසනඤ්ච. **අතිසග්ගොනාම** ''කිමිදං මයා කත්තබ්බ''න්ති පුට්ඨස්ස වා ''පාණො න හන්තබ්බො''තිආදිනා පටිපත්තිදස්සනමුඛෙන වා කත්තබ්බස්ස අනුඤ්ඤා. **පත්තකාලො නාම** සම්පත්තසමයො යො අත්තනො කිච්චකරණසමයමනුපපරික්ඛිත්වා න කරොති, තස්ස සමයාරොචනං, න තත්ථ අජ්ඣෙසනමත්ථීති. තෙ ච ''භාවකම්මෙසු කිච්චත්තක්ඛත්ථා''ති වුත්තත්තා භාවකම්මෙස්වෙව භවන්ති.

පෙසනෙ තාව – කරීයතු භවතා කම්මන්ති අත්ථෙ ඉමිනා **තබ්බානීයා,** සෙසං වුත්තනයමෙව, කත්තබ්බං කම්මං භවතා, කරණීයං කිච්චං භවතා.

අතිසග්ගෙ භුජ්ජතු භවතාති අත්ථෙ **තබ්**බාදි, ''අඤ්ඤෙසු චා''ති වුද්ධි.

''තස්සා''ති වත්තතෙ.

560. භුජාදීනමන්තො නො ද්වි ච.

භුජඉච්චෙවමාදීනං **ජ**කාරාදිඅන්තානං ධාතූනමන්තො **නො** හොති, පරස්ස කිච්චකිතකප්පච්චයතකාරස්ස ච **ද්වෙ**භාවො හොති. හොත්තබ්බං භොජනං භවතා, භොජනීයං භොජ්ජං භවතා.

ඉකාරාගමයුත්තතකාරෙ පන – ''නමකරානමන්තානං නියුත්තතම්හී''ති එත්ථ ''අන්තානං නියුත්තතම්හී''ති යොගවිභාගෙන ධාත්වන්තලොපාදිනිසෙධො, ''රුධාදිතො නිග්ගහීතපුබ්බ''න්ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන, ''නිග්ගහීතඤ්චා''ති වා නිග්ගහීතාගමො, භුඤ්ජිතබ්බං තයා, යුඤ්ජිතබ්බං.

සමයාරොචනෙ පන – **ඉ** අජ්ඣයනෙ **අධි**පුබ්බො, අධියතං භවතාති අත්ථෙ **තබ්බානීයා**දි, **ඉ**කාරාගමවුද්ධි**අයා**දෙස**අජ්ඣා**දෙසා ච, **ණ්‍ය**ප්පච්චයෙ තු වුද්ධි, **ය**කාරස්ස ද්විත්තඤ්ච, අජ්ඣයිතබ්බං, අජ්ඣෙය්‍යං භවතා, අජ්ඣයනීයං භවතා, අවස්සං කත්තබ්බන්ති වාක්‍යෙ පන ''කිච්චා''ති අධිකිච්ච ''අවස්සකාධමිණෙසු ණී චා''ති අවස්සකාධමිණත්ථෙ ච **තබ්බා**දයො, කත්තබ්බං මෙ භවතා ගෙහං, කරණීයං, කාරියං. එවං දාතබ්බං මෙ භවතා සතං, දානීයං, දෙය්‍යං.

ධර ධාරණෙ, චුරාදිත්තා **ණෙණයා,** වුද්ධි, ඉකාරාගමො ච, ධාරෙතබ්බං, ධාරයිතබ්බං ඉච්චාදි.

''නුදාදීහි යුණ්වූනමනානනාකානනකා සකාරිතෙහි චා''ති සකාරිතෙහිපි **යුණ්**වූනමාදෙසවිධානතොයෙව ධාතුප්පච්චයන්තතොපි කිච්චකිතකප්පච්චයා භවන්තීති දට්ඨබ්බො. තෙන තිතික්ඛාපීයතීති තිතික්ඛාපෙතබ්බො. එවං තිකිච්ඡාපෙතබ්බො තිකිච්ඡාපනීයො. අභාවීයිත්ථ, භාවීයති, භාවීයිස්සතීති භාවෙතබ්බො මග්ගො. භාවයිතබ්බො, භාවනීයො, භාවනීයං, භාවනීයා, අකාරීයිත්ථ, කාරීයති, කාරීයිස්සතීති කාරෙතබ්බං, කාරයිතබ්බං, කාරාපෙතබ්බං, කාරාපයිතබ්බං, කාරාපනීය**මිච්චාදි ච** සිද්ධං භවති.

කත්තබ්බං කරණීයඤ්ච, කාරියං කිච්චමිච්චපි;
කාරෙතබ්බං තථා කාරා-පෙතබ්බං කිච්චසඞ්ගහො.

කිච්චප්පච්චයන්තනයො.

තෙකාලික

කිතකප්පච්චයන්තනය

ඉදානි කිතකප්පච්චයා වුච්චන්තෙ.

කර කරණෙ, පුරෙ විය ධාතුසඤ්ඤාදි.

කුම්භඉච්චුපපදං, තතො දුතියා.

''කුම්භං කරොති, අකාසි, කරිස්සතී''ති වා විග්ගහෙ –

''පරා, පච්චයා''ති ච වත්තතෙ.

561. ධාතුයා කම්මාදිම්හි ණො.

කම්මස්මිං ආදිම්හි සති ධාතුයා පරො **ණ**ප්පච්චයො හොති.

සො ච –

562. **අඤ්ඤෙ කිත.**

තතියෙ ධාත්වාධිකාරෙ විහිතා කිච්චෙහි අඤ්ඤෙ පච්චයා කිතිච්චෙව සඤ්ඤා හොන්තීති **කිත**සඤ්ඤා කතා.

563. **කත්තරි කිත.**

කත්තරි කාරකෙ **කිත**පච්චයො හොතීති නියමතො කත්තරි භවති, සො ච ''ණාදයො තෙකාලිකා''ති වුත්තත්තා කාලත්තයෙ ච හොති. පුරෙ විය කාරිතබ්‍යපදෙස**ණ**ලොපවුද්ධියො, පච්චයන්තස්සාලිඞ්ගත්තා **ස්‍යාදිම්හි** අසම්පත්තෙ ''තද්ධිතසමාසකිතකා නාමංවාතවෙතුනාදීසු වා''ති කිතකන්තත්තා නාමංව කතෙ **ස්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති, තතො කුම්භං කරොතීති අත්ථෙ ''අමාදයො පරපදෙහී''ති දුතියාතප්පුරිසසමාසො, ''නාමාන''න්තිආදිනා සමාසසඤ්ඤා, ''තෙසං විභත්තියො ලොපා ච''ති විභත්තිලොපො, ''පකති චස්ස සරන්තස්සා''ති පකතිභාවො, පුන සමාසත්තා නාමම්ව කතෙ **ස්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති.

සො කුම්භකාරො, තෙ කුම්භකාරා ඉච්චාදි. **ඉත්ථියං** කුම්භකාරී, කුම්භකාරියො ඉච්චාදි, තථා කම්මං කරොතීති කම්මකාරො. එවං මාලාකාරො, කට්ඨකාරො, රථකාරො, සුවණ්ණකාරො, සුත්තකාරො, වුත්තිකාරො, ටීකාකාරො.

ගහ උපාදානෙ, පත්තං අගණ්හි, ගණ්හාති, ගණ්හිස්සතීති වා පත්තග්ගාහො. එවං රස්මිග්ගාහො, රජ්ජුග්ගාහො.

වෙ තන්තසන්තානෙ, තන්තං අවායි, වායති, වායිස්සතීති වා තන්තවායො, ''තෙ ආවායා කාරිතෙ''ති **ආයා**දෙසො, වාක්‍යෙ පනෙත්ථ ''තෙ ආවායා''ති යොගවිභාගෙන **ආයා**දෙසො. එවං තුන්නවායො.

මා පරිමාණෙ, ධඤ්ඤං අමිනි, මිනාති, මිනිස්සතීති වා අත්ථෙ **ණ**ප්පච්චයෙ කතෙ –

''ණම්හී''ති වත්තතෙ.

564. **ආකාරන්තානමායො.**

ආකාරන්තානං ධාතූනං අන්තස්ස **ආයා**දෙසො හොති **ණ**කාරානුබන්ධෙ පච්චයෙ පරෙ, සරලොපාදි. ධඤ්ඤමායො. එවං දානං දදාතීති දානදායො.

කමු කන්තිම්හි, ධම්මං අකාමයි, කාමයති, කාමයිස්සතීති වා ධම්මකාමො පුරිසො, ධම්මකාමා කඤ්ඤා, ධම්මකාමං චිත්තං. එවං අත්ථකාමො, හිතකාමො, සුඛකාමො, ධම්මං පාලෙතීති ධම්මපාලො ඉච්චාදි.

දමු දමනෙ, ''අරිං අදමි, දමෙති, දමිස්සතී''ති විග්ගහෙ ''ධාතුයා''ති අධිකාරො, ''කම්මාදිම්හී''ති ච වත්තතෙ.

565. **සඤ්ඤායමනු.**

කම්මූපපදෙ ආදිම්හි සති සඤ්ඤායං ගම්‍යමානායං ධාතුයා අප්පච්චයො හොති, උපපදන්තෙ **නු**කාරාගමො ච. එත්ථ ච ''නු නිග්ගහීතං පදන්තෙ''ති සුත්තෙ ''පදන්තෙ''ති වචනතො උපපදන්තෙයෙව **නු**කාරාගමො හොතීති දට්ඨබ්බං. ''තෙසු වුද්ධී''තිආදිනා උකාරලොපො. අයං පන **න්වා**ගමො සමාසං කත්වා උපපදවිභත්තිලොපෙ කතෙයෙව හොතීති වෙදිතබ්බං.

566. **නු නිග්ගහීතං පදන්තෙ.**

උපපදභූතනාමපදන්තෙ වත්තමානො **නු**කාරාගමො **නිග්ගහීත**මාපජ්ජතෙ, නිග්ගහීතස්ස වග්ගන්තත්තං, සෙසං සමං, වුද්ධාභාවොව විසෙසො, අරින්දමො රාජා.

තථා **තර** තරණෙ, වෙස්සං තරතීති වෙස්සන්තරො, තණ්හං කරොති හිංසතීති තණ්හඞ්කරො භගවා. එවං මෙධඞ්කරො, සරණඞ්කරො, දීපඞ්කරො.

''ආදිම්හි, අ''ඉති ච වත්තතෙ.

567. **පුරෙ දදා ච ඉං.**

පුරසද්දෙ ආදිම්හි සති **"දද දානෙ"** ඉච්චෙතාය ධාතුයා අප්පච්චයො හොති, **පුරසද්දෙ** අකාරස්ස **ඉඤ්ච** හොති. එත්ථ ච ''තදනුපරොධෙනා''ති පරිභාසතො **පුරසද්දන්තස්සෙව ඉං** හොතීති දට්ඨබ්බං. **ණාදීනං** තෙකාලිකත්තෙපි උපපදත්ථවිසෙසෙන අතීතෙයෙවායමප්පච්චයො හොතීති දට්ඨබ්බං. පුරෙ දානං අදදීති පුරින්දදො සක්කො. ඉධාපි විභත්තිලොපෙ කතෙයෙව **ඉං**ආදෙසො.

''කම්මාදිම්හි, අ'' ඉති ච වත්තතෙ.

568. **සබ්බතො ණ්වු ත්වාවී වා.**

සබ්බතො ධාතුතො කම්මාදිම්හි වා අකම්මාදිම්හි වා සති **අ ණ්වු තු ආවී** ඉච්චෙතෙ චත්තාරො පච්චයා හොන්ති. **වාග්ගහණං** ''අකම්මාදිම්හි වා''ති විකප්පනත්ථං.

අප්පච්චයෙ තාව – **ධර** ධාරණෙ, ධම්මං අධරි, ධරති, ධරිස්සතීති වා ධම්මධරො. එවං විනයධරො. තථා තං කරොතීති තක්කරො, ද්විත්තං. එවං හිතකරො, දිවසකරො, දිනකරො, දිවාකරො, නිසාකරො, ධනුං ගණ්හාතීති ධනුග්ගහො. එවං කටග්ගහො, සබ්බකාමං දදාතීති සබ්බකාමදදො, සබ්බදදො.

ආතො පන – අන්නං අදාසි, දදාති, දදිස්සතීති අන්නදො. එවං ධනදො, සච්චං සන්දහතීති සච්චසන්ධො. **පා** පානෙ, මජ්ජං පිවතීති මජ්ජපො. **තා** පාලනෙ, ගවං සද්දං තායතීති ගොත්තං. එවං කත්තරි.

අකම්මාදිම්හි පන ''යස්මා දපෙතී''ති සුත්තෙ **භයග්ගහණෙන** සෙසසාධනෙපි අප්පච්චයො.

නී පාපුණනෙ **වි**පුබ්බො, විනෙසි, විනෙති, විනෙස්සති එතෙන, එත්ථාති වා විනයො, ''අඤ්ඤෙසු වා''ති වුද්ධි, **අයා**දෙසො ච, නයනං නයො. **සි** සෙවායං **නි**පුබ්බො, නිස්සීයිත්ථ, නිස්සීයති, නිස්සීයිස්සතීති වා නිස්සයො. **සී** සයෙ, අනුසයි, අනුසෙති, අනුසෙස්සතීති වා අනුසයො.

ඉ ගතිම්හි **පති**පුබ්බො, පටිච්ච එකස්මා ඵලමෙතීති පච්චයො, සමුදයො. **චි** චයෙ, විනිච්ඡීයතෙ අනෙන, විනිච්ඡයනං වා විනිච්ඡයො, උච්චයනං උච්චයො, සඤ්චයො, ධම්මං විචිනාතීති ධම්මවිචයො. **ඛී** ඛයෙ, ඛයනං ඛයො. **ජි** ජයෙ, විජයනං විජයො, ජයො. **කී** දබ්බවිනිමයෙ, වික්කයනං වික්කයො, කයො. **ලී** සිලෙසනෙ, අල්ලීයති එත්ථාති ආලයො, ලයො. එවං **ඉවණ්ණ**න්තතො.

ආසුණන්තීති අස්සවා, අවාදෙසො, පටිස්සවනං පටිස්සවො. **සු** ගතිම්හි, ආභවග්ගා සවන්තීති ආසවා. **රු** සද්දෙ, රවතීති රවො. භවතීති භවො. පභවති එතස්මාති පභවො. **ලූ** ඡෙදනෙ, ලවනං ලවො. එවං **උවණ්ණ**න්තතො.

නිග්ගණ්හාති, නිග්ගහණං වා නිග්ගහො, පග්ගහො, සඞ්ගණ්හාති තෙන, සඞ්ගහණං වා සඞ්ගහො. **වර** වරණෙ, සංවරණං සංවරො. **දර** ආදරෙ, ආදරණං ආදරො. ආගච්ඡති, ආගමනන්ති වා ආගමො, ආගමීයන්ති එත්ථ, එතෙන වා අත්ථාති ආගමො පරියත්ති. සප්පතීති සප්පො. දිබ්බතීති දෙවො. **කමු** පදවික්ඛෙපෙ, පක්කමනං, පක්කමතීති වා පක්කමො. එවං වික්කමො.

චර චරණෙ, වනෙ චරතීති වනචරො, කාමෙ අවචරති එත්ථාති කාමාවචරො ලොකො, කාමාවචරා සඤ්ඤා, කාමාවචරං චිත්තං. ගාවො චරන්ති එත්ථාති ගොචරො, ඡට්ඨීතප්පුරිසො.

පාදෙන පිවතීති පාදපො. එවං කච්ඡපො, තතියාතප්පුරිසො.

රුහ ජනනෙ, සිරස්මිං රුහතීති සිරොරුහො, ගුහායං සයතීති ගුහාසයං චිත්තං. එවං කුච්ඡිසයා වාතා. **ඨා** ගතිනිවත්තිම්හි, පබ්බතෙ අට්ඨාසි, තිට්ඨති, ඨස්සතීති වා පබ්බතට්ඨො පුරිසො, පබ්බතට්ඨා නදී, **පබ්බ**තට්ඨං ඔසධං. එවං ථලට්ඨං, ජලට්ඨං, සත්තමීතප්පුරිසො.

569. **ගහස්සුපධස්සෙ වා.**

ගහඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **උපධස්ස එ**ත්තං හොති වා, **උපධා**ති අන්තක්ඛරතො පුබ්බක්ඛරස්ස පරසමඤ්ඤා, ගය්හතීති ගෙහං, ගහං වා.

ණ්වුප්පච්චයෙ රථං කරොතීති අත්ථෙ ණ්වුප්පච්චයො, සො ච ''අඤ්ඤෙ කිත''ති **කිත**සඤ්ඤත්තා ''කත්තරි කිත''ති කත්තරියෙව භවති, තතො කාරිතබ්‍යපදෙස **ණ**ලොපවුද්ධියො.

570. අනකා යුණ්වූනං.

යුණ්වුඉච්චෙතෙසං පච්චයානං **අන අක**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්තීති **අකා**දෙසො. සෙසං කුම්භකාරසද්දසමං, රථකාරකො. තථා අන්නං දදාතීති අන්නදායකො, ‘‘ආකාරන්තානමායො’’ති **ආයා**දෙසො, ‘‘ඉත්ථියමතො ආපච්චයො’’ති **ආප**ච්චයො, ‘‘තෙසු වුද්ධි’’තිආදිනා අකාරස්ස **ඉ**කාරො, අන්නදායිකා කඤ්ඤා, අන්නදායකං කුලං. ලොකං නෙතීති ලොකනායකො, විනෙති සත්තෙති විනායකො, ‘‘තෙ ආවායා කාරිතෙ’’ති **ආයා**දෙසො.

අකම්මූපපදෙ කරොතීති කාරකො, කාරිකා, කාරකං. දදාතීති දායකො, දායිකා, දායකං. නෙතීති නායකො, නායිකා, නායකං. භගවතො ඔවාදානුසාසනිං අසුණි, **සුණාති**, **සුණිස්සතීති** වා සාවකො, සාවිකා, **ආවා**දෙසො. ලුනාතීති ලාවකො. **පූ** පවනෙ, පුනාතීති පාවකො, භවතීති භාවකො, උපාසතීති උපාසකො, උපාසිකා. ගණ්හාතීති ගාහකො.

පචතීති පාචකො. අයජි, යජති, යජිස්සතීති වා යාජකො. එත්ථ හි ‘‘කගා චජාන’’න්ති **චජානං කගත්තෙ** සම්පත්තෙ –

571. න කගත්තං චජා ණ්වුම්හි.

ධාත්වන්තභූතා **ච**කාර**ජ**කාරා **ක**කාර **ග**කාරත්තං නාපජ්ජන්තෙ **ණ්වු**ප්පච්චයෙ පරෙති පටිසිද්ධත්තා න භවති.

ජන ජනනෙ, ජනෙතීති ජනකො, ජනිකා, ‘‘ඝටාදීනං වා’’ති එත්ථ **වා**ග්ගහණෙන වුද්ධි න හොති. එවං ඛනතීති ඛනකො, සමෙතීති සමකො, ගමෙතීති ගමකො, දමෙතීති දමකො, අහනි, හන්ති, හනිස්සතීති වා වධකො, ‘‘වධො වා සබ්බත්ථා’’ති **හනස්ස වධා**දෙසො, හන්තීති ඝාතකො, ‘‘හනස්ස ඝාතො’’ති **ණ්වුම්හි ඝාතා**දෙසො, ගාවො හනතීති ගොඝාතකො, රුන්ධතීති රුන්ධකො, නිග්ගහීතාගමො, සංයොගන්තත්තා න වුද්ධි හොති. එවං භුඤ්ජතීති භුඤ්ජකො, කිණාතීති කායකො, පාලෙතීති පාලකො, පූජෙතීති පූජකො.

572. නුදාදීහි යුණ්වූනමනානනාකානනකා සකාරිතෙහි ච.

නුදාදීහි ධාතූහි, සකාරිතෙහි ච ධාතූහි පරෙසං **යුණ්වු**ප්පච්චයානං යථාක්කමං **අන ආනන අක ආනනක**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති.

එත්ථ හි –

සකාරිතෙහි යුණ්වූනං, කාරියස්ස විධානතො;
කිච්චකිත්ථම්භවො ධාතු-ප්පච්චයෙහිපි වෙදියො.

නුද ඛෙපෙ **ප**පුබ්බො, පනුදි, පනුදති, පනුදිස්සතීති වා අත්ථෙ **ණ්වු**ප්පච්චයො, තස්සිමිනා **අකා**දෙසො, ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා නුදිස්ස දීඝො, පනූදකො.

සූද පග්ඝරණෙ, සූදතීති සූදකො. **ඤා** අවබොධනෙ, අඤ්ඤාසි, ජානාති, ජානිස්සතීති වා අත්ථෙ **ණ්වු**ප්පච්චයො, තස්සානෙන **ආනනකා**දෙසො, ‘‘ඤාස්ස ජාජංනා’’ති **ජා**දෙසො, සරලොපාදි, ජානනකො.

සකාරිතෙහි පන **ආණ** පෙසනෙ, ආණාපෙසි, ආණාපෙති, ආණාපෙස්සතීති වා අත්ථෙ ‘‘සබ්බතො ණ්වුත්වාවී වා’’ති **ණ්වු**ප්පච්චයො, තස්සිමිනා **අකා**දෙසො, සරලොපාදි, ආණාපකො, සඤ්ඤාපෙතීති සඤ්ඤාපකො, සඤ්ජානනකො, එත්ථ **ආනනකා**දෙසො, ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා කාරිතලොපො. තථා දාපෙතීති දාපකො, ‘‘අනකා යුණ්වූන’’න්ති **අකා**දෙසො, පතිට්ඨාපෙතීති පතිට්ඨාපකො, නිබ්බානං සම්පාපෙතීති නිබ්බානසම්පාපකො, කාරාපෙතීති කාරාපකො, කාරාපිකා ඉච්චාදි.

තුප්පච්චයෙ අකාසි, කරොති, කරිස්සතීති වා අත්ථෙ ‘‘සබ්බතො ණ්වුත්වාවී වා’’ති **තු**ප්පච්චයො, සො ච **කිතසඤ්ඤත්තා** ණ්වුප්පච්චයො විය සබ්බත්ථ කත්තරියෙව භවති.

‘‘අන්තස්සා’’ති වත්තතෙ.

573. කරස්ස ච තත්තං තුස්මිං.

කරඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස අන්තස්ස **ර**කාරස්ස **ත**කාරත්තං හොති **තු**ප්පච්චයෙ පරෙ. **ච**සද්දෙන හරාදීනඤ්ච, තතො නාමම්ව කතෙ **ස්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති, ‘‘සත්ථුපිතාදීනමා සිස්මිං සිලොපො ච’’ති ආත්තං, **සි**ලොපො, තස්ස කත්තා

තක්කත්තා, ඡට්ඨීසමාසො. තථා හරතීති හත්තා.

හර හරණෙ, හරතීති හත්තා, භින්දතීති භෙත්තා, භෙදිතා වා, ඡින්දතීති ඡෙත්තා, දදාතීති දාතා, භොජනස්ස දාතා භොජනදාතා, සන්දහතීති සන්ධාතා, අවචි, වචති , වක්ඛතීති වා වත්තා, ''භුජාදීනමන්තො නො ද්වි ච''ති ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තඤ්ච, භුඤ්ජතීති භොත්තා, අබුජ්ඣි, බුජ්ඣති, බුජ්ඣිස්සතීති වා බුජ්ඣිතා, **යකාරි**කාරාගමො, ජානාතීති ඤාතා, ජිනාතීති ජෙතා, සුණාතීති සොතා, ගණ්හාතීති ගහෙතා, භවතීති භවිතා, සරතීති සරිතා, ගච්ඡතීති ගන්තා. ''ගම ඛන හනාදීනං තුං තබ්බාදීසු න''ඉති ධාත්වන්තස්ස නත්තං. එවං ඛනතීති ඛන්තා, හනතීති හන්තා, මඤ්ඤතීති මන්තා, පාලෙතීති පාලෙතා, පාලයිතා.

කාරිතෙ භාවෙතීති භාවෙතා, භාවයිතා. එවං සාරෙතා, සාරයිතා, දාපෙතා, දාපයිතා, හාපෙතා, හාපයිතා, නිරොධෙතා, නිරොධයිතා, බොධෙතා, බොධයිතා, ඤාපෙතා, ඤාපයිතා, සාවෙතා, සාවයිතා, ගාහෙතා, ගාහයිතා, කාරෙතා, කාරයිතා, කාරාපෙතා, කාරාපයිතා ඉච්චාදි.

ආවීපච්චයෙ **දිස** පෙක්ඛනෙ, භයං අපස්සි, පස්සති, පස්සිස්සතීති වා අත්ථෙ **ආවී**පච්චයො, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **දිසස්ස දස්සා**දෙසො, භයදස්සාවී, භයදස්සාවිනො ඉච්චාදි දණ්ඩීව නෙය්‍යං. **ඉත්ථියං** භයදස්සාවිනී. **නපුංසකෙ** භයදස්සාවි චිත්තං.

සාස අනුසිට්ඨියම්හි, සදෙවකං ලොකං දිට්ඨධම්මිකාදිවසෙන සාසතීති අත්ථෙ –

574. **සාසාදීහි රත්ථු.**

සාසඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **රත්ථු**ප්පච්චයො හොති.

''රම්හි රන්තො රාදි නො''ති **රාදි**ලොපො, සරලොපාදි, නාමබ්‍යපදෙසො, **ස්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති, **ආත්තං**, **සි**ලොපො. සත්ථා, සත්ථාරො.

පා රක්ඛණෙ, පුත්තං පාතීති අත්ථෙ –

575. **පාදිතො රිතු.**

පාඉච්චෙවමාදිතො ධාතුග්ගණතො **රිතු**ප්පච්චයො හොති, **රාදි**ලොපො සරලොපාදි. පිතා. **ධර** ධාරණෙ, මාතාපිතූහි ධරියතීති ධීතා, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **ඉ**කාරස්ස දීඝො.

මාන පූජායං, ධම්මෙන පුත්තං මානෙතීති අත්ථෙ –

576. **මානාදීහි රාතු.**

මාන භාසඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **රාතු**ප්පච්චයො හොති, **රාදි**ලොපො, මාතා. **භාස** වියත්තියං වාචායං, පුබ්බෙ භාසතීති භාතා ඉච්චාදි.

විස පවෙසනෙ **පපුබ්බො**, පාවිසි, පවිසති, පවිසිස්සතීති වා අත්ථෙ –

577. **විස රුජ පදාදිතො ණ.**

විස රුජ පදඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි පරො **ණ**ප්පච්චයො හොතීති **ණ**ප්පච්චයො. සො ච **කිතසඤ්ඤ**ත්තා කත්තරි භවති, කාරිතබ්‍යපදෙස**ණ**ලොප වුද්ධියො, පවෙසො.

තථා **රුජ** රොගෙ, අරුජි, රුජති, රුජිස්සතීති වා රොගො, ''කගාචජාන''න්ති **ජ**කාරස්ස **ග**කාරො, උප්පජ්ජතීති උප්පාදො. **ඵුස** ඵුසනෙ, අඵුසි, ඵුසති, ඵුසිස්සති, ඵුසන්ති වා තෙන සම්පයුත්තාති ඵස්සො, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **ඵුසස්ස ඵස්සො,** සංයොගන්තත්තා න වුද්ධි. භවතීති භාවො. **උච** සමවායෙ, උචතීති ඔකො, **ච**කාරස්ස **ක**කාරො. **අය** ගතිම්හි, අයි, අයති, අයිස්සති, අයති වා ඉතොති ආයො. **බුධ** අවගමනෙ, සම්මා බුජ්ඣතීති සම්බොධො, ආහරතීති ආහාරො, උපහනතීති උපඝාතො, ''හනස්ස ඝාතො''ති **ඝාතා**දෙසො.

රඤ්ජ රාගෙ, රඤ්ජතීති අත්ථෙ **ණ**ප්පච්චයො.

578. **නිග්ගහීත සංයොගාදි නො.**

සංයොගස්මිං ආදිභූතො **න**කාරො නිග්ගහීතමාපජ්ජතෙ. නිග්ගහීතස්ස වග්ගන්තත්තං, **ජ**කාරස්ස ගත්තං, රඞ්ගො.

579. **ණම්හි රන්ජස්ස ජො භාවකරණෙසු.**

රන්ජඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස අන්තභූතස්ස **න්ජ**ස්ස **ජ**කාරාදෙසො හොති භාවකරණඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු විහිතෙ **ණ**කාරවතිප්පච්චයෙ පරෙ.

එත්ථ හි –

ණම්හි රන්ජස්ස කරණෙ, ජාදෙසස්ස විධානතො;
අකත්තරිපි විඤ්ඤෙය්‍යො, කාරකෙ ණස්ස සම්භවොති.

රන්ජන්ති අනෙනාති රාගො, රඤ්ජීයති අනෙනාති වා රාගො, සයං රඤ්ජතීතිපි රාගො. ‘‘ණම්හි රන්ජස්ස ජො’’ති යොගවිභාගෙන **ජ**කාරො. පජ්ජතෙ අනෙනාති පාදො, පතුජ්ජතෙ අනෙනාති පතොදො, ජරීයති අනෙනාති ජාරො. එවං දාරො. තථා **කම්මාදීසු,** භුජ්ජතීති භොගො. එවං භාගො, භාරො, ලබ්භතීති ලාභො, වොහරීයතීති වොහාරො, දීයතීති දායො, විහඤ්ඤති එතස්මාති විඝාතො, විහරන්ති එත්ථාති විහාරො, ආරමන්ති එතස්මින්ති ආරාමො. එවං පපාතො ඉච්චාදි.

‘‘ණ’’ඉති වත්තතෙ.

580. **භාවෙ ච.**

භාවත්ථෙ භාවාභිධෙය්‍යො ධාතූහි **ණ**ප්පච්චයො හොති. භූයතෙ, භවනං වා භාවො, පච්චතෙ, පචනං වා පාකො, ‘‘කගා චජාන’’න්ති **කා**දෙසො.

සිච පග්ඝරණෙ, සෙචනං සෙකො. **සුච** සොකෙ, සොචනං සොකො. **චජ** හානිම්හි, අචජ්ජිත්ථ, චජ්ජතෙ, චජ්ජිස්සතෙ, චජනං වා චාගො. **යජ** දෙවපූජාසඞ්ගතිකරණදානෙසු, ඉජ්ජිත්ථ, ඉජ්ජතෙ, ඉජ්ජිස්සතෙ, යජනං වා යාගො, යුඤ්ජනං යොගො. **භජ** සෙවායං, අභජ්ජිත්ථ, භජ්ජතෙ, භජ්ජිස්සතෙ, භජනං වා භාගො, අරජ්ජිත්ථ, රජ්ජතෙ, රජ්ජිස්සතෙ, රජනං වා රාගො, **ජ**ස්ස **ග**කාරො.

දහ භස්මීකරණෙ, පරිඩය්හිත්ථ, පරිඩය්හති, පරිඩය්හිස්සති, පරිඩය්හනං වාති අත්ථෙ **ණ**ප්පච්චයො.

‘‘ණම්හි, වා’’ති ච වත්තතෙ.

581. **දහස්ස දො ලං.**

දහඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **ද**කාරො **ල**ත්තමාපජ්ජතෙ **ණ**ප්පච්චයෙ පරෙ වා. පරිළාහො, පරිදාහො. **භන්ජ** අවමද්දනෙ, භඤ්ජනං භඞ්ගො. **සන්ජ** සඞ්ගෙ, සඤ්ජනං සඞ්ගො, **න**ස්ස නිග්ගහීතං.

පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම කරීයති, සඞ්ඛරීයති තෙන වාති අත්ථෙ **විසරුජපදාදිනා**, සඞ්ඛරණන්ති අත්ථෙ ‘‘භාවෙ වා’’ති වා **ණ**ප්පච්චයො.

‘‘ණම්හී’’ති වත්තතෙ.

582. **පුරසමුපපරීහි කරොතිස්ස ඛඛරා වා තප්පච්චයෙසු ච.**

පුර සං උප පරිඉච්චෙතෙහි පරස්ස **කරොති**ස්ස ධාතුස්ස **ඛ ඛර**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති වා **ත**ප්පච්චයෙ, **ණ**ප්පච්චයෙ ච පරෙ. ‘‘තප්පච්චයෙසූ’’ති බහුවචනනිද්දෙසෙන **තුං ත්වාදීසු**පි. ධාත්වාදෙසස්සාපි ඨානොපචාරෙන ධාතුවොහාරතො ‘‘අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි කාරිතෙ’’ති වුද්ධි, සඞ්ඛාරො. එවං පරික්ඛාරො, පුරෙක්ඛාරො.

වාති කිං? උපකාරො.

ලුභ ගිද්ධිම්හි, ලුබ්භන්ති තෙන, සයං වා ලුබ්භති, ලුබ්භනමත්තමෙව වා තන්ති ලොභො. **දුස** අප්පීතිම්හි, දුස්සන්ති තෙන, සයං වා දුස්සති, දුස්සනමත්තමෙව වා තන්ති දොසො. **මුහ** වෙචිත්තෙ, මුය්හන්ති තෙන, සයං වා මුය්හති, මුය්හනමත්තමෙව වා තන්ති මොහො ඉච්චාදි කත්තුකරණභාවෙසු යථාරහං යොජෙතබ්බං.

ගහ උපාදානෙ, ගය්හතීති අත්ථෙ **විසරුජපදාදිනා** කම්මනි **ණප්**පච්චයො.

583. **ගහස්ස සර ණෙ වා.**

ගහඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **සරා**දෙසො හොති වා **ණ**ප්පච්චයෙ පරෙ, සරලොපාදි, සරං, සරානි.

වාති කිං? ගණ්හාති, ගහණං වා ගාහො.

සම්භවතීති අත්ථෙ –

584. **ක්වි ච.**

සබ්බධාතූහි ක්විපච්චයො හොති, සො ච **කිත**සඤ්ඤත්තා කත්තරි භවති.

585. **ක්විලොපො ච.**

ක්විනො සබ්බස්ස ලොපො හොති. කිතන්තත්තා නාමම්ව කත්වා **ස්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති, **සි**ලොපො, සම්භූ. එවං විභවතීති විභූ, අභිභූ, සයම්භූ.

තථා ධූ කම්පනෙ, සන්ධුනාතීති සන්ධූ. **භා** දිත්තිම්හි, විභාතීති විභා, පභාතීති පභා, සහ, සඞ්ගම්ම වා භන්ති, භාසන්ති වා එත්ථාති සභා, **සහස්ස සා**දෙසො, නිග්ගහීතලොපො ච.

භුජෙන ගච්ඡතීති අත්ථෙ **ක්වි**ප්පච්චයො.

586. **ධාත්වන්තස්ස ලොපො ක්විම්හි.**

ධාත්වන්තස්ස බ්‍යඤ්ජනස්ස ලොපො හොති **ක්වි**ප්පච්චයෙ පරෙ. ක්විලොපො, භුජගො. එවං උරසා ගච්ඡතීති උරගො, තුරං සීඝං තුරිතතුරිතො ගච්ඡතීති තුරගො, ඛෙ ගච්ඡතීති ඛගො, විහායසෙ ගච්ඡතීති විහගො, විහාදෙසො, න ගච්ඡතීති අගො, නගො.

ඛනු අවධාරණෙ **සං**පුබ්බො, සඞ්ඛනි, සඞ්ඛනති, සඞ්ඛනිස්සතීති වා සඞ්ඛො. **රමු** කීළායං, කුඤ්ජෙ රමතීති කුඤ්ජරො. **ජන** ජනනෙ, කම්මතො ජාතොති අත්ථෙ **ක්වි**ප්පච්චයො, ධාත්වන්තස්ස ලොපාදි පුරිමසමං, පඤ්චමීතප්පුරිසොව විසෙසො. කම්මජො විපාකො, කම්මජා පටිසන්ධි, කම්මජං රූපං . එවං චිත්තජං, උතුජං, ආහාරජං, අත්තජො පුත්තො. වාරිම්හි ජාතො වාරිජො. එවං ථලජො, පඞ්කජං, ජලජං, අණ්ඩජං, සිරජං, සත්තමීසමාසො. ද්වික්ඛත්තුං ජාතො ද්විජො, පච්ඡා ජාතො අනුජො ඉච්චාදි.

විද ඤාණෙ, ලොකං අවෙදීති අත්ථෙ **ක්වි**ප්පච්චයො.

‘‘ක්විම්හී’’ති වත්තතෙ.

587. **විදන්තෙ ඌ.**

විදධාතුනො අන්තෙ ඌකාරාගමො හොති **ක්වි**ම්හි, ක්විලොපො. ලොකවිදූ.

දිස පෙක්ඛණෙ, ඉමම්ව නං අපස්සි, පස්සති, පස්සිස්සතීති, අයම්ව දිස්සතීති වා අත්ථෙ **ක්වි**ප්පච්චයො.

‘‘ධාත්වන්තස්ස ලොපො ක්විම්හී’’ති ධාත්වන්තලොපෙ සම්පත්තෙ –

588. **ඉයතමකිඑසානමන්තස්සරො දීඝං ක්වචි දිසස්ස ගුණං දො රං සක්ඛී ච.**

ඉම ය ත අම්හ කිං එත සමානඉච්චෙතෙසං සබ්බනාමානං උපමානූපපදභාවෙන **දිසස්ස** ධාතුස්ස ගුණභූතානං අන්තො සරො **දීඝ**මාපජ්ජතෙ, **දිස**ඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස අන්තස්ස **ස ක්ඛ ඊ**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා ච හොන්ති. **දිසස්ස** දකාරො **ර**කාරමාපජ්ජතෙති ක්විම්හි ධාත්වන්තස්ස **ස**සද්දාදෙසං කත්වා ක්විලොපාදිම්හි ච කතෙ **ඉ**ඉති නිපාතනෙන **ඉම**සද්දස්**සි**කාරෙ, තස්සිමිනා දීඝෙ ච කතෙ **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**.

ඊදිසො පුරිසො, ඊදිසා කඤ්ඤා, ඊදිසී වා, ඊදිසං චිත්තං. තථා යමිව නං පස්සති, යො විය දිස්සතීති වා යාදිසො, යාදිසා, යාදිසී, යාදිසං. තමිව නං පස්සති, සො විය දිස්සතීති වා තාදිසො, තාදිසා, තාදිසී, තාදිසං. මමිව නං පස්සති, අහං විය සො දිස්සතීති වා මාදිසො, මාදිසා, මාදිසී, මාදිසං, **ම**ඉති නිපාතනෙන **අම්හ**සද්දස්ස **ම**සද්දාදෙසො. කිමිව නං පස්සති, කො විය දිස්සතීති වා කීදිසො, කීදිසා, කීදිසී, කීදිසං. එතමිව නං පස්සති, එසො විය දිස්සතීති වා එදිසො, එතාදිසො වා, එදිසා, එදිසී, එදිසං, **එ**ඉති නිපාතනෙන **එත**සද්දස්ස **එ**කාරො. සමානං කත්වා නං පස්සති, සමානො විය දිස්සතීති සාදිසො, සදිසො, **ස**ඉති නිපාතනෙන **සමාන**ස්ස **සා**දෙසො, තදන්තස්ස වා දීඝො, සාදිසා, සාදිසී, සදිසා, සදිසී, සාදිසං, සදිසං.

දකාරස්ස **ර**කාරාදෙසෙ පන ඊරිසො, යාරිසො, තාරිසො, මාරිසො, කීරිසො, එරිසො, සාරිසො, සරිසො. **ක්ඛා**දෙසෙ ඊදික්ඛො, යාදික්ඛො, තාදික්ඛො, මාදික්ඛො, කීදික්ඛො, එදික්ඛො, සාදික්ඛො, සදික්ඛො. **ර**කාරාදෙසෙ සාරික්ඛො, සරික්ඛො, ඊකාරාදෙසෙ ඊදී, යාදී, තාදී, මාදී, කීදී, එදී, සාදී.

චසද්දෙන **තුම්හාදි**උපපදෙපි තුම්හෙ විය දිස්සතීති තුම්හාදිසො, තුම්හාදිසී, බන්ධූ විය දිස්සන්තීති බන්ධාදිසා ඉච්චාදි.

ධර ධාරණෙ, අපායෙස්වපතමානෙ අධිගතමග්ගාදිකෙ සත්තෙ ධාරෙති, ධරන්ති තෙනාති වා, සලක්ඛණං ධාරෙති වා, පච්චයෙහි ධරීයති වාති අත්ථෙ –

589. ධරාදීහි රම්මො.

ධරඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **රම්ම**ප්පච්චයො හොති.

සො ච –

කම්මග්ගහණතො භාව- කම්මෙසූතෙත්ථ වෙදියො;
අකත්තරිපි හොතීති, කාරකෙ රම්මපච්චයො.

රාදිලොපො, ධම්මො, එවං කරීයතීති කම්මං. **වර** වරණෙ, වම්මං.

සංස පසංසනෙ **ප**පුබ්බො, පියඉච්චුපපදං, පියං පසංසිතුං සීලං යස්සාති වා පියං පසංසනසීලො, පියං පසංසනධම්මො, පියං පසංසනෙ සාධුකාරීති වා අත්ථෙ –

590. තස්සීලාදීසු ණීත්වාවී ච.

සීලං පකති, තස්සීල තද්ධම්ම තස්සාධුකාරීස්වත්ථෙසු ගම්‍යමානෙසු සබ්බධාතූහි **ණී තු ආවී**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්තීති කත්තරි **ණී**පච්චයො, සංයොගන්තත්තාන වුද්ධි. සෙසං නෙය්‍යං.

පියපසංසී රාජා. අථ වා පියං පසංසි, පසංසති, පසංසිස්සති වා සීලෙන වා ධම්මෙන වා සාධු වාති පියපසංසී, පියපසංසිනී, පියපසංසි කුලං. බ්‍රහ්මං චරිතුං සීලං යස්සාති වා බ්‍රහ්මං චරති සීලෙන, ධම්මෙන, සාධු වාති බ්‍රහ්මචාරී, බ්‍රහ්මචාරිනී, බ්‍රහ්මචාරි. එවං සච්චවාදී, ධම්මවාදී, සීඝයායී, පාපකාරී, මාලාකාරී ඉච්චාදි.

චසද්දෙන අත්තමානෙපි **ණී,** පණ්ඩිතං අත්තානං මඤ්ඤතීති පණ්ඩිතමානී බාලො, බහුස්සුතමානී ඉච්චාදි.

වතු වත්තනෙ **ප**පුබ්බො, පසය්හ පවත්තිතුං සීලං යස්සාති අත්ථෙ ඉමිනා **තු**ප්පච්චයො, පසය්හපවත්තා. අථ වා **වච** වියත්තියං වාචායං, පසය්හ පවත්තිතුං සීලමස්සාති පසය්හපවත්තා, පසය්හපවත්තාරො, භූජාදිත්තා ධාත්වන්තලොපද්විත්තානි, සෙසං කත්තුසමං.

භයං පස්සිතුං සීලං යස්සාති වා භයං දස්සනසීලො, භයං දස්සනධම්මො, භයං දස්සනෙ සාධුකාරීති වා භයදස්සාවී, භයදස්සාවිනී, භයදස්සාවි චිත්තං. එවං ආදීනවදස්සාවී.

‘‘තස්සීලාදීසූ’’ති අධිකාරො.

591. **සද්ද කු ධ ච ල ම ණ්ඩ ත්ථ රුචාදීහි යු.**

සද්ද කු ධ ච ල මණ්ඩත්ථෙහි ධාතූහි, **රුචාදීහි** ච **යු**ප්පච්චයො හොති තස්සීලාදීස්වත්ථෙසු.

සුස සද්දෙ, සොසිතුං සීලං අස්සාති වා සොසනසීලොති වා අසොසයි, සොසයති, සොසයිස්සති සීලෙන, ධම්මෙන, සාධු වාති අත්ථෙ **ඉමිනා යු**ප්පච්චයො, තස්ස ''අනකා යුණ්වූන''න්ති **අනා**දෙසො, ''අඤ්ඤෙසු වා''ති වුද්ධි, සො සොසනො, සා සොසනා. **භාස** වියත්තියං වාචායං, භාසිතුං සීලමස්සාති වා භාසනසීලො, භාසනධම්මො, භාසනෙ සාධුකාරීති වා භාසනො.

කුධ කොපෙ, කුජ්ඣිතුං සීලමස්සාති වා කුජ්ඣනසීලොති වා කොධනො, කොධනා, කොධනං.

රුස රොසෙ, රොසිතුං සීලමස්සාති වා රොසනසීලොති වා රොසනො.

චල කම්පනෙ, චලිතුං සීලං යස්සාති වා චලති සීලෙනාති වා චලනො. **කපි**චලනෙ, කම්පිතුං සීලං යස්සාති වා අකම්පි, කම්පති, කම්පිස්සති සීලෙනාති වා කම්පනො, **ඉ**කාරානුබන්ධිධාතුසරතො ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා, ''නිග්ගහීතඤ්චා''ති වා නිග්ගහීතාගමො. **එදි** කිඤ්චිචලනෙ, එන්දිතුං සීලං යස්සාති වා එන්දති සීලෙනාති වා එන්දනො.

මඩි භූසායං, මණ්ඩයිතුං සීලං යස්සාති වා මණ්ඩයති සීලෙනාති වා මණ්ඩනො. **භූස** අලඞ්කාරෙ, භූසනසීලොති වා අභූසයි, භූසයති, භූයයිස්සති සීලෙනාති වා භූසනො, භූසනා, භූසනං.

රුච දිත්තිම්හි, අරුච්චි, රුච්චති, රුච්චිස්සති සීලෙනාති වා රොචනො. **ජුත** දිත්තිම්හි, අජොති, ජොතති, ජොතිස්සති සීලෙනාති වා ජොතනො. **වඩ්ඪ** වඩ්ඪනෙ, වඩ්ඪිතුං සීලමස්සාති වඩ්ඪනො ඉච්චාදි.

592. **පාරාදිගම්මිහා රූ.**

පාරාදිඋපපදෙහි පරස්මා **ගමි**ඉච්චෙතස්මා ධාතුම්හා පරො **රූ**පච්චයො හොති තස්සීලාදීස්වත්ථෙසු කත්තරියෙව. පාරො ආදි යෙසං තෙ පාරාදයො, පාරාදීහි ගමි **පාරාදිගමි**. **රා**දිලොපො, භවපාරං ගන්තුං සීලං යස්සාති වා භවපාරං ගමනසීලො, භවපාරං ගමනධම්මො, භවපාරං ගමනෙ සාධුකාරීති වා භවපාරගූ, භවපාරගූනො. අන්තං ගමනසීලො අන්තගූ. එවං වෙදගූ, අද්ධගූ.

''රූ''ති වත්තතෙ.

593. **භික්ඛාදිතො ච.**

භික්ඛඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **රූ**පච්චයො හොති තස්සීලාදීස්වත්ථෙසු. **භික්ඛ** යාචනෙ, භික්ඛිතුං සීලං යස්සාති වා අභික්ඛි, භික්ඛති, භික්ඛිස්සති සීලෙනාති වා භික්ඛනධම්මොති වා භික්ඛනෙ සාධුකාරීති වා භික්ඛු, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා රස්සත්තං. **ඉක්ඛ** දස්සනඞ්කෙසු, සංසාරෙ භයං ඉක්ඛතීතිපි භික්ඛු, විජානිතුං සීලං යස්ස, විජානනසීලොති වා විඤ්ඤූ, සබ්බං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤූ. එවං මත්තඤ්ඤූ, ධම්මඤ්ඤූ, අත්ථඤ්ඤූ, කාලඤ්ඤූ, කතඤ්ඤූ ඉච්චාදයො.

594. **හනත්‍යාදීනං ණුකො.**

හනත්‍යාදීනං ධාතූනමන්තෙ **ණුක**ප්පච්චයො හොති තස්සීලාදීස්වත්ථෙසු කත්තරි, අන්තාපෙක්ඛායං ඡට්ඨී, **ණ**කාරො වුද්ධත්ථො. ආහනනසීලො ආඝාතුකො, ඝාතාදෙසො, සරලොපාදි, කරණසීලො කාරුකො සිප්පි. **භී** භයෙ, භායනසීලො භීරුකො, **ර**කාරාගමො. **අව** රක්ඛණෙ, ආවුකො පිතා.

595. **සංහනඤ්ඤාය වා රො ඝො.**

සංපුබ්බාය හනඉච්චෙතාය ධාතුයා, **අඤ්ඤාය** ච ධාතුයා පරො **ර**ප්පච්චයො හොති, **හනස්ස ඝො** ච. **වා**ග්ගහණං සම්පිණ්ඩනත්ථං, විකප්පනත්ථං වා, තෙන සඞ්ඝාතොතිපි සිද්ධං හොති.

හනස්සෙවායං ඝො හොති, අභිධානානුරූපතො;
අසංපුබ්බා ච රො තෙන, පටිඝොතිපි සිජ්ඣති.

හන හිංසාගතීසු **සං** පුබ්බො, සංහනති සමග්ගං කම්මං සමුපගච්ඡති, සම්මදෙව කිලෙසදරථෙ හනතීති වා සඞ්ඝො, **රාදිලොපො** , සමන්තතො නගරස්ස බාහිරෙ ඛඤ්ඤතීති පරිඛා, ඉත්ථියං ආපච්චයො, අන්තං කරොතීති අන්තකො මච්චු.

''භාවකම්මෙසූ''ති වත්තතෙ.

596. නන්දාදීහි යු.

නන්දඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි පරො **යුප්පච්චයො** හොති භාවකම්මෙසු. ''අනකා යුණ්වූන''න්ති යුප්පච්චයස්ස **අනාදෙසො**, **නන්ද** සමිද්ධිම්හි, **නන්ද** නන්දනෙ වා. **භාවෙ** – නන්දීයතෙ නන්දනං. **කම්මෙ** – අනන්දියිත්ථ, නන්දීයති, නන්දීයිස්සති, නන්දිතබ්බන්ති වා නන්දනං වනං, ගය්හති, ගහණීයං වා ගහණං, ගණ්හනං වා, චරිතබ්බං චරණං, භූයතෙ භවනං, භූයතෙ භවනං. රුන්ධිතබ්බං රුන්ධනං, රොධනං වා, භුඤ්ජිතබ්බං භුඤ්ජනං, භොජනං වා. බුජ්ඣිතබ්බං බුජ්ඣනං, බොධනං වා. සූයති, සුති වා සවණං, පාපීයතීති පාපුණනං, පාපනං වා, පාලීයතීති පාලනං ඉච්චාදි.

''යූ''ති වත්තතෙ.

597. **කත්තුකරණපදෙසෙසු ච**.

කත්තුකරණපදෙසඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු ච සබ්බධාතූහි **යුප්පච්චයො** හොති. එත්ථ ච **පදෙසොති** අධිකරණකාරකං වුච්චති. **කත්තරි** තාව – රජං හරතීති රජොහරණං තොයං. ආරම්මණං විජානාතීති විඤ්ඤාණං, විජානනං වා, **ආනනජාදෙසා**. **සා** ගන්ධොපාදානෙ, සායතීති සානං, **ඣෙ** චින්තායං, ඣායතීති ඣානං, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා ආත්තං.

කරණෙ – කර කරණෙ, කරොති තෙනාති කරණං, යථාසරූපං සද්දා බ්‍යාකරීයන්ති එතෙනාති බ්‍යාකරණං. **පූර** පූරණෙ, පූරයති තෙනාති පූරණං. දීයති අනෙනාති දානං, පමීයති අනෙනාති පමානං, වුච්චති අනෙනාති වචනං, පනුදති, පනුජ්ජතෙ අනෙනාති වා පනුදනො. **සූද** පග්ඝරණෙ, සූදති, සුජ්ජතෙ අනෙනාති වා සූදනො, සුණාති, සූයති එතෙනාති වා සවණං. **ලූ** ඡෙදනෙ, ලුනාති, ලූයති අනෙනාති වා ලවනං, ලවණං, ලොණං වා. නයති, නීයති එතෙනාති වා නයනං. **පූ** පවනෙ, පුනාති, පූයතෙ අනෙනාති වා පවනො, සමෙති, සමීයති වා පාපං අනෙනාති සමණො, සමණං වා. තථා භාවෙති, භාවීයති එකායාති වා භාවනා. එවං පාවනං, පාවාපනං ඉච්චාදි.

අධිකරණෙ – ඨා ගතිනිවත්තිම්හි, තිට්ඨති තස්මින්ති ඨානං. එවං සයනං, සෙනං වා, ආසනං, අධිකරීයති එත්ථාති අධිකරණං.

චසද්දෙන **සම්පදානාපාදානෙසුපි** – සම්මා පකාරෙන දදාති අස්සාති සම්පදානං, අපෙච්ච එතස්මා ආදදාතීති අපාදානං.

598. **සඤ්ඤායං දාධාතො ඉ**.

සඤ්ඤායං ගම්‍යමානායං **දාධාඉච්චෙතෙහි** ධාතූහි **ඉප්පච්චයො** හොති, භාවකම්මාදිඅධිකාරෙචායං, සරලොපාදි. **දා** දානෙ **ආපුබ්බො**, ආදීයතීතිආදි. එවං උපාදි. **ධා** ධාරණෙ , උදකං දධාතීති උදධි, **තෙසු වුද්ධිලොපාදිනා සඤ්ඤායං උදකස්ස උදාදෙසො**. ජලං ධීයතෙ අස්මින්ති ජලධි, වාලානි දධාති තස්මින්ති වාලධි, සන්ධීයති, සන්දධාතීති වා සන්ධි, නිධීයතීති නිධි. එවං විධීයති, විදධාති, විධානං වා විධි, සම්මා, සමං වා චිත්තං ආදධාතීති සමාධි.

599. **ඉත්ථියමතියවො වා**.

ඉත්ථියං අභිධෙය්‍යායං සබ්බධාතූහි **අකාරතියුඉච්චෙතෙ** පච්චයා හොන්ති වා භාවකම්මාදීසු. **අප්පච්චයෙ** තාව **ජර** වයොහානිම්හි, ජීරති, ජීරණන්ති වා ජරා, ''ඉත්ථියමතො ආපච්චයො''ති ආපච්චයො, පටිසම්භිජ්ජතීති පටිසම්භිදා. පටිපජ්ජති එතායාති පටිපදා. එවං සම්පදා, ආපදා. උපාදීයතීති උපාදා. සඤ්ජානාතීති සඤ්ඤා, පජානාතීති පඤ්ඤා. උපෙක්ඛතීති උපෙක්ඛා. චින්තනං චින්තා. පතිට්ඨානං පතිට්ඨා. **සික්ඛ** විජ්ජොපාදානෙ, සික්ඛනං, සික්ඛීයතීති වා සික්ඛා. එවං භික්ඛා. **ඣෙ** චින්තායං, පරසම්පත්තිං අභිමුඛං ඣායතීති අභිජ්ඣා, හිතෙසිතං උපට්ඨපෙත්වා ඣායතීති උපජ්ඣා, උපජ්ඣායො, සම්මා ඣායති එත්ථාති සජ්ඣා.

ඉසු ඉච්ඡායං, එසනන්ති අත්ථෙ අප්පච්චයො, ''ඉසු යමූනමන්තො ච්ඡො වා''ති **ච්ඡාදෙසො**, ඉච්ඡා. **පුච්ඡ** පුච්ඡනෙ, පුච්ඡනං පුච්ඡා, තිකිච්ඡනං තිකිච්ඡා, ඝසිතුමිච්ඡා ජිඝච්ඡා, තිතික්ඛා, බුභුක්ඛා, පාතුමිච්ඡා පිපාසා, මණ්ඩූකගතියා වාධිකාරතො වාදෙසාභාවො. බ්‍යාපිතුමිච්ඡා විච්ඡා ඉච්චාදි.

තිප්පච්චයෙ සම්භවනං සම්භූති. **වාධිකාරතො තිප්පච්චයම්හි** න වුද්ධි, සවණං සුති, නයනං, නීයති එතායාති වා නීති. **මන ඤාණෙ,** මඤ්ඤතීති මති.

‘‘තෙ, නො, තිම්හී’’ති ච වත්තතෙ.

600. **ගමඛනහනරමාදීනමන්තො.**

ගම ඛන හන රමඉච්චෙවමාදීනං **ම**කාරනකාරන්තානං ධාතූනං **අන්තො** බ්‍යඤ්ජනො **නො** හොති **ත**ප්පච්චයෙ, **තිම්හි** වාති ධාත්වන්තලොපො. ගමනං, ගන්තබ්බාති වා ගති, උපහනනං උපහති, රමන්ති තාය, රමණං වා රති. **තනු** විත්ථාරෙ, තනනං තති. **යමු** උපරමෙ, නියමනං නියති. ‘‘රමතො, රමතී’’තිආදීසු පන අකාරබ්‍යවහිතත්තා න ධාත්වන්තලොපො, භුඤ්ජනං භුත්ති, යුඤ්ජනං යුත්ති, ‘‘භුජාදීනමන්තො නො ද්වි චා’’ති ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තඤ්ච. සමාපජ්ජනං, සමාපජ්ජතෙති වා සමාපත්ති, සම්පත්ති, ‘‘ගුපාදීනඤ්චා’’ති ධාත්වන්තලොපද්විත්තානි. ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා **භා**දිතො **ති**ස්ස **නි** හොති. හානි, ජානි ඉච්චාදි.

යුප්පච්චයෙ **චිත** සඤ්චෙතනෙ, චෙතයතීති අත්ථෙ **යු**ප්පච්චයො, **අනා**දෙසවුද්ධී, **ආ**පච්චයො, චෙතනා. **විද** අනුභවනෙ , වෙදයතීති වෙදනා. **දිසී** උච්චාරණෙ, දෙසීයතීති දෙසනා, භාවීයතීති භාවනා ඉච්චාදි.

‘‘ඉත්ථියං, වා’’ති ච වත්තතෙ.

601. **කරතො රිරිය.**

කරධාතුතො ඉත්ථියමිත්ථියං වා අභිධෙය්‍යායං **රිරිය**ප්පච්චයො හොති, **රා**දිලොපො. කත්තබ්බා කිරියා. කරණීයං කිරියං.

‘‘කත්තරී’’ති වත්තතෙ.

602. **ජිතො ඉන සබ්බත්ථ.**

ජිඉච්චෙතාය ධාතුයා පරො **ඉන**ප්පච්චයො හොති සබ්බකාලෙ කත්තරි. **ජි** ජයෙ, පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ අජිනි, ජිනාති, ජිනිස්සතීති වා ජිනො.

‘‘ඉනා’’ති වත්තතෙ.

603. **සුපතො ච.**

සුපඉච්චෙතාය ධාතුයා ච පරො **ඉන**ප්පච්චයො හොති. **සුප** සයෙ, සුපති, සුපනන්ති වා සුපිනො, සුපිනං.

සී සයෙ, ‘‘ඊසං’’ඉති උපපදං, ඊසං සීයති භවතාති අත්ථෙ –

604. **ඊසංදුසූහි ඛ.**

ඊසංදුසුඉච්චෙතෙහි උපපදෙහි පරෙහි ධාතූහි **ඛ**ප්පච්චයො හොති.

සො ච –

605. **භාවකම්මෙසු කිච්චක්තක්ඛත්ථා.**

භාවකම්මඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු **කිච්චක්තක්ඛත්ථ**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්තීති නියමතො භාවකම්මෙස්වෙව හොති. ‘‘ක්වචි ධාතූ’’ති **ක්ඛ**කාරානුබන්ධස්ස ලොපො, වුද්ධි, **අයා**දෙසද්විත්තානි, ඊසස්සයො භවතා, දුක්ඛෙන සීයති දුස්සයො, සුඛෙන සීයති සුස්සයො.

කම්මෙ – ඊසං කරීයතීති ඊසක්කරං කම්මං භවතා. එවං දුක්ඛෙන කරීයතීති දුක්කරං හිතං භවතා, සුකරං පාපං බාලෙන, දුක්ඛෙන හරීයතීති දුබ්භරො මහිච්ඡො. සුඛෙන හරීයතීති සුභරො අප්පිච්ඡො. දුක්ඛෙන රක්ඛිතබ්බන්ති දුරක්ඛං චිත්තං. දුක්ඛෙන පස්සිතබ්බොති දුද්දසො ධම්මො. සුඛෙන පස්සිතබ්බන්ති සුදස්සං පරවජ්ජං. දුක්ඛෙන අනුබුජ්ඣිතබ්බොති දුරනුබොධො ධම්මො. සුඛෙන බුජ්ඣිතබ්බන්ති සුබොධම්ච්චාදි.

බුධ අවගමනෙ, සබ්බෙ සඞ්ඛතාසඞ්ඛතසම්මුතිභෙදෙ ධම්මෙ අබුජ්ඣි, බුජ්ඣති, බුජ්ඣිස්සතීති වා අත්ථෙ –

‘‘ත’’ඉති වත්තතෙ.

606. **බුධගමාදිත්ථෙ කත්තරි.**

බුධගමුඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි තදත්ථෙ ගම්‍යමානෙ කත්තරි **ත**ප්පච්චයො හොති සබ්බකාලෙ.

‘‘තස්සා’’ති වත්තතෙ.

607. **ධඪභහෙහි ධ ඪා ච.**

ධඪන්ත **භහ**න්තෙහි ධාතූහි පරස්ස පච්චය**ත**කාරස්ස යථාක්කමං ධකාරඪකාරාදෙසා හොන්තීති **ධභ**තො **ත**කාරස්ස ධකාරො, ‘‘හචතුත්ථාන’’න්ති එත්ථ **හ**කාරග්ගහණතො **හ**කාරතොපි ක්වචි ධත්තං, අබ්‍යවධානෙ වායං, තෙන ‘‘රුන්ධති, ආරාධිතො, වඩ්ඪිතො, ලභිත්වා, ගහිතො’’තිආදීසු පච්චයාගමබ්‍යවහිතත්තා **න** භවති.

608. **හචතුත්ථානමන්තානං දො ධෙ.**

හකාරවග්ගචතුත්ථානං ධාත්වන්තභූතානං **ද**කාරාදෙසො හොති ධකාරෙ පරෙ. බුද්ධො භගවා. සරණං අගච්ඡි, ගච්ඡති, ගච්ඡිස්සතීති වා සරණඞ්ගතො උපාසකො, ‘‘ගමඛනහනරමාදීනමන්තො’’ති ධාත්වන්තලොපො. එවං ජානාතීති ඤාතො. ඉ ගතිම්හි, උපෙතීති උපෙතො. **චින්ත** චින්තායං, චින්තෙතීති චිත්තං, ‘‘ගුපාදීනඤ්චා’’ති ධාත්වන්තලොපද්විත්තානි. **සන්ජ** සඞ්ගෙ, රූපාදීසු අසජ්ජි, සජ්ජති, සජ්ජිස්සතීති වා සත්තො, ‘‘භුජාදීනමන්තො නො ද්වි චා’’ති ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තඤ්ච.

‘‘සඤ්ඤාය’’මිති වත්තතෙ.

609. **තිකිච්චාසිට්ඨෙ.**

සඤ්ඤායමභිධෙය්‍යායං ආසිට්ඨෙ ගම්‍යමානෙ ධාතූහි **ති**ප්පච්චයො හොති, **කිත**පච්චයො ච. ජිනො එනං බුජ්ඣතූති ජිනබුද්ධි, ධකාරදකාරාදෙසා, ධනමස්ස භවතූති ධනභූති.

කිතපච්චයෙ භවතූති භූතො, ධම්මො එනං දදාතූති ධම්මදින්නො, ‘‘භිදාදිතො ඉන්න අන්න ඊණා වා’’ති **ත**ප්පච්චයස්ස **ඉන්න**ාදෙසො. වඩ්ඪතූති වඩ්ඪමානො, ‘‘භූවාදිතො අ’’ඉති **මානන්තෙසු අ**ප්පච්චයො, නන්දතූති නන්දකො, ජීවතූති ජීවකො ඉච්චාදි.

610. **ආගමා තුකො.**

ආපුබ්බා **ගමි**තො **තුක**ප්පච්චයො හොති, කිතකත්තා කත්තරි. ආගච්ඡතීති ආගන්තුකො.

‘‘ගමා’’ති වත්තතෙ.

611. **භබ්බෙ ඉක.**

ගමිතො **ඉක**ප්පච්චයො හොති භබ්බත්ථෙ. ගන්තුං භබ්බොති ගමිකො භික්ඛු.

තෙකාලිකප්පච්චයන්තනයො.

අතීතප්පච්චයන්තනය

612. **අතීතෙ ත තවන්තු තාවී.**

අතීතෙ කාලෙ සබ්බෙහි ධාතූහි **ත තවන්තු තාවී** ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. එතෙ එව පරසමඤ්ඤාය **නිට්ඨ**සඤ්ඤකාපි, තෙ ච **කිත**සඤ්ඤත්තා කත්තරි භවන්ති. අභවීති භූතො, භූතා, භූතං, ‘‘අඤ්ඤෙසු චා’’ති එත්ථානුවත්තිතවාග්ගහණෙන **ත තවන්තුතාවී**සු වුද්ධි න හොති. හු දානාදනහබ්‍යප්පදානෙසු, අහවීති හුතො අග්ගිං.

තවන්තුප්පච්චයෙ – ‘‘ආ සිම්හී’’ති ආකාරො, අග්ගිං හුතවා, හුතවන්තො ඉච්චාදි ගුණවන්තුසමං. **තාවීම්හි** – අග්ගිං හුතාවී, අග්ගිං හුතාවිනො ඉච්චාදි දණ්ඩීසමං. ඉත්ථියං **ඉනීපච්චයො** – හුතාවිනී, නපුංසකෙ – රස්සත්තං හුතාවි.

වස නිවාසෙ, වස්සං අවසීති අත්ථෙ **තප්පච්චයො, සකාරන්තත්තා** ‘‘සාදිසන්ත’’ඉච්චාදිනා **ඨාදෙසෙ සම්පත්තෙ** –

‘‘තස්සා’’ති අධිකාරො, ‘‘සාදී’’ති ච.

613. වසතො උත්ථ.

වසඉච්චෙතස්මා ධාතුම්හා පරස්ස **තකාරස්ස** සහාදිබ්‍යඤ්ජනෙන **උත්ථාදෙසො** හොති, සරලොපාදි. වස්සං වුත්ථො, වුත්ථා සා, ‘‘සරලොපො’’තිආදිසුත්තෙ **තුග්ගහණතො** පුබ්බලොපාභාවෙ ‘‘අධිවත්ථා දෙවතා, වත්ථබ්බ’’න්තිආදීසු පරලොපො.

‘‘වසස්සා’’ති විපරිණාමෙන වත්තතෙ.

614. වස්ස වා වු.

වසඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **වකාරස්ස තකාරෙ** පරෙ **උකාරො** හොති, තත්ථ **වකාරාගමො** ච වා හොති. නිච්චතකාරෙ එවායං. අථ වා ‘‘වු’’ති එත්ථ **වකාරො** සන්ධිජො, තන්තඤායෙන දුතියඤ්චෙත්ථ **වාග්ගහණම්විජිතබ්බං**, තෙන **අකාරස්සපි උකාරො** සිද්ධො භවති, උසිතො බ්‍රහ්මචරියං, වුසිතො, තථා වුසිතවා, වුසිතාවී, **ඉකාරාගමෙන** බ්‍යවහිතත්තා උත්ථාදෙසො න භවති.

භුජ පාලනබ්‍යවහරණෙසු, ඔදනං අභුඤ්ජීති අත්ථෙ **තතවන්තුතාවී,** ‘‘භුජාදීනමන්තො නො ද්වි ච’’ති ධාත්වන්තලොපො, **තකාරස්ස** ද්විත්තඤ්ච, භුත්තො, භුත්තවා, භුත්තාවී. තථා **රන්ජ** රාගෙ, අරඤ්ජීති රත්තො, රත්තා, රත්තං. **යුජ** යොගෙ, අයුඤ්ජීති යුත්තො, යුත්තා, යුත්තං. **විච** විවෙචනෙ **විපුබ්බො**, විවිච්චීති විවිත්තො, විවිත්තා, විවිත්තං. **මුච** මොචනෙ, අමුච්චීති බන්ධනා මුත්තො. තථා **තිප්පච්චයෙපි** ඉමිනා ධාත්වන්තලොපද්විත්තානි, ආසජ්ජනං ආසත්ති, විමුච්චනං, විමුච්චති එතායාති වා විමුත්ති.

කුධ කොපෙ, අකුජ්ඣීති අත්ථෙ **තප්පච්චයො,** තස්ස ‘‘ධඪභහෙහි ධඪා ච’’ති ධත්තං, ‘‘භවතුත්ථානමන්තානං දොධෙ’’ති **ධකාරස්ස දකාරො,** කුද්ධො. **යුධ** සම්පහාරෙ, අයුජ්ඣීති යුද්ධො, යුද්ධං. **සිධ** සංසිද්ධිම්හි, අසිජ්ඣීති සිද්ධො. **ආපුබ්බො රභ** රාභස්සෙ, ආරභීති ආරද්ධො ගන්තුං. **නහ** බන්ධනෙ **සංපුබ්බො**, සන්නය්හීති සන්නද්ධො, ‘‘ධඪභහෙහි ධඪා ච’’ති **නහාදිතො තකාරස්ස** ධකාරො.

වඩ්ඪ වඩ්ඪනෙ, අවඩ්ඪීති අත්ථෙ **තප්පච්චයො, තස්ස** ඪත්තං, ‘‘ක්වචි ධාතු’’තිආදිනා ධාත්වාකාරස්සුත්තං, ඩලොපො ච.

‘‘භවතුත්ථානමන්තාන’’න්ති වත්තතෙ.

615. ඪො ඪකාරෙ.

හවතුත්ථානං ධාත්වන්තානං ඪකාරාදෙසො හොති **ඪකාරෙ** පරෙ. වුඩ්ඪො, වුඩ්ඪා, ‘‘බො වස්සා’’ති බත්තෙ බුඩ්ඪො. **තිප්පච්චයෙ** – බුජ්ඣනං, බුජ්ඣති වා එතායාති බුද්ධි. එවං සිද්ධි, වඩ්ඪි. **තබ්බප්පච්චයෙ** – බොද්ධබ්බමිච්චාදි.

‘‘අන්තො, නො’’ති ච අධිකාරො.

616. තරාදීහි ඉණ්ණො.

තරඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි පරස්ස **තප්පච්චයස්ස ඉණ්ණාදෙසො** හොති, ධාත්වන්තො ච **නො** හොති, සරලොපාදි. **තර** තරණෙ, සංසාරණ්ණවං අතරීති තිණ්ණො තාරෙය්‍යං. එවං උත්තිණ්ණො, තිණ්ණං වා. **පූර** පූරණෙ, සංපූරීති සංපුණ්ණො, ‘‘සරලොපො’’තිආදිසුත්තෙ **තුග්ගහණතො** පුබ්බලොපාභාවෙ උවණ්ණතො පරස්ස ‘‘වා පරො අසරූපා’’ති ලොපො, සංයොගෙ රස්සත්තං. **තුර** වෙගෙ, අතුරීති තුණ්ණං , තුරිතං වා. **ජර** වයොහානිම්හි, පරිජීරීති පරිජිණ්ණො. **කිර** විකිරණෙ, ආකිරීති ආකිණ්ණො ඉච්චාදි.

617. සුස පච සකතො ක්ඛක්කා ච.

සුස පච සකඉච්චෙතෙහි ධාතූහි පරස්ස **තප්පච්චයස්ස ක්ඛක්කාදෙසා** හොන්ති, අන්තො ච බ්‍යඤ්ජනො **නො** හොති. **චසද්දෙන මුචාදිතො ක්කාදෙසො. සුස** සොසනෙ, අසුස්සීති සුක්ඛො රුක්ඛො. අපච්චීති පක්කං ඵලං. **සක** සාමත්ථෙ, අසක්ඛීති සක්කො අස්ස, ඔමුච්චීති ඔමුක්කා උපාහනා. ''පචිතුං, පචිතබ්බ''න්තිආදීසු පන න භවති, ඉකාරෙන බ්‍යවහිතත්තා. එවං සබ්බත්ථ බ්‍යවධානෙ න භවති.

සීහගතියා **තිග්ගහණ**මනුවත්තතෙ.

618. **පක්කමාදීහි න්තො ච**.

පක්කමඉච්චෙවමාදීහි මකාරන්තෙහි ධාතූහි පරස්ස **තප්පච්චයස්ස න්තාදෙසො** හොති, ධාත්වන්තො ච **නො** හොති. **චසද්දෙන තිප්පච්චයස්ස න්ති** ච හොති. **කමු** පදවික්ඛෙපෙ, පක්කමීති පක්කන්තො. එවං සඞ්කන්තො, නික්ඛන්තො, ''දො ධස්ස වා''ති සුත්තෙ **චග්ගහණෙන කස්ස ඛ**ත්තං. **හමු** අනවට්ඨානෙ, විබ්භමීති විබ්භන්තො, භන්තො. **ඛමු** සහනෙ, අක්ඛමීති ඛන්තො. **සමු** උපසමෙ, අසමීති සන්තො. **දමු** දමනෙ, අදමීති දන්තො.

තිම්හි – සඞ්කමනං සඞ්කන්ති. එවං ඔක්කන්ති, විබ්භන්ති, ඛන්ති, සන්ති දන්ති ඉච්චාදි.

619. **ජනාදීනමා තිම්හි ච**.

ජනඉච්චෙවමාදීනං ධාතූනමන්තස්ස බ්‍යඤ්ජනස්ස **ආ**ත්තං හොති **තප්පච්චයෙ, තිම්හි** ච. යොගවිභාගෙන අඤ්ඤත්ථාපි. **ජන** ජනනෙ, අජනීති ජාතො, විජායීති පුත්තං විජාතා, ජනනං ජාති. **තප්පච්චයෙ** සතිපි **තකාරෙ** පුන **තිග්ගහණකරණං** පච්චයන්තරතකාරෙ **ආත්තනිවත්තනත්ථං**, යථා – ජන්තු. ''ජනිත්වා, ජනිතු''න්තිආදීසු පන **ඉ**කාරෙන බ්‍යවහිතත්තා න භවති.

''ආ, තිම්හි, වා''ති ච වත්තතෙ.

620. **ඨාපානමිඊ ච**.

ඨා පාඉච්චෙතෙසං ධාතූනං අන්තස්ස **ආකාරස්ස** යථාක්කමං **ඉකාරඊකාරාදෙසා** හොන්ති **තප්පච්චයෙ, තිම්හි** ච. **චසද්දෙන** අඤ්ඤත්‍රාපි ක්වචි. **ඨා** ගතිනිවත්තිම්හි, අට්ඨාසීති ඨිතො, උපට්ඨිතො ගරුං, ඨිතවා, අධිට්ඨිත්වා, ඨානං ඨිති. **පා** පානෙ, අපායීති පීතා, යාගුං පීතවා, පානං පීති, පීත්වා.

621. **හන්තෙහි හො හස්ස ලො වා අදහනහානං**.

හකාරන්තෙහි ධාතූහි පරස්ස **තප්පච්චයස්ස, තිස්ස** ච **හ**කාරාදෙසො හොති, **හස්ස** ච ධාත්වන්තස්ස **ල**කාරො හොති වා **දහනහෙ** වජ්ජෙත්වා, **ඍත්තාපවාදොයං. රුහ** ජනනෙ, අරුහීති ආරුළ්හො රුක්ඛං. **ළළානමවිසෙසො**, ආරුළ්හො වා, රුහනං රුළ්හී. **ගාහු** විලොළනෙ, අගාහීති ගාළ්හො, අජ්ඣොගාළ්හො මහණ්ණවං. **බහ** වුද්ධිම්හි, අබහීති බාළ්හො, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා දීඝො. **මුහ** වෙචිත්තෙ, අමුය්හීති මූළ්හො. **ගුහ** සංවරණෙ, අගුහීති ගූළ්හං. **වහ** පාපුණනෙ , උපවහීති උපවූළ්හො, ''වච වස වහාදීනමුකාරො වස්සා''ති යොගවිභාගෙන උත්තං.

අදහනහානන්ති කිමත්ථං? දඩ්ඪො, සන්නද්ධො. **වාති** කිං? දුද්ධො, සිනිද්ධො. ''ගහිතං, මහිත''න්තිආදීසු පන **ඉ**කාරාගමෙන බ්‍යවහිතත්තා න භවති.

ධාතුප්පච්චයන්තතොපි ''අතීතෙ ත තවන්තුතාවී''ති **තප්පච්චයො**, අබුභුක්ඛීති බුභුක්ඛිතො. එවං ජිඝච්ඡිතො, පිපාසිතො ඉච්චාදි.

එවං කත්තරි නිට්ඨානයො.

''අතීතෙ''ති වත්තතෙ.

622. **භාවකම්මෙසු ත**.

අතීතෙ කාලෙ ගම්‍යමානෙ සබ්බධාතූහි **තප්පච්චයො** හොති **භාවකම්මඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු**.

භාවෙ තාව –

ගෙ සද්දෙ, ගායනං, අගායිත්ථාති වා අත්ථෙ **තප්පච්චයො**.

623. **සබ්බත්ථ ගෙ ගී**.

ගෙඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **ගී**ආදෙසො හොති සබ්බත්ථ, **තප්පච්චයතිපච්චයෙ**ස්වෙවායං. තස්ස ගීතං, ගායනං, ගායිතබ්බාති වා ගීති.

භාවෙ – **තප්පච්චයන්තා** නපුංසකා. **කම්මනි** – තිලිඞ්ගා.

නත ගත්තවිනාමෙ, නච්චනං, අනච්චිත්ථාති වා අත්ථෙ **තප්පච්චයො**.

624. **පච්චයා දනිට්ඨා නිපාතනා සිජ්ඣන්ති**.

යෙ ඉධ සප්පච්චයා සද්දා පච්චයෙහි න නිට්ඨං ගතා, තෙ නිපාතනතො සිජ්ඣන්තීති ධාත්වන්තෙන සහ **තප්පච්චයස්ස ච්ච ට්ටා**දෙසා. නච්චං, නට්ටං. **හස** හසනෙ, හසනං හසිතං, **ඉ**කාරාගමො. ගමනං ගතං. එවං යීතං, සයිතං, වාධිකාරස්ස වවත්ථිතවිභාසත්තා වුද්ධි. **රුද** අස්සුවිමොචනෙ, අරුජ්ඣිත්ථාති රොදිතං, රුණ්ණං වා ඉච්චාදි.

කම්මනි –

අභිභූයිත්ථාති අභිභූතො කොධො භවතා, අභිභූතා, අභිභූතං. **භාස** බ්‍යත්තියං වාචායං, අභාසිත්ථ තෙනාති භාසිතො ධම්මො, භාසිතා ගාථා, භාසිතං සුත්තං. **දිසී** උච්චාරණෙ, චුරාදිත්තා **ණෙ**. අදෙසීයිත්ථාති දෙසිතො ධම්මො භගවතා, **ඉ**කාරාගමෙ කාරිතසරලොපො. **ජී** ජයෙ, අජීයිත්ථාති ජිතො මාරො. **නී** පාපුණනෙ, අනීයිංසූති නීතා ගාමමජා, සුතො තයා ධම්මො, ඤාතො.

සාස අනුසිට්ඨිම්හි, අනුසාසීයිත්ථාති අත්ථෙ **තප්පච්චයො**.

625. **සාසදිසතො තස්ස රිට්ඨයො ච**.

සාසදිසඉච්චෙතෙහි ධාතූහි පරස්ස **තප්පච්චයස්ස රිට්ඨා**දෙසො හොති, චසද්දෙන **තිස්ස රිට්ඨී ච, දිසතො කිච්චතකාරතුංත්වාදීනඤ්ච රට්ඨ රට්ඨුං රට්ඨා**දෙසා ච හොන්ති, **රා**දිලොපො, අනුසිට්ඨො සො මයා, අනුසිට්ඨා සා, අනුසිට්ඨං. **දිස** පෙක්ඛණෙ, අදිස්සිත්ථාති දිට්ඨං මෙ රූපං.

තිම්හි – අනුසාසනං අනුසිට්ඨී, දස්සනං දිට්ඨී.

කිච්චාදීසු – දස්සනීයං දට්ඨබ්බං, දට්ඨෙය්‍යං, පස්සිතුන්ති දට්ඨුං ගච්ඡති, පස්සිත්වාති නෙක්ඛමං දට්ඨුං, දට්ඨා, **ඉ**කාරාගමෙන අන්තරිකස්ස න භවති, යථා – අනුසාසිතං, අනුසාසිතබ්බං, අනුසාසිතුං, අනුසාසිත්වා, දස්සිතං ඉච්චාදි.

තුස පීතිම්හි, අතුස්සීති අත්ථෙ කත්තරි **තප්පච්චයො**.

''තස්සා''ති අධිකාරො.

626. **සාදි, සන්තපුච්ඡභන්ජහන්සාදීහි ට්ඨො**.

ආදිනා සහ වත්තතීති **සාදි. ස**කාරන්තෙහි, **පුච්ඡ භන්ජහන්ස**ඉච්චෙවමාදීහි ච ධාතූහි පරස්ස අනන්තරිකස්ස **ත**කාරස්ස සහාදිබ්‍යඤ්ජනෙන ධාත්වන්තෙන**ට්ඨා**දෙසො හොති. **හන්සස්ස** සතිපි සන්තත්තෙ පුනග්ගහණං ක්වචි **ට්ඨා**දෙසස්ස අනිච්චතාදීපනත්ථං, තෙන ''විද්ධස්තො උත්‍රස්තො''තිආදීසු න හොති. තුට්ඨො, සන්තුසිතො. **හස** හස්සනෙ, අහස්සීති හට්ඨො, හස්සිතො. **නස** අදස්සනෙ, නස්සීති නට්ඨො. **දංස** දංසනෙ, අදංසීයිත්ථාති දට්ඨො සප්පෙන, ඩංසිතො වා, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා දස්ස ඩත්තං. **දුස** එස්සනෙ, අදුසීයිත්ථාති දුට්ඨො රොගෙන, දුස්සිතො වා. **ඉසු** ඉච්ඡායං, එසීයිත්ථාති ඉට්ඨො, ඉච්ඡිතො, එසිතො. **මස** ආමසනෙ, ආමසීයිත්ථාති ආමට්ඨො. **වස**සෙවනෙ, අවස්සීති වුට්ඨො දෙවො, පවිසීයිත්ථාති පවිට්ඨො, උද්දිසීයිත්ථාති උද්දිට්ඨො. **පුච්ඡ** පුච්ඡනෙ, අපුච්ඡීයිත්ථාති පුට්ඨො පඤ්හං, පුච්ඡිතො. **භන්ජ** අවමද්දනෙ, අභඤ්ජීයිත්ථාති භට්ඨං ධඤ්ඤං. **හන්ස** පීතිම්හි, අහංසීති හට්ඨො, පහට්ඨො, පහංසිතො.

ආදිසද්දෙන **යජ** දෙවපූජාසඞ්ගතිකරණදානෙසු, ඉජ්ජිත්ථාති අත්ථෙ **තප්පච්චයො, තස්ස ට්ඨා**දෙසො.

627. **යජස්ස සරස්සි ට්ඨෙ**.

යජඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **සරස්ස ඉ**කාරාදෙසො හොති **ට්ඨෙ** පරෙ. යිට්ඨො මයා ජිනො. **සජ** විස්සග්ගෙ **සං**පුබ්බො, සංසජ්ජිත්ථාති සංසට්ඨො තෙන, විස්සට්ඨො. **මජ** සුද්ධිම්හි, අමජ්ජීති මට්ඨො ඉච්චාදි.

කිච්චතකාරාදීසු තුස්සිතබ්බං තොට්ඨබ්බං, ඵුසිතබ්බං ඵොට්ඨබ්බං, පුච්ඡිතුං පුට්ඨුං, යජිතුං යිට්ඨුං, අභිහරිතුං අභිහට්ඨුං, තොසනං තුට්ඨි, එසනං එට්ඨි, වස්සනං වුට්ඨි, විස්සජ්ජනං විස්සට්ඨි ඉච්චාදි.

''තස්ස, සාදී''ති ච වත්තතෙ.

628. **හන්ජතො ග්ගො ච**.

හන්ජතො ධාතුම්හා **තප්පච්චයස්ස** සහාදිබ්‍යඤ්ජනෙන **ග්ගො** ආදෙසො හොති. හග්ගො රාගො අනෙන. **වස**නිවාසෙ, පරිවසීයිත්ථාති පරිවුට්ඨො පරිවාසො, වුසිතං බ්‍රහ්මචරියං, **උට්ඨ උ**ආදෙසා. **වස** අච්ඡාදනෙ, නිවසීයිත්ථාති නිවත්ථං වත්ථං, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා **ස්ත**කාරසංයොගස්ස **ත්ථ**ත්තං, එවං නිවත්ථබ්බං. **සංස** පසංසනෙ, පසංසීයිත්ථාති පසත්ථො පසංසිතො, පසංසනං පසත්ථි. **බධ** බන්ධනෙ, අබජ්ඣිත්ථාති බද්ධො රඤ්ඤා, අලභීයිත්ථාති ලද්ධං මෙ ධනං, ධත්තදත්තානි. **රභ** රාභස්සෙ, ආරභීයිත්ථාති ආරද්ධං වීරියං. **දහ** භස්මීකරණෙ , අදය්හිත්තාති දඩ්ඪං වනං, අභුජ්ජිත්ථාති භුත්තො ඔදනො, භුජාදිත්තා ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තඤ්ච. **චජ** හානිම්හි, පරිච්චජීයිත්ථාති පරිච්චත්තං ධනං, අමුච්චිත්ථාති මුත්තො සරො.

වච වියත්තියං වාචායං, අවචීයිත්ථාති අත්ථෙ **තප්පච්චයෙ**ො.

''අන්තො, නො, ද්වි, වා''ති ච අධිකාරො.

629. **වච වා වු**.

චතුප්පදමිදං. **වච**ඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **ව**කාරස්ස **උ**කාරාදෙසො හොති වා, ධාත්වන්තො ච **ච**කාරො නො හොති, **තප්පච්චයස්ස** ච ද්විභාවො හොති. **වා**ග්ගහණමවධාරණත්ථං, ධාත්වාදිම්හි **ව**කාරාගමො. වුත්තමිදං භගවතා, උත්තං වා.

630. **ගුපාදීනඤ්ච**.

ගුපඉච්චෙවමාදීනං ධාතූනමන්තො ච බ්‍යඤ්ජනො නො හොති, පරස්ස **ත**කාරස්ස ච ද්විභාවො හොති. **ගුප** ගොපනෙ, සුගොපීයිත්ථාති සුගුත්තො, සුගොපිතො, **ඉ**කාරෙන බ්‍යවහිතත්තා න ධාත්වන්තලොපො, ''අඤ්ඤෙසු චා''ති සුත්තෙ **චා**ධිකාරස්ස වවත්ථිතවිභාසත්තා නිට්ඨ**ත**කාරෙපි ක්වචි වුද්ධි. ගොපනං ගුත්ති.

ලිප ලිම්පනෙ, අලිම්පීයිත්ථාති ලිත්තො සුගන්ධෙන. **තප** සන්තාපෙ, සන්තපීයිත්ථාති සන්තත්තො තෙජෙන. **දීප** දිත්තිම්හි, ආදීපීයිත්ථාතිආදිත්තො අග්ගිනා, රස්සත්තං, දීපනං දිත්ති. **අප** පාපුණනෙ, පාපීයිත්ථාති පත්තො ගාමො, පාපුණීති පත්තො සුඛං, පාපුණනං පත්ති, පත්තබ්බං. **මද** උම්මාදෙ, පමජ්ජීති පමත්තො. **සුප** සයනෙ, අසුපීති සුත්තො ඉච්චාදි.

චර චරණෙ, අචරීයිත්ථාති චිණ්ණො ධම්මො, **ඉණ්ණා**දෙසො, චරිතො වා. එවං පුණ්ණො, පූරිතො.

නුද ඛෙපෙ, පනුජ්ජිත්ථාති පණුන්නො, **නස්ස ණ**ත්තං, පනුදිතො. **දා** දානෙ, ආදීයිත්ථාතිආදින්නො, අත්තො වා, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා **දා**සද්දස්ස **ත**කාරො, රස්සත්තං.

631. **භිදාදිතො ඉන්නඅන්නඊණා වා**.

භිදඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි පරස්ස **තප්පච්චයස්ස ඉන්න අන්නඊණ**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති වා, අන්තො ච නො හොති. වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, සරලොපාදි.

භිදි විදාරණෙ, අභිජ්ජිත්ථාති භින්නො ඝටො භවතා, භිජ්ජීති වා භින්නො දෙවදත්තො. **ඡිදි** ද්විධාකරණෙ, අඡිජ්ජිත්ථාති ඡින්නො රුක්ඛො, අච්ඡින්නං චීවරං, උච්ඡිජ්ජීති උච්ඡින්නො. අදීයිත්ථාහි දින්නො සුඞ්කො. **සද** විසරණගත්‍යාවසානෙසු, නිසීදීති නිසින්නො. **ඛිද** උත්තාසනෙ, **ඛිද** දීනභාවෙ වා, අඛිජ්ජීති ඛින්නො.

අන්නාදෙසෙ ඡද අපවාරණෙ, අච්ඡාදීයිත්ථාති ඡන්නො, පටිච්ඡන්නං ගෙහං, පසීදීති පසන්නො. **පද** ගතිම්හි, උප්පජ්ජීති උප්පන්නො, ඣානං සමාපන්නො. **රුදි** අස්සුවිමොචනෙ, රුණ්ණො, පරලොපො.

ඛී ඛයෙ **ඊණාදෙසො**, අඛීයීති ඛීණො දොසො, ඛීණා ජාති, ඛීණං ධනං. **හා** චාගෙ, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **හාදිතො ඊණාදෙසෙ ණකාරස්ස නත්තං**, පහීයිත්ථාති පහීනො කිලෙසො, පරිහායීති පරිහීනො. **ආස** උපවෙසනෙ , අච්ඡීති ආසීනො. **ලී** සිලෙසනෙ, ලීයීති ලීනො, නිලීනො. **ජී** ජයෙ, ජීයීති ජීනො චිත්තමනුසොචති, ජිතො වා. **දී** ඛයෙ, දීනො. **පී** තප්පනෙ, පීනො. **ලූ** ඡෙදනෙ, ලූයිත්ථාති ලූනො ඉච්චාදි.

වමු උග්ගිරණෙ, වමීයිත්ථාති වන්තං, වමිතං, ''පක්කමාදීහි න්තො''ති **න්තාදෙසො**. අගච්ඡීයිත්ථාති ගතො ගාමො තයා, ගාමං ගතො වා, ''ගමඛනහනරමාදීනමන්තො''ති ධාත්වන්තලොපො. අඛඤ්ඤිත්ථාති ඛතො කූපො, උපහඤ්ඤිත්ථාති උපහතං චිත්තං, අරමීති රතො, අභිරතො. **මන** ඤාණෙ, අමඤ්ඤිත්ථාති මතො, සම්මතො. **තනු** විත්ථාරෙ, අතනිත්ථාති තතං, විතතං. **යමු** උපරමෙ, නියච්ඡීති නියතො.

''නො, තම්හි, තිම්හී''ති ච වත්තතෙ.

632. රකාරො ච.

රකාරො ච ධාතූනමන්තභූතො නො හොති **තප්පච්චයෙ**, **තිප්පච්චයෙ** ච පරෙ. පකරීයිත්ථාති පකතො කටො භවතා, කතා මෙ රක්ඛා, කතං මෙ පුඤ්ඤං. ''දො ධස්ස වා''ති එත්ථ **ච**සද්දෙන **ටො** තස්ස, යථා – සුකටං, දුක්කටං, පුරෙ අකරීයිත්ථාති පුරක්ඛතො, ''පුරසමුපපරීහි කරොතිස්ස ඛඛරා වා තප්පච්චයෙසු චා''ති **ඛ**කාරො, පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම කරීයිත්ථාති සඞ්ඛතො, අභිසඞ්ඛතො, උපකරීයිත්ථාති උපක්ඛතො, උපක්ඛටො, පරිකරීයිත්ථාති පරික්ඛතො.

තිප්පච්චයෙ පකරණං පකති. **සර** ගතිචින්තායං, අසරීති සතො, විසරීති විසටො, සරණං, සරති එතායාති වා සති, නීහරීයිත්ථාති නීහටො. **ධර** ධාරණෙ, උද්ධරීයිත්ථාති උද්ධටො, අහරීයිත්ථාති හතො, හරණං, හරති එතායාති වා හති.

ඉකාරාගමයුත්තෙසු ''ගමිතො''තිආදීසු ධාත්වන්තලොපෙ සම්පත්තෙ –

''ලොපො''ති වත්තතෙ.

633. **නමකරානමන්තානං නියුත්තතම්හි**.

නකාර **ම**කාර **ක**කාර **ර**කාරානං ධාත්වන්තානං ලොපො න හොති **ඉ**කාරාගමයුත්තෙ **ත**කාරෙ පරෙති ලොපාභාවො. අගච්ඡි, ගමීයිත්ථාති වා ගමිතො, රමිත්ථාති රමිතො. එවං වමිතො, නමිතො. **සකි** සඞ්කායං, සඞ්කිතො, සරිතො, හරිතො. තථා ඛනිතබ්බං, හනිතබ්බං, ගමිතබ්බං, රමිතබ්බං ඉච්චාදි.

නිධීයිත්ථාති නිහිතො, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා **ධිස්ස හි තප්පච්චයෙ**. එවං විහිතො.

කාරිතෙ අභාවීයිත්ථාති අත්ථෙ ''භාවකම්මෙසු ත''ඉති **තප්පච්චයො**, ''යථාගමමිකාරො''ති **ඉ**කාරාගමො, සරලොපාදි, භාවිතො මග්ගො තෙන, භාවයිතො, අපාචීයිත්ථාති පාචිතො ඔදනං යඤ්ඤදත්තො දෙවදත්තෙන, පාචයිතො, පාචාපිතො, පාචාපයිතො, කම්මං කාරීයිත්ථාති කාරිතො, කාරයිතො, කාරාපිතො, කාරාපයිතො ඉච්චාදි.

''භාවකම්මෙසු ත''ඉති එත්ථ ''ත''ඉති යොගවිභාගෙන **අචලන ගති භොජන**ත්ථාදීහි අධිකරණෙපි **තප්පච්චයො**, යථා – **ආස උපවෙසනෙ, අධිකරණෙ** අච්ඡිංසු එත්ථ තෙති ඉදං තෙසං ආසිතං ඨානං. **භාවෙ** ඉධ තෙහි ආසිතං. **කම්මනි** අයං තෙහි අජ්ඣාසිතො ගාමො. **කත්තරි** ඉධ තෙ ආසිතා. තථා අට්ඨංසු එත්ථාති ඉදං තෙසං ඨිතං ඨානං, ඉධ තෙහි ඨිතං, අයං තෙහි අධිට්ඨිතො ඔකාසො, ඉධ තෙ ඨිතා. නිසීදිංසු එත්ථාති ඉදං තෙසං නිසින්නං ඨානං, අයං තෙසං නිසින්නකාලො, තෙ ඉධ නිසින්නා. නිපජ්ජිංසු එත්ථාති ඉදං තෙසං නිපන්නං ඨානං, ඉධ තෙ නිපන්නා.

යා ගතිපාපුණනෙ. අයාසුං තෙ එත්ථාති අයං තෙසං යාතො මග්ගො, ඉධ තෙහි යාතං, අයං තෙහි යාතො, මග්ගො, ඉධ තෙ යාතා. තථා ඉදං තෙසං ගතට්ඨානං, අයං තෙසං ගතකාලො, ඉධ තෙහි ගතං, අයං තෙහි ගතො ගාමො, ඉධ තෙ ගතා.

භුඤ්ජිංසු එතස්මින්ති ඉදං තෙසං භුත්තට්ඨානං, අයං තෙසං භුත්තකාලො, ඉධ තෙහි භුත්තො ඔදනො, ඉධ තෙ භුත්තා. පිවිංසු තෙ එත්ථාති ඉදං තෙසං පීතං ඨානං, ඉධ තෙහි පීතා යාගු, ඉධ තෙ පීතා. දිස්සන්ති එත්ථාති ඉදං තෙසං දිට්ඨට්ඨානං ඉච්චාදි.

‘‘කත්තරි කිති’’ති ඉතො මණ්ඩූකගතියා ‘‘කත්තරී’’ති වත්තතෙ.

634. **කම්මනි දුතියායං ක්තො.**

කම්මත්ථෙ දුතියායං විභත්තියං විජ්ජමානායං ධාතූහි කත්තරි **ක්ත**ප්පච්චයො හොති. ඉදමෙව වචනං ඤාපකං අභිහිතෙ කම්මාදිම්හි දුතියාදීනමභාවස්ස. දානං අදාසීති අත්ථෙ **ක්ත**ප්පච්චයො, ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා පච්චයකකාරස්ස ලොපො, **තස්ස ඉන්නා**දෙසො, දානං දින්නො දෙවදත්තො. **රක්ඛ** පාලනෙ, සීලං අරක්ඛීති සීලං රක්ඛිතො, භත්තං අභුඤ්ජීති භත්තං භුත්තො, ගරුං උපාසීති ගරුමුපාසිතො ඉච්චාදි.

635. **භයාදීහි මතිබුධිපූජාදීහි ච ක්තො.**

භීඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි, **මති බුධි පූජා**දීහි ච **ක්ත**ප්පච්චයො හොති. සො ච ‘‘භාවකම්මෙසු කිච්චත්තක්ඛත්ථා’’ති වුත්තත්තා භාවකම්මෙස්වෙව භවති.

භී භයෙ, අභායිත්ථාති භීතං භවතා. **සුප** සයෙ, අසුපියිත්ථාති සුත්තං භවතා. එවං සයිතං භවතා. **අස** භොජනෙ, අසිතං භවතා, පචිතො ඔදනො භවතා.

ඉධ **මත්‍යා**දයො ඉච්ඡත්ථා, **බුධි**ආදයො ඤාණත්ථා.

මන ඤාණෙ **සං**පුබ්බො, ‘‘බුධගමාදිත්ථෙ කත්තරී’’ති **ත**ප්පච්චයෙ සම්පත්තෙ ඉමිනා කම්මනි **ක්ත**ප්පච්චයො, ‘‘ගම ඛනා’’තිආදිනා ධාත්වන්තලොපො, රඤ්ඤා සම්මතො. **කප්ප** තක්කනෙ, සඞ්කප්පිතො. **ධර** ධාරණෙ, චුරාදිත්තා ණෙ, වුද්ධි, ඉකාරාගමො, සරලොපාදි, අවධාරිතො.

බුධ අවගමනෙ, අවබුජ්ඣිත්ථාති බුද්ධො භගවා මහෙසක්ඛෙහි දෙවමනුස්සෙහි. **ඉ** අජ්ඣයනෙ, අධියිත්ථාති අධීතො.

ඉ ගතිම්හි, අභිසමිතො. **විද** ඤාණෙ, අවෙදියිත්ථාති විදිතො. **ඤා** අවබොධනෙ, අඤ්ඤායිත්ථාති ඤාතො. **විධ** වෙධනෙ, පටිවිජ්ඣිත්ථාති පටිවිද්ධො ධම්මො. **තක්ක** විතක්කෙ, තක්කිතො.

පූජනත්ථෙසු –

පූජ පූජායං, අපූජියිත්ථාති පූජිතො භගවා. **චාය** සන්තානපූජනෙසු **අප**පුබ්බො, අපචායිතො. **මාන** පූජායං, මානිතො. **චි** චයෙ, අපචිතො. **වන්ද** අභිවන්දනෙ, වන්දිතො. **කර** කරණෙ, සක්කතො. **සක්කාර** පූජායං, සක්කාරිතො ඉච්චාදි.

හුතො හුතාවී හුතවා, වුට්ඨො වුසිත ජිණ්ණකො;
පක්කං පක්කන්තකො ජාතො, ඨිතො රුළ්හො බුභුක්ඛිතො.

ගීතං නච්චං ජිතො දිට්ඨො, තුට්ඨො යිට්ඨො ච භග්ගවා;
වුත්තඤ්ච ගුත්තො අච්ඡින්නො, පහීනො ගම්තො ගතො.

කතොභිසඞ්ඛතො භුත්තං, ඨානං ගරුමුපාසිතො;
භීතඤ්ච සම්මතො බුද්ධො, පූජිතොතීතකාලිකා.

අතීතප්පච්චයන්තනයො.

තවෙතුනාදිප්පච්චයන්තනය

‘‘පුඤ්ඤානි කාතුමිච්ඡි, ඉච්ඡති, ඉච්ඡිස්සති වා’’ති විග්ගහෙ –

636. **ඉච්ඡත්ථෙසු සමාන කත්තු කෙසු ත වෙ තුං වා.**

ඉච්ඡා අත්ථො යෙසං තෙ **ඉච්ඡත්ථා,** තෙසු ඉච්ඡත්ථෙසු ධාතූසු සමානකත්තුකෙසු සන්තෙසු සබ්බධාතූහි **තවෙතුං**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති වා, ‘‘තවෙතුං වා’’ති යොගවිභාගෙන තදත්ථක්‍රියායඤ්ච, තෙ ච කිතකත්තා කත්තරි හොන්ති.

‘‘කරොතිස්ස, වා’’ති ච වත්තතෙ.

637. **තවෙතුනාදීසු කා.**

තවෙතුනඉච්චෙවමාදීසු පච්චයෙසු පරෙසු කරොතිස්ස ධාතුස්ස **කා**දෙසො හොති වා, ආදිසද්දෙන **තුංත්වාන ත්වා තබ්බෙසු** ච.

‘‘තද්ධිතසමාසකිතකා නාමංවාතවෙතුනාදීසු වා’’ති එත්ථ ‘‘අතවෙ තුනාදීසූ’’ති නාමබ්‍යපදෙසස්ස නිසෙධනතො තදන්තානං නිපාතත්තං සිද්ධං භවති, තතො නිපාතත්තා **තවෙතුන**මන්තතො ‘‘සබ්බාසමාවුසො’’තිආදිනා විභත්තිලොපො. සො පුඤ්ඤානි කාතවෙ ඉච්ඡති, කාතුමිච්ඡති.

කාදෙසාභාවෙ ‘‘තුංතුනතබ්බෙසු වා’’ති **ර**කාරස්ස **ත**ත්තං. කත්තුං කාමෙතීති කත්තුකාමො, අභිසඞ්ඛරිතුමාකඞ්ඛති. තථා සද්ධම්මං සොතවෙ, සොතුං, සුණිතුං වා පත්ථෙති. එවං අනුභවිතුං, පචිතුං, ගන්තුං, ගමිතුං, ඛන්තුං, ඛනිතුං, හන්තුං, හනිතුං, මන්තුං, මනිතුං, හරිතුං, අනුස්සරිතුමිච්ඡති, එත්ථ **ඉ**කාරයුත්තතම්හි ‘‘නමකරාන’’මිච්චාදිනා පටිසිද්ධත්තා න ධාත්වන්තලොපො.

තථා **තුද**බ්‍යථනෙ, තුදිතුං, පවිසිතුං, උද්දිසිතුං, හොතුං, සයිතුං, නෙතුං, ජුහොතුං, පජහිතුං, පහාතුං, දාතුං. රොද්ධුං, රුන්ධිතුං, **තුංතුනාදීසුපි** යොගවිභාගෙන කත්තරි විකරණප්පච්චයා, සරලොපාදි ච. භොත්තුං, භුඤ්ජිතුං, ඡෙත්තුං, ඡින්දිතුං. සිබ්බිතුං, බොද්ධුං, බුජ්ඣිතුං. ජායිතුං, ජනිතුං. පත්තුං, පාපුණිතුං. ජෙතුං, ජිනිතුං, කෙතුං, කිණිතුං, විනිච්ඡෙතුං, විනිච්ඡිනිතුං, ඤාතුං, ජානිතුං, ගහෙතුං, ගණ්හිතුං. චොරෙතුං, චොරයිතුං, පාලෙතුං, පාලයිතුං.

කාරිතෙ භාවෙතුං, භාවයිතුං, කාරෙතුං, කාරයිතුං, කාරාපෙතුං, කාරාපයිතුමිච්ඡති ඉච්චාදි.

‘‘තවෙතුං වා’’ති යොගවිභාගෙන **ක්‍රියත්ථක්‍රියායඤ්ච** ගම්මමානායං **තුං**පච්චයො. යථා – සුබුද්ධුං වක්ඛාමි, භොත්තුං වජති, භොජනාය වජතීති අත්ථො. එවං දට්ඨුං ගච්ඡති, ගන්තුමාරභති, ගන්තුං පයොජයති, දස්සෙතුමාහ ඉච්චාදි.

‘‘තු’’මිති වත්තතෙ.

638. **අරහසක්කාදීසු ච.**

අරහසක්කභබ්බානුච්ඡවිකානුරූපඉච්චෙවමාදීස්වත්ථෙසු පයුජ්ජමානෙසු සබ්බධාතුහි **තුං**පච්චයො හොති, **ච**සද්දෙන **කාලසමයවෙලාදීසුපි**. **නින්ද** ගරහායං, කො තං නින්දිතුමරහති , රාජා අරහසි භවිතුං, අරහො භවං වත්තුං. සක්කා ජෙතුං ධනෙන වා, සක්කා ලද්ධුං, කාතුං සක්ඛිස්සති. භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං, අභබ්බො කාතුං. අනුච්ඡවිකො භවං දානං පටිග්ගහෙතුං. ඉදං කාතුං අනුරූපං. දානං දාතුං යුත්තං, දාතුං වත්තුඤ්ච ලභති, එවං වට්ටති භාසිතුං, ඡින්දිතුං න ච කප්පති ඉච්චාදි. තථා කාලො භුඤ්ජිතුං, සමයො භුඤ්ජිතුං, වෙලා භුඤ්ජිතුං.

‘‘තු’’මිති වත්තතෙ.

639. **පත්තවචනෙ අලමත්ථෙසු ච.**

අලමත්ථෙසු පත්තවචනෙ සති සබ්බධාතුහි **තුං**පච්චයො හොති, අලංසද්දස්ස අත්ථා **අලමත්ථා** භූසනපරියත්තිනිවාරණා, තෙසු අලමත්ථෙසු. පත්තස්ස වචනං **පත්තවචනං,** අලමෙව දානානි දාතුං, අලමෙව පුඤ්ඤානි කාතුං, සම්පත්තමෙව පරියත්තමෙවාති අත්ථො.

කත්වා කම්මං අගච්ඡි, ගච්ඡති, ගච්ඡිස්සතීති වා අත්ථෙ –

640. **පුබ්බකාලෙකකත්තුකානං තුන ත්වාන ත්වා වා.**

පුබ්බකාලොති පුබ්බක්‍රියා, එකො කත්තා යෙසං තෙ **එකකත්තුකා,** තෙසං එකකත්තුකානං සමානකත්තුකානං ධාතූනමන්තරෙ පුබ්බකාලෙ වත්තමානධාතුම්හා **තුන ත්වාන ත්වා**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති වා.

වාසද්දස්ස වවත්ථිතවිභාසත්තා **තුන**ප්පච්චයො කත්ථචියෙව භවති. තෙ ච **කිතසඤ්ඤත්තා,** ‘‘එකකත්තුකාන’’න්ති වුත්තත්තා ච කත්තරියෙව භවන්ති. **තුනෙ** ‘‘තවෙතුනාදීසු කා’’ති **කා**දෙසො, නිපාතත්තා සිලොපො. සො කාතුන කම්මං ගච්ඡති, අකාතුන පුඤ්ඤං කිලමිස්සන්ති සත්තා.

ත්වානත්වාසු ''රකාරො වා''ති ධාත්වන්තලොපො, කම්මං කත්වාන භද්‍රකං, දානාදීනි පුඤ්ඤානි කත්වා සග්ගං ගච්ඡති, අභිසඞ්ඛරිත්වා, කරිත්වා. තථා සිබ්බිත්වා, ජායිත්වා, ජනිත්වා, ධම්මං සුත්වා, සුත්වාන ධම්මං මොදති, සුණිත්වා, පත්වා, පාපුණිත්වා. කිණිත්වා, ජෙත්වා, ජිනිත්වා, ජිත්වා. චොරෙත්වා, චොරයිත්වා, පූජෙත්වා, පූජයිත්වා. තථා මෙත්තං භාවෙත්වා, භාවයිත්වා, විහාරං කාරෙත්වා, කාරයිත්වා, කාරාපෙත්වා, කාරාපයිත්වා සග්ගං ගමිස්සන්ති ඉච්චාදි.

පුබ්බකාලෙති කිමත්ථං? පඨති, පචති. **එකකත්තුකාන**න්ති කිං? භුත්තෙ දෙවදත්තෙ යඤ්ඤදත්තො වජති.

''අපත්වාන නදිං පබ්බතො, අතික්කම්ම පබ්බතං නදී''තිආදීසු පන සබ්බත්ථ ''භවතී''ති සම්බන්ධතො එකකත්තුකතා, පුබ්බකාලතා ච ගම්‍යතෙ.

''වා''ති වත්තතෙ.

641. **සබ්බෙහි තුනාදීනං යො.**

සබ්බෙහි සොපසග්ගානුපසග්ගෙහි ධාතූහි පරෙසං **තුනාදීනං** පච්චයානං **ය**සද්දාදෙසො හොති වා. **වන්ද** අභිවන්දනෙ **අභිපුබ්බො, ත්වාපච්චයස්ස යො, ඉ**කාරාගමො ච, අභිවන්දිය භාසිස්සං, අභිවන්දිත්වා, වන්දිය, වන්දිත්වා. තථා අභිභුය්‍ය, ද්විත්තරස්සත්තානි, අභිභවිත්වා, අභිහොත්වා.

සි සෙවායං, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා **ඉ**කාරස්ස **ආ**ත්තං, නිස්සාය, නිස්සිත්වා.

භජ සෙවායං, ''තථා කත්තරි වා''ති පුබ්බරූපත්තං, විභජ්ජ, විභජිය, විභජිත්වා.

දිස අතිසජ්ජනෙ, උද්දිස්ස, උද්දිසිය, උද්දිසිත්වා. පවිස්ස, පවිසිය, පවිසිත්වා.

නී පාපුණනෙ, උපනීය, උපනෙත්වා. අතිසෙය්‍ය, අතිසයිත්වා. ඔහාය, ඔහිත්වා, ජහිත්වා, හිත්වා. ආදාය, ආදියිත්වා, ''දිවාදිතො යො''ති **ය**ප්පච්චයො, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා ධාත්වන්ත**ස්සි**කාරො ච, දත්වා, දත්වාන. පිධාය, පිදහිත්වා. භුඤ්ජිය, භුඤ්ජිත්වා, භොත්වා. විචෙය්‍ය, විචිනිත්වා. විඤ්ඤාය, විජානිත්වා, ඤත්වා.

''යථාගමං, තුනාදීසූ''ති ච වත්තතෙ.

642. **දධන්තතො යො ක්වචි.**

දකාරධකාරන්තෙහි ධාතූහි යථාගමං **ය**කාරාගමො හොති ක්වචි **තුනාදීසු** පච්චයෙසු. **ය**වතො දකාරස්ස **ජ**කාරො, සමාපජ්ජිත්වා, උප්පජ්ජිත්වා, භිජ්ජිත්වා, ඡිජ්ජිත්වා ගතො. **බුධ** අවගමනෙ, ''තථා කත්තරි වා''ති සධාත්වන්තස්ස **ය**කාරස්ස චවග්ගො, බුජ්ඣිය, බුජ්ඣිත්වා. විරජ්ඣිය, විරජ්ඣිත්වා. රුන්ධිය, රුන්ධිත්වා.

''තුනාදීන''න්ති අධිකාරො, ''වා''ති ච.

643. **චනන්තෙහි රච්චං.**

චකාරනකාරන්තෙහි ධාතූහි පරෙසං **තුනාදීනං** පච්චයානං **රච්චා**දෙසො හොති වා, ''රච්ච''න්ති යොගවිභාගෙන අඤ්ඤස්මාපි, වවත්ථිතවිභාසත්ථොයං **වා**සද්දො, **රා**දිලොපො. **විච** විවෙචනෙ **වි**පුබ්බො, විවිච්ච, විවිච්චිත්වා, ''යො ක්වචී''ති යොගවිභාගෙන **ය**කාරාගමො.

පච පාකෙ, පච්ච, පච්චිය, පච්චිත්වා. විමුච්ච, විමුච්චිත්වා.

හන හිංසාගතීසු, ආහච්ච, උපහච්ච, ආහන්ත්වා, උපහන්ත්වා.

වාති කිං? අවමඤ්ඤ, අවමඤ්ඤිත්වා, මන්ත්වා, **න්‍යස්සඤ**කාරො.

ඉ ගතිම්හි, යොගවිභාගෙන **රච්චා**දෙසො, පටිච්ච, අවෙච්ච, උපෙච්ච උපෙත්වා. **කර** කරණෙ, සක්කච්ච, අධිකිච්ච, **ඉ**කාරාගමො, කරිය.

දිස පෙක්ඛණෙ –

644. දිසා ස්වානස්වාන්තලොපො ච.

දිසඉච්චෙතාය ධාතුයා පරෙසං **තුනාදීනං** පච්චයානං **ස්වාන ස්වා**ඉච්චාදෙසා හොන්ති වා, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. දිස්වානස්ස එතදහොසි, චක්ඛුනා රූපං දිස්වා.

වාති කිං? නෙක්ඛම්මං දට්ඨුං, දට්ඨා. පස්සිය, පස්සිතුන, පස්සිත්වා.

අන්තග්ගහණං **අන්තලොප**ග්ගහණඤ්චානුවත්තතෙ.

645. **ම හ ද භෙහි ම්ම ය්හ ජ්ජ බ්භ ද්ධා ච.**

ම හ ද භඉච්චෙවමන්තෙහි ධාතූහි පරෙසං **තුනාදීනං** පච්චයානං යථාක්කමං **ම්ම ය්හ ජ්ජ බ්භ ද්ධා**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති වා, ධාත්වන්තලොපො ච. **ම**කාරන්තෙහි තාව ආගම්ම, ආගන්ත්වා. **කමු** පදවික්ඛෙපෙ, ඔක්කම්ම, ඔක්කමිත්වා, නික්ඛම්ම, නික්ඛමිත්වා, අභිරම්ම, අභිරමිත්වා.

හකාරන්තෙහි පග්ගය්හ, පග්ගණ්හිත්වා, පග්ගහෙත්වා. **මුහ** වෙචිත්තෙ, සම්මුය්හ, සම්මුය්හිත්වා, **ය**කාරාගමො, ආරුය්හ, ආරුහිත්වා, ඔගය්හ, ඔගහෙත්වා.

දකාරන්තෙහි උප්පජ්ජ, උප්පජ්ජිත්වා, පමජ්ජ, පමජ්ජිත්වා, උපසම්පජ්ජ, උපසම්පජ්ජිත්වා. **ඡිදි** ද්විධාකරණෙ, අච්ඡිජ්ජ, ඡිජ්ජ, ඡිජ්ජිත්වා, ඡින්දිය, ඡින්දිත්වා, ඡෙත්වා.

භකාරන්තෙහි **රභ** රාභස්සෙ, ආරබ්භ කථෙසි, ආරද්ධා, ආරභිත්වා. **ලභ** ලාභෙ, උපලබ්භ, උපලද්ධා, සද්ධං පටිලභිත්වා පුඤ්ඤානි කරොන්ති ඉච්චාදි.

තවෙතුනාදිප්පච්චයන්තනයො.

වත්තමානකාලිකමානන්තප්පච්චයන්තනය

646. වත්තමානෙ මානන්තා.

ආරද්ධො අපරිසමත්තො අත්ථො **වත්තමානො,** තස්මිං වත්තමානෙ කාලෙ ගම්මමානෙ සබ්බධාතූහි **මානඅන්ත**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. තෙ ච **කිත**සඤ්ඤත්තා ''කත්තරි කිත''ති කත්තරි භවන්ති.

අන්තමානප්පච්චයානඤ්චෙත්ථ ''පරසමඤ්ඤාපයොගෙ''ති පරසමඤ්ඤාවසෙන පරස්සපදත්තනොපදසඤ්ඤත්තා **ත්‍යාදීසු** විය **අන්තමානෙ**සු ච විකරණප්පච්චයා භවන්ති.

තෙනෙව **මාන**ප්පච්චයො ''අත්තනොපදානි භාවෙ ච කම්මනී''ති භාවකම්මෙසුපි හොති, තස්ස ච ''අත්තනොපදානි පරස්සපදත්ත''න්ති ක්වචි **අන්ත**ප්පච්චයාදෙසො ච.

ගමු, සප්ප ගතිම්හි, ගච්ඡතීති අත්ථෙ **අන්ත**ප්පච්චයො, ''භූවාදිතො අ''ඉති අප්පච්චයො, ''ගමිස්සන්තො ච්ඡො වා සබ්බාසූ''ති ධාත්වන්තස්ස **ච්ඡා**දෙසො, සරලොපාදි, නාමබ්‍යපදෙසෙ **ස්‍යාද්‍යු**ප්පත්ති. ගච්ඡන්ත සි ඉතීධ ''වා''ති වත්තමානෙ ''සිම්හි ගච්ඡන්තාදීනං න්තසද්දො අං'' ඉති **න්ත**ස්ස **අ**මාදෙසො.

වාසද්දස්ස වවත්ථිතවිභාසත්තා **එකාරොකාර**පරස්ස න භවති, සරලොපාදි, සො පුරිසො ගච්ඡං, ගච්ඡන්තො ගණ්හාති, සෙසං ගුණවන්තුසමං.

ඉත්ථියං ''නදාදිතො වා ඊ''ති ඊපච්චයො, ''සෙසෙසු න්තුව''ති **න්තු**බ්‍යපදෙසෙ ''වා''ති අධිකිච්ච ''න්තුස්ස තමීකාරෙ''ති **ත**කාරෙ සරලොපසිලොපා, සා කඤ්ඤා ගච්ඡතී, ගච්ඡන්තී ඉච්චාදි ඉත්ථිසමං.

නපුංසකෙ පුරෙ විය **න්තස්ස අ**මාදෙසො, තං චිත්තං ගච්ඡං, ගච්ඡන්තං, ගච්ඡන්තානි ඉච්චාදි පුල්ලිඞ්ගසමං.

තථා ගච්ඡතීති අත්ථෙ **මාන**ප්පච්චයො, **ච්ඡා**දෙසාදි ච, සො ගච්ඡමානො ගණ්හාති, තෙ ගච්ඡමානා ඉච්චාදි **පුරිස**සද්දසමං. සා ගච්ඡමානා, තා ගච්ඡමානායො ඉච්චාදි **කඤ්ඤා**සද්දසමං. තං ගච්ඡමානං, තානි ගච්ඡමානානි ඉච්චාදි **චිත්ත**සද්දසමං.

ගච්ඡීයතීති අත්ථෙ ''අත්තනොපදානි භාවෙ ච කම්මනී''ති කම්මනි **මාන**ප්පච්චයො, ''භාවකම්මෙසු යො''ති **ය**ප්පච්චයො, ''ඉවණ්ණාගමො වා''ති **ඉ**කාරාගමො, **ච්ඡා**දෙසො, සො තෙන ගච්ඡීයමානො, සා ගච්ඡීයමානා, තං ගච්ඡීයමානං.

ච්ඡාදෙසාභාවෙ ''පුබ්බරූපඤ්චා''ති **ය**කාරස්ස **ම**කාරො, ධම්මො අධිගම්මමානො හිතාය භවති, අධිගම්මමානා, අධිගම්මමානං.

තථා **මහ** පූජායං, මහතීති මහං, මහන්තො, මහතී, මහන්තී, මහං, මහන්තං, මහමානො, මහමානා, මහමානං. **කම්මනි** ''යම්හි දාධාමාඨාහාපා මහ මථාදීනමී''ඉති ධාත්වන්තස්ස අකාරස්ස ඊකාරො, මහීයමානො, මහීයමානා, මහීයමානං.

එවං චරතීති චරං, චරතී, චරන්තී, චරන්තං, චරමානො, චරියමානො, පචතීති පචං, පචතී, පචන්තී, පචන්තං, පචමානො, පච්චමානො, ''තස්ස චවග්ග''ඉච්චාදිනා **ච**වග්ගත්තං, ද්විත්තඤ්ච.

භූ සත්තායං, භවතීති අත්ථෙ **අන්ත**ප්පච්චයො, අප්පච්චයවුද්ධිඅවාදෙසාදි, සො භවං, භවන්තො. **ඉත්ථියං** ඊපච්චයො, ''භවතො භොතො''ති **භොතා**දෙසො, භොතී, භොතී, භොතියො. **නපුංසකෙ** භවං, භවන්තං, භවන්තානි, අභිභවමානො. **භාවෙ** භූයමානං. **කම්මනි** අභිභූයමානො.

ජර වයොහානිම්හි, ''ජර මරාන''න්තිආදිනා **ජීර ජීයා**ාදෙසා, ජීරතීති ජීරං, ජීරන්තී, ජීරන්තං, ජීරමානො, ජීරීයමානො, ජීයං, ජීයන්තී, ජීයන්තං, ජීයමානො, ජීයාමානො.

මර පාණචාගෙ, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා එකස්ස **ය**කාරස්ස ලොපො, මරතීති මීයං, මීයන්තී, මීයන්තං, මීයමානො, මීයාමානො, මරං, මරන්තී, මරන්තං, මරමානො, මරීයමානො. ලභං, ලභන්තී, ලභන්තං, ලභමානො, ලබ්භමානො. වහං, වහන්තී, වහන්තං, වහමානො, වුය්හමානො. ''ඉසුයමූනමන්තො ච්ඡො වා''ති **ච්ඡා**දෙසො, ඉච්ඡතීති ඉච්ඡං, ඉච්ඡන්තී, ඉච්ඡන්තං, ඉච්ඡමානො, ඉච්ඡීයමානො, ඉස්සමානො.

''දිසස්ස පස්සදිස්සදක්ඛා වා''ති **පස්ස දිස්ස දක්ඛා**දෙසා, පස්සතීති පස්සං, පස්සන්තී, පස්සන්තං, පස්සමානො, විපස්සීයමානො, දිස්සමානො, දිස්සන්තො, **මානස්ස අන්තා**දෙසො, දිස්සං, දිස්සන්තී, දිස්සන්තං, දක්ඛං, දක්ඛන්තී, දක්ඛන්තං, දක්ඛමානො දක්ඛියමානො ඉච්චාදි.

තුද බ්‍යථනෙ, තුදතීති තුදං, තුදන්තී, තුදන්තං, තුදමානො, තුජ්ජමානො. පවිසතීති පවිසං, පවිසන්තී, පවිසන්තං, පවිසමානො, පවිසීයමානො ඉච්චාදි.

හූ, භූ සත්තායං, අප්පච්චයලොපො, පහොතීති පහොන්තො, පහොන්තී, පහොන්තං, පහූයමානං තෙන. සෙතීති සෙන්තො, සෙන්තී, සෙන්තං, සෙමානො, සයං, සයන්තී, සයන්තං, සයමානො, සයානො වා, **මානස්ස ආනා**දෙසො, අතිසීයමානො.

අස සබ්භාවෙ, ''සබ්බත්ථාසස්සාදිලොපො වා''ති **අ**කාරස්ස ලොපො, අත්ථීති සං, සන්තො, සතී, සන්තී, සන්තං, සමානො, සමානා, සමානං.

ඨා ගතිනිවත්තිම්හි, ''වා''ති වත්තමානෙ ''ඨා තිට්ඨො''ති **තිට්ඨා**දෙසො, තිට්ඨං, තිට්ඨන්තී, තිට්ඨන්තං, තිට්ඨමානො. **තිට්ඨා**භාවෙ ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **ඨා**තො **හ**කාරාගමො, රස්සත්තඤ්ච, උපට්ඨහං, උපට්ඨහන්තී, උපට්ඨහන්තං, උපට්ඨහමානො. ඨීයමානං තෙන, උපට්ඨීයමානො, උපට්ඨහීයමානො.

පා පානෙ, ''පා පිබො''ති **පිබා**දෙසො, පිබතීති පිබං, පිබන්තී, පිබන්තං, පිබමානො, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **බ**කාරස්ස **ව**ත්තං, පිවං, පිවන්තී, පිවන්තං, පිවමානො, පීයමානො, පීයමානා, පීයමානං ඉච්චාදි.

හු දානාදනහබ්‍යප්පදානෙසු, අප්පච්චයෙ පුරෙ විය ද්විභාවාදි, ජුහොතීති ජුහං, ජුහන්තී, ජුහන්තං, ජුහමානො, හූයමානො. එවං ජහං, ජහන්තී, ජහන්තං, ජහමානො, ජහීයමානො. දදාතීති දදං, දදන්තී, දදන්තං, දදමානො, **ද්විත්තා**භාවෙ දානං දෙන්තො, දෙන්තී, දෙන්තං, දීයමානො.

රුධි ආවරණෙ, ''රුධාදිතො නිග්ගහීතපුබ්බඤ්චා''ති අප්පච්චයනිග්ගහීතාගමා, රුන්ධතීති රුන්ධං, රුන්ධන්තී, රුන්ධන්තං, රුන්ධමානො, රුජ්ඣමානො. භුඤ්ජතීති භුඤ්ජං, භුඤ්ජන්තී, භුඤ්ජන්තං, භුඤ්ජමානො, භුජ්ජමානො ඉච්චාදි.

දිවු කීළායං, ''දිවාදිතො යො''ති **යප්පච්චයො**, ''තථා කත්තරි වා''ති පුබ්බරූපත්තං, **බ**ත්තඤ්ච, දිබ්බතීති දිබ්බං, දිබ්බන්තී, දිබ්බන්තං, දිබ්බමානො. එවං බුජ්ඣතීති බුජ්ඣං, බුජ්ඣන්තො, බුජ්ඣමානො, චවග්ගාදෙසො. **ජනී** පාතුභාවෙ, ''ජනාදීනමා''ති යොගවිභාගෙන ආත්තං, ජායතීති ජායං, ජායමානො, ජඤ්ඤමානො.

සු සවණෙ, ''ස්වාදිතො''තිආදිනා **ණු ණා උණා** ච, සුණාතීති සුණං, සුණන්තො, සුණමානො, සූයමානො, සුය්‍යමානො. පාපුණාතීති පාපුණං, පාපුණමානො, පාපීයමානො.

''කියාදිතො නා''ති **නා,** රස්සත්තං, කිණාතීති කිණං, කිණමානො, කීයමානො. විනිච්ඡිනාතීති විනිච්ඡිනං, විනිච්ඡිනමානො, විනිච්ඡීයමානො, චිනං, චීයමානො. ජානාතීති ජානං, ජානමානො, **ජා**දෙසො, ඤායමානො. ගණ්හාතීති ගණ්හං, ගණ්හමානො, ගය්හමානො.

කර කරණෙ, කරොතීති අත්ථෙ ''වත්තමානෙ මානන්තා''ති **අන්තප්පච්චයො**, ''තනාදිතො ඔයිරා''ති **ඔ,** ''තස්ස වා''ති අධිකිච්ච ''උත්තමොකාරො''ති **උ**ත්තං, ''කරස්සාකාරො වා''ති අකාරස්**සු**කාරො. ''යවකාරා වා''ති සරෙ උකාරස්ස **ව**ත්තං, ද්විත්තං, ''බො වස්සා''ති **බ**කාරද්වයඤ්ච, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **ර**ලොපො, සො කුබ්බං, කුබ්බන්තො, කුබ්බතී, කුබ්බන්තී, කුබ්බන්තං. **උ**ත්තාභාවෙ – කම්මං කරොන්තො, කරොන්තී, කරොන්තං. **මානෙ** – **උ**ත්තද්වයං, කුරුමානො, කුරුමානා, කුරුමානං, කුබ්බානො වා. **කම්මනි** කයිරමානො, කරීයමානො වා ඉච්චාදි.

චුර ථෙය්‍යෙ, ''චුරාදිතො''තිආදිනා **ණෙ ණයා,** චොරෙතීති චොරෙන්තො, චොරෙන්තී, චොරෙන්තං, චොරයං, චොරයතී, චොරයන්තං, චොරයමානො, චොරීයමානො. පාලෙතීති පාලෙන්තො, පාලෙන්තී, පාලෙන්තං, පාලයං, පාලයන්තී, පාලයන්තං, පාලයමානො, පාලීයමානො ඉච්චාදි.

කාරිතෙ භාවෙතීති භාවෙන්තො, භාවෙන්තී, භාවෙන්තං, භාවයං, භාවයන්තී, භාවයන්තං, භාවයමානො, භාවීයමානො. කාරෙතීති කාරොන්තො, කාරෙන්තී, කාරෙන්තං, කාරයං, කාරයන්තී, කාරයන්තං, කාරයමානො, කාරීයමානො, කාරාපෙන්තො, කාරාපෙන්තී, කාරාපෙන්තං, කාරාපයං, කාරාපයන්තී, කාරාපයන්තං, කාරාපයමානො, කාරාපීයමානො ඉච්චාදි.

වත්තමානකාලිකමානන්තප්පච්චයන්තනයො.

අනාගතකාලිකප්පච්චයන්තනය

''කාලෙ''ති අධිකාරො.

647. **භවිස්සති ගමාදීහි ණී ඝිණ.**

භවිස්සති කාලෙ ගම්මමානෙ **ගමාදීහි** ධාතූහි **ණී ඝිණ**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. **ණ**කාරා වුද්ධත්ථා. ආයති ගමනං සීලමස්සාති අත්ථෙ **ණී,** වුද්ධි**ණ**ලොපා. ගාමී, ගාමිනො, ආගාමී කාලො. **ඝිණ**පච්චයෙ – ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **ස**ලොපො, ගාමං ගාමි, ගාමී, ගාමයො.

භජ සෙවායං, ආයති භජිතුං සීලමස්සාති භාජී, භාජි, ''න කගත්තං චජා''ති යොගවිභාගෙන නිසෙධනතො ''සචජානං කගා ණානුබන්ධෙ''ති **ග**ත්තං න භවති.

සු ගතිම්හි, කාරිතෙ වුද්ධි**ආවා**දෙසා ච, ආයති පස්සවිතුං සීලමස්සාති පස්සාවී, පස්සාවි. ආයති පට්ඨානං සීලමස්සාති පට්ඨායී, පට්ඨායි, ''ආකාරන්තානමායො''ති **ආයා**දෙසො.

''භවිස්සති''ති අධිකාරො.

648. **කිරියායං ණ්වුතවො.**

කිරියායං කිරියත්ථායං ගම්මමානායං ධාතූහි **ණ්වුතු**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති භවිස්සති කාලෙ. **ණ්වුම්හි** – **ණ**ලොපවුද්ධි**අකා**දෙසා, කරිස්සං වජතීති කාරකො වජති.

තුම්හි – ''කරස්ස ච තත්තං තුස්මි''න්ති **ත**කාරො, සෙසං කත්තුසමං, කත්තා වජති, කත්තුං වජතීති අත්ථො. එවං පචිස්සං වජතීති පාචකො වජති, පචිතා වජති. භුඤ්ජිස්සං වජතීති භුඤ්ජකො වජති, භොත්තා වජති ඉච්චාදි.

649. **කම්මනි ණො.**

කම්මස්මිං උපපදෙ ධාතුහි ණ්‍ුප්පච්චයො හොති භවිස්සති කාලෙ ණලොපවුද්ධී. නගරං කරිස්සතීති නගරකාරො වජති. ලූ ඡෙදනෙ, සාලිං ලවිස්සතීති සාලිලාවො වජති. **වප** බීජසන්තානෙ, ධඤ්ඤං වපිස්සතීති ධඤ්ඤවාපො වජති. භොගං දදිස්සතීති භොගදායො වජති, සින්ධුං පිවිස්සතීති සින්ධුපායො වජති ඉච්චාදි.

''කම්මනී''ති වත්තතෙ.

650. සෙසෙ ස්සං න්තු මානානා.

කම්මස්මිං උපපදෙ **සෙසෙ** අපරිසමත්තත්ථෙ ධාතුහි **ස්සංන්තු මාන ආන**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති භවිස්සති කාලෙ ගම්මමානෙ, තෙ ච කිතකත්තා කත්තරි භවන්ති. කම්මං කරිස්සතීති අත්ථෙ **ස්සං**පච්චයො, **ඉ**කාරාගමො, **සි**ලොපො, කම්මං කරිස්සං වජති, සාපෙක්ඛත්තා න සමාසො. **න්තු**පච්චයෙ ''තනාදිතො ඔයිරා''ති **ඔ,** ''සිම්හි වා''ති න්ත්ව'න්තස්ස **අ**ත්තං, කම්මං කරිස්සතීති කම්මං කරොන්තො වජති ඉච්චාදි **ගුණවන්තු**සමං.

අථ වා ''භවිස්සති ගමාදීහි ණී ඝිණ''ති එත්ථ ''භවිස්සතී''ති වචනතො ''ස්සන්තු''ඉති එකොව පච්චයො දට්ඨබ්බො, තතො ''සිම්හි වා''ති අත්තං, ''න්තසද්දො අ''මිතියොගවිභාගෙන අමාදෙසො, සිලොපො, කරිස්සං කරිස්සන්තො, කරිස්සන්තා, කරිස්සන්තං, කරිස්සන්තෙ, කරිස්සතා කරිස්සන්තෙන, කරිස්සන්තෙහි, කරිස්සතො කරිස්සන්තස්ස, කරිස්සතං කරිස්සන්තානං, කරිස්සතා, කරිස්සන්තෙහි, කරිස්සතො කරිස්සන්තස්ස, කරිස්සතං කරිස්සන්තානං, කරිස්සති කරිස්සන්තෙ, කරිස්සන්තෙසූතිආදි **ගුණවන්තු**සදිසං නෙයාං.

මානම්හි – **ඔ**කාරාකාරානං උත්තං, කම්මං කරිස්සතීති කම්මං කුරුමානො, කම්මං කරානො වජති. එවං භොජනං භුඤ්ජිස්සං වජති, භොජනං භුඤ්ජන්තො, භුඤ්ජමානො, භුඤ්ජානො වජති.

සබ්බත්ථ කත්තරි **න්තුමානෙ**සු සකසකවිකරණප්පච්චයො කාතබ්බො.

බාදනං බාදිස්සතීති බාදනං බාදිස්සං වජති, බාදනං බාදන්තො, බාදනං බාදමානො, බාදනං බාදානො වජති. මග්ගං චරිස්සතීති මග්ගං චරිස්සං, මග්ගං චරන්තො, මග්ගං චරමානො, මග්ගං චරානො වජති. **භික්ඛ** ආයාචනෙ, භික්ඛං භික්ඛිස්සතීති භික්ඛං භික්ඛිස්සං චරති, භික්ඛං භික්ඛන්තො, භික්ඛං භික්ඛමානො, භික්ඛං භික්ඛානො චරති ඉච්චාදි.

අනාගතකාලිකප්පච්චයන්තනයො.

උණාදිප්පච්චයන්තනය

අථ **උණා**දයො වුච්චන්තෙ.

''ධාතුයා''ති අධිකාරො.

651. කාලෙ වත්තමානාතීතෙ ණ්වාදයො.

අතීතෙ කාලෙ, වත්තමානෙ ච ගම්මමානෙ ධාතුහි **ණු**ප්පච්චයො හොති. **ආදි**සද්දෙන **යු ක්ත මී**ඉච්චාදයො ච හොන්ති.

කර කරණෙ, අකාසි, කරොතීති වා අත්ථෙ **ණු**ප්පච්චයො, **ණ**ලොපො, වුද්ධි, කාරු සිප්පී, කාරු කාරවො. **වා** ගතිගන්ධනෙසු, අවායි, වායතීති වා වායු, **ආයා**දෙසො. **සද** අස්සාදනෙ, අස්සාදීයතීති සාදු. **රාධ, සාධ** සංසිද්ධිම්හි, සාධීයති අනෙන හිතන්ති සාධු. **බන්ධ** බන්ධනෙ, අත්තනි පරං බන්ධතීති බන්ධු. **චක්ඛ** වියත්තියං වාචායං, චක්ඛතීති චක්ඛු. **ඉ** ගතිම්හි, එන්ති ගච්ඡන්ති පවත්තන්ති සත්තා එතෙනාති ආයු. **දර** විදාරණෙ, දරීයතීති දාරු කට්ඨං. **සනු** දානෙ. සනොතීති සානු පබ්බතෙකදෙසො. ජනීයතීති ජානු ජඞ්ඝාසන්ධි. වරීයතීති වාරු දස්සනීයො. **රහ** චාගෙ, රහීයතීති රාහු අසුරින්දො. **තර** තරණෙ, තාලු, **ලො** රස්ස.

මරාදීනං පනෙත්ථ **ණු**ම්හි ''සටාදීනං වා''ති එත්ථ **වා**සද්දෙන න වුද්ධි, මරු, තරු, තනු, ධනු, හනු, මනු, අසු, වසු, වටු, ගරු ඉච්චාදි.

වදි හිලාදනෙ, **යු**ප්පච්චයො, ''නුදාදීහි යුණ්වූනමනානනාකානනකා සකාරිතෙහි වා''ති අනාදෙසො, නිග්ගහීතාගමො ච, වන්දනං. භවති එත්ථාති භුවනං, ''ඬලානමියුවාසරෙ වා''ති උවාදෙසො. **කිර** වික්ඛෙපෙ, කිරණො. විචක්ඛණො, කම්පනං කරොතීති කරුණා, අකාරස්සුත්තං.

ක්තප්පච්චයෙ – **කලොපො**, අභවි, භවතීති වා භූතං යක්ඛාදි, භූතානි. වායතීති වාතො, තායතීති තාතො. **මිම්හි** – භවන්ති එත්ථාති භූමි, නෙතීති නෙමි ඉච්චාදි.

652. **ඛ්‍යාදීහි මන ම ච තො වා.**

ඛී හී සු රු හු වා ධූ හි ලූ පී අදඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **මනපච්චයො** හොති, **මස්ස ච තො** හොති වා.

අදධාතුපරස්සෙව, මකාරස්ස තකාරතා;
තදඤ්ඤතො න හොතායං, වවත්ථිතවිභාසතො.

ඛී ඛයෙ, ඛීයන්ති එත්ථ උපද්දවුපසග්ගාදයොති අත්ථෙ **මනපච්චයො**, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **න**ලොපො, ''අඤ්ඤෙසු වා''ති වුද්ධි, ඛෙමො. තථා **හී** හයෙ, හායන්ති එතස්මාති හීමො, **වා**ධිකාරතො න වුද්ධි. **සු** අභිසවෙ, සවතීති සොමො. **රු** ගතිම්හි, රොමො. **හු** දානාදනහබ්‍යප්පදානෙසු, හූයතීති හොමො. **වා** ගතිගන්ධනෙසු, වාමො. **ධූ** කම්පනෙ, ධුනාතීති ධූමො. **හි** ගතිම්හි, හිනොතීති හෙමො. **ලූ** ඡෙදනෙ, ලූයතීති ලොමො. **පී** තප්පනෙ, පීණනං පෙමො. **අද** භක්ඛණෙ, අදතීති අත්ථෙ **මන, මස්ස** ච වා **තකාරො**, ''තො දස්සා''ති **තකාරො**, අත්තා, ආතුමා, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **අදස්ස දීඝො, උකාරාගමො ච. යා** පාපණෙ, යාමො.

''වා''ති වත්තමානෙ –

653. **සමාදීහි ථමා.**

සමදමදර රහ ලප වස යු දු හි සි දා සා ඨා හස බහඋසුඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **ථ ම**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති වා.

සම උපසමෙ, **ක්වචි**ග්ගහණාධිකාරා න ධාත්වන්තලොපො, කිලෙසෙ සමෙතීති සමථො සමාධි. එවං දමනං දමථො. **දර** දාහෙ, දරණං දරථො පරිදාහො. **රහ** උපාදානෙ, රහීයතීති රථො, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **හ**ලොපො. **සප** අක්කොසෙ, සපනං සපථො. **වස** නිවාසෙ, ආවසන්ති එතස්මින්ති ආවසථො. **යු** මිස්සනෙ, යූථො, දීඝො. **දු** ගතිවුද්ධිම්හි, දවති වඩ්ඪතීති දුමො. හිනොතීති හිමො උස්සාවො. **සි** බන්ධනෙ, සීයතීති සීමා, දීඝො. **දා** අවඛණ්ඩනෙ, දාමො. **සා** සාමත්ථෙ, සාමො. **ඨා** ගතිනිවත්තිම්හි, ථාමො, **ඨස්ස ථත්තං**. **හස** හස්මීකරණෙ, හස්මා, **බ්‍රහ්මාදිත්තා** ''ස්‍යා වා''ති **ආත්තං**. **බහ** වුද්ධිම්හි, බ්‍රහ්මා, නිපාතනතො **බ්‍රො බස්ස**. **උසු** දාහෙ, උස්මා ඉච්චාදි.

654. **මසුස්ස සුස්ස ච්ඡ ර ච්ඡෙරා.**

මසුඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **සුස්ස ච්ඡරච්ඡෙර**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති. **මසු** මච්ඡෙරෙ, **ක්වි**ප්පච්චයො, **ච්ඡරච්ඡෙරා**දෙසා, මච්ඡරො, මච්ඡෙරො.

''ච්ඡර ච්ඡෙරා''ති වත්තතෙ.

655. **ආපුබ්බචරස්ස ච.**

ආපුබ්බස්ස චරඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **ච්ඡරච්ඡෙරා**දෙසා හොන්ති, චසද්දෙන **ච්ඡරියා**දෙසො ච. භුසො චරණන්ති අත්ථෙ **ක්වි**ප්පච්චයො, **ච්ඡරියා**දිආදෙසො, රස්සත්තඤ්ච. අච්ඡරියං , අච්ඡරං, අච්ඡෙරං. අච්ඡරං පහරිතුං යුත්තන්තිපි අච්ඡරියං.

656. **අල කල සලෙහි ලයා.**

අල කල සල ඉච්චෙතෙහි ධාතූහි **ල ය**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. **අල** පරිසමත්තිම්හි, අල්ලං, අල්‍යං. **කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, කල්ලං, කල්‍යං. **සල, හුල, පද** ගතිම්හි, සල්ලං, සල්‍යං.

''කල සලෙහී''ති වත්තතෙ.

657. **යාණ ලාණා.**

තෙහි **කල සල**ඉච්චෙතෙහි ධාතූහි **යාණ ලාණ**ප්පච්චයා හොන්ති. කල්‍යාණං, පටිසල්‍යාණං, කල්ලාණො, පටිසල්ලාණො. යදා පන **ලී** සිලෙසනෙති ධාතු, තදා ''පටිසල්ලයනං, පටිසල්ලාණ''න්ති **යු**ප්පච්චයෙන සිද්ධං, උපසග්ගන්තස්ස නිග්ගහීතස්ස **ලත්තං, රහාදිපරත්තා නස්ස ණත්තං, එකාරස්ස** ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා **අත්තඤ්ච**.

658. මජීස්ස ඵස්ස ලො ච.

මජඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **ඵස්ස** ලාදෙසො හොති, **ච**සද්දෙන **ල**ප්පච්චයො, **මජ** විලොළනෙ, මල්ලො, සො එව මල්ලකො, යථා හීනකො.

''කිච්චා''ති වත්තතෙ.

659. අවස්සකාධමිණෙසු ණී ච.

අවස්සක අධමිණඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු, **ණී**පච්චයො හොති, කිච්චා චාති **ණී**පච්චයො, **ණ**ලොප වුද්ධිසිලොපා, අවස්සං මෙ කම්මං කාතුං යුත්තොසීති කාරීසි මෙ කම්මං අවස්සං, කාරිනො මෙ කම්මං අවස්සං, හාරීසි මෙ භාරං අවස්සං.

අධමිණෙ – සතං මෙ ඉණං දාතුං යුත්තොසීති දායීසි මෙ සතං ඉණං, ධාරීසි මෙ සහස්සං ඉණං ඉච්චාදි, **කිච්ච**ප්පච්චයා පන හෙට්ඨායෙව දස්සිතා.

660. වජාදීහි පබ්බජ්ජාදයො නිපච්චන්තෙ.

ආකතිගණොයං. **වජ**ඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි පච්චයාදෙසලොපාගමනිසෙධලිඞ්ගාදිවිධිනා යථාභිධානං **පබ්බජ්ජා**දයො සද්දා නිපච්චන්තෙ.

වජ ගතිම්හි **ප**පුබ්බො, පඨමමෙව වජිතබ්බන්ති අත්ථෙ ''භාවකම්මෙසූ''ති අධිකිච්ච ''ණොයාවා''ති **ණ්‍ය**ප්පච්චයො, **ණ**ලොපාදි. ''පච්චජා''න්ති රූපෙ සම්පත්තෙ ඉමිනා **ජ්‍යස්ස ජ්ජා**දෙසො, **ව**කාරද්වයස්ස **බ**කාරද්වයං, වුද්ධිනිසෙධො, ඉත්ථිලිඞ්ගත්තඤ්ච නිපච්චන්තෙ, පබ්බජ්ජා.

තථා **ඉඤ්ජ** කම්පනෙ, ඉඤ්ජනං ඉජ්ජා. **යජ** දෙවපූජායං, යජනං ඉජ්ජා, ''යජස්සාදිස්සි''ති **ඉ**ත්තං. **අඤ්ජ** බ්‍යත්තිගතීසු **සං**පුබ්බො, සමඤ්ජනං සමජ්ජා, **ඤ්ජ්‍යස්ස ජ්ජා**දෙසො. **සද** විසරණගත්‍යාවසානෙසු, නිසීදනං නිසජ්ජා. **විද** ඤාණෙ, විජානනං, විදතීති වා විජ්ජා. **සජ** විස්සග්ගෙ, විස්සජ්ජනං විස්සජ්ජා. **පද** ගතිම්හි, නිපජ්ජනං නිපජ්ජා.

හන හිංසාගතීසු, හන්තබ්බන්ති අත්ථෙ **ණ්‍ය**ම්හි කතෙ ''වධො වා සබ්බත්ථා''ති **හනස්ස වධා**දෙසො, **ධ්‍යස්සිමිනා ජ්ඣා**දෙසො ච, සො වජ්ඣො, සා වජ්ඣා. **සී** සයෙ, සයනං, සයන්ති එත්ථාති වා සෙය්‍යා, වුද්ධි, **ය**කාරස්ස ද්විත්තඤ්ච . **ධා** ධාරණෙ **සං**පුබ්බො, සම්මා චිත්තං නිධෙති එතාය, සයං වා සද්දහතීති අත්ථෙ ''ඉත්ථියමතියවො වා''ති **අ**ප්පච්චයො, ''සන්ධා''ති රූපෙ සම්පත්තෙ ඉමිනා **න**කාරස්ස **ද**කාරො, සද්ධා. **චර** චරණෙ, චරණන්ති අත්ථෙ **ණ්‍ය**ප්පච්චයෙ, **ඉ**කාරාගමෙ ච කතෙ ඉමිනා වුද්ධිනිසෙධො, චරියා.

රුජ රොගෙ, රුජනන්ති අත්ථෙ ඉමිනා **ඡ**ප්පච්චයො, ''බ්‍යඤ්ජනන්තස්ස චො ඡප්පච්චයෙසු වා''ති ධාත්වන්තස්ස **ච**කාරො, රුච්ඡා, රුජාති **අ**ප්පච්චයෙන සිද්ධං. තථා **කුච** සඞ්කොචනෙ, **ඡ**ප්පච්චයො, කොචනං කුච්ඡා. **ලභ** ලාභෙ, **ඡ**ම්හි **චා**දෙසො, ලච්ඡා. **රද** විලෙඛනෙ, රච්ඡා. **මුහ** වෙචිත්තෙ, මුය්හනං මුච්ඡා, මුච්ඡනං වා මුච්ඡා. **වස** නිවාසෙ, වච්ඡා. **කච** දිත්තිම්හි, කච්ඡා. **කථ** කථනෙ **සං**පුබ්බො, සද්ධිං කථනන්ති අත්ථෙ **ණ්‍ය**ප්පච්චයො, ඉමිනා **ථ්‍යස්ස ච්ඡා**දෙසො, **සං**සද්දස්ස **සා**දෙසො ච, සාකච්ඡා. **තුද** බ්‍යථනෙ, තුච්ඡා. **පද** ගතිම්හි, බ්‍යාපජ්ජනන්ති අත්ථෙ **ණ්‍ය**ම්හි කතෙ ''බ්‍යාපාද්‍යා''ති රූපෙ සම්පත්තෙ ඉමිනා නිපාතනෙන **ද්‍යස්ස ජ්ජා**දෙසො, රස්සත්තඤ්ච, බ්‍යාපජ්ජා.

මර පාණචාගෙ, මරති මරණන්ති ච අත්ථෙ ඉමිනා ත්‍යත්‍යුප්පච්චයා, ධාත්වන්තලොපොච, තතො ''යවත''මිච්චාදිනා **ච**කාරො, මච්චො, මච්චු. **සත** සාතච්චෙ, ඉමිනා **ය**ප්පච්චයො, ත්‍යස්ස **ච**කාරො, සච්චං. තථා **නත** ගත්තවිනාමෙ, නච්චං. **නිති** නිච්චෙ, නිච්චං. **මා** මානෙ, මායා. **ජන** ජනනෙ, ජායා, **කන** දිත්තිකන්තීසු, න්‍යස්ස **ඤ**ත්තං, ද්විත්තඤ්ච, කඤ්ඤා. ධන ධඤ්ඤෙ, ධඤ්ඤං. පුනාතීති පුඤ්ඤං, **න**කාරාගමො ඉච්චාදි.

661. වෙ පු සී දව ව මු කු දා භූහ්වාදීහි ථුත්තිම ණිමා නිබ්බත්තෙ.

වෙපුසීදවවමුඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි, **කු දා භූ**ආදිතො, **හ්වා**දිතො ච යථාක්කමං **ථුත්තිමණිම**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති නිබ්බත්තත්ථෙ. **වෙපු** කම්පනෙ, **ථු**ප්පච්චයො, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා අකාරාගමො, අථ වා ''අථු''ති වත්තබ්බෙ සරලොපං කත්වා ''ථු''ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, වෙපෙන නිබ්බත්තො වෙපථු. **සී** සයෙ, සයනෙන නිබ්බත්තො සයථු. **දව** දවනෙ, දවෙන නිබ්බත්තො දවථු. **වමු** උග්ගිරණෙ, වමෙන නිබ්බත්තො වමථු.

කුත්ති කරණං, තෙන නිබ්බත්තං කුත්තිමං, **''කු''** ඉති නිපාතනතො **කරස්ස කුත්තං**. දා දානෙ, දාති දානං, තෙන නිබ්බත්තං දත්තිමං, රස්සත්තං. භූති භවනං, තෙන නිබ්බත්තං භොත්තිමං. අවහුති අවහනං, තෙන නිබ්බත්තං ඔහාවිමං, **ණ**ලොපවුද්ධිආවාදෙසා.

662. **අක්කොසෙ නම්හානි**.

අක්කොසෙ ගම්මමානෙ **නම්හි** නිපාතෙ උපපදෙ සති ධාතුතො **ආනි**ප්පච්චයො හොති. න ගමිතබ්බො තෙ ජම්ම දෙසොති අත්ථෙ **ආනි**ප්පච්චයො, කිතකත්තා නාමම්ව කත්වා **සි**ම්හි කතෙ න ගමානීති අත්ථෙ කම්මධාරයසමාසො, **න**ස්ස **අ**ත්තං, පුන සමාසත්තා නාමම්ව කතෙ **ස්‍යා**ද්‍යුප්පත්ති, අගමානි තෙ ජම්ම දෙසො. න කත්තබ්බං තෙ ජම්ම කම්මන්ති අකරානි තෙ ජම්ම කම්මං.

නම්හීති කිං? විපත්ති තෙ. **අක්කොසෙති** කිං? අගති තෙ.

663. **සුනස්සුනස්සොණවානුවානුනුනඛුණානා** .

සුනඉච්චෙතස්ස පාටිපදිකස්ස සම්බන්ධිනො උනසද්දස්ස **ඔණ** වාන උවාන උන උනඛ **උණ ආ** ආනඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති. **සුනස්සුනස්ස ඔණා**දිආදෙසෙ, පරනයනෙ ච කතෙ **ස්‍යා**ද්‍යුප්පත්ති, සොණො, සොණා, ස්වානො, ස්වානා, සුවානො, සුවානා, සුනො, සුනා, සුනඛො, සුනඛා, සුණො, සුණා, සා සානො, සානා ඉච්චාදි.

664. **තරුණස්ස සුසු ච**.

තරුණඉච්චෙතස්ස සද්දස්ස **සුසු**ඉච්චාදෙසො හොති. **ච**සද්දො අනියමත්ථො, සුසු, තරුණො වා.

665. **යුවස්සුවස්සුවුවානුනූනා**.

යුවඉච්චෙතස්ස පාටිපදිකස්ස **උව**සද්දස්ස **උවඋවානඋනඌන**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති. යුවා තිට්ඨති, යුවානො තිට්ඨති, යුනො තිට්ඨති, යූනො තිට්ඨති.

666. **ඡදාදීහි තත්‍රණ**.

ඡදඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **තත්‍රණ**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. **ඡද** අපවාරණෙ, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා ධාත්වන්තස්ස **ත**කාරො. ආතපං ඡාදෙතීති ඡත්තං, ඡත්‍රං, බ්‍යඤ්ජනත්තයෙ සරූපානමෙකස්ස ලොපො.

චින්ත චින්තායං, චින්තෙතීති චිත්තං, **න**කාරස්ස සංයොගාදිත්තා නිග්ගහීතං, තස්ස ''බ්‍යඤ්ජනෙ වා''ති ලොපො, චිත්‍රං, ''සටාදීනං වා''ති න වුද්ධි.

සු අභිසවෙ, ''පරද්වෙභාවො ඨානෙ''ති **ත**ස්ස ද්විත්තං, අත්ථෙ අභිසවෙතීති සුත්තං, සුත්‍රං.

සූද පග්ඝරණෙ, අත්ථෙ සූදෙතීති සුත්තං, රස්සත්තං, භුජාදිත්තා **ද**ලොපො, ද්විත්තඤ්ච. **සු** සවනෙ, සුණාතීති සොතං, සොත්‍රං, වුද්ධි.

නී පාපණෙ, නෙතීති නෙත්තං, නෙත්‍රං. **විද** මඞ්ගල්ලෙ, **තො දස්ස**, පවිත්තං, පවිත්‍රං. **පූ** පවනෙ, පුනාතීති පවිත්තං, පවිත්‍රං, **ඉ**කාරාගමො, වුද්ධිඅවාදෙසා ච.

පත ගතිම්හි, පතතීති පත්තං, පත්‍රං, පතතො තායතීති පත්තො, පත්‍රො. **තනු** විත්ථාරෙ, තඤ්ඤතීති තන්තං, තන්ත්‍රං. **යත** යතනෙ, යත්තං, යත්‍රං. **යා** පාපණෙ, යාපනා යත්‍රා. **යමු** උපරමෙ, යන්තං, යන්ත්‍රං. **අද** භක්ඛණෙ, අදතීති අත්තං, අත්‍රං. **යුජ** යොගෙ, යුජ්ජතීති යොත්තං, යොත්‍රං, භුජාදිත්තා ධාත්වන්තලොපද්විත්තානි.

වතු වත්තනෙ, වත්තං, වත්‍රං. **මිද** සිනෙහනෙ, මිජ්ජතීති මිත්තං, මිත්‍රං. **මා** පරිමාණෙ, මත්තා පරිමාණං, ද්විත්තරස්සත්තානි. එවං පුනාතීති පුත්තො, පුත්‍රො. **කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, කලත්තං, කලත්‍රං භරියා. **වර** සංවරණෙ, වරත්තං, වරත්‍රං චම්මමයයොත්තං. **වෙපු** කම්පනෙ, වෙපතීති වෙත්තං, වෙත්‍රං.

ගුප සංවරණෙ, ගොත්තං, ගොත්‍රං, ''ගුපාදීනඤ්චා''ති ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තඤ්ච, ගත්තං වා, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා උකාරස්ස අකාරො. **දා** අවඛණ්ඩනෙ, දාත්තං, දාත්‍රං. **හු** හවනෙ, අග්ගිහුත්තං. **වහ** පාපණෙ, වහිත්තං, වහිත්‍රං. **චර** චරණෙ, චරිත්තං, චරිත්‍රං. **මුච** මොචනෙ, මුත්තං පස්සාවො. **භාස** දිත්තිම්හි, භස්ත්‍රා ඉච්චාදි.

667. **වදාදීහි ණිත්තො ගණෙ.**

වද චර වරඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **ණිත්තප්පච්චයො** හොති ගණෙ ගම්මමානෙ. **වද** වියත්තියං වාචායං, වදිතානං ගණො වාදිත්තං. **චර** චරණෙ, චරිතානං ගණො චාරිත්තං. **වර** වරණෙ, වරිතානං ගණො වාරිත්තං. අථ වා චරන්ති තස්මිං පරිපූරකාරිතායාති චාරිත්තං. වාරිතං තායන්ති එත්ථ, එතෙනාති වා වාරිත්තං.

668. **මිදාදීහි ත්තිතියො.**

මිද පද රන්ජ තනු ධාඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි යථාභිධානං **ත්ති ති**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. මිජ්ජති සිනියහතීති මෙත්ති, ධාත්වන්තලොපො. පජ්ජතීති පත්ති. **රන්ජ** රාගෙ, රන්ජති එත්ථාති රත්ති. විත්ථාරීයතීති තන්ති. ධාරෙතීති ධාති. **පා** රක්ඛණෙ, පාති. **වස** නිවාසෙ, වසති.

669. **උසුරන්ජදංසානං දංසස්ස දඩ්ඪො ඪ ඨා ච.**

උසු රන්ජ දංසඉච්චෙතෙසං ධාතූනං අන්තරෙ **දංසස්ස දඩ්ඪා**දෙසො හොති, සෙසෙහි ධාතූහි **ඪ ඨ**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. **උසු** දාහෙ, **රන්ජ** රාගෙ, **ඪ ඨ**ප්පච්චයා, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තං, උඩ්ඪො, රට්ඨං. **දංස** දංසනෙ, **ක්විප්**පච්චයො, **ක්වි**ලොපො, **දංසස්ස දඩ්ඪා**දෙසො ච, දඩ්ඪං.

670. **සූවුසානමූවුසානමතො ථො ච.**

සූ වු අසඉච්චෙතෙසං ධාතූනං **ඌ උ අසානං අත**ඉච්චාදෙසො හොති, අන්තෙ **ථ**ප්පච්චයො ච.

සූ හිංසායං, සත්ථං. **වු** සංවරණෙ, වත්ථං. **අස** භුවි, අත්ථො. යදා පන **සසු** හිංසායං, **වස** අච්ඡාදනෙ, **අර** ගතිම්හීති ච ධාතු, තදා ''සමාදීහි ථ මා''ති **ථ**ප්පච්චයො, ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා ධාත්වන්තලොපො, ''වග්ගෙ ඝොසා''තිආදිනා ද්විත්තං, සසතීති සත්ථං, වසීයතීති වත්ථං, අරීයතීති අත්ථො.

671. **රන්ජුදාදීහි ධදිද්දකිරා ක්වචි ජ ද ලොපො ච.**

රන්ජ උදිඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **ධ ද ඉද්ද ක ඉර**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති ක්වචි, ධාත්වන්තානං **ජදානං** ලොපො ච හොති.

රන්ජ රාගෙ, ධප්පච්චයො, ජලොපො ච, රන්ධං. **උදි** පසවනක්ලෙදනෙසු **සං**පුබ්බො, දප්පච්චයො, සමුද්දො, උද්දො. **බුද** පිපාසායං, බුද්දො. **ඡිදි** ද්විධාකරණෙ, ඡිද්දො. **රුදි** හිංසායං, රුද්දො, ලුද්දො, **ලො රස්ස. භදි** කල්‍යාණෙ, භද්දො. **නිදි** කුච්ඡායං, නිද්දා. **මුද** හාසෙ, මුද්දා. **දල** දුග්ගතිම්හි, **ඉද්ද**ප්පච්චයො, දලිද්දො.

සුස සොසනෙ, **සුච** සොකෙ වා, **ක**ප්පච්චයො, ධාත්වන්තස්ස **ක**කාරො, සුක්කං. **වච** වියත්තියං වාචායං, **වක** ආදානෙ වා, වක්කං. **සක** සත්තිම්හි, සක්කො. **උසු** දාහෙ, උක්කා.

වජ ගතිම්හි, **ඉර**ප්පච්චයො, අප්පටිහතං වජතීති වජිරං. **මද** උම්මාදෙ, මදිරා. එවං මන්දිරං, රුධිරං, රුහිරං, රුචිරං. **බධ** බන්ධනෙ, බධිරො, බධිරා, බධිරං, තිමිරො, තිමිරං, සිරො. **සර** හිංසායං, සරිරං. ''කලිලං, සලිල''න්තිආදීසු **ලො** රස්ස. කුටිලො, කොකිලො ඉච්චාදයො.

672. **පටිතො හිස්ස හෙරණ හීරණා.**

පටිතො පරස්ස **හි**ඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **හෙරණ හීරණ**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති. **හි** ගතිම්හි **පටි**පුබ්බො, පටිපක්ඛෙ මද්දිත්වා ගච්ඡතීති අත්ථෙ ''ක්වි චා''ති **ක්විප්**පච්චයො, **ක්වි**ලොපො, ඉමිනා **හෙරණ හීරණ**ආදෙසා, **ණ**ලොපො, ''තෙසු වුද්ධී''තිආදිනා පටිසද්දාදිස්ස වුද්ධි, පාටිහෙරං, පාටිහීරං, යදා පන **හර** හරණෙති ධාතු, තදා පටිපක්ඛෙ හරතීති ''පාටිහාරිය''න්ති **ණ්‍ය**නපි සිද්ධං.

673. **කඩ්‍යාදීහි කො.**

කඩිඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **ක**ප්පච්චයො හොති.

කඩි ඡෙදනෙ, **ක**ප්පච්චයෙ කතෙ ''ක්වචි ධාතූ''තිආදිනා, ''නිග්ගහීතඤ්චා''ති වා **ඉ**කාරානුබන්ධස්ස ධාතුස්ස නිග්ගහීතාගමො, **ක**ලොපො ච, නිග්ගහීතස්ස වග්ගන්තත්තං, කණ්ඩො උසු, පරිමාණඤ්ච. එවං **සටි** සට්ටනෙ,

සණ්ටො, සණ්ටා වා. **වටි** ආවත්තනෙ, **වටි** ධාරණබන්ධනසඞ්ඝාතෙසු වා, වණ්ටො. **කරඩි** භාජනත්ථෙ, කරණ්ඩො. **මඩි** මණ්ඩනත්ථෙ, මණ්ඩො. **සඩි** ගුම්බත්ථෙ, සණ්ඩො. **භඩි** භණ්ඩත්ථෙ, භණ්ඩං. **පඩි** ලිඞ්ගවෙකල්ලත්ථෙ, පණ්ඩො, සො එව පණ්ඩකො. **දඩි** ආණායං, දණ්ඩො. **රඩි** හිං සායං, රණ්ඩො. **තඩි** චලනත්ථෙ, විතණ්ඩො. **චඩි** චණ්ඩත්ථෙ, චණ්ඩො. **ගඩි** සන්නිච්චයෙ, ගණ්ඩො. **අඩි** අණ්ඩත්ථෙ, අණ්ඩො. **ලඩි** ජිගුච්ඡායං, ලණ්ඩං. **මෙඩි** කුටිලත්ථෙ, මෙණ්ඩො, මෙණ්ඩකො වා. **එරඩි** හිංසායං, එරණ්ඩො. **ඛඩි** ඡෙදනත්ථෙ, ඛණ්ඩො. **මදි** හාසෙ, මන්දො. **ඉදි** පරමිස්සරියෙ, ඉන්දො. **චදි** ඉච්ඡාකන්තීසු, චන්දො. **බුර** ඡෙදනෙ, බුරො ඉච්චාදි.

''කො''ති වත්තතෙ.

674. බාදාමගමානං බන්ධන්ධගන්ධා.

බාද අම ගමුඉච්චෙතෙසං ධාතූනං **බන්ධ අන්ධ ගන්ධ**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති, **කප්පච්චයො** ච හොති. **බාද** භක්ඛනෙ, ජාතිජරාමරණාදීහි සංසාරදුක්ඛෙහි ඛජ්ජතීති බන්ධො. **අම** රොගෙ, අන්ධො. **ගමු, සප්ප** ගතිම්හි, ගන්ධො. **ක්වචිග්ගහණෙන කලොපාභාවෙ** බන්ධකො, අන්ධකො, ගන්ධකො. අථ වා රාසට්ඨෙන බන්ධො. **ගන්ධ** සූචනෙ, අත්තනො නිස්සයස්ස ගන්ධනතො සූචනතො ගන්ධො.

675. පටාදීහ්‍යලං.

පටඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි, පාටිපදිකෙහි ච **අලප්පච්චයො** හොති. **අට, පට** ගතිම්හි, පටෙ අලං සමත්ථන්ති අත්ථෙ ඉමිනා අලප්පච්චයො, ''සි''න්ති අමාදෙසො, පටලං, පටලානි. තථා **කල** කලලෙ, කලලං. **කුස** ඡෙදනභූත දාන සඞ්වයෙසු, කුසලං, යදා පන **සල ලූ ලා**ඉති ධාතු, තදා කුච්ඡිතානං සලනතො, කුසානං ලවනතො, කුසො විය ලවනතො වා කුසෙන ලාතබ්බත්තා කුසලන්ති **අප්පච්චයෙන කප්පච්චයෙන** වා රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

කද මදෙ, කදලං. **හගන්ද** සෙවනෙ, හගන්දලං. **මෙඛ** කටිච්චිත්තෙ, මෙඛලං, මෙඛලා වා. **වක්ක** රුක්ඛතචෙ, වක්කලං. **තක්ක** රුක්ඛසිලෙසෙ, තක්කලං. **පල්ල** නින්නට්ඨානෙ, පල්ලලං. **සද්ද** හරිතෙ, සද්දලං, පරලොපො. **මූල** පතිට්ඨායං, මුලාලං, රස්සත්තං. **බිල** නිස්සයෙ, බිලාලං. **විද** සත්තායං, විදාලං. **චඩි** චණ්ඩික්කෙ, චණ්ඩාලො, දීඝත්තං. **වා** ගතිගන්ධනෙසු, වාලං. **වස** අච්ඡාදනෙ, වසලො. **පචි** විත්ථාරෙ, පචලො, පඤ්චාලො , පඤ්චන්නං රාජූනං අලන්තිපි පඤ්චාලො. **මච** චොරෙ, මචලො. **මුස** ථෙයො, මුසලො.

ගොත්පු වංසෙ, ගොත්පුලො. **පුථු** විත්ථාරෙ, පුථුලො. **බහු** සඞ්ඛ්‍යානෙ, බහුලං, පරලොපො. යදා පන **ලා** ආදානෙ ඉති ධාතු, තදා ගොත්පුං ලාතීති ගොත්පුලො. එවං පුථුලො, බහුලං.

මඞ්ග මඞ්ගල්‍යො, මඞ්ගලං. **බහ** වුද්ධිම්හි, බහලං. **කම්බ** සඤ්චලනෙ, කම්බලං. **සබි** මණ්ඩලෙ, සම්බලං, නිග්ගහීතාගමො, සබලො වා. **අග්ග** ගතිකොටිල්ලෙ, අග්ගලං. **මඩි** භූසායං, මණ්ඩලං. **කුඩි** දාහෙ, කුණ්ඩලං ඉච්චාදි.

676. පුථස්ස පුථුපථාමො වා.

පුථඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස **පුථු පථ**ඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති, **අමප්පච්චයො** ච හොති වා, ක්වචත්ථොයං **වා**සද්දො. **පුථ** විත්ථාරෙ, පත්ථටාති අත්ථෙ **ක්විප්පච්චයො**, ඉමිනා **පුථස්ස පුථුපථාදෙසා**, **ක්විලොපො**. **ඉත්ථියං ඊපච්චයො**, **''ඔ** සරෙ වා''ති සුත්තෙ **ච**සද්දෙන **අවාදෙසො**, පුථවී, පථවී, පඨවී, ඵස්ස චත්තං, **අමප්පච්චයෙ පථාදෙසො**, පථමො.

677. සස්වාදීහි තුදවො.

සසුඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **තු දුඉ**ච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. **සසු** හිංසාගතීසු, **තුප්පච්චයො**, ''ක්වචි ධාතු''තිආදිනා ධාත්වන්තස්ස **ත**කාරො, සත්තු. **ජන** ජනනෙ, ජත්තු. **දද** දානෙ, දද්දු කුට්ඨවිසෙසො. **අද** භක්ඛණෙ, අද්දු. **මද**උම්මාදෙ, මද්දු ඉච්චාදි.

678. ඤාදීහි ඊවරො.

චිපාධාඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **ඊවරප්පච්චයො** හොති. **චි** චයෙ, චීයතීති චීවරං. **පා** පානෙ, පාතීති පීවරො පීනො. **ධා** ධාරණෙ, ධීවරො කෙවට්ටො.

679. මුනාදීහි චි.

මුනාදීහි ධාතූහි **ඉ**ප්පච්චයො හොති, චසද්දෙන පාටිපදිකෙහි ච. **මුන** ඤාණෙ, මුනාතීති මුනි, වාධිකාරා න වුද්ධි. **යත** යතනෙ, යතතීති යති. **අග්ග** ගතිකොටිල්ලෙ, අග්ගි. **පත** ගතිම්හි, පති. **සුච** සොචකම්මනි, සුචි. **රුච** දිත්තිම්හි, රුචි. **ඉස** පරියෙසනෙ, සීලාදිගුණෙ එසතීති ඉසි. **කු** සද්දෙ, කවි, වුද්ධි, **අ**වාදෙසො ච. **රු** සද්දෙ, රවි, දධි, කුටි. **අසු** ඛෙපනෙ, අසි. **රාජ** දිත්තිම්හි, රාජි. **ගපු, සප්ප** ගතිම්හි, සප්පි. **අච්ච** පූජායං, අච්චි. **ජුත** දිත්තිම්හි, ජොති, නන්දි, දීපි, කිමි, අකාරස්ස **ඉ**ත්තං. **තමු** කඞ්ඛායං, තිමි. **බුධ** බොධනෙ, බුජ්ඣතීති බොධි. **කස** විලෙඛනෙ, කසි. **කපි** චලනෙ, කපි, කලි, බලි, මසි, ධනි, හරි, අරි, ගිරි ඉච්චාදයො.

පාටිපදිකතො පන මහාලි, භද්දාලි, මණි, අරණි, තරණි, ධරණි, සරණි, ධමණි, අවනි, අසනි, වසනි ඉච්චාදි.

680. විදාදීහූරො.

විදඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **ඌර**ප්පච්චයො හොති. **විද** ලාභෙ, වන්දිතුං අලං අනාසන්නත්තාති අත්ථෙ **ඌර**ප්පච්චයො. විදූරො, විජ්ජූරො වා, විදූරෙ ජාතො වෙදූරො මණි. **වල, වල්ල** සාධාරණබන්ධනෙසු, වල්ලූරො. **මස** ආමසනෙ, මසූරො. **සිද** සිඞ්ගාරෙ, සින්දූරො, නිග්ගහීතාගමො. **දු** **ගති**ම්හි, දූරො. **කු** සද්දෙ, කූරො. **කපු** හිංසාතක්කලගන්ධෙසු, කප්පූරො, ද්විත්තං. **මය** ගතිම්හි, මයූරො, මහියං රවතීති වා මයූරොති.

> ‘‘වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියයො ච,
> ද්වෙ චාපරෙ වණ්ණවිකාරනාසා;
> ධාතුස්ස චත්ථාතිසයෙන යොගො,
> තදුච්චතෙ පඤ්චවිධං නිරුත්ත’’න්ති –

වුත්තනිරුත්තිලක්ඛණානුසාරෙන ‘‘තෙසු වුද්ධී’’තිආදිනා, ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා ච රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

උදි පසවනක්ලෙදනෙසු, උන්දිතුමලං සමත්ථොති උන්දූරො. **ඛජ්ජ** භක්ඛණෙ, ඛාදිතුං අලන්ති ඛජ්ජූරො. **කුර** අක්කොසෙ, අක්කොසිතුමලන්ති කුරූරො. **සු** හිංසායං, සූරො.

681. හනාදීහි ණුනුතවො.

හනඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි **ණු නු තු**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. **ණු**ප්පච්චයෙ **හන** හිංසාගතීසු, හනතීති හණු. **ජන** ජනනෙ, ජායතීති ජාණු, ධාත්වන්තලොපො, දීඝො. **භා** දිත්තිම්හි, භාතීති භාණු. **රි** සන්තානෙ, රයතීති රෙණු රජො. **ඛනු** අවදාරණෙ, ඛන්ති, ඛඤ්ඤතීති වා ඛාණු. **අම** ගත්‍යාදීසු, අමතීති අණු, ධාත්වන්තලොපො.

නුප්පච්චයෙ – **වෙ** තන්තසන්තානෙ, වායතීති වෙනු, වෙණු වා. **ධෙ** පානෙ, ධායති වච්ඡං පායෙතීති ධෙනු, භාතීති භානු.

තුප්පච්චයෙ – **ධා** ධාරණෙ, ක්‍රියං, ලක්ඛණං වා ධාරෙතීති ධාතු. **සි** බන්ධනෙ, සීයති බන්ධීයතීති සෙතු. **කී** ධනවියොගෙ, **කි** උන්නතිම්හි, උද්ධං ගච්ඡතීති කෙතු. **හි** ගතිම්හි, හිනොතීති හෙතු. **ජන** ජනනෙ, ජායතීති ජන්තු. **තනු** විත්ථාරෙ, තනොතීති තන්තු. **වස** නිවාසෙ, වසති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති වත්ථු, ‘‘ක්වචි ධාතූ’’තිආදිනා සතකාරසංයොගස්ස **ත්ථා**දෙසො.

682. කුටාදීහියො.

කුටාදීහි ධාතූහි **ය**ප්පච්චයො හොති. **කුට** ඡෙදනෙ, කුටති ඡින්දතීති කුට්ඨො බ්‍යාධි. **කුස** ඡෙදනපූරණගන්ධෙසු, කුසතීති කොට්ඨො උදරං, ධාත්වන්තලොපද්විත්තානි. **කට**මද්දනෙ, කටති මද්දතීති කට්ඨං. **කණ** නිමීලනෙ, කණ්ඨො.

683. මනුපූරසුණාදීහි උස්සනුසිසා.

මනු පූර සුණඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි, පාටිපදිකෙහි ච **උස්සනුසඉස**ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති.

මනු බොධනෙ, උස්ස නුසා, මනතෙ ජානාතීති මනුස්සො, මානුසො වා, ධාත්වන්තස්ස ආත්තං.

පූර දානපූරණෙසු, පූරතීති පුරිසො, රස්සත්තං, පොසො, රකාරිකාරානං ලොපො, වුද්ධි ච, පුරෙ උච්චෙ ඨානෙ සෙතීති පුරිසො.

සුණ හිංසාකුලසන්ධානෙසු, සුණති කුලං සන්දහතීති සුණිසා. **කු** කුච්ඡිතෙ, කවීයතීති කරීසං මලං, **කුස්ස කරත්තං**, දීඝො ච. **සු** හිංසායං, අන්ධකාරවිධමනෙන සත්තානං භයං හිංසතීති සූරියො, **රකාරාගමො, සකාරස්ස යත්තඤ්ච. මහ** පූජායං, මහතීති මහිසො, මහියං සෙතීතිපි මහිසො. **සි** බන්ධනෙ, සීයති බන්ධීයතීති සීසං ඉච්චාදි.

684. අක්ඛරෙහි කාර.

අක්ඛරෙහි අක්ඛරවාචකෙහි වණ්ණෙහි **කාරප්පච්චයො** හොති. **තද්ධිතා**දිසුත්තෙ චග්ගහණෙන නාමබ්‍යපදෙසෙ **ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති**, අකාරො, අකාරං, අකාරෙන ඉච්චාදි, ආකාරො, ඔකාරො, කකාරො, යකාරො, හකාරො, ළකාරො. එවකාරාදීසු පන කරීයති උච්චාරීයතීති කාරො සද්දො, එව ච සො කාරො චාති එවකාරො. එවං ධිකාරො, හුංකාරො, සාධුකාරො.

ඉකාරො ධාතුනිද්දෙසෙ, විකරණන්ධිතොති ච;
භවන්තෙත්ථ ගමිස්සාදි, හනත්‍යාදීති ඤාපකා.

උණාදිප්පච්චයන්තනයො.

තබ්බාදී ණාදයො නිට්ඨා, තවෙ තුනාදයො තථා;
මානන්තාදි උණාදීති, ඡද්ධා කිතකසඞ්ගහො.

ඉති පදරූපසිද්ධියං කිබ්බිධානකණ්ඩො

සත්තමො.

නිගමන

සන්ධි නාමං කාරකඤ්ච, සමාසො තද්ධිතං තථා;
ආඛ්‍යාතං කිතකං කණ්ඩා, සත්තිමෙ **රූපසිද්ධියං**.

තෙධා සන්ධිං චතුද්ධා පදමපි චතුධා පඤ්චධා නාමිකඤ්ච,
ඛ්‍යාසා ඡක්කාරකං ඡස්සමසනමපි ඡබ්භෙදතො තද්ධිතඤ්ච;
ආඛ්‍යාතං අට්ඨධා ඡබ්බිධමපි කිතකං පච්චයානං පභෙදා,
දීපෙන්තී රූපසිද්ධී චිරමිධ ජනතාබුද්ධිවුඩ්ඪිං කරොතු.

විඛ්‍යාතානන්ද**ථෙර**ව්හයවරගුරූනං තම්බපණ්ණිද්ධජානං,
සිස්සො **දීපඞ්කර**ාඛ්‍යද්දමිළවසුමතී දීපලද්ධප්පකාසො;
බාලාදිච්චාදිවාසද්විතයමධිවසං සාසනං ජොතයී යො,
සොයං **බුද්ධප්පිය**ව්හො යති ඉමමුජුකං **රූපසිද්ධිං** අකාසි.

ඉති පදරූපසිද්ධිපකරණං නිට්ඨිතං.